

วันที่ _____
เลขทะเบียน _____
กรม _____

มาลาบูชาคุณ

ชีวิตและผลงานทางวิชาการของศิลปินแห่งชาติ
พลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น
ม.ป.ช., ม.ว.ม., ต.จ.ว.

กรมศิลปากร จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ
ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
วันอาทิตย์ ที่ ๑๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖

อาลัยรำลึก พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น อดีตอธิบดีกรมศิลปากร

โคลง ๔ สุภาพ

อาลัย ลาลับไธ
รำลึก เกียรติคุณขจร
ศิลปิน แห่งศิลปากร
แห่งชาติ คุจทวงแก้ว
อาจิณกิจวัตรย้า
แบบอย่างไทยธำรง
สืบสานสถาปัตยกรรม
ฝากชื่อผู้มีอชอง

พลตรี อากาศอ้าง
อาวุธ พิสุทธิ์สถาพร
เงิน ตระกูลอุ้นอาทร
ชูกลิ่น วินร่ำเพยพร้อม
ดอกไม้เงินทนุ่กราบเท้า
สถานสถิตทิพย์วิมาน
ราตรีทิวาบันกาล
สุขชื่นชมชคช้อย

อาวรรณ
ประจักษ์แล้ว
นามอุโฆษ
ก่องน้ามณีศิลป์
ชื่นยง
รักษ์ป้อง
คุณค่า
ทั่วดาวสุคติ
อนุสรณ์
เนื่องน้อม
ทวิสุข เกษมเทอญ
มั่นมอเสมอสมัย
อธิษฐาน
อย่าคล้อย
อุคมโสศ- ถิผลเทอญ
หว่างฟ้าสุขาวดี ๆ

ด้วยความเคารพและอาลัย
อดีตผู้บริหาร ผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร

(นายบุญเตือน ศรีวรพจน์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ : ประพันธ์)

แทนมาลาบูชาคุณ

พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขาของกรมศิลปากรในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ด้านบูรณะปฏิสังขรณ์มาก่อนจะได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหาร เป็นอธิบดีคนที่ ๑๖ ของกรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒ จนถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ท่านยังคงทำงานวิชาชีพเฉพาะที่ถนัดไปพร้อมกับการบริหารราชการอย่างมีคุณภาพ เพราะงานสายช่างของกรมศิลปากรเป็นงานที่ต้องสั่งสมความรู้ความชำนาญด้วยใจรัก และยังคงชวนขยายศึกษาเรียนรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีอื่นที่เกี่ยวข้องกับฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทยอย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถสร้างสรรค์งานได้อย่างถูกต้องและงดงามตามลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย

ผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมสำคัญระดับชาติหลายรายการของพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น อันได้แก่ อาคารศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร อาคารรับพระราชอาคันตุกะ บริเวณพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ พระที่นั่งกาญจนาภิเษก พระที่นั่งสันติชัยปราการ พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระเมรุสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุภา สิริโสภาวัฒนวาทินี นอกจากจะสร้างชื่อเสียงให้แก่ตัวท่านเองเป็นอย่างมากแล้ว ยังสร้างชื่อเสียงและความภาคภูมิใจให้แก่กรมศิลปากรโดยตลอด นอกจากนั้นท่านยังได้ถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานสถาปัตยกรรมไทยด้วยวิธีการแบบโบราณ เหมือนที่ท่านเคยฝึกฝนมาให้แก่สถาปนิกรุ่นหลังได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยความภาคภูมิใจ และได้ฝึกฝนทักษะที่จำเป็นต่องานสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีทุกครั้ง แม้ว่าท่านจะเกษียณอายุราชการจากกรมศิลปากรไปแล้วก็ตาม นับได้ว่าพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความสามารถอย่างยิ่งยวด ในขณะที่เดียวกันก็มีความเป็นครูช่างที่มีความรัก และความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อกรมศิลปากรตลอดมา

เพื่อแสดงความคารวะและความอาลัยรักอย่างสุดซึ้งในโอกาสที่พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๖ กรมศิลปากรจึงได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก **แทนมาลาบูชาคุณ**ในงานพระราชทานเพลิงศพ มีเนื้อหาว่าด้วย ประวัติและนาฏผลงานของพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ไว้ในส่วนตัว และคัดเลือกหนังสือหายากที่กรมศิลปากรเคยจัดพิมพ์เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เรื่อง ศิลปสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ จัดทำสำเนาด้วยวิธีการถ่ายภาพ รวมไว้ในเล่มด้วยเหตุผลหลายประการกล่าวคือ

๑. เป็นหนังสือที่มีคุณค่าที่ให้ความรู้และความเข้าใจในศิลปะสถาปัตยกรรมไทยอันถือเป็นตำราองค์ความรู้ด้านการออกแบบก่อสร้างพระเมรุที่สำคัญและหายากเล่มหนึ่ง ซึ่งพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ได้นำเนื้อหาบางส่วนของหนังสือนี้ไปจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพมารดาของท่าน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๑ แสดงให้เห็นว่าท่านมีความประสงค์จะเผยแพร่องค์ความรู้เหล่านี้ให้แก่แพร่หลายกว้างขวางด้วยเช่นกัน

๒. องค์ความรู้อันเกี่ยวเนื่องด้วยการออกแบบพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นผล
งานการออกแบบพระเมรุขึ้นแรกของพลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น ซึ่งท่านออกแบบ ขยายแบบ กำกับดูแล
และควบคุมการก่อสร้างด้วยตนเองอย่างใกล้ชิดทุกชั้นตอนจนแล้วเสร็จ

๓. พลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น ได้ใช้หนังสือเล่มนี้ เป็นตำราอ้างอิงในการออกแบบและสร้างพระเมรุครั้ง
ต่อๆ มาโดยตลอด

ในนามของอดีตผู้บริหาร ผู้บริหาร ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กระผมขอโน้มเอียงคารวะพลอากาศตรี
อารุธ เงินชูกลิ่น ด้วยความเคารพอย่างสูง ขอพยานีสงฆ์แห่งบุญบารมีและกรรมดีที่ท่านได้นำเพื่อกิจเกื้อกูลแก่ชาติ
ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จงเป็นปัจจัยส่งผลให้ดวงวิญญาณของท่านสู่สุคติภูมิในสัมปรายภพเทอญ

(นายสหัสวัฒน์ แนนทนา)

อธิบดีกรมศิลปากร

อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

แทนมาลาบูชาคุณ	๔
ประวัติพลอากาศตรี อารุช เงินชุกกลิ่น	๗
ภาพเล่าเรื่อง	๒๑
ผลงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพลอากาศตรี อารุช เงินชุกกลิ่น	๒๙
ศิลปะสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ	๖๕
บทนำ	๖๗
บทที่ ๑ แนวความคิดในการออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศและพระเมรุ	๗๐
บทที่ ๒ ศิลปะสถาปัตยกรรมในพระเมรุมาศ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	๑๐๐
บทที่ ๓ การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรม	๑๓๑
บทที่ ๔ งานโครงสร้างของวิศวกรรมของพระเมรุมาศและอาคารประกอบในพระราชพิธี	๑๖๓
อภิธานศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	๑๘๒
บรรณานุกรม	๑๙๕
แก้คำผิดในฉบับพิมพ์ครั้งแรก	๑๙๗

ประวัติ

พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น

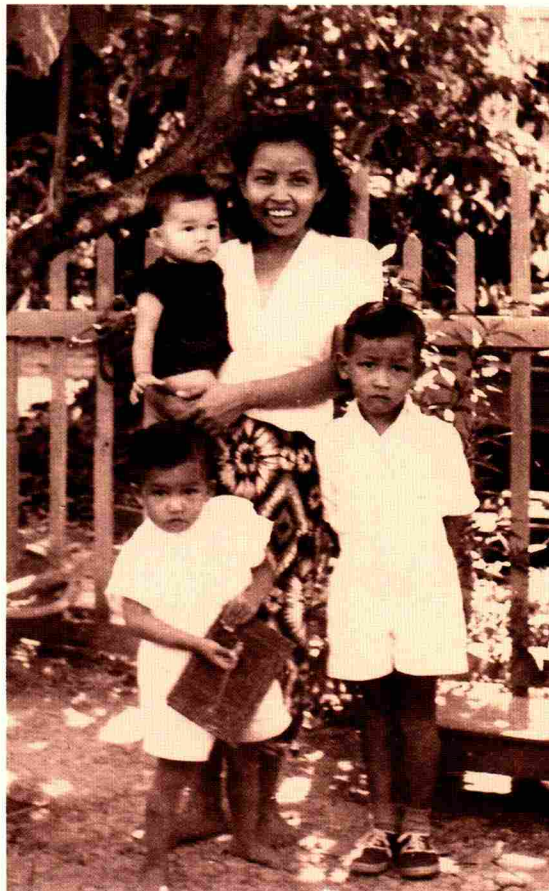
วัยเยาว์ของคุณอาวุธ เงินชูกลิ่น

โดย อุษณีย์ สีสระเศรษฐกุล (น้องสาว) และสุทธินาท เงินชูกลิ่น (น้องชาย)

คุณอาวุธ เงินชูกลิ่น เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ ที่บ้านเลขที่ ๗๖๒ ริมคลองค่าน ตำบลบางค้อ อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี (ที่อยู่เดิม) บ้านเป็นเรือนไทยโบราณ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นบ้านเลขที่ ๑๙๙ ถนนริมคลองค่าน แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพฯ เป็นบุตรคนโตของนายทองเปลว และนางละเมี้ยน เงินชูกลิ่น คุณอาวุธมีพี่สาวต่างมารดา ๑ คน (พี่สาวเกิดไม่นาน คุณแม่ก็เสียชีวิต) มีน้องชาย ๑ คน คือคุณสุทธินาท เงินชูกลิ่น และ น้องสาว ๑ คน คือ คุณอุษณีย์ สีสระเศรษฐกุล คุณพ่อรับราชการกระทรวงการคลัง ตำแหน่งก่อนเกษียณอายุราชการ คือ เลขานุการกรมธนารักษ์ คุณแม่ทำการค้าขายงอบ คุณพ่อคุณแม่เป็นคนที่มีความรอบรู้ และท่านเป็นคนประหยัด แต่จะทำบุญอยู่เสมอ

บริเวณบ้านกว้าง คุณแม่จะปลูกผลไม้ไว้ให้ลูกๆ กิน เมื่อเหลือจากแบ่งปันญาติ และเพื่อนบ้านก็จะนำไปขาย มีขมิ้นฟู ฝรั่ง มะม่วง ส้มโอ ส้มเขียวหวาน มะพร้าว อ้อย กล้าย ลิ้นจี่ มะนาว พืชผักสวนครัว มีกอไผ่เป็นรั้วกันเขต เราก็จะได้กินหน่อไม้ และจะมีเห็ดโคนขึ้นที่โคนกอไผ่ด้วย

เมื่ออายุถึงวัยเข้าเรียน คุณพ่อก็นำคุณอาวุธไปเข้าเรียนที่โรงเรียนวังนะศึกษา (เลิกกิจการแล้ว) ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน เรียนชั้น ป.๑-ป.๔ เมื่อจบป.๔ คุณพ่อพาคุณอาวุธไปเข้าโรงเรียนวัดราชโอรสซึ่งอยู่ไม่ไกลบ้านนัก

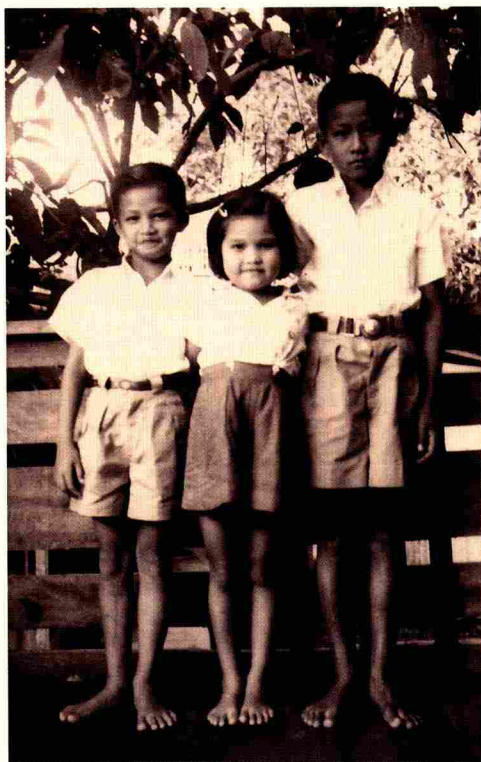

คุณอาวุธเป็นพี่ชายที่คิของน้องๆ มาตลอด โอบอ้อมอารีกับน้องๆ และผู้อื่น นิสัยเรียบง่ายใจเย็นใจกว้าง
เสียสละ และให้เกียรติ ปฏิบัติตามที่คุณพ่อคุณแม่อบรมสั่งสอน สมัยเมื่อคุณอาวุธยังเป็นเด็ก ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องใช้
ตะเกียงเจ้าพายุใส่น้ำมัน คุณพ่อคุณแม่จะให้ลูกๆ ทบทวนการเรียนทุกวัน คุณอาวุธและน้องๆ ก็จะมานั่งกับพื้น และ
วางหนังสือบนโต๊ะไม้สัก เมื่อทุกคนเสร็จ ก็จะช่วยกันทำงานบ้านและงานอื่นๆ ที่จะช่วยคุณพ่อคุณแม่ได้

หลังจากทบทวนการเรียนแล้ว คุณอาวุธและน้องๆ จะช่วยงานทำอบซึ่งเป็นอาชีพของครอบครัว คุณอาวุธจะ
ประดิษฐ์กระท่อมมงอบ (ค้ำบนสุดของคั้งอบ) ให้มีลวดลายสวยงามด้วยกระดาษอังกฤษ ซึ่งมีลักษณะเป็นสีต่างๆ
เงางาม เพื่อเพิ่มคุณค่า และเพิ่มราคาขึ้น โดยนำใบลานมาฉลุเป็นลวดลาย แล้วสอดกระดาษสีต่างๆ ไว้ข้างใต้
นำใบลานอีกชั้นมาประกบค้ำล่าง ก็จะได้ลวดลายและสีงดงาม ลักษณะเช่นเดียวกับการสลักหยกกล้วย แล้วนำ
กระดาษสีสอดใต้ลายฉลุ

เนื่องจากคุณพ่อคุณแม่รักการทำบุญ เมื่อมีงานประจำปีของวัดราชโอรส วัดนางนอง และวัดหนึ่ง ท่านจะพาคุณอาวูธ และน้องๆ ไปกราบพระ หลังจากนั้นจะพาไปชมร้านค้า ร้านที่คุณอาวูธและน้องๆ ชอบที่สุด และจะหยุดทุกครั้งที่มางานวัด คือรับหัวโขน หัวลิงทำจากกระดาษ ขว้างทำจากโบลาน มีคพระขรรค์ และตุ๊กตาคนแก่หัวเป็นสปริงหัวสั้นได้ และในร้านมีของอื่นๆ อีกมากมาย คุณแม่ไม่ได้ซื้อของเล่นให้เพราะต้องประหยัด จะซื้อขว้างโบลานให้น้องสาวเพียงคนเดียว คุณพ่อซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถทางช่าง ท่านวาดภาพสีน้ำมัน ภาพสีน้ำ ทำงานปั้นและงานไม้ที่บ้านมีเครื่องมือช่างไม้ และงานอื่นๆ ไว้ใช้ ครั้งหนึ่งคุณพ่อเคยต่อเรือไว้ใช้เอง ต่อโต๊ะ เก้าอี้ เมื่อคุณแม่ไม่ได้ซื้อของเล่นให้พี่ๆ กลับมาบ้านคุณพ่อก็สอนพี่ๆ ประดิษฐ์ของเล่นโดยนำดินเหนียวมาปั้น และใช้ลวดสปริงทำคอเป็นคนแก่หัวสั้นได้ แต่ไม่ไ้ระบายสี คุณอาวูธจะเรียนรู้งานปั้นโดยไม่มีตัว ส่วนหัวโขนหัวกระดาษ คุณพ่อก็สอนให้หัดทำ

ทุกปีมีงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนซึ่งจัดงานบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบกับโรงเรียนเพาะช่าง จะมีการนำผลงานต่างๆ ของนักเรียนทั่วประเทศมาแสดง คุณพ่อคุณแม่จะพาลูกๆ ไปชมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกๆ ทุกปี

คุณพ่อเห็นคุณอาวูธมีนิสัยรักงานศิลปะ จึงซื้อเครื่องพิมพ์เขียว (แบบโบราณ) มาให้เล่น ลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยม เวลาจะพิมพ์จะใส่น้ำยาลงไป หลังจากนั้นนำไปตากแดดให้แห้ง คุณพ่อเป็นผู้มีฝีมือทางเขียนอักษรไทยและลายไทย จะซื้อหนังสือมาให้ลูกๆ เป็นตัวอย่าง และสอนการหัดเขียน วันหนึ่งท่านซื้อหนังสือชุดรามเกียรติ์มาให้ทุกคนดีใจมาก แต่ผู้ที่อ่านจบทั้งชุดคือคุณอาวูธ

ตามที่กล่าวมาข้างต้นว่าบ้านของคุณอาวูธอยู่ริมคลอง เวลาหน้าแล้งน้ำจะแห้งเห็นดินโคลนได้คลองนั้นเป็นช่วงโอกาสดีของคนริมคลองรวมทั้งคุณอาวูธด้วย เพราะจะมีกุ้ง ปลา ลอยกันเต็มคลอง คุณอาวูธและน้องๆ จะลงไปจับกันอย่างสนุกสนาน และได้อาหารมารับประทานด้วย แต่การจับปลาและกุ้ง ต้องมีอุปกรณ์ มีสวิงตักปลาเงินมีน้อยไม่สามารถซื้ออุปกรณ์ได้ คุณอาวูธจึงไปซื้อด้ายเส้นใหญ่มาถักเป็นสวิงเล็กๆ สำหรับจับปลากับน้องๆ

การเดินทางในสมัยนั้นค่อนข้างยากลำบาก คุณแม่ต้องพายเรือไปส่งที่หน้าอำเภอบางขุนเทียน (สมัยนั้นบ้านอยู่เยื้องอำเภอ) ขึ้นจากเรือเดินไปต่อรถไฟสายมหาชัย-คลองสาน ลงต่อรถประจำทางที่วงเวียนใหญ่ กว่าจะไปถึงมหาวิทยาลัยศิลปากรต้องตื่นแต่เช้า เพราะรถไฟจะมาเป็นเวลา เมื่อถึงสถานีวิภาวดีรังสิตเป็นสถานีระหว่างทางคนจะแน่นมาก บางวันต้องโหนอยู่ตรงบันไดเสี่ยงอันตรายมาก

คุณพ่อเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้งานศิลปะของคุณอาวุธ เพราะคุณอาวุธเป็นลูกชายคนโต ต้องช่วยคุณพ่อทำงานช่างต่างๆ ทุกครั้ง จึงเป็นแรงบันดาลใจให้คุณอาวุธสอบเข้าเรียนในโรงเรียนช่างศิลป์ เมื่อเรียนจบจากช่างศิลป์ ก็สอบเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากรได้ เริ่มต้นมีความคิดจะเข้าเรียนคณะมัณฑนศิลป์ ก็ไปปรึกษาคุณพ่อ ท่านแนะนำว่าถ้าคณะมัณฑนศิลป์จะต้องรอให้ผู้อื่นออกแบกก่อน เราถึงจะทำต่อได้ (ความเข้าใจในสมัยนั้น) แต่ถ้าเป็นสถาปัตยกรรม เราจะได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้วยตนเอง แต่ท่านก็ไม่ได้บังคับกับคุณอาวุธ เพียงแต่แสดงความเห็นให้คุณอาวุธตัดสินใจด้วยตนเอง

ชีวิตครอบครัว

พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น สมรสกับนางชารีณี เงินชูกลิ่น (นามสกุลเดิมคือ บุรวาศ) มีบุตรชาย ๒ คน คือ นายชิน เงินชูกลิ่น และนายทนะ เงินชูกลิ่น ครอบครัวของท่านพักอยู่ที่บ้านในซอยจรัญสนิทวงศ์ ๖๗ เขตบางพลัด กรุงเทพฯ

ชีวิตและงาน ของ พลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น

ประมวลจากเรื่องราวที่เล่าให้ลูกน้องลูกศิษย์และเพื่อนร่วมงานฟังในหลายโอกาส

การศึกษา

ท่านเริ่มต้นเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดจันเสีศึกษา ธนบุรี จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้วมาเรียนต่อที่โรงเรียนวิเศษวิทยาสรรพ์ จนจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากนั้นเรียนต่อทางด้านศิลปะที่โรงเรียนศิลปศึกษา ได้รับปริญญาศิลปบัณฑิต (สถาปัตยกรรมไทย) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗ ต่อมาภายหลังเมื่อท่านมีผลงานปรากฏอย่างกว้างขวางแล้ว สถาบันการศึกษาชั้นนำ ๓ แห่ง ได้พิจารณาขอปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์ คือ ปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์ (ด้านสถาปัตยกรรมไทย) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๓๙ ปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์ (สาขาการพัฒนาศาสตร์มนุษย) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง พุทธศักราช ๒๕๕๑ และปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ (สาขาสถาปัตยกรรมไทย) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๒

การศึกษาด้านศิลปกรรม

ในวัยเด็ก พลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น ยังมีได้คิดว่าจะเรียนต่อในสายใด หากแต่รู้ว่าชอบและเรียนวิชาวาดเขียนได้ดี ประกอบกับบิดาเป็นผู้สนใจงานช่าง มักจะประกอบและซ่อมแซมเครื่องเรือนและเครื่องใช้ต่างๆ ในบ้านด้วยตนเอง ทำให้ท่านมีนิสัยชอบงานช่างไปด้วย

ขณะเรียนชั้นมัธยมศึกษา ก็มีครูสอนศิลปะท่านหนึ่งเป็นผู้จุดประกายชีวิตศิลปะให้คือ ครูพนัส สุวรรณะบุญย์ ซึ่งเป็นพี่ชายของอาจารย์พนิจ สุวรรณะบุญย์ บุคลากรคนสำคัญของกรมศิลปากร ครูพนัสแนะนำให้เรียนในสายศิลปะ ท่านจึงมาสมัครสอบทั้งที่โรงเรียนเพาะช่างและที่โรงเรียนศิลปศึกษา (เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร) ปรากฏว่าสอบได้ทั้งสองแห่ง จึงเลือกเรียนที่โรงเรียนศิลปศึกษา ในแผนกจิตรกรรม ที่โรงเรียนศิลปศึกษานี้เองเป็นครั้งแรกที่ได้เรียนวิชาด้านศิลปะไทยกับอาจารย์เลิศ พ่วงพระเดช และอาจารย์อมร ศรีพจนารถ รวมทั้งวิชาทางด้านสถาปัตยกรรมไทยกับอาจารย์พนิจ สุวรรณะบุญย์ อย่างจริงจัง จนเมื่อจบชั้นปีที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒ แล้ว ท่านจึงสอบเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยศิลปากรโดยเลือกเรียนที่คณะสถาปัตยกรรมไทย

คณะสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร ในยุคที่พลอากาศตรี อารุธ เงินชุกกลิ่น เรียนอยู่ คือเมื่อราวพุทธศักราช ๒๕๐๓ – ๒๕๐๗ นั้น ผู้เป็นเสาหลักในการสอนคือ ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร (อุ ลากานนท์) ผู้เป็นศิษย์ใกล้ชิดของ “สมเด็จพระคุณเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระพรหมพิจิตร เป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาในระบบช่างไทยดั้งเดิมคือการเป็นลูกมือและเป็นผู้ช่วย เมื่อ “สมเด็จพระคุณเจ้า” ทรงออกแบบร่าง แล้วทรงมอบให้พระพรหมพิจิตรทำงานต่อด้วยการลงเส้น “สมเด็จพระคุณเจ้า” จะทรงแก้ไขอีกครั้ง การเรียนรู้การถ่ายทอดลักษณะนี้เกิดขึ้นอย่างไม่มีตัว ไม่มีการสอนในห้องเรียน เพราะยังไม่มีโรงเรียน ดังนั้นการเรียนการสอนของช่างไทยในระบบเก่าจึงเป็นการเรียนด้วยการฝึกงาน แต่พระพรหมพิจิตรมีความสามารถที่จะนำความรู้มาสอนต่อในห้องเรียนได้ โดยมีได้ละทั้งวิธีการเก่า กล่าวคือ ท่านสอนด้วยการให้คัดลอกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเภทที่ง่ายก่อน เช่น ศาลา อาจารย์ร่างด้วยมือโดยใช้ขลุ่ยกับกระตางคำแล้วให้นักเรียนฝึกเขียนต่อจนคุ้นมือ การเขียนแบบสถาปัตยกรรมไทยใช้เครื่องมืออย่างอื่น ไม่สลับเปลี่ยน เมื่อมีความชำนาญในการเขียนแบบ คัดลอกแบบ เขียนลายเส้นแล้วก็เริ่มเรียนออกแบบโดยเริ่มจากศาลาอีกเช่นกัน ศาลาจะมีแบบต่างๆ หลากหลาย จากนั้นก็เป็นการหัดออกแบบอาคาร หลังคาประเภทต่างๆ เมื่อชำนาญแล้วจึงถึงการออกแบบสถาปัตยกรรมขั้นสูงคือ อาคารเครื่องยอด เช่น ชุ่มประตู่ พระที่นั่ง พระเมรุมาศ เป็นต้น

นอกจากพระพรหมพิจิตรจะสอนด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ก็ยังมีวิชาทางศิลปะอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การเขียนลายไทย การแกะสลักไม้ การปั้นลาย ทำหุ่นจำลองอาคาร และลายรดน้ำ เป็นต้น มีอาจารย์สายช่างฝีมือดี เช่น อาจารย์ข่ม้อย อุดมศิลป์ อาจารย์แถม จันทมยา และอาจารย์ประเวศ ลิ้มปรีงษ์ สถาปนิกหนุ่มในยุคนั้นเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการ

ต่อมา ศาสตราจารย์อ่อน นิมมานเหมินท์ ได้นำหลักสูตรสถาปัตยกรรมแบบสากล รวมทั้งวิชาทางวิศวกรรมเข้ามาสอนเพิ่มเติมด้วย เพราะในช่วงเวลานั้นเริ่มเกิดปัญหาว่าผู้เรียนวิชาด้านสถาปัตยกรรมไทยจบการศึกษาแล้วหางานทำได้ยาก

ค่ายเหตุมที่พลอากาศตรี อารุธ เงินชุกกลิ่น มีพื้นฐานทางศิลปะและงานช่างอยู่แล้ว การเรียนในคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงเป็นไปด้วยดี ท่านเคยได้รับรางวัลจากศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตรเป็นหนังสือ “พุทธศิลป์สถาปัตยกรรม ภาคต้น” ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจมาก และเป็นแรงบันดาลใจให้มุ่งมั่น มุขานะในการทำงานออกแบบเขียนแบบอย่างจริงจังตลอดชีวิตการศึกษา

คณะสถาปัตยกรรมไทยในมหาวิทยาลัยศิลปากรก่อตั้งขึ้นโดยท่านศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร และศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี การเรียนการสอนในยุคแรกนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตบุคลากรไปรับราชการซึ่งโดยมากมักจะเป็นกรมศิลปากร เช่นเดียวกับคณะโบราณคดี เมื่อใช้เวลาเรียน ๕ ปี จนจบได้รับปริญญาตรีสถาปัตยกรรมไทยแล้ว ท่านกลับเริ่มชีวิตการทำงานเป็นสถาปนิกของกองทัพอากาศอยู่ถึง ๙ ปี โดยในระยะแรกประจำการที่กรมช่างโยธา ทำงานด้านออกแบบสถาปัตยกรรมให้แก่กองทัพอากาศ ต่อมาย้ายมาสังกัดกองบินยุทธการ ซึ่งไม่มีงานออกแบบให้ทำ มีแต่งานวางผังและดูแลการซ่อมอาคารจึงเริ่มรู้สึกเสียดายความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมไทยที่ได้เรียนมา

ประวัติการรับราชการ

ท่านเริ่มรับราชการ ปี ๒๕๐๙ เป็นสถาปนิกประจำกองทัพอากาศ ได้รับพระราชทานยศเรืออากาศตรี ปี ๒๕๑๘ ได้รับพระราชทานยศเรืออากาศเอก ปี ๒๕๑๙ โอนมารับราชการที่กรมศิลปากรในตำแหน่งนายช่างศิลปกรรม ระดับ ๓ กองหัตถศิลป์ พุทธศักราช ๒๕๒๑ ดำรงตำแหน่งสถาปนิกระดับ ๕ กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๓๓ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๓๕ ดำรงตำแหน่งสถาปนิก ระดับ ๙ ชช. กรมศิลปากร พุทธศักราช ๒๕๓๙ ดำรงตำแหน่งสถาปนิก ๑๐ ชช. กรมศิลปากร วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานยศเป็นนาวาอากาศเอก วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๔ เกษียณอายุราชการ ได้รับพระราชทานยศเป็นพลอากาศตรี เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

เมื่อเป็นข้าราชการกรมศิลปากร

พลอากาศตรี อารุธ เงินชุกกลิ่น รับราชการทหารอากาศอยู่ราว ๙ ปี ได้รับยศเรืออากาศเอก ประจำกองบินยุทธการตามที่เล่ามาแล้ว เริ่มรู้สึกเบื่อและคิดถึงงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนได้แวะเวียนมาเยี่ยมเพื่อนที่กรมศิลปากรบ่อยๆ จนสบโอกาสได้โปรดขอย้ายมาที่กรมศิลปากร ขณะนั้นเป็นพุทธศักราช ๒๕๑๘ ท่านอธิบดีคือนาวาเอก สมภพ ภิรมย์ (ยศในขณะนั้น) ซึ่งเคยเป็นอาจารย์และลูกศิษย์กันมาก่อน ท่านอธิบดีสมภพ ภิรมย์ ยินดีรับโอนมาอยู่ที่กรมศิลปากร แต่ตอนนั้นก็ยังไม่มีตำแหน่งสถาปนิก ท่านจึงเริ่มรับราชการที่กรมศิลปากร ในตำแหน่งนายช่างศิลปกรรม กองหัตถศิลป์ เป็นเวลา ๒ ปี ระหว่างนั้นก็ทำงานออกแบบแทนฐานอนุสาวรีย์เป็นส่วนใหญ่ ก่อนจะได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งสถาปนิกในกองสถาปัตยกรรม

เมื่อเป็นสถาปนิก ในระยะแรกก็ยังไม่ได้ทำงานด้านออกแบบ เพราะตำแหน่งของท่านอยู่ในสายงานด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมโบราณสถานที่ยังมีการใช้งานอยู่ในช่วงนั้นได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการบูรณะจากนายสุวิชัย รัศมีภูติ อธิบดีกรมศิลปากร (ขณะดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองสถาปัตยกรรม) นับได้ว่าท่านอธิบดีสุวิชัย เป็นครูคนหนึ่งที่ให้ความรู้และให้โอกาสในการทำงานสำคัญหลายครั้ง

งานสำคัญที่ท่านถือว่าเป็นสร้างประสบการณ์ล้ำค่าให้แก่ชีวิตคือ การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวาระเฉลิมฉลอง ๒๐๐ ปีกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะช่วงเวลาที่ทำงานในวัดพระแก้วมีโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสงานระดับครู ได้เห็นฝีมือชั้นยอดของช่างรุ่นเก่า ได้เห็นสัดส่วน ลวดลาย เทคนิควิถีโบราณซึ่งเป็นประสบการณ์ที่มีอาจพบได้จากที่อื่น

หลังจากงานบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ท่านจึงเริ่มมีโอกาสได้ทำงานด้านออกแบบสถาปัตยกรรมไทย แม้จะยังสังกัดอยู่ในฝ่ายบูรณะปฏิสังขรณ์ก็ตาม อาจจะเป็นเพราะผู้บริหารในขณะนั้นให้โอกาสที่จะดำเนินงานด้านการออกแบบ จึงเกิดผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้ท่านในเวลาต่อมา

ผลงานสำคัญและเกียรติประวัติ

นับตั้งแต่เข้ารับราชการจนกระทั่งปัจจุบัน ท่านได้รังสรรค์ผลงานอันมีคุณค่า และดีเด่นแก่สังคมไว้มาก โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน และด้านสถาปัตยกรรมมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ

พุทธศักราช ๒๕๒๒ - ๒๕๒๕ กำหนดรูปแบบและรายการ รวมทั้งควบคุมการดำเนินงานบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง

พุทธศักราช ๒๕๓๔ ออกแบบลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๗ กำหนดรูปแบบและควบคุมการสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณรัชกาลที่ ๙ (ในส่วนทรวดทรงและลวดลาย)

พุทธศักราช ๒๕๓๘ ออกแบบควบคุมการก่อสร้างพระเมรุมาศ และอาคารประกอบในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พุทธศักราช ๒๕๓๙ ออกแบบพระอุโบสถวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๕๓๗ - ๒๕๔๕ เป็นประธานการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธรูปตมสถาน พระบรมมหาราชวัง ตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๕๕๐ ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุ และอาคารประกอบในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัลเกียรติยศจากหน่วยงานและสถาบันต่างๆ เช่น พุทธศักราช ๒๕๓๙ ได้รับรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาทัศนศิลป์ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้รับประกาศนียบัตรเกียรติคุณผู้นุรักษ์มรดกไทยดีเด่นด้านสถาปัตยกรรม ประเภทบุคคลดีเด่น จากสำนักนายกรัฐมนตรี พุทธศักราช ๒๕๔๑ ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาสถาปัตยกรรมไทย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้รับการประกาศเป็นผู้บริหารดีเด่น “ครูทองคำ” จากสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน และเหนือสิ่งอื่นใดตลอดช่วงชีวิตการทำงานมาอย่างต่อเนื่อง ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด คือ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๕๐

ทัศนะของการทำงานด้านสถาปัตยกรรมไทย

ท่านมีความเห็นว่าการทำงานด้านสถาปัตยกรรมไทยนั้นถ้าเพียงเรียนจบมาจะยังทำงานไม่ได้ ต้องมีการฝึกฝนเฝ้าเรียนรู้จากครูบาอาจารย์ “...งานสถาปัตยกรรมไทยเวลาปฏิบัติงานจริงไม่เหมือนงานสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่เขียนรูปแบบเสร็จแล้วก็ส่งไปก่อสร้างได้ หรือทำรายละเอียดเพียงเล็กน้อยแล้วจบ ในงานสถาปัตยกรรมไทยเมื่อเขียนรูปแบบเสร็จแล้ว ต้องขยายให้เป็นแบบเท่าจริง จะยาวเท่าไรก็ต้องเขียน จะใหญ่แค่ไหนก็ต้องเขียนอีกครั้ง ทุกชั้น ลวดลายต่างๆ ที่จะมีการปั้นการวาดระบายสีหรือตัดกระดาษมาปะ ก็ต้องเขียนขึ้นมาให้เท่าจริง ชัดเจน ให้ช่างฝ่ายอื่นๆ ไปทำงานได้ต่อทันที ตรงนี้เป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนต้องมีประสบการณ์”

“...การขยายแบบเท่าจริง ต้องใช้ประสบการณ์และใช้ความคิดด้วย เช่น สถาปัตยกรรมที่ขึ้นไปในทางตั้ง ในแบบขนาดเล็กที่เขียนเอาไว้ขนาดหนึ่ง ถ้ามีการตั้งสูงขึ้นมาคนมองจากข้างล่างอาจรู้สึกว่ายาวที่เราเรียกกันว่า

“อากาศกิน” เราต้องส่งขึ้นไป คือ ขยายเพิ่มขึ้นไป ต้องอาศัยประสบการณ์ การฝึกฝนครูอาจารย์ทำ จะบอกกันเป็นสูตรไม่ได้ จะรู้ว่าพอหรือไม่พอก็คือเมื่อได้ขยายแบบเท่าจริง ...งานที่เราทำทุกชั้น ไม่มีอะไรถูกต้องครบถ้วน งานแต่ละชั้นเมื่อเสร็จออกไปแล้วหลายคนอาจเห็นว่างานออกมาดี แต่ตัวเองเรายังรู้สึกว่างานบางชั้นมันยังไม่ได้เท่าที่ควร อาจเป็นเพราะขาดประสบการณ์ยังไม่ได้เรียนรู้มากพอ อันที่ทําแล้วรู้สึกพอใจมากคือการได้ทำงานที่วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก วัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นโดยมีมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นเจ้าของเรื่อง ผมทำแต่พระอุโบสถ ได้รับพระราชกระแสมว่า ทรงต้องการให้มีขนาดเล็ก มีความเรียบง่าย ขณะเดียวกันก็ต้องมีลักษณะสถาปัตยกรรมไทย งานชิ้นนี้ต้องขอบอกที่ใช้ความคิดเยอะ เพราะยังทรงมีรับสั่งอีกว่า วัดนี้จะให้เป็นตัวอย่างสำหรับวัดอื่นๆ ทำต่อไป... คิดว่าจะทำอย่างไรที่จะเอาวัสดุในปัจจุบันมาใช้ คัวย แทนที่บานประตูหน้าต่างจะใช้ไม้เปิดเข้าแบบไทยโบราณ มันต้องแปลงสภาพบ้าง บานประตูหน้าต่างผมใช้อะลูมิเนียม แต่เราตัดแปลงส่วนประกอบอื่นๆ ให้ยังรู้สึกว่าเป็นไทย เช่น เสามีลักษณะไทย วัสดุผนังหลังคาเป็นแผ่นเหล็กอาบสี แบบที่ใช้ตามโรงงานแต่เราปรับแบบให้ใช้ได้ และที่ต้องคิดมากคือทำอย่างไรให้อยู่ในวงเงินงบประมาณ...งานชิ้นนี้ไม่ใช่งานดีที่สุดในแง่มีความภูมิใจมากกว่า พอใจมาก แต่ก็ยังไม่ใช่ว่าดีที่สุด ยังมีที่ผิด ผมรู้สึกตัวเองว่ายังมีที่ผิด คนอื่นอาจไม่เห็น...”

สิ่งที่ฝากไว้ให้สถาปนิกรุ่นต่อไป

หลายปีก่อนหน้านี้ท่านเคยมีความกังวลใจว่าวิชาสถาปัตยกรรมไทยมีผู้สนใจเรียนน้อย เพราะไม่มีงานให้ทำมากนัก ประกอบกับงานสถาปัตยกรรมไทย ต้องมีความรู้ด้านอื่นๆ ประกอบคัวย เช่น การเขียนลายไทย ความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เรียกกันว่า *ฐานานุกัตต์ในงานสถาปัตยกรรมไทย* ซึ่งแต่เดิมมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจเฉพาะตัวช่างไม้ได้บันทึกไว้เป็นตำรา ในกรมศิลปากรไม่มีการถ่ายทอดสืบทอดองค์ความรู้ และบุคลากรสายสถาปัตยกรรมไทยก็น้อยนัก หาผู้ทำงานด้านนี้ที่มีตำแหน่งและมีความเชี่ยวชาญไม่ได้

อย่างไรก็ดี คัวยความเอาใจใส่ และการตระหนักของพลอากาศตรี อารุธ เงินชู้กลิ่น ในฐานะสถาปนิกอารุธ และอธิบดีกรมศิลปากร ท่านได้สนับสนุนและจัดการให้มีการบันทึกข้อมูลความรู้ ขึ้นตอนการทำงานสำคัญในหลายโครงการ เกิดเป็นเอกสารตำราที่คนรุ่นหลังได้ใช้อ้างอิง ค้นคว้าประกอบการทำงาน อาทิ หนังสือ *ศิลปสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ* การจัดทำบันทึกองค์ความรู้ในการออกแบบและจัดสร้างพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จิตรกรรมฝาผนังที่พระพุทธรัตนสถานในพระบรมมหาราชวัง ฐานานุกัตต์ในงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนหนังสือวิชาการที่เกิดขึ้นจากบุคลากรของสำนักสถาปัตยกรรมศิลปากรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งท่านมีส่วนเป็นที่ปรึกษาและให้กำลังใจเสมอมา

ในส่วนของการสร้างสถาปนิกที่เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย พลอากาศตรี อารุธ เงินชู้กลิ่น มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการฝึกฝน ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ คุณธรรม จริยธรรมในการทำงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้ร่วมงานรุ่นน้องและรุ่นลูกหลาน จนปรากฏว่าในปัจจุบันนี้มีสถาปนิก วิศวกร มัณฑนากร นายช่างเขียนแบบ ช่างศิลปกรรมรุ่นใหม่หลายคนได้มีโอกาสทำงานสะสมประสบการณ์ มีแรงบันดาลใจที่เกิดจากการได้เรียนรู้และร่วมงานกับท่าน นับเป็นกำลังใจสำคัญและเป็นความหวังของกรมศิลปากรที่จะเป็นหน่วยงานสืบสานภารกิจด้านสถาปัตยกรรมและงานช่างไทยต่อไป

จากนักวิชาการ เป็นผู้บริหาร

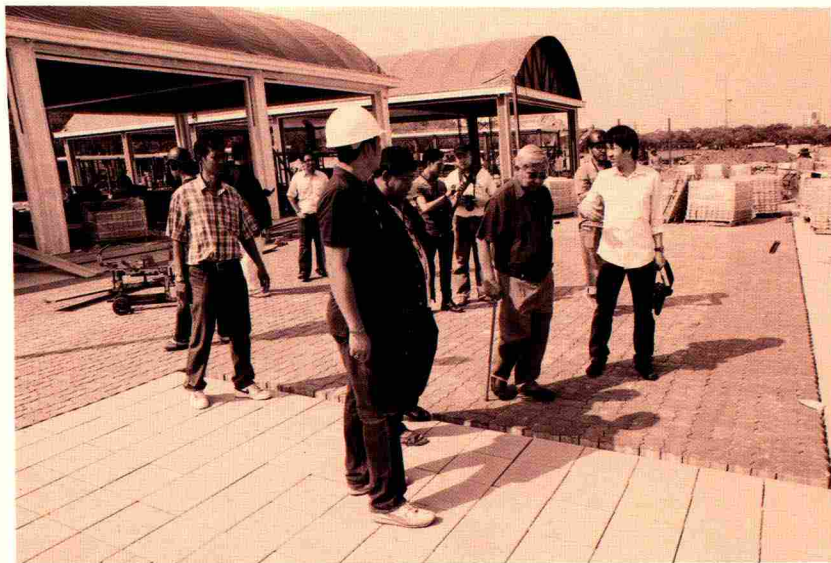
ครั้งหนึ่ง อธิบดีอาวุโส เงินชูกลิ่น เคยเล่าให้ข้าราชการกรมศิลปากร ฟังว่า “...ก่อนเข้ามารับตำแหน่งผู้บริหาร เรารู้ดีว่าเราชอบงานอะไร เวลาทำงานออกแบบก่อสร้างหรืองานอะไร แม้จะต้องไปเดินอยู่แคคเปรียง แต่มีความสุข เพราะภาระเหล่านั้นเราชอบ แต่เมื่อได้รับความไว้วางใจให้มาอยู่ในตำแหน่งบริหารระดับอธิบดี ก็ต้องทำให้ดีที่สุด เท่าที่ความสามารถจะทำได้ ผมอาจไม่ใช่ผู้บริหารโดยเนื้อแท้เพราะมาจากสายวิชาการ ก็พยายามจะให้ได้แต่ก็แค่นั้นไม่รู้ ลักษณะหนึ่งที่ไม่เหมือนนักบริหารคือ ผมไม่ชอบ คำว่าสั่งการ ผมมักจะเรียกผู้ทำงานมาถามก่อนว่าทำได้ไหม ซึ่งเป็นลักษณะของคนทำงานช่าง ต้องถามคนอื่นว่าอย่างนี้จะทำให้ไหม ถ้าคนอื่นทำไม่ได้ก็ให้เปลี่ยนคนอื่นทำ ...หลายคนถามว่าทำไมไม่สั่งไปเลย

ผมเรียกมาก่อน ถ้าทำไม่ได้ขอให้ปฏิเสธว่าไม่ทำ อย่าเอางานไปคองไว้ เพราะเราเคยประสบปัญหาแบบนี้ ถ้าทำไม่ได้ ผืนทำไปก็ไม่สำเร็จ นี่คือวิธีการแบบสายงานวิชาการทำงานบริหาร...”

งานสำคัญในช่วงสุดท้ายของชีวิต

พลอากาศตรี อวุธ เงินชูกลิ่น ได้รับความภารกิจสำคัญของชาติในการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ซึ่งสิ้นพระชนม์ลงเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๔ และมีหมายกำหนดการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ ในต้นพุทธศักราช ๒๕๕๕

หลังจากดำเนินงานออกแบบอาคารพระเมรุแล้วเสร็จ และได้มอบหมายแบ่งงานให้ทีมสถาปนิกและช่างเขียนแบบร่วมดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ท่านล้มป่วยและเข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาลศิริราช เมื่อเดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ตลอดเวลาที่ได้รับการรักษาพยาบาลทั้งในช่วงเวลาที่ต้องพักในโรงพยาบาลหรือกลับไปพักผ่อนที่บ้าน ท่านติดตามการทำงานอย่างใกล้ชิด รวมทั้งเดินทางมาตรวจงานให้คำปรึกษาหารือที่ห้องขยายแบบ ณ โรงละครแห่งชาติ โรงเล็ก และที่ท้องสนามหลวง สร้างความอบอุ่นใจ ความมั่นใจให้แก่คณะทำงาน ผู้ร่วมงานทุกคนเชื่อว่าท่านจะต้อง

หายจากการเจ็บป่วยในครั้งนี้ เพราะได้รับการรักษาที่ดีที่สุดทุกชั้นตอนจากแพทย์และพยาบาล รวมทั้งครอบครัวของท่านที่เฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา และท่านเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็งมุ่งมั่นในการทำงานทุกชั้นที่รับผิดชอบ ทุกครั้งที่ไปเยี่ยมท่านที่โรงพยาบาลคือการไปปรึกษาหารือและรับฟังเรื่องราวในการทำงาน

ในช่วงพุทธศักราช ๒๕๕๕ ถึงต้นพุทธศักราช ๒๕๕๖ คณะทำงานหลายคณะ อาทิ คณะทำงานออกแบบและก่อสร้างเมรุวัดเทพศิรินทราวาส คณะทำงานออกแบบวาดจิตรกรรมฝาผนังพระเบ็ญจวัคพระราม ๙ กาญจนภิเษก รวมทั้งคณะทำงานหนังสือรวมผลงานออกแบบ และงานศิลปกรรมของพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ยังได้เข้าเยี่ยมปรึกษาหารือการทำงานกับท่านเนื่อง ๆ ณ โรงพยาบาลศิริราช ทุกคนมีความหวังว่าท่านจะแข็งแรงและจะหายจากโรคร้ายไข้เจ็บ ออกจากโรงพยาบาลเพื่อมาตรวจดูผลการทำงานที่ทุกคณะตั้งใจดำเนินการเพื่อสนองคุณอาจารย์อย่างเต็มความสามารถ ด้วยคำเตือนใจสำคัญคำหนึ่งที่ท่านกล่าวบ่อยครั้งว่า “งานดี ไม่ทันเวลา ค่าไม่มี”

แต่การไม่เป็นไปตามที่ทุกคนคาดหวัง เข้าครุวันอาทิตย์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖ เวลาประมาณ ๕.๔๐ นาฬิกา พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ถึงแก่อนิจกรรม ณ โรงพยาบาลศิริราช

สิ่งที่ท่านสร้างไว้ให้กรมศิลปากรนั้นมากมายนัก ผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมสำคัญของชาติจำนวนมาก โครงการงานที่เกี่ยวกับศิลปกรรมและการช่างหลายสาขา องค์ความรู้ที่ได้รับการบันทึกไว้หลายรายการ ท่านเป็นตัวอย่างของข้าราชการที่ซื่อสัตย์ มุ่งมั่นทำงานสั่งสมความรู้และประสบการณ์ สร้างงานรับใช้ชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเต็มกำลัง ท่านเป็นครูผู้เมตตา เป็นผู้บังคับบัญชาที่สนับสนุนลูกน้อง เป็นผู้ใหญ่ที่ให้โอกาสเด็ก และที่สำคัญที่สุดคือท่านเป็นผู้ส่งต่อความภาคภูมิใจ สร้างแรงบันดาลใจให้สถาปนิกและช่างไทยรุ่นหลังอยากทำงาน อยากเรียนรู้ อยากก้าวไปในโลกอนาคต ด้วยการนำความรู้ ความคิด จินตนาการในงานสถาปัตยกรรมไทยออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ตามแนวทางและตัวอย่างที่ท่านได้ทำให้เห็นแล้ว

พระวิชณุกรรมแห่งกรมศิลปากร

ในสมัยที่พลอากาศตรี อารุธ เฝินชูกลิ่น ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ท่านได้ให้มีการจัดสร้างประติมากรรมรูปจำลองพระวิชณุกรรม เนื่องจากเป็นเทพที่ท่านเคารพศรัทธา ประกอบกับพระวิชณุกรรมเป็นเทพที่มีความเกี่ยวข้องกับงานช่างและงานก่อสร้าง จึงเป็นที่นับถือบูชาของผู้ปฏิบัติงานสายนี้

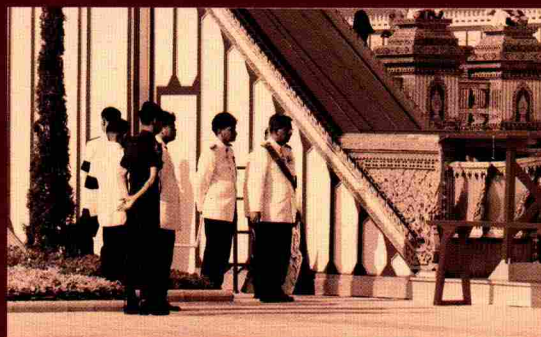

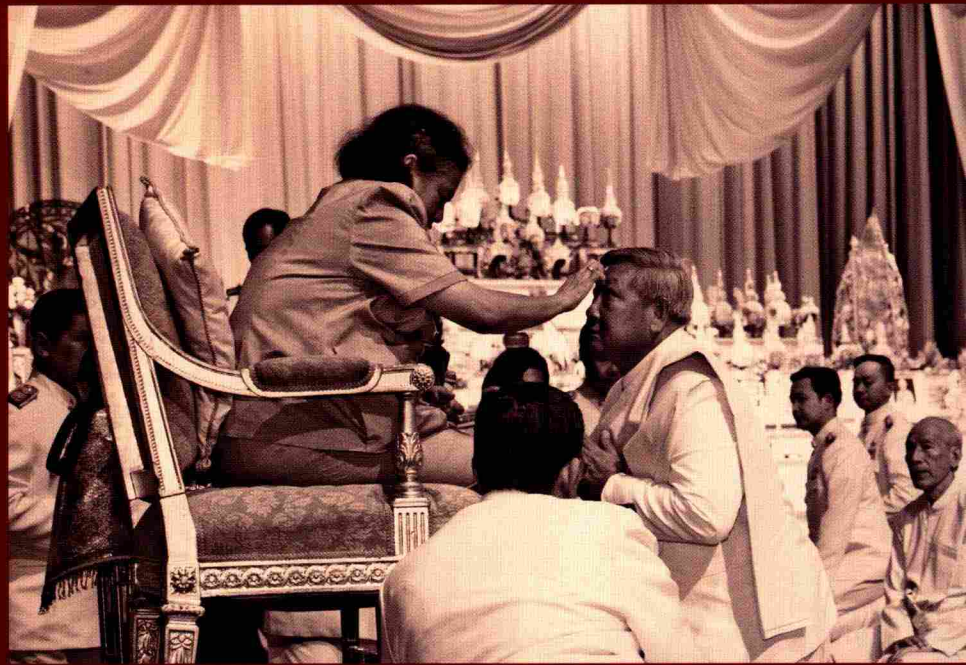
ภาพเล่าเรื่อง

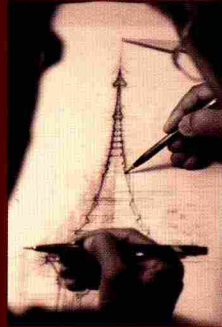
THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

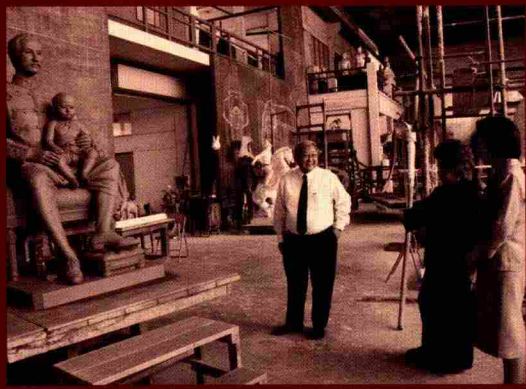

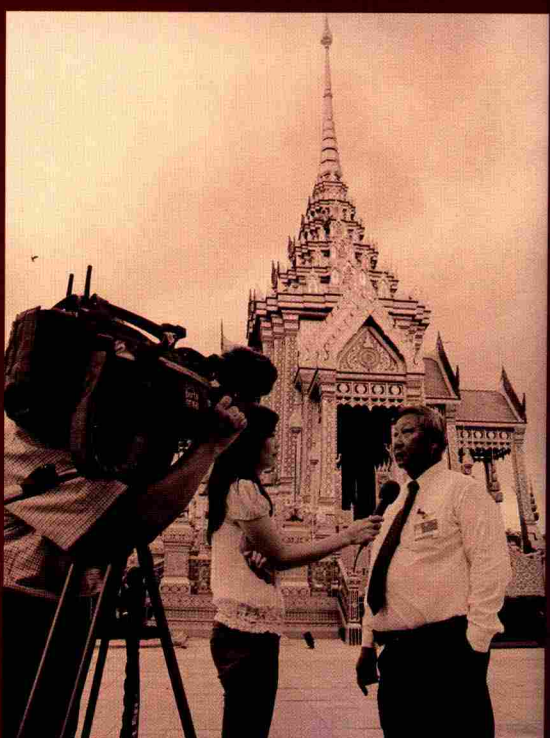
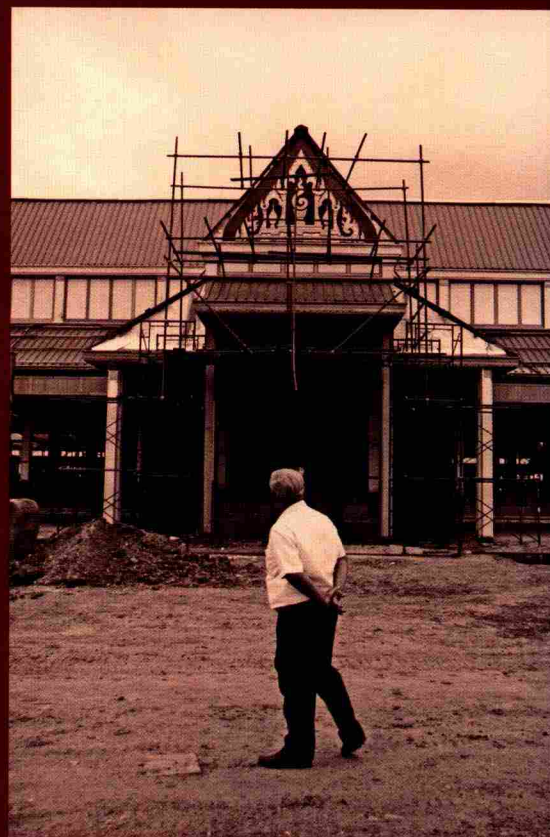
3961202700

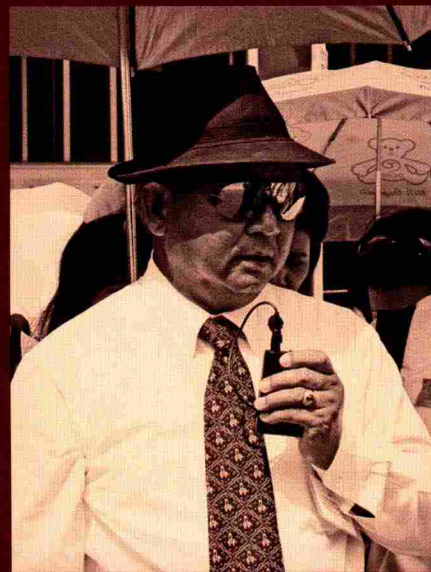
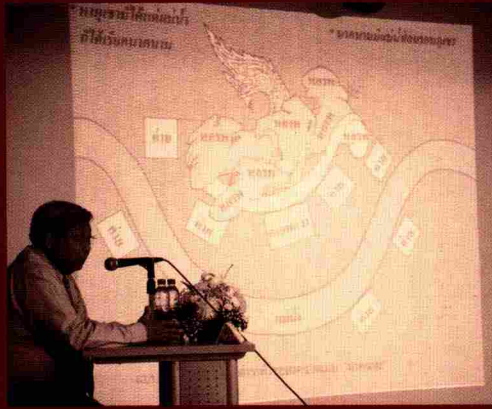

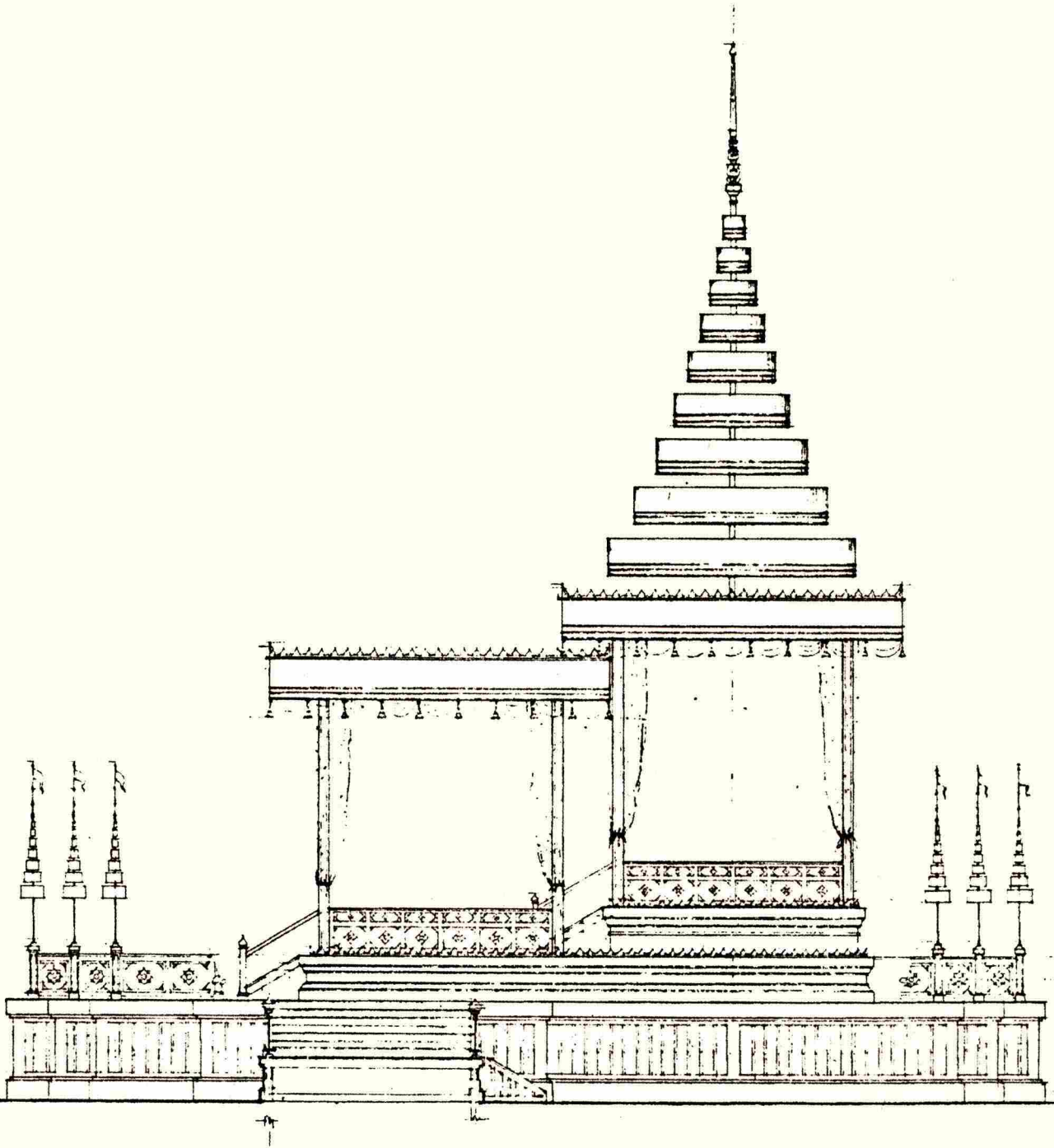

“...งานที่เราทำทุกชิ้น ไม่มีอะไรถูกต้องครบถ้วน งานแต่ละชิ้น
เมื่อเสร็จออกไปแล้ว หลายคนอาจเห็นว่างานออกมาดูดี
แต่ตัวเราเองย่อมรู้ว่างานบางชิ้นมันไม่ดีเท่าที่ควร
อาจเป็นเพราะขาดประสบการณ์ ยังไม่ได้เรียนรู้มากพอ...”

ผลงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม
ของพลอากาศตรี อารุช เงินชูกลิ่น

รูปด้านตั้งพระมณฑปทรงระฆังด้านทิศตะวันออก 1:50

ผลงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ของพลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น

การเป็นผู้ที่จริงและมีประสบการณ์สูง ทำให้งานออกแบบของพลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น มีส่วนผสมของการประมวลข้อมูลที่ได้จากหลักเกณฑ์ในการออกแบบซึ่งถือเป็นเสมือนโจทย์หลัก ผสานเข้ากับภูมิความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ และได้รับการสืบทอด ผักผ่อน ชักเกลาทักษะทางงานช่าง จากบรมครูในอดีต นำไปสู่ผลงานการสร้างสรรคสถาปัตยกรรมที่มีความงดงาม และสามารถสื่อความหมายได้อย่างลงตัว

หากนำผลงานการออกแบบทั้งหมดมาร้อยเรียงกันแล้ว จะสังเกตได้ว่าผลงานยุคแรกๆ ของท่าน มีลักษณะเป็นงานแบบไทยประเพณีตามแบบฉบับสืบทอดจากครูช่างในยุคก่อน และผลงานออกแบบในยุคหลังมักมีการประยุกต์ใช้เทคนิควิธีการ และวัสดุก่อสร้างที่ทันสมัยมาใช้ได้อย่างเหมาะสม สะท้อนถึงความเป็นนักสร้างสรรค์ที่ไม่เคยหยุดเรียนรู้ และมีความเท่าทันโลกอยู่เสมอ ผลงานการออกแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของท่าน จึงแสดงออกถึงความร่วมสมัยที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของงานแบบไทยประเพณี

ในเบื้องต้นได้มีการสืบค้น รวบรวมผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมและงานอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับงานช่างศิลป์ไทยที่พลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น ได้ฝากผลงานที่พอจะจำแนกออกตามลักษณะงานได้เป็น ๘ หมวด คือ

๑. พุทธศิลปสถาปัตยกรรม
๒. หอพระและศาลหลักเมือง
๓. สถาปัตยกรรมเพื่อการพระราชพิธี และรัฐพิธี (สถาปัตยกรรมชั่วคราว)
๔. พระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน
๕. พระที่นั่ง พลับพลา และศาลา
๖. เรือนไทย
๗. งานวิจิตรศิลป์
๘. งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์

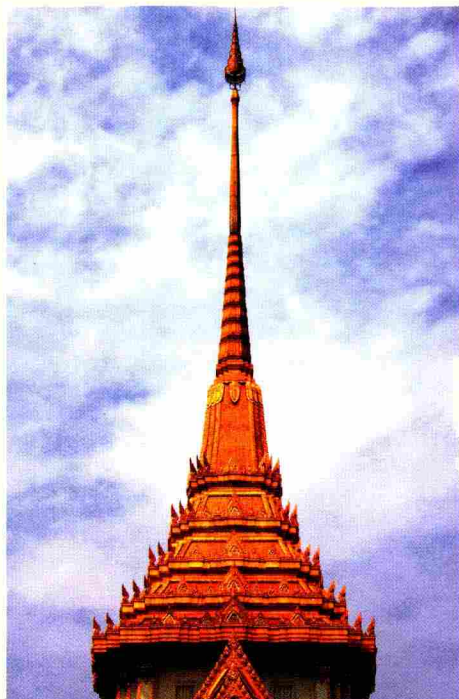

๑. พุทธศิลป์สถาปัตยกรรม

พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ออกแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมสำหรับพระอารามต่างๆ ไว้มากมายทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งงานออกแบบอาคารทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อทำนุบำรุง และสืบทอดพระพุทธศาสนา ผลงานเหล่านี้ล้วนเกิดจากการศึกษาเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์จากการทำงาน นับเป็นต้นแบบและเป็นตัวอย่างงานอันทรงคุณค่าแก่ผู้ศึกษาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีได้อย่างดียิ่ง

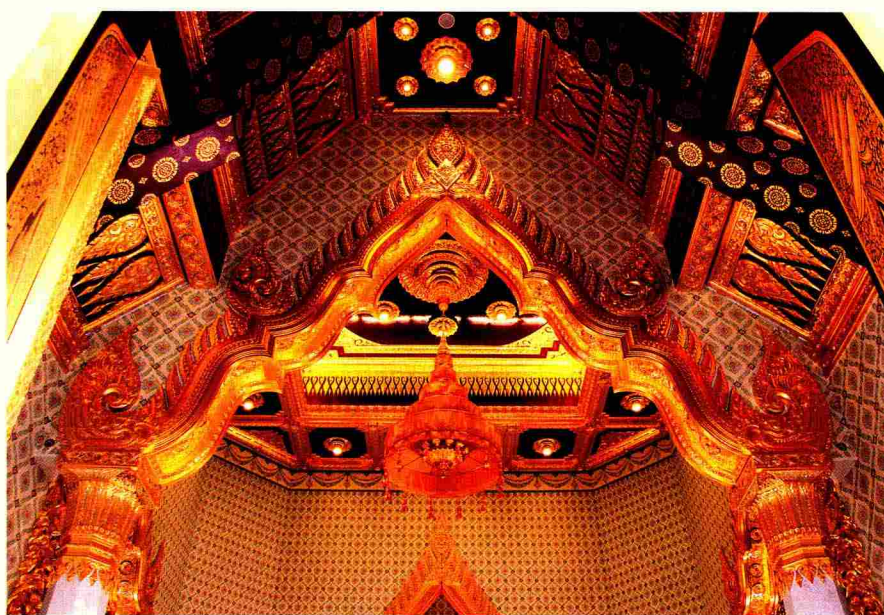
มุขทางเข้าพระมหามณเฑียร

ยอดพระมหามณเฑียร

รายละเอียดการประดับตกแต่งภายใน

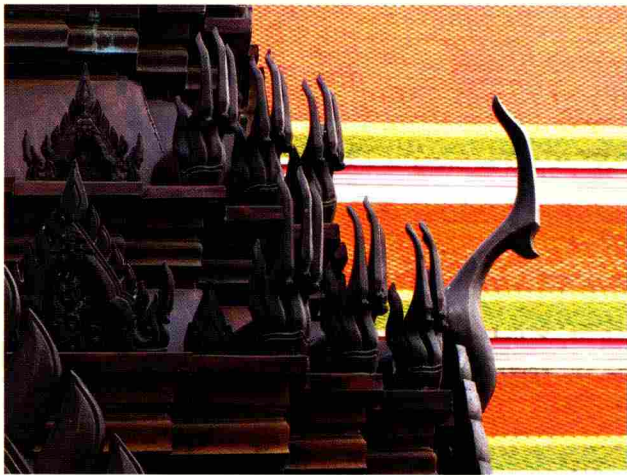
ภายในพระมหามณเฑียร

พระมหามณฑปพระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากร
วัดไตรมิตรวิทยารามวชิรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑

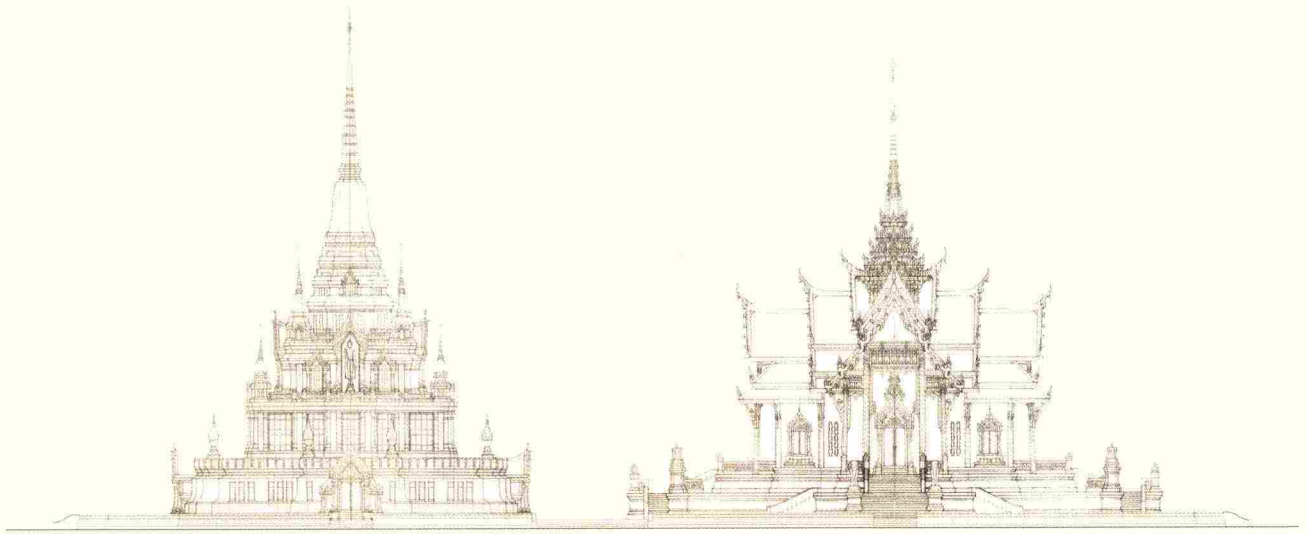

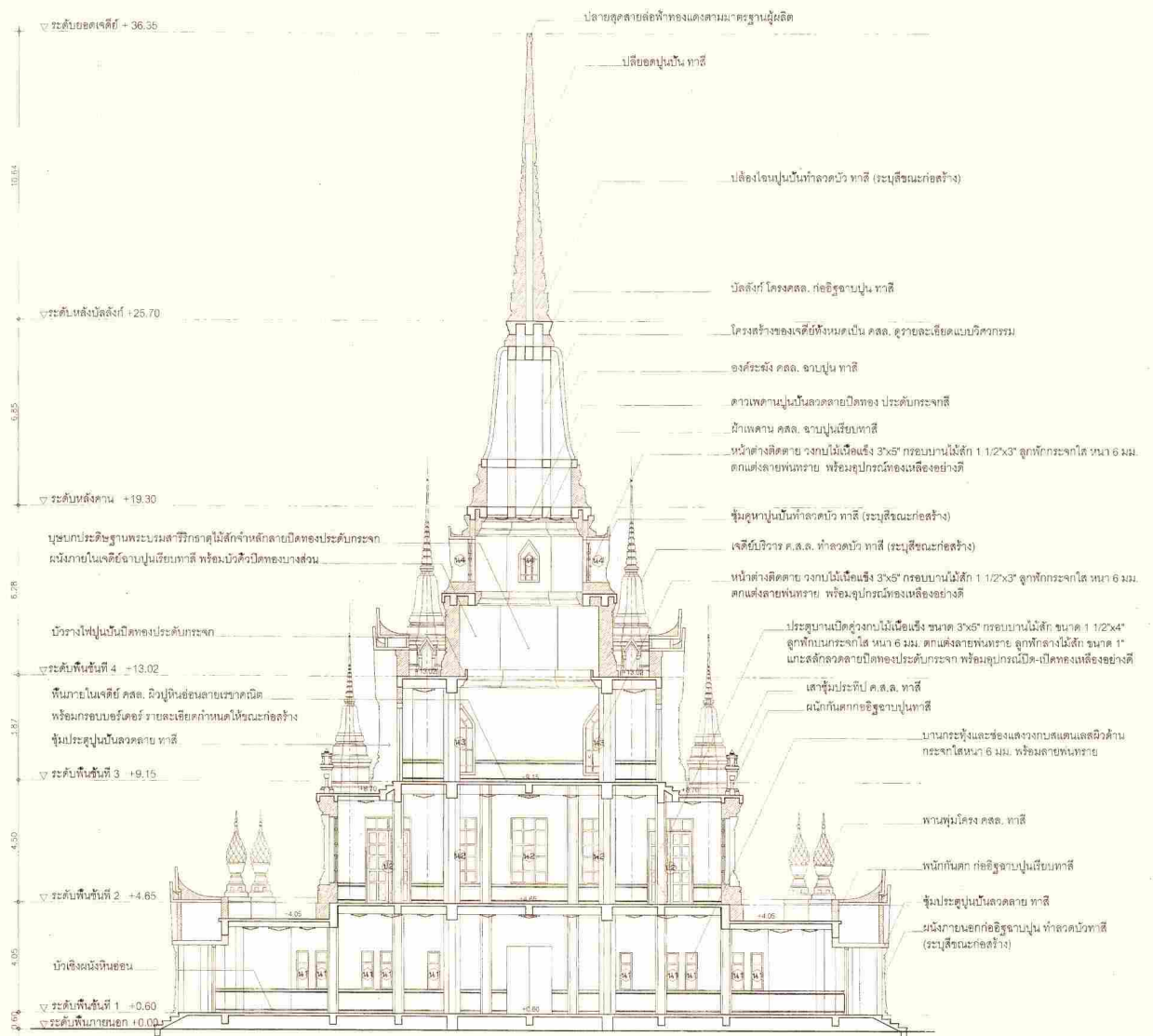
โลหะปราสาท

วัดราชนัคคารามาวีหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐

รูปปั้นค้ำกาศใต้พระอุโบสถและพระเจดีย์

รูปตัดพระเจดีย์

พระอุโบสถ และพระเจดีย์ วัดไทยเซตวันมหาวิหาร
 นครสวรรค์ ประเทศไทย, ๒๕๕๖

พระอุโบสถ วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙

พลอากาศตรี อารุธ เจริญกลิ่น ได้ออกแบบพระพุทธรูป ๔ แบบ เพื่อประดิษฐานภายใน
พระอุโบสถ วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต และทรงเลือกแบบ
พระพุทธรูปปางมารวิชัยลักษณะกึ่งจริง (Semi- Realistic)

หลักเสมาหินทรายตั้งอยู่บริเวณสี่มุมของพระอุโบสถ

เสมาหินสลัก วางอยู่บนพื้น

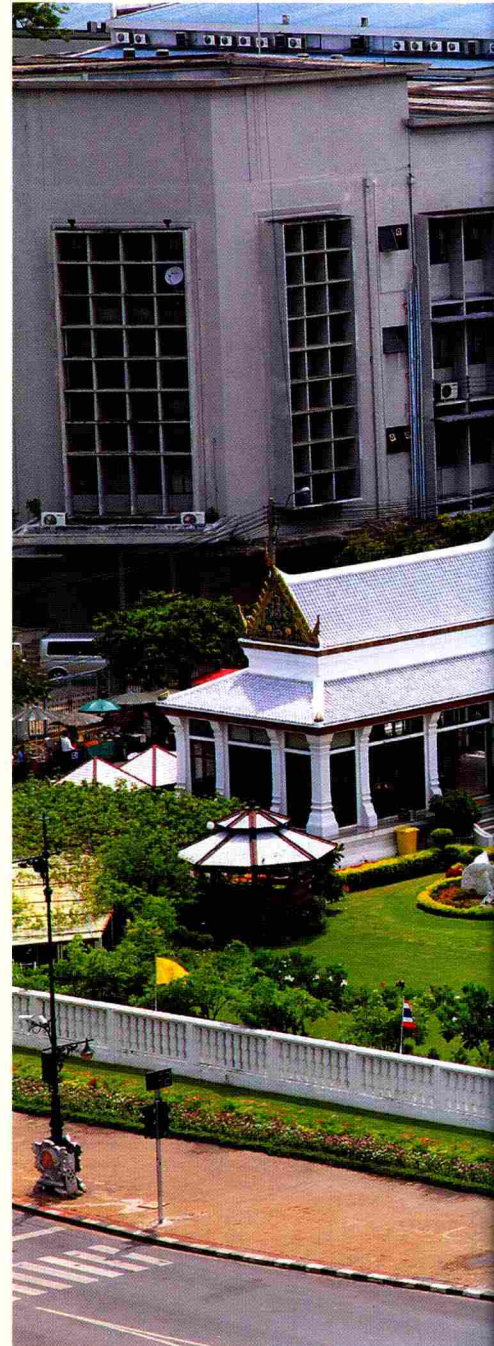

๒. หอพระและศาลหลักเมือง

การออกแบบหอพระและศาลหลักเมือง ต้องคำนึงถึงความสำคัญของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ภายใน และรายละเอียดรูปแบบพิธีการในแต่ละศาสนาความเชื่อ ดังนั้นสถาปัตยกรรมอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเป็นที่ตั้งสิ่งเคารพบูชาอื่น ต้องออกแบบให้มีความสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ ซึ่งจะนำมาสู่รายละเอียดในองค์ประกอบต่างๆ ของอาคาร ให้มีความพอเหมาะพอดี และสนองตอบการใช้งาน รวมทั้งการนำวัสดุและวิธีการสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

ภายนอกอาคารและหน้าบันศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร

ศาลเทพารักษ์

ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร
ศาลเทพารักษ์ และหอพระพุทธรูป, ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙

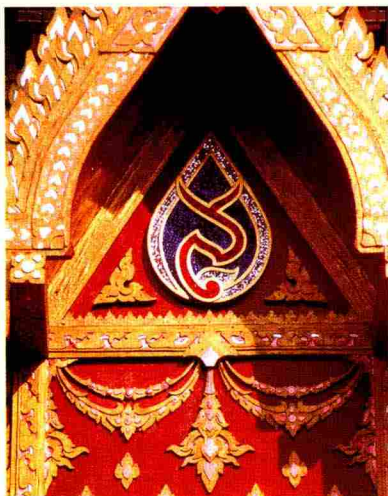

หอพระพุทธรูป กระทรวงศึกษาธิการ
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๔

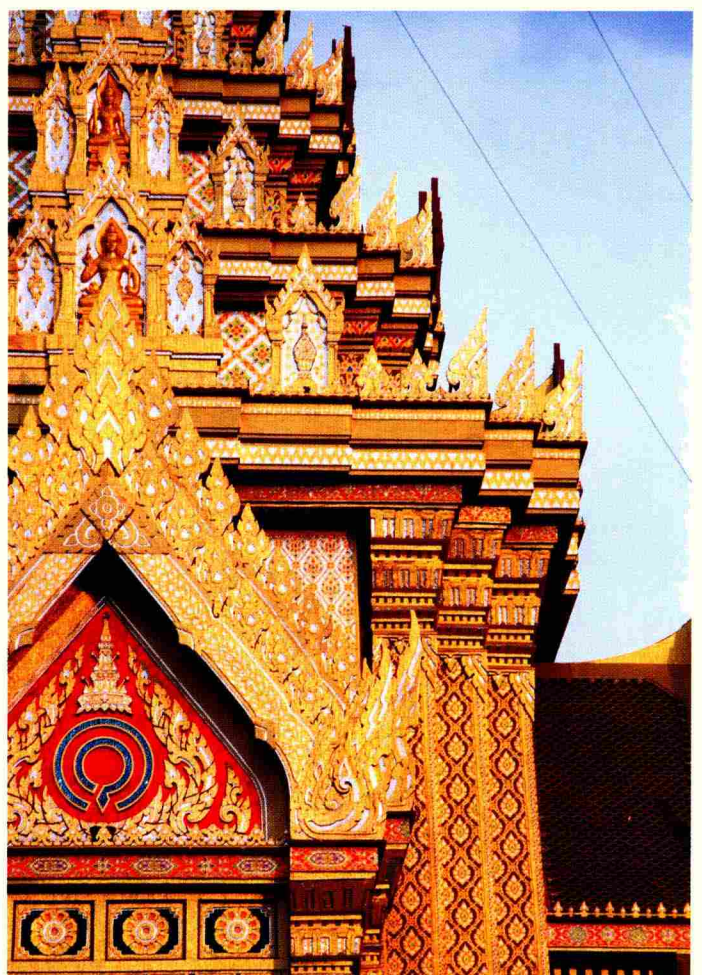
๓. สถาปัตยกรรมเพื่อการพระราชพิธี และรัฐพิธี (สถาปัตยกรรมชั่วคราว)

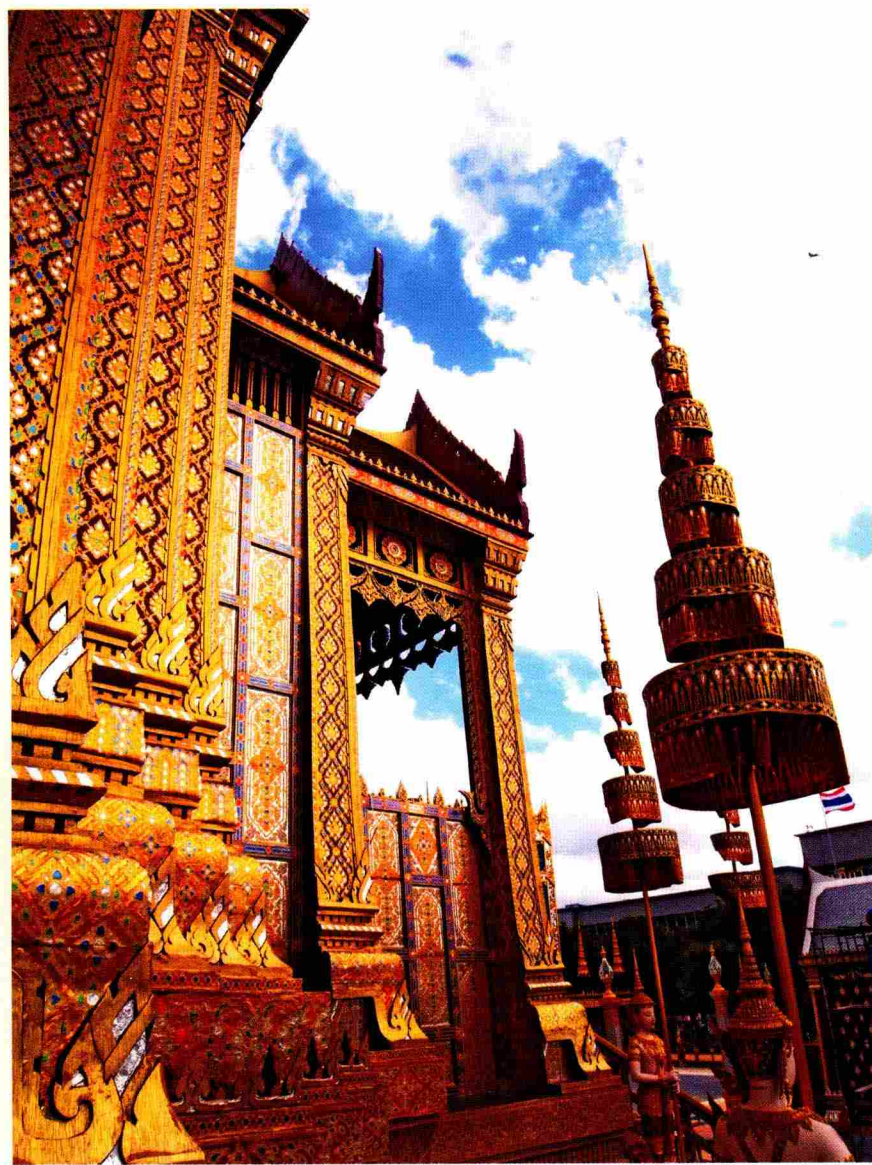
การออกแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการประกอบพระราชพิธี ได้แก่ งานออกพระเมรุ และ พระราชพิธีกาญจนาภิเษก ต้องอาศัยความรู้ และทักษะในสองส่วนหลัก ส่วนแรกคือความรู้ความเข้าใจในด้านประวัติศาสตร์ โบราณราชประเพณี และขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับงานพระราชพิธีนั้นๆ อีกส่วนหนึ่งคือทักษะการออกแบบสถาปัตยกรรมชั่วคราว ที่ถือเป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมประกอบพระราชพิธีดังกล่าว ซึ่งต้องคำนึงถึงการเลือกใช้วัสดุ และเทคนิคการก่อสร้างที่พัฒนาอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยยังคงความงดงามตามลักษณะสถาปัตยกรรมไทยประเพณี และเป็นไปตามฐานานุศักดิ์ของเจ้านายที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีนั้นๆ

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุมาศ และอาคารประกอบ
ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๘ - ๒๕๓๙

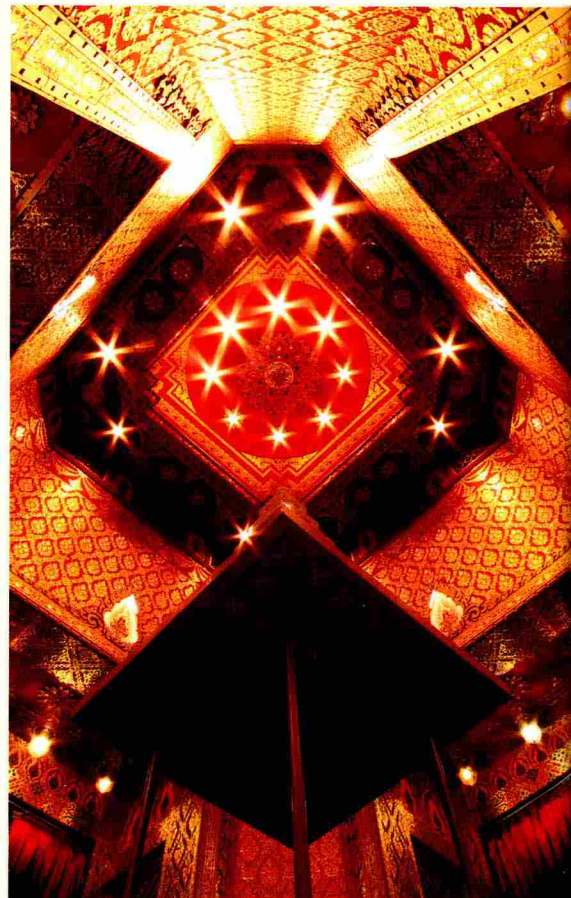

ภาพถ่ายโดยพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น
จากกล้องส่วนตัว ขณะตรวจงานก่อสร้าง

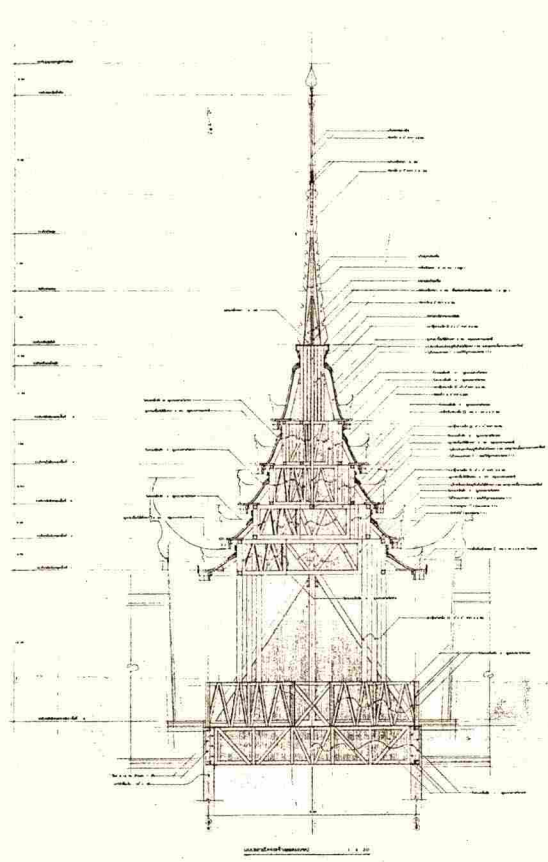
งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุ และอาคารประกอบในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุ และอาคารประกอบในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระที่นั่งกาญจนาภิเษก และอาคารประกอบ
ในงานพระราชพิธีกาญจนาภิเษก บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙

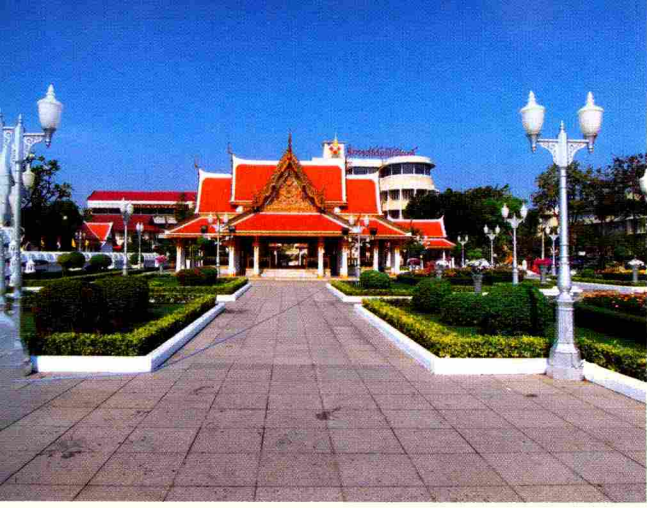
๔. พระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน

ผลงานการออกแบบที่เกี่ยวข้องกับพระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถานของพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น แต่ละแห่งมีแนวทางการออกแบบแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เห็นจuxt่วมกันก็คือ การให้ความสำคัญแก่พระบรมรูป โดยต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนของประติมากรรมกับแท่นฐาน และองค์ประกอบตกแต่งโดยรอบให้มีความกลมกลืน สว่างงาม และสมพระเกียรติ ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกับประติมากร และภูมิสถาปนิกอย่างใกล้ชิดตั้งแต่เริ่มต้น

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
และลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๓

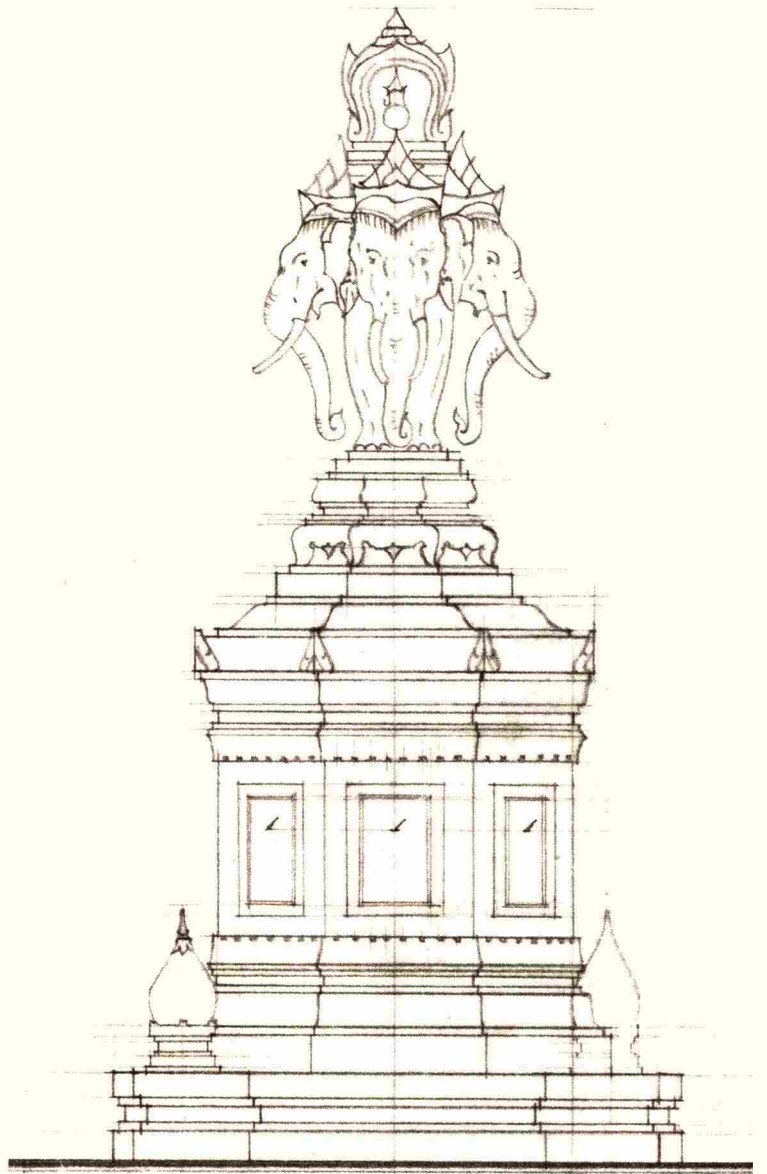
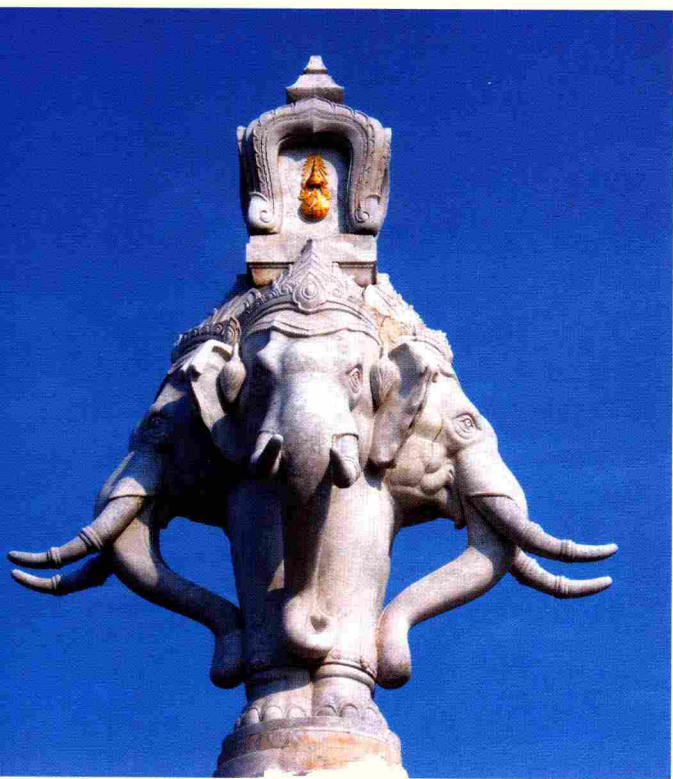
ทิวทัศน์วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ หน้าบัน การตกแต่งบัวหัวเสาและผ้าเพดาน

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
บริเวณทุ่งมะขามหย่อง พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๐

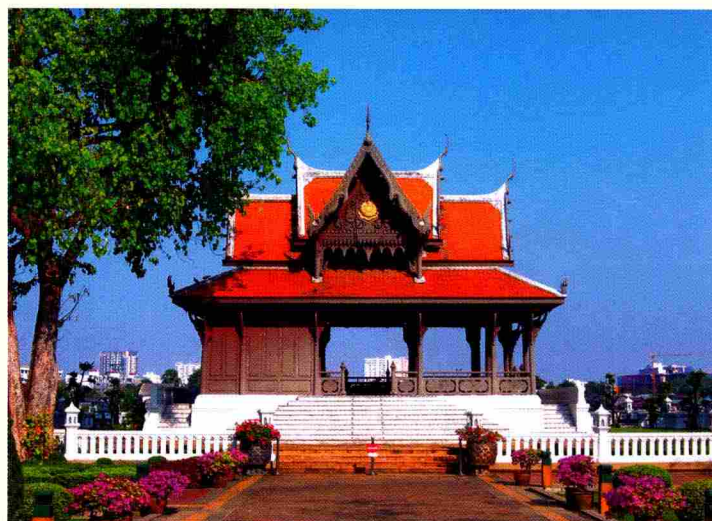
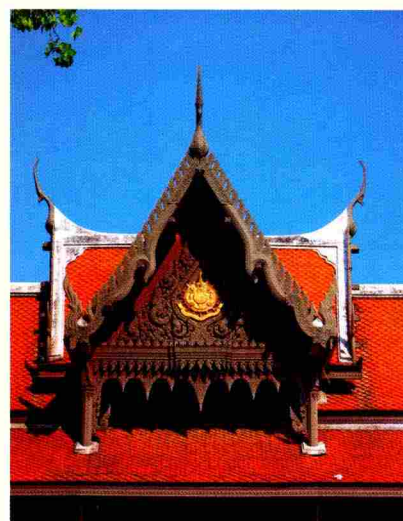

ซุ้มกาลัญจนานิกเชกนุสรณ์
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓

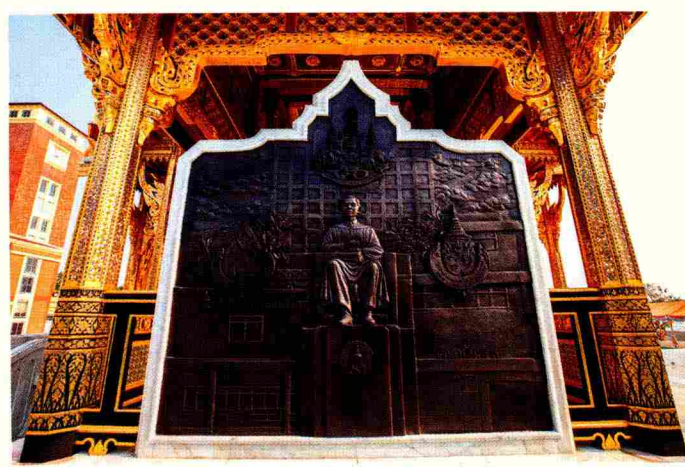
๕. พระที่นั่ง พลับพลา และศาลา

อาคารประเภทศาลาซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารโถง หรือมีพื้นที่ส่วนใหญ่เปิดโล่ง เป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ขนาดเล็กที่สถาปนิกสามารถแสดงฝีมือในการสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่ โดยผลงานการออกแบบอาคารประเภทศาลาของพลอากาศตรี อารุธ เงินชุกลีน สามารถจำแนกตามฐานานุกัตต์ และมูลเหตุในการสร้างได้เป็น ๓ ประเภท คือ พระที่นั่ง สำหรับใช้ประกอบพระราชพิธี พลับพลา สำหรับเป็นที่ประทับชั่วคราว และ ศาลา ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในวาระต่างๆ ทั้งนี้หลายโครงการมีที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศ ซึ่งจำเป็นต้องออกแบบให้สามารถถอดและประกอบชิ้นส่วนโครงสร้างทั้งหมดได้ จึงต้องคำนึงถึงการเลือกใช้วัสดุก่อสร้าง และตกแต่ง เทคนิคการถอดประกอบ รวมทั้งขั้นตอนวิธีการขนย้าย และติดตั้งที่เหมาะสมอีกด้วย

พระที่นั่งสันติชัยปราการ
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒

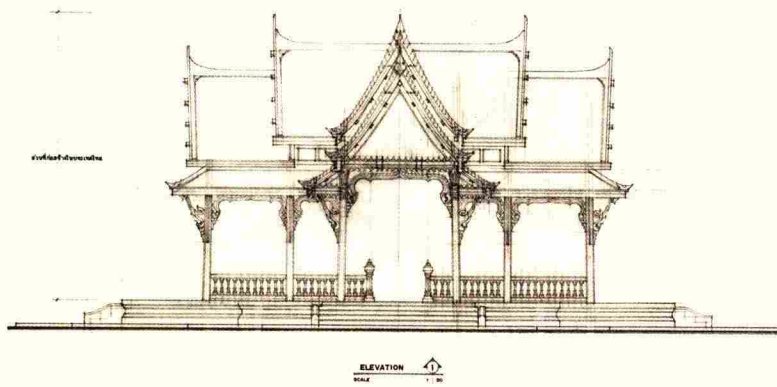

พลับพลาประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสิริราชกกุฎกัณฑ์
โรงพยาบาลศิริราช ปิยมหาราชการุณย์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕

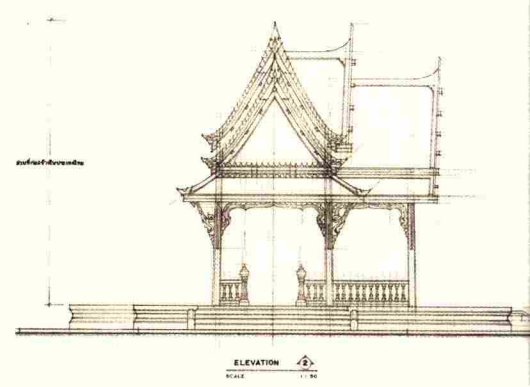

ศาลาที่ระลึก ณ ออลบริคการ์เด้น
เมืองแมทิสัน รัฐวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา, ๒๕๔๔

รูปตั้งด้านหน้าศาลา

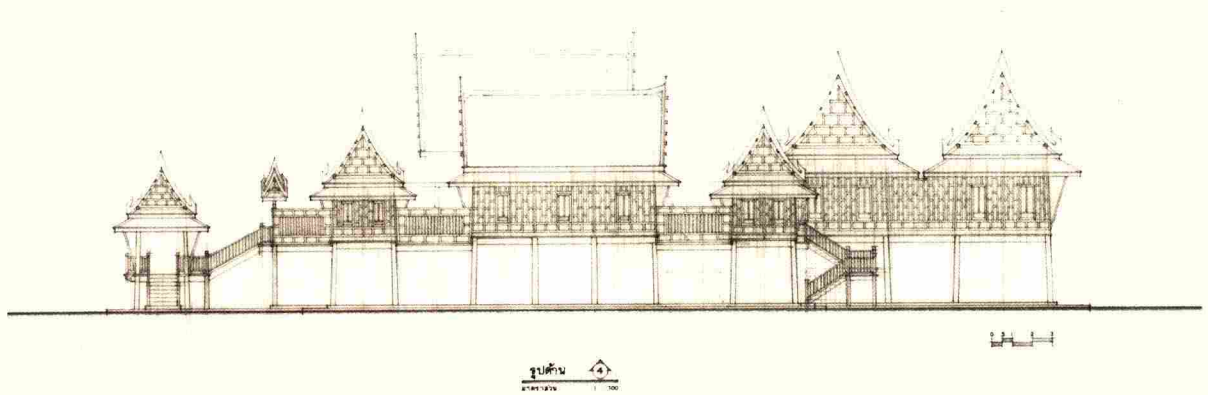

รูปตั้งด้านข้างศาลา

๖. เรือนไทย

ผลงานการออกแบบเรือนไทยของพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น มักมีลักษณะโดยรวมเป็นเรือนไทยแบบดั้งเดิม เช่น ภูมิฐานวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จังหวัดนนทบุรี และในยุคหลังมีการปรับเปลี่ยนวัสดุ และกรรมวิธีการก่อสร้าง จากเดิมที่เป็นไม้ซึ่งหายาก และมีราคาแพง มาเป็นโครงสร้างก่ออิฐถือปูน โดยยังคงลักษณะรูปลักษณะของเรือนไทยดั้งเดิมเอาไว้ดังตัวอย่างที่ชัดเจนคือ อาคารพิพิธภัณฑ (เรือนไทยหมู่) ภายในอุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

อาคารพิพิธภัณฑ (เรือนไทยหมู่)

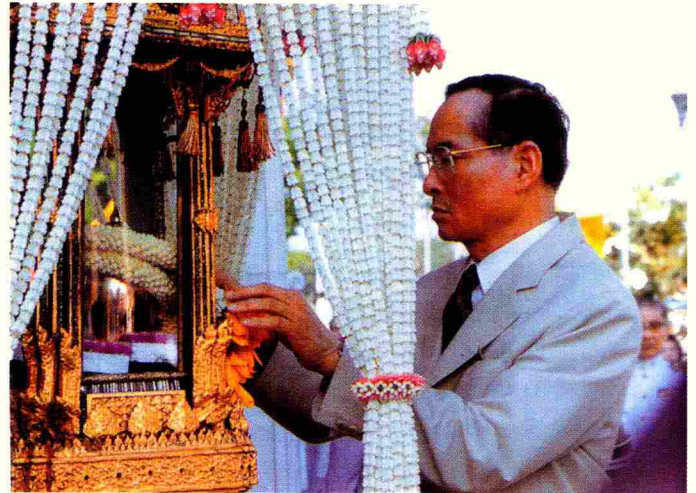
อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๔๗ - ๒๕๔๙

๗. งานวิจิตรศิลป์

นอกเหนือไปจากงานออกแบบด้านสถาปัตยกรรมแล้ว พลอากาศตรี อารุธ เงินชุกลิ่น ยังมีผลงานการออกแบบงานศิลปะประเภทอื่นๆ อีกมากมาย เช่น บุษบก และฐานชุกชีพระประธาน ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและควบคุมการสร้างสร้งงานศิลปะในสาขาอื่นๆ อาทิ งานจิตรกรรมและประติมากรรม เป็นต้น ผลงานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้รอบรู้ในงานช่างหลายสาขา ที่สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ทางการออกแบบแขนงต่างๆ เข้าด้วยกัน จึงทำให้ได้ผลงานการสร้างสร้งทางศิลปะมีคุณค่าเป็นมรดกของชาติสืบไป

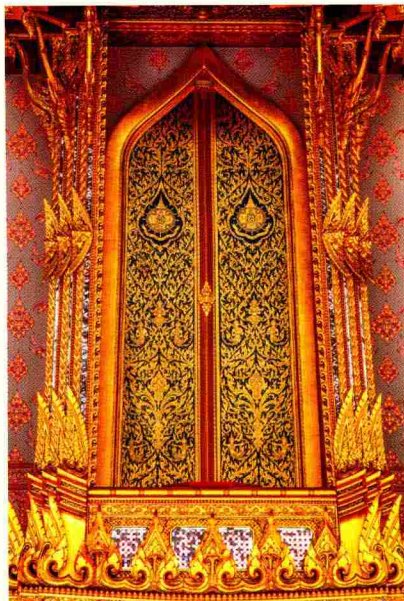
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐาน, ๒๕๓๕

บุษบก โลหะปราสาท

วัดราชนันทคารามาววิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕

ซุ้มพระปัญญา
ประดับตกแต่งโถงประวัติศาสตร์
กระทรวงการต่างประเทศ
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒

ถวายคำอธิบายภาพร่างจิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรัตนสถาน
ในโอกาสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล
เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๔๕

ที่ปรึกษาและควบคุมการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรัตนสถาน
ภายในพระบรมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๖ - ๒๕๔๘

กำหนดรูปแบบและรายการ
การสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙, ๒๕๓๙

ให้คำปรึกษาและควบคุมการจัดสร้างพระพุทธเมตตาประจำไทยไทรโลกนาค
คันธารราษฎร์อนุสรณ์ ในพระบรมราชานุสาวรีย์ และออกแบบลานประทักษิณ
วัดทิพย์สุคนธ์ธรรม จ.กาญจนบุรี, ๒๕๕๔ - ปัจจุบัน

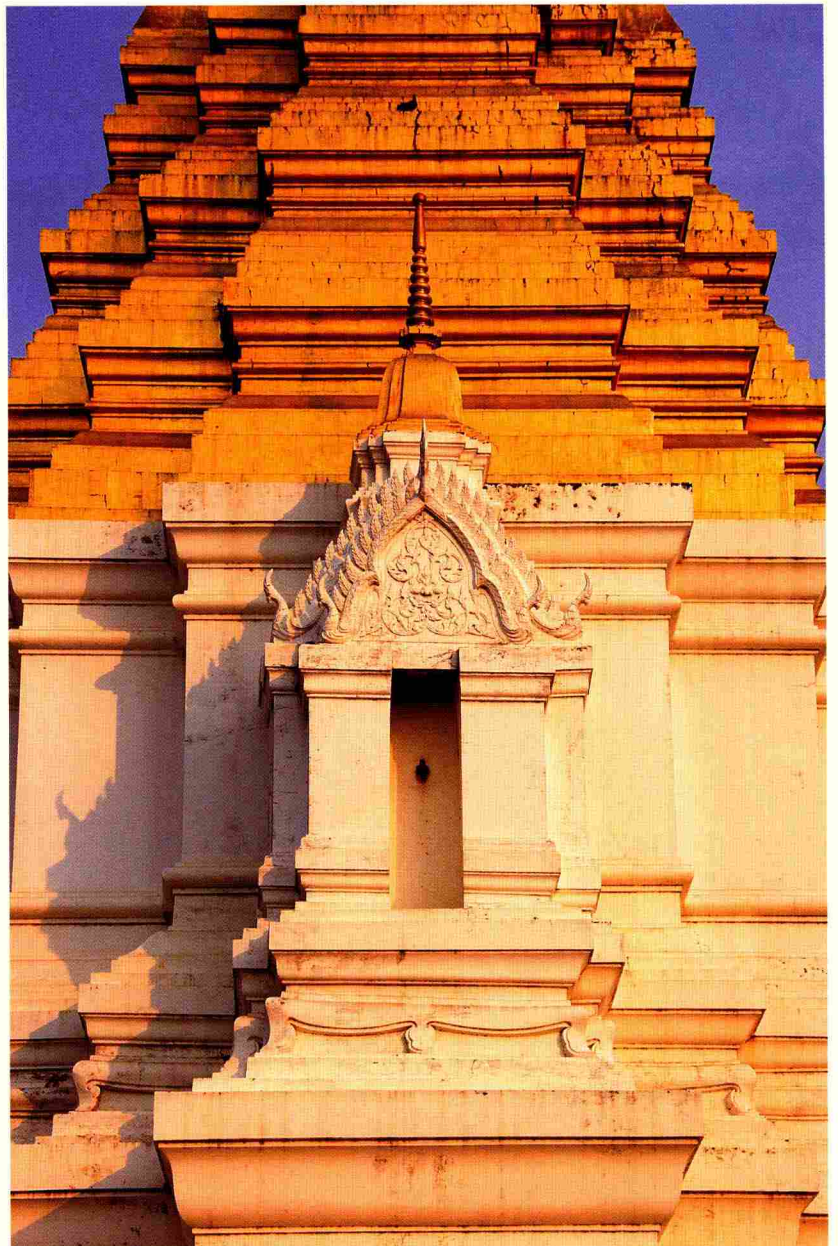

๘. งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์

ประสบการณ์การทำงานบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน เริ่มต้นจากการศึกษาเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกับผู้บังคับบัญชาในกรมศิลปากร ในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังในการฉลองพระนครครบ ๒๐๐ ปี ผนวกเข้ากับความรู้ความเข้าใจที่สนใจค้นคว้าข้อมูลซึ่งทำให้เกิดความรู้และความชำนาญ ซึ่งนอกจากจะได้นำมาใช้ในงานบูรณะปฏิสังขรณ์เรื่อยมาแล้ว ยังสามารถนำมาใช้กับการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย ประเพณีที่เป็นการสร้างขั้นใหม่ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการบูรณะปฏิสังขรณ์
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม, ๒๕๒๕

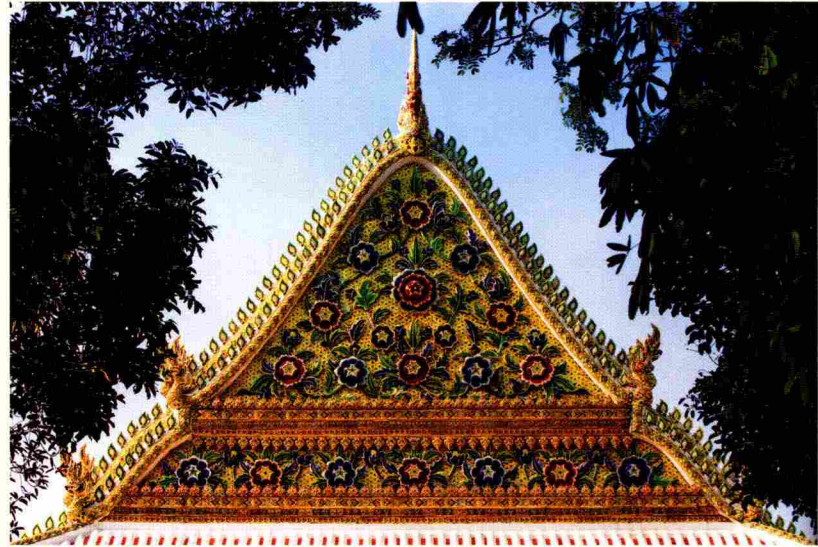
กำหนดรูปแบบและรายการบูรณะปฏิสังขรณ์ เจดีย์ศรีสุริโยทัย และอาคารประกอบ จ.พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๕

พระอุโบสถ

ซ้อฟ้าหัวนกเจ้า พระอุโบสถ

หน้าบันพระอุโบสถ

กำหนดรูปแบบและรายการบูรณะปฏิสังขรณ์
วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร

จ. นนทบุรี ๒๕๒๙ - ๒๕๓๕

ศาลาท่าน้ำ

เจดีย์ประธาน

เขตพุทธาวาส

ทำเนียบผลงานด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ของพลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น

๑. พุทธศิลปสถาปัตยกรรม

พระอุโบสถ วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙
พระมหาวีหารจัตุรมุขพระมงคลเทพมุนี วัดจันทรมณี จ. อ่างทอง, ๒๕๓๙
มณฑปครอบรอยพระพุทธรูป วัดเขาคีรีหลวง จ. สุพรรณบุรี, ๒๕๔๓
โลหะปราสาท วัดราชเน็คคารามววิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐
พระอุโบสถ วัดพระพุทธฉาย จ. สระบุรี, ๒๕๕๐ - ถึงปัจจุบัน
อุโบสถ วัดมงคลรัตนาราม รัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา, ๒๕๕๐
อาคารเรียน ๓ ชั้น วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑
พระมหามณฑปพระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากร วัดไตรมิตรวิทยารามววิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑
พระมหาเจดีย์ ๘๘ พรรษา ราชันครินทร์ วัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๓ - ถึงปัจจุบัน
เมรุ วัดเทพศิรินทราวาสราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕
อุโบสถ วัดมงคลเทพมุนี รัฐเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา, ๒๕๕๖
พระอุโบสถ และพระเจดีย์ วัดไทยเซนต์วันมหาวิหาร นครสวรรค์ ประเทศอินเดีย, ๒๕๕๖ - ถึงปัจจุบัน

๒. หอพระและศาลหลักเมือง

หอพระพุทธรูป กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๔
หอพระพุทธรูปสิริมาวิชัย อุทยานประวัติศาสตร์ จ. สุโขทัย, ๒๕๓๗
หอพระ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๐
หอพระ ศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า กรุงเทพมหานคร, ประมาณปี ๒๕๔๐
หอพระ โรงเรียนวัดโสธรวรารามววิหาร จ. ฉะเชิงเทรา, ไม่ทราบปี
หอพระ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕
ศาลหลักเมือง จ. ปทุมธานี, ๒๕๒๐
ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง จ. นครนายก, ไม่ทราบปี
ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร ศาลเทพารักษ์ และหอพระพุทธรูป, ๒๕๒๔-๒๕๒๙
ศาลพระตรีมูรติ ลานศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑
ศาลหลวงตันไทร จ. นครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗

๓. สถาปัตยกรรมเพื่อการพระราชพิธี และรัฐพิธี (สถาปัตยกรรมชั่วคราว)

งานควบคุมการก่อสร้าง พระเมรุมาศและอาคารประกอบในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๘

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุมาศและอาคารประกอบในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๘- ๒๕๓๙

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระที่นั่งกาญจนาภิเษกและอาคารประกอบ ในงานพระราชพิธี
กาญจนาภิเษก บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพลับพลาที่ประทับหน้าตึกไทยคู่ฟ้า ทำเนียบรัฐบาล ในงานสมโภช
สันนิบาตเฉลิมพระเกียรติ ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุและอาคารประกอบในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ บริเวณท้องสนามหลวง
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑

งานออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพระเมรุและอาคารประกอบในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕

๔. พระบรมราชานุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ศาลากลางจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา (หลังใหม่), ไม่ทราบปี

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช บริเวณทุ่งมะขามหย่อง จ. พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๐

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนทวีธาภิเศก

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑

แท่นฐานและลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าวังสราญรมย์
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๘ - ถึงปัจจุบัน

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
กรุงเทพมหานคร, ไม่ทราบปี

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บริเวณลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕

แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ. นนทบุรี,
๒๕๕๒

ซุ้มกาญจนาภิเษกอนุสรณ์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓

๕. พระที่นั่ง พลับพลา และศาลา

พระที่นั่งสันติชัยปราการ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒

พลับพลารับรองราชอาคันตุกะ ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕

พลับพลาประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าสิริราชกกุณฑลทิพย์ โรงพยาบาลศิริราช ปิยมหาราชการุณย์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕

ศาลาท่าน้ำ พระราชวังโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ จ. พระนครศรีอยุธยา, ไม่ทราบปี

ศาลาท่าน้ำ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ. นนทบุรี, ๒๕๓๕

ศาลาจัตุรมุข สวนสาธารณะ เวสต์พาร์ค เมืองมิวนิค สหพันธรัฐเยอรมนี, ๒๕๒๖

ศาลาไทยประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเบิร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์, ๒๕๔๐

ศาลาไทย ประเทศเวียดนาม, ๒๕๔๒ (ไม่ได้สร้าง)

อาคารพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองวากุนก้า ประเทศสวีเดน, ๒๕๔๒

ศาลาที่ระลึก ณ ออลบริดจ์การ์เด้น เมืองแมตสัน รัฐวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา, ๒๕๔๔

ศาลาประดิษฐานพระพุทธรูป วัดคอกบัว จ. สุพรรณบุรี, ๒๕๔๖
ศาลาจัตุรมุข ณ สวนเคอนองคู เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์, ๒๕๕๐
ศาลาตรีมุข ณ สวนอูเอโนะ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสฉลองความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น
ครบ ๑๒๐ ปี, ๒๕๕๐

๖. เรือนไทย

เรือนไทย โครงการส่วนพระองค์ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑
อาคารพิพิธภัณฑ์ (เรือนไทยหมู่) อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ตามแนวพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๔๗-๒๕๔๙
กุฏิหมู่ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ. นนทบุรี, ๒๕๓๕
กุฏิหมู่ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖

๗. งานจิตรศิลป์

บุษบกประดิษฐานพระพุทธรูป ไม่ทราบสถานที่, ๒๕๓๐
บุษบก โลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕
ซุ้มพระบิณฑูรประดับตกแต่งโถงประวัติศาสตร์ กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒
ฐานชุกชี พระอุโบสถ วัดนางนอง กรุงเทพมหานคร, ไม่ทราบปี
งานที่ปรึกษาและควบคุมการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระพุทธรูปต้นสดาน กรุงเทพมหานคร,
๒๕๔๖ - ๒๕๔๘

งานกำหนดรูปแบบและรายการ การสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙, ๒๕๓๙
งานออกแบบพักรอง ย่ามที่ระลึก และผ้าก๊วบ งานออกพระเมรุในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ บริเวณท้องสนามหลวง
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑

งานที่ปรึกษาและควบคุมการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดราชผาติการาม
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔

งานออกแบบลานประทักษิณ ที่ปรึกษาและควบคุมการจัดสร้างพระพุทธรูปเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธาร
ราษฎร์นุสรณ์ ในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ วัดทิพย์สุคนธาราม จ.กาญจนบุรี, ๒๕๕๔ - ถึงปัจจุบัน

๘. งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์

กำหนดรูปแบบและรายการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จ. นนทบุรี, ๒๕๒๙-๒๕๓๕
เจดีย์ประธาน
ศาลาทงเข้าพระอุโบสถ
เจดีย์มุ่มกำแพงแก้วพระอุโบสถ
กำแพงแก้ว หอระฆัง
ศาลาแดง

กำหนดรูปแบบและรายการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมหาราชวัง ในการฉลอง
พระนครครบ ๒๐๐ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕

พระอุโบสถ	หอพระนาก
พระมณฑป	ศาลาราย
ปราสาทพระเทพบิดร	ยี่กษ
พระศรีรัตนเจดีย์	พระที่นั่งคุสุมิตถาปราสาท
พระสุวรรณเจดีย์	

พระตำหนักสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า, ๒๕๕๔ - ถึงปัจจุบัน

งานกำหนดรูปแบบและรายการบูรณะปฏิสังขรณ์ เจดีย์ศรีสุริโยทัย และอาคารประกอบ, ๒๕๓๕

เจดีย์ศรีสุริโยทัย	ป้ายชื่อเจดีย์ศรีสุริโยทัย
จำลองเจดีย์บรมพุทธรธาตุ	บันไดเกริน ชักพระชั้นคูหา
เพดานช่องคูหา ฐานหินอ่อน	รั้วคานหน้า

กำหนดรูปแบบและรายการบูรณะปฏิสังขรณ์พระราชวังบวรสถานมงคล, ไม่ทราบปี

หมู่พระวิมาน	ศาลาสวรรณมุขมาตย์
พระที่นั่งปาฏิหาริย์ที่ศนีย	ศาลาลงสง
ต่อเติมมุขหน้าโรงราชรถ	

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์ศาลาไทย เมืองบาศอมบวร์ก สหพันธรัฐเยอรมนี, ไม่ทราบปี

งานที่ปรึกษาและควบคุมการบูรณะปฏิสังขรณ์ ฐานชุกชีภายในพระพุทธรัดต้นสถาน กรุงเทพมหานคร,

๒๕๔๖ - ๒๕๔๘

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์พลับพลา วัดบวรนิเวศวิหาร, ไม่ทราบปี

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร, ไม่ทราบปี

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ วัดคองคารามวรวิหาร, ไม่ทราบปี

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์วิหารพระนอน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร, ไม่ทราบปี

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ วัดเทพศิรินทราวาสราชวรมหาวิหาร, ไม่ทราบปี

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์ อาคารมศึกษา อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ไม่ทราบปี

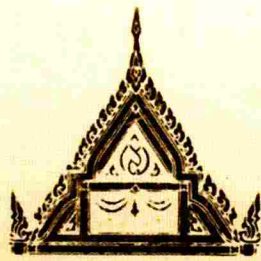
งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์มณฑป หอระฆัง และรั้ว วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จ. สระบุรี, ๒๕๔๓

งานออกแบบบูรณะปฏิสังขรณ์ฝ้าเพดานพระอุโบสถ วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จ. สุพรรณบุรี, ไม่ทราบปี

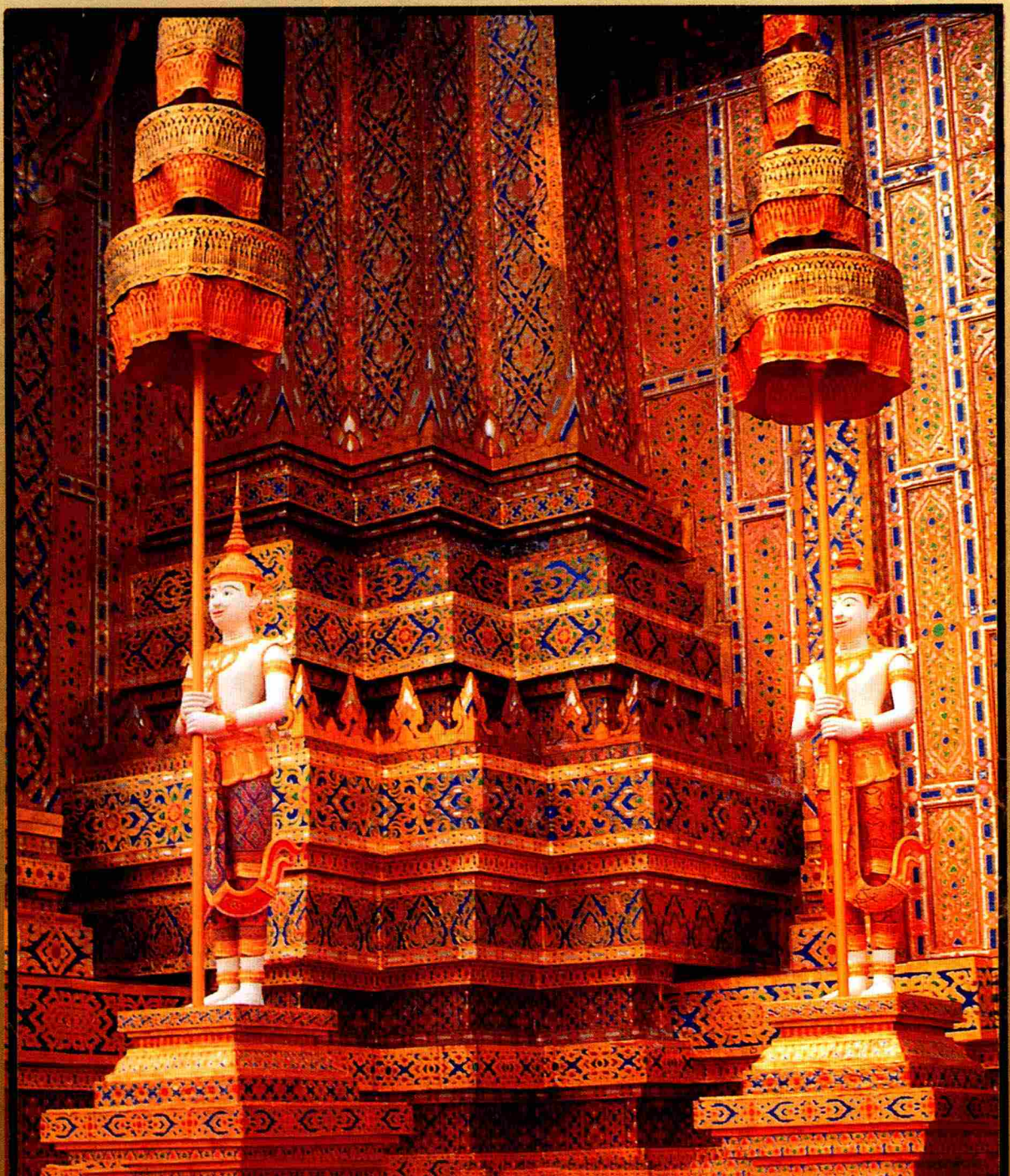
*ผลงานที่ยังไม่ทราบปี และผลงานนอกเหนือจากในทำเนียบนี้ อยู่ในระหว่างการค้นคว้าศึกษาในโครงการ
จัดทำข้อมูลองค์ความรู้การออกแบบสถาปัตยกรรม วิศวกรรม และมีนทศิลป์ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖ หัวข้อ
ผลงานสถาปัตยกรรมของพลอากาศตรี อารุธ เงินชุกกลิ่น ของสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

ศิลปสถาปัตยกรรมไทย ในพระเมรุมาศ

บทนำ*

สถาปัตยกรรม ถือเป็นต้นแบบของการเกิดกระบวนการงานช่างศิลป์ไทยแขนงต่างๆ เป็นงานเขียนภาพจิตรกรรม ประณีตศิลป์เพื่อการประดับตกแต่ง การจำหลักและปั้นรูปและลาย ปิดทองติดกระจกและงานทอง เป็นต้น ส่งผลถึงการผลิตและสร้างเรื่องและลวดลาย เพื่อประกอบสถาปัตยกรรมนั้นๆ ให้มีความยิ่งใหญ่และงดงามวิจิตร การคิดและผูกกลายจึงเป็นความรู้ความสามารถของช่างไทยมาแต่โบราณกาล ที่ทำให้งานศิลปกรรมของไทยทุกแขนงล้วนแล้วแต่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละสาขา โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมไทย ที่ประกอบด้วย

รูปแบบและรูปทรง เป็นคุณลักษณะประการแรกของสถาปัตยกรรมไทย ที่เกิดจากพลังความคิดและการสร้างสรรค์ของช่าง สื่อถึงความหมายอย่างชัดเจน และสอดคล้องในหน้าที่การใช้สอยของแต่ละส่วนแต่ละอาคาร รวมไปถึงลักษณะในองค์ประกอบอื่นๆ

คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ลักษณะเด่นประการที่สองของสถาปัตยกรรมไทย เป็นบ่อเกิดของช่างศิลป์ไทยแขนงต่างๆ เป็นการประดับตกแต่งให้อาคารนั้นๆ มีความงดงาม และอลังการ และเปี่ยมด้วยความหมายโดยการใชรูปลักษณ์ต่างๆ มาประกอบ

ความรู้ความสามารถในวิชาการก่อสร้าง คือ ความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญในการคิดค้นเทคนิควิธีการในการก่อสร้าง การสนองประโยชน์ใช้สอย การดัดแปลงและนำเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้เพื่อการดำเนินงานการออกแบบและก่อสร้าง ให้เสร็จสมบูรณ์ทุกประการ

แนวคิดทั้งสามประการ เป็นองค์ประกอบสำคัญในงานสถาปัตยกรรมไทย เป็นกระบวนการที่ได้สืบทอดเป็นวัฒนธรรมประเพณีมาแต่โบราณจวบจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เครื่องประกอบอาคาร โบราณสถานและอาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ได้รับการดูแลรักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก รวมทั้งงานศิลปะที่สร้างขึ้นเฉพาะกิจเพื่อประกอบพิธีในพิธีและราชประเพณี ดังเช่นพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ความสามารถในเชิงช่าง ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในแนวปรัชญาของศาสตร์การออกแบบก่อสร้างและตกแต่งพระเมรุมาศ ของช่างไทยได้ปรากฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

การก่อสร้างพระเมรุมาศนั้น จัดเป็นสถาปัตยกรรมชั่วคราวหรือสถาปัตยกรรมเฉพาะกิจ ที่ปลูกสร้างขึ้น ณ กลางใจเมือง เพื่อประกอบพระราชพิธีที่สำคัญยิ่งในวัฒนธรรมไทย ถือเป็นงานออกแบบทางสถาปัตยกรรมไทยขั้นสูง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีไทยที่ได้รับสืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจากความเชื่อของศาสนา ในเรื่องของจักรวาลวิทยา (COSMOLOGY) หรือ ไตรภูมิ ผนวกเข้ากับความยึดมั่นศรัทธาในคติเทวนิยมจากขอมในสมัยอยุธยา ที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ คือ สมมติเทวราช เมื่อพระราชสมภพ ถือเป็นเทพอวตาร ครั้นถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพก็ต้องเสด็จกลับสู่เทพพิภพ และกระเสด็จกลับครั้งนั้นเรียกว่า สุรคต หรือ สวรรคต หมายความว่า การเสด็จสู่เทวาลัยสถาน ณ เขาพระสุเมรุ ดังนั้น การสร้างพระเมรุและอาคารต่างๆ เพื่อแสดงปริมณฑล จึงเป็นการออกแบบจัดวางเพื่อการจำลองเขาพระสุเมรุ สร้างพระราชวัง

* จารุณี อินฉัตรฉาย ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร.

ขึ้นบนเขา มีรั้วราชวัติล้อมรอบ ประดับด้วยฉัตร ธงทิว ร่ายล้อมด้วยรูปสัตว์นานาชนิด ตกแต่งด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เปรียบประดุกเขาสัตตบริภัณฑ์

การสืบทอดคติ ปรัชญาและแนวความคิดในการสร้างพระเมรุมาศนั้น ส่งผลต่อการสืบสานงานช่างศิลปะของไทยด้วย การออกแบบและจัดวางตามรูปแบบคติดั้งเดิมในสมัยอยุธยา ได้รับการถ่ายทอดต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆ ดังตัวอย่างเห็นได้จากพระเมรุมาศสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระเมรุมาศองค์สุดท้ายที่ทำตามแบบคติเดิม ประกอบด้วยอาคารสำคัญๆ คือ **ทับเกษตร** หมายถึงเขตอันเป็นที่พัก, ที่อยู่ริมเขตบ้านสร้างเป็นระเบียบล้อมรอบอาคารประธาน คือ พระเมรุ **ล้างหรือล้าง** ใช้เรียกส่วนที่คดของทับเกษตรทั้ง ๔ มุมของพระเมรุ ยกพื้นสูงสำหรับพระสงฆ์สวดอภิธรรมที่มุมปริมณฑล ๔ ทิศ **พระเมรุ** หมายถึง สิ่งปลูกสร้างอันสูงใหญ่ขึ้นท่ามกลางปราสาทน้อยตามมุมทิศ มีโขนทวาร หรือ โคนุระ (ประตู) ซักกระเบื้องเชื่อมถึงกัน ปัก-ราชวัติล้อมเป็นชั้นๆ ลักษณะดูพระสุเมรุตั้งอยู่ท่ามกลาง มีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อมส่วนอาคารประกอบที่สำคัญสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับในการเสด็จในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพและบำเพ็ญพระราชกุศลก่อนการถวายพระเพลิง เรียกว่า **พระที่นั่งทรงธรรม** นอกจากนี้ อาณาบริเวณและโดยรอบตกแต่งด้วยรูปสัตว์ด้านหลังของส่วนล้าง ประดับเสาดอกไม้พุ่ม ดวงประทีปและดอกไม้ไฟ เป็นต้น

ในช่วงระยะเวลาต่อมา มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดของการออกแบบพระเมรุมาศ ตัวอย่างคือพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง โดยการออกแบบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ บรมครูของช่างไทย เป็นแบบพระเมรุมาศแบบแรกที่แตกต่างไปจากเดิม (สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒) กล่าวคือ มิได้จำลองสร้างเลียนแบบเขาพระสุเมรุ พระเมรุมาศตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมหรือย่อเก็จ การจำลองเทวาลัย ณ เขาพระสุเมรุ นั้น อยู่ในรูปของการสร้างปริมณฑลกว้างพอประมาณ ความสำคัญและยิ่งใหญ่ของเทวสถาน อยู่ที่อาคารประธานในปริมณฑลนั้น คือ พระเมรุหรือพระเมรุมาศ ซึ่งออกแบบให้มีรูปทรงและลักษณะทางสถาปัตยกรรมต่างๆ กัน มีการประดับตกแต่งด้วยสัญลักษณ์เครื่องหมายและเครื่องประกอบตามยศศักดิ์และอิสริยยศ แต่กระบวนหลักๆ ยังคงยึดในคติความเชื่อตามแบบแผนเดิมของการก่อสร้างพระเมรุไว้อย่างเคร่งครัด การริเริ่มออกแบบพระเมรุให้มีรูปแบบรูปทรงที่แตกต่างกันออกไปนั้น ถือเป็นความสุดยอดและสูงส่งของงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและถ่ายทอด แนวความคิดอันล้ำเลิศนี้ ก็คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

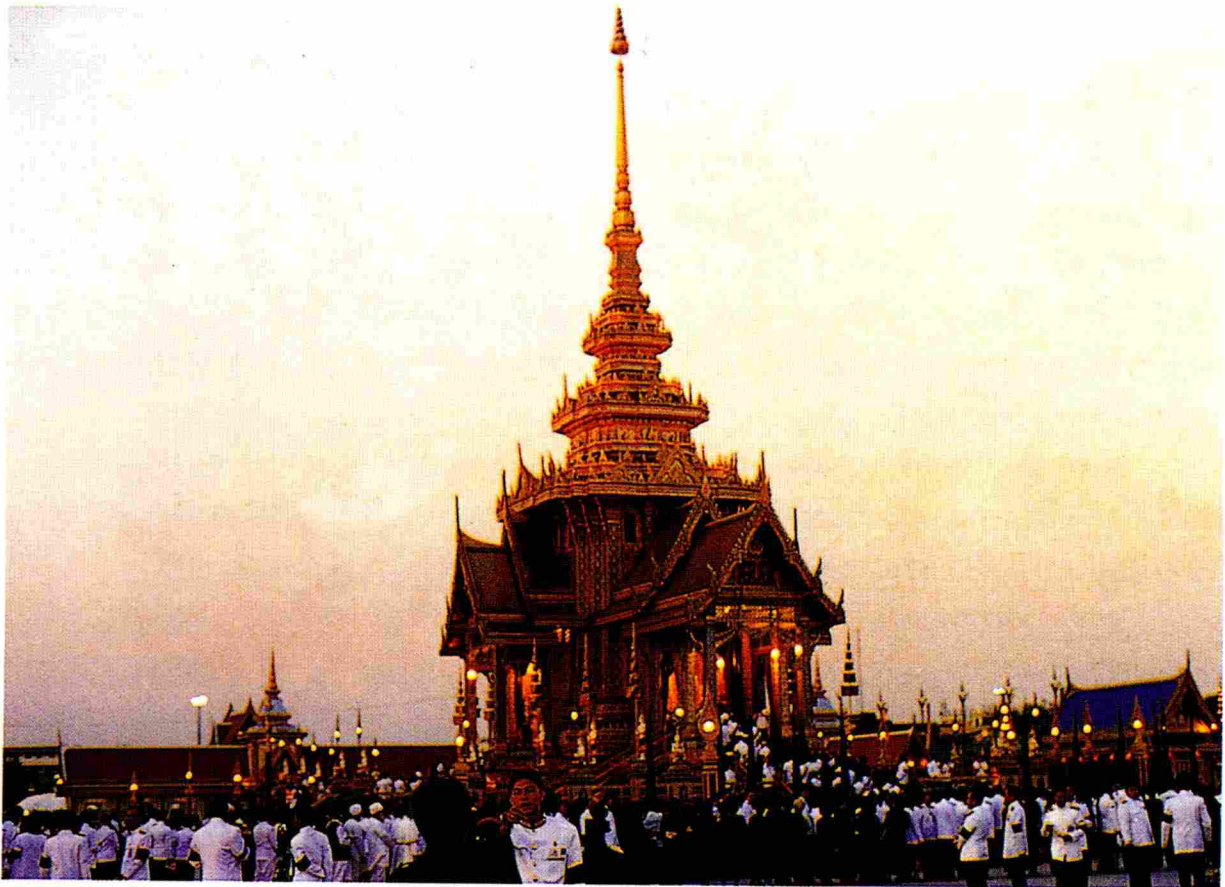
รูปแบบอาคารของพระเมรุมาศอีกแบบหนึ่ง ที่อาจถือว่าเป็นแบบเฉพาะของพระมหากษัตริย์ คือ พระเมรุมาศทรงบุษบก เช่น พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนำมาใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งออกแบบโดยพระพรหมพิจิตรเป็นลำดับต่อมา

การสืบทอดเจตนารมณ์และฝีมือของช่างไทยในด้านสถาปัตยกรรมการสร้างพระเมรุมาศ เป็นการสร้างสรรค์งานเนื่องในราชประเพณีที่ยังคงมีการอนุรักษ์อยู่เพียงแห่งเดียวในโลก มาจนถึงปัจจุบัน ด้วยแรงยึดมั่นและศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นลักษณะไทยและวัฒนธรรมไทยที่มีมาแต่โบราณ การสร้างพระเมรุมาศยังคงความเป็นศิลปะไทยชั้นยอดที่มีการรักษาเอกลักษณ์ คติ และความหมาย และกระบวนกรทางช่างและการออกแบบก่อสร้างไว้ได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ได้อย่างยิ่งใหญ่ว่าจะดงาม ดังเห็นได้จากการออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อาคารประกอบในปริมณฑล ก่อสร้างออกแบบตามอย่างที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ไว้ กล่าวคือ ประกอบด้วยอาคารประธาน คือ พระเมรุมาศ ภายในตั้งพระจิตกาธาน หอเปลื้องอยู่ด้านหลังของพระเมรุมาศ สำหรับไว้

พระโกศที่เปลื้องออกแล้ว ทับเกษตรและสังข์ คือ ระเบียงหรือศาลา สำหรับพระสงฆ์สวดอภิธรรม ตรงส่วนที่หัก เป็นฉาก เรียกว่า ช่างหรือสังข์ ซึ่งเป็นความชาญฉลาดอีกประการหนึ่ง ที่ทรงดัดแปลงนำสังข์มาสร้างตกแต่ง รวมอยู่กับทับเกษตรแสดงปริณิณฑล อาคารที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา คือ พระที่นั่งทรงธรรม ซึ่งวางผังสร้างอยู่ในแนวแกนเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือเข้าสู่องค์พระเมรุมาศ และอาคารพลับพลายก สำหรับเป็นที่เสด็จรอรับพระบรมศพที่จะยাত্রาเข้าสู่ปริณิณฑล และพระเมรุมาศ นอกจากนี้ การออกแบบลวดลายและงานศิลปกรรมต่างๆ เพื่อการประดับตกแต่งพระเมรุมาศ และปริณิณฑลนั้น ถือเป็นความเยี่ยมยอดในการช่างเช่นกัน มีการตกแต่งอาคารและอาณาบริเวณด้วยเครื่องสูง และเครื่องประกอบพระอิสริยยศ ประดับประดาด้วยแม่ไม้มลายไทยได้อย่างงดงาม เป็นที่กล่าวขานและชื่นชมแก่ในสายตาของคนทั่วไปทั้งชาวไทย และต่างชาติ

ความสำคัญของการสืบทอดมรดกทางฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ของช่างไทยในสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ อันแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นสิ่งที่ประชาชนชาวไทยทุกคนควรตระหนักและคำนึงถึงและช่วยกันธำรงรักษาและอนุรักษ์ ไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง มีความภูมิใจในสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ช่วยกันดูแลและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดไป ดังพระปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงมีพระราชดำรัสในคราวเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการดำเนินการก่อสร้างพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ว่าควรให้มีการจดบันทึกไว้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

บทที่

แนวความคิดในการออกแบบสร้าง พระเมรุมาศ*

คติและความหมายในการสร้าง

พระเมรุมาศ ที่ได้รังสรรค์ขึ้นด้วยฝีมือช่างอันวิจิตรตระการตา เป็นปริมณฑลอันกว้างขวางที่กลางพระนคร ณ ท้องสนามหลวง เป็นแบบอย่างธรรมเนียมหลวงที่สืบมาแต่เบื้องบรรพ เมื่อพระมหากษัตริย์สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระเจ้าฟ้า ซึ่งเป็นพระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศ์ชั้นสูงเสด็จสวรรคตหรือทิวงคต พระเมรุมาศย่อมจัดสร้างขึ้นเป็นการชั่วคราวเพื่อเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระศพ และบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย เป็นการแสดงกตัญญูตทเวทิตาคณะต่อพระมหากษัตริย์และบรมวงศ์ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

พระเมรุ ในที่นี้ หมายถึง เขาใหญ่ซึ่งหมายรวมไปถึงเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์อันเป็นที่ตั้งวิมานของพระอินทร์ตามความเชื่อในโลกทัศน์ฐานของคนไทย ที่ได้ถ่ายทอดจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา การสร้างพระเมรุมาศหมายถึง พระเมรุที่ได้ตกแต่งประดับประดาด้วยทองหรือวัสดุอื่นๆ ที่ให้สีแสงเรืองอร่ามดุจดั่งทองเป็นการจำลองเขาพระสุเมรุอันเป็นภพภูมิสวรรค์ ซึ่งมีมนุษย์สามัญไม่สามารถไปถึง เปรียบประหนึ่งว่าได้ถวายพระเพลิง พระบรมศพ พระศพ บนเขา พระสุเมรุนั่นเอง

การถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระศพ พระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศ์ ณ พระเมรุมาศ เป็นคติความเชื่อที่สอดผสานกันระหว่างแบบแผนประเพณีตามลัทธิเทวราชของพราหมณ์ฮินดูและอิทธิพลความเชื่อทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นรากฐานความเชื่อที่ยังรากลึกฝังแน่นในสังคมไทยมาช้านาน

ตามคติเทวราชนั้นเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นพระอิศวรหรือพระนารายณ์แบ่งภาคมาบำรุงโลก ให้ความปกป้องคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข พระบรมวงศ์ชั้นสูง พระราชโอรส พระราชธิดาก็เป็นเทพบุตร หรือเทพธิดาแบ่งภาคมาเช่นกัน เมื่อสิ้นกำหนดกาลแล้ว ก็จะเสด็จกลับไปสู่สวรรค์หรือเทวโลก ณ ที่ประทับบนเขาไกรลาสตั้งไซค์พท์แทนคำตายว่า สวรรคต หรือ ทิวงคต อันแปลตามศัพท์ได้ว่า กลับสู่สวรรค์

*เด่นดาว ศิลปานนท์ ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

หรือกลับไปโลกทิพย์ ตามคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาถือว่าพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นธรรมราชาซึ่งทรงไว้ซึ่ง ทศพิธราชธรรมและกอบปรด้วยพระบุญญาธิการ เมื่อสวรรคตแล้วจะไปเป็นเทพสูงสุดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งสถิตอยู่เหนือเขาพระสุเมรุ ดังที่คนไทยเชื่อกันว่าทำบุญมากๆ จะได้เกิดเป็นพระอินทร์ คติทางพุทธศาสนา นิยามมหายานยังเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นภาคหนึ่งของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ซึ่งจะได้บังเกิดเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในภพภาคหน้า เมื่อสวรรคตจะกลับสู่ เทวโลกเช่นเดียวกัน ลักษณะภาวะหรือฐานะของ องค์พระมหากษัตริย์ที่ผสมกันอยู่ทางพุทธและทางพราหมณ์นี้ ปรากฏให้เห็นได้ตั้งแต่ครั้งแผ่นดินอยุธยา สะท้อนอยู่ในนามที่ถวายต่อองค์พระมหากษัตริย์ เช่น ตามคติพราหมณ์ศิวเวทถือว่า พระศิวะแบ่งภาคลงมาเป็น พระเจ้าแผ่นดิน จึงเอานามพระอิศวรมาถวาย เช่น พระนเรศวร คติพราหมณ์วิษณุเวทถือว่า พระวิษณุหรือ พระนารายณ์แบ่งภาคมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จึงเอานามพระนารายณ์มาถวาย เช่น พระรามาธิบดี คติ พุทธศาสนาถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงเอานามพระพุทธรูปมา ถวาย เช่น พระบรมไตรโลกนาถ หรือ ถวายพระนามเป็นเทพสูงสุดทางพุทธศาสนา เช่น พระอินทราชา เป็นต้น ดังนี้ จะเห็นได้ว่ามีความพ้องกันอยู่ในระหว่างทั้งสองคติทั้งพุทธและพราหมณ์ คือ เชื่อว่าเมื่อกษัตริย์สวรรคตจะ กลับสู่ภาวะเทพทั้งสิ้น รูปแบบพิธีการในการพระบรมศพ เมื่อกษัตริย์สวรรคตจึงได้มีการแต่งพระสรีระด้วย เครื่องอาภรณ์ให้สมกับที่เป็นองค์อวตาร มีการอัญเชิญพระบรมศพใส่ ใว้ในโกศตามพิธีปลงศพของพราหมณ์ และสร้างสถานถวายพระเพลิง และบำเพ็ญพระราชกุศล ณ กลาง พระนครเรียกว่า **พระเมรุมาศ**

เค้าเงื่อนของคติดังกล่าวนี้ สันนิษฐานว่าไทยได้รับอิทธิพลมาจากขอมโบราณตามลัทธิเทวราชหรือ ไศเลนทร์ ซึ่งพระราชาเปรียบประดุจเทวะ ไศเลนทร์นั้นแปลว่า ผู้ยิ่งใหญ่แห่งภูเขาหมายถึงพระศิวะผู้ซึ่งสถิต บนยอดเขาไกรลาส จากคติที่เชื่อในความเป็นเทพของกษัตริย์ขอมนี้เอง จึงได้มีการสร้างปราสาทหินขึ้น เป็นเทวสถานประจำรัชกาลใช้เพื่อการบรมศพบนยอดเขาสูง หรือบนฐานซ้อนเป็นชั้นสูงกลางพระนคร ซึ่งจะ หยุดสร้างเมื่อกษัตริย์สวรรคต ใช้เป็นที่ตั้งพระบรมศพให้เป็นที่สักการบูชาตลอดไป หรือได้ประดิษฐานเทวรูป ฉลองพระนามไว้เป็นประธาน คือการถวายพระนามกษัตริย์ให้พ้องกับพระนามพระเป็นเจ้าซึ่งเป็นที่นับถือ ประดิษฐานเทวรูปเทพเจ้านั้น ๆ ณ เทวาลัย และเรียกนามเทวรูปด้วยนามพระมหากษัตริย์สืบต่อมาแสดงถึงการ รวมกันเข้ากับเทพเจ้าเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตไปแล้ว เทวสถานนี้ได้สร้างขึ้นตามทำนองความเชื่อว่าเป็นที่ประทับของเทพเจ้าเมื่อเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ แสดงถึงความเป็นนิรันดร์ของกษัตริย์ขอม พระเมรุมาศคง เปรียบได้กับปราสาทของขอมนี้เอง คือ เป็นการจำลองเขาพระสุเมรุ ซึ่งจำลองแทนฐานของปราสาทขอมไว้ ครบถ้วน แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลเขมรที่แพร่เข้ามา แต่เมื่อไทยรับมาแล้วได้นำมาประสานเข้ากับอิทธิพลของ พระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าทุกอย่างเป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้แน่นอน จึงไม่มีเจตนาเก็บพระบรมศพไว้เป็นการถาวร เช่นขอม เมื่อได้เวลาอันสมควรแล้วก็ได้ถวายพระเพลิงพระศพ พระเมรุมาศก็ได้ปลุกสร้างขึ้นโดยวัสดุที่ไม่ถาวร เช่น ไม้ ผ้า และกระดาษ เมื่อถวายพระเพลิงเสร็จแล้วก็ได้อธิษฐานไป

พระเมรุมาศซึ่งสร้างขึ้นจำลองเขาพระสุเมรุ เป็นเครื่องแสดงพระเกียรติยศของพระบรมศพนี้ มิได้ หมายถึงอาคารถวายพระเพลิงเท่านั้น แต่ได้หมายรวมไปถึงอาคารที่มีหน้าที่ใช้สอยในปริมนทลทั้งปวง ดัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ให้ความหมายถึงลักษณะอาคารที่เรียกว่า “เมรุ” ไว้ว่า “...มาแต่ลักษณะแห่งการปลุกสร้างที่ทำปราสาทใหญ่ไว้กลางและทำระเบียบกำแพงล้อมเป็นชั้นๆ เช่น ปราสาทนครวัด เป็นต้น สิ่งแวดล้อมเปรียบเสมือนสัตว์บริพันธ์ ปราสาทกลางจึงเปรียบเสมือนเขาพระเมรุ เมรุที่เผาศพของเราก็มีลักษณะอย่างนั้น มีคต มีช่างล้อมปราสาทที่เผา จึงได้เรียกว่าเมรุ...”^๑ ดังนี้จะเห็นได้ว่า ได้กำหนดชื่อเรียกจากอาคารอันเป็นประธานของกลุ่มสถาปัตยกรรม หากแต่ความคิดความเชื่อที่เป็นแรง

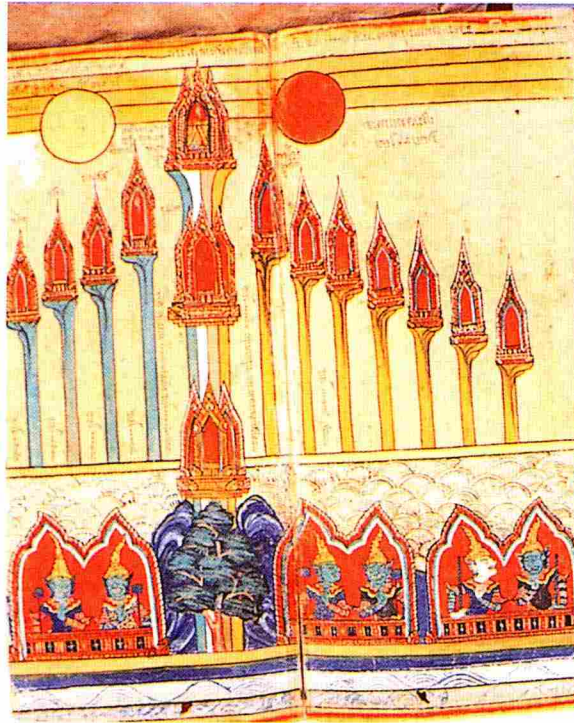
บันดาลใจในการสร้างพระเมรุมาศนั้น ได้แผ่ไพศาลครอบคลุมไปถึงความรู้ความเข้าใจในไตรภูมิโลกทัศน์ตามคติทางพุทธศาสนาโดยรวมด้วย

คดีดังกล่าวเป็นการอธิบายถึงสัณฐานจักรวาลตามความเข้าใจของคนไทยซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากพระบาลีในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งกล่าวไว้ว่า จักรวาลอันเป็นที่ตั้งของภพภูมิทั้ง ๓ มี กามภูมิ รูปภูมิและ อรูปภูมิ นั้นมีสัณฐานกลมดจุลักรถ ตั้งอยู่บนน้ำเป็นจำนวนนับแสนโกฏิจักรวาล มีพื้นดินต่อเนื่องกันเป็นผืนเดียว มีเขาจักรวาลกำหนดขอบเขตจักรวาลโดยรอบ ระหว่างรอยต่อของจักรวาลทั้งสาม อันเปรียบเหมือนรอยต่อของบาตร ๓ ใบซึ่งไม่มีผืนแผ่นดินรองรับ เป็นที่มีตสนิปปราศจากแสงอาทิตย์เป็นนรกโลกกันต์ ที่กึ่งกลางจักรวาลเป็นเขาสุเมรุ เป็นที่ตั้งของโพชชนดมหาปราสาท กลางเมืองไตรตรึงษ์ อันเป็นวิมานของพระอินทร์ที่กึ่งกลางสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขาพระสุเมรุ กว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ขึ้นมาจากมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ และหยั่งลงในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ตั้งอยู่บนผาสามเส้า ภายในผาสามเส้าเป็นที่ตั้งของพิภพอสุร มีขนาดความกว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ เท่ากับความกว้างของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขาพระสุเมรุมีระเบียบตั้งล้อม ๕ ระเบียบ ซึ่งพระอินทร์ได้ตั้งอารักขาไว้ทั้ง ๕ ชั้น คือ ระเบียบแรกเป็นที่อยู่ของนาค ระเบียบที่ ๒ เป็นที่อยู่ของครุฑ ระเบียบที่ ๓ เป็นที่อยู่ของรากลส ระเบียบที่ ๔ เป็นที่อยู่ของยักษ์ และระเบียบที่ ๕ เป็นที่อยู่ของท้าวจาตุมหาราช ถัดจากเขาสุเมรุเป็นสี่ทันดรสมุทร และเขาสัตตบริภัณฑ์ คือเขาทั้ง ๗ ตั้งเป็นวงล้อมเขาสุเมรุเสมือนมณฑลฉัตร มีขนาดประมาณกึ่งหนึ่งของภูเขาที่อยู่เบื้องหน้า ได้แก่ เขายุคนธร สูง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ เขาอิสินธร สูง ๔๒,๐๐๐ โยชน์ เขากรวิก สูง ๒๑,๐๐๐ โยชน์ เขาสุทศนะ สูง ๑๐,๕๐๐ โยชน์ เขาเนมินทรสูง ๕,๒๕๐ โยชน์ เขาวินตกะสูง ๒,๖๒๕ โยชน์ และเขาอัสกณ สูง ๑,๓๑๒ โยชน์เศษ ระหว่างเขาทั้ง ๗ มีแม่น้ำสี่ทันดรกัน สัตตบริภัณฑ์นี้เป็นที่อยู่ของท้าวจาตุมหาราช เทพ และยักษ์ ถัดจากสัตตบริภัณฑ์เป็นมหาสมุทร กว้าง ดินชั้นเป็นลำดับจรดทวีปทั้ง ๔ และลึกลงตามลำดับจากชายทวีปไปจรดเขจักรวาลซึ่งเป็นวงล้อมจักรวาล มีความสูงพื้นขึ้นมาจากน้ำ ๘๒,๐๐๐ โยชน์ และหยั่งลงไปในน้ำ ๘๒,๐๐๐ โยชน์ มหาสมุทรโดยรอบแบ่งหรือกำหนดด้วย รัศมีแห่งเขาสุเมรุทั้ง ๔ ด้าน เป็นมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นที่ตั้งของทวีปคือ บุปุริเทหทวีป ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก มีสัณฐานกลม อปรโคยานทวีป ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก มีสัณฐานตั้งอ้อมจันทร์ ชมพูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศใต้ สัณฐานตั้งเรือเกวียน และอุตกรุทวีป มีสัณฐานตั้งตั้งสี่เหลี่ยม ทวีปทั้ง ๔ ยังมีทวีปบริวาร แห่งละ ๕๐๐ รวม ๒,๐๐๐ ทวีป เป็นที่อยู่ของมนุษย์ และมนุษย์อย่างเรานี้อาศัยอยู่ชมพูทวีป กว้าง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ เป็นพื้นที่น้ำท่วม ๔,๐๐๐ โยชน์ เป็นที่มนุษย์อาศัยตั้งบ้านเมืองสำคัญต่างๆ ๓,๐๐๐ โยชน์ เป็นป่าหิมพานต์ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำ แหล่งพืชพันธุ์ เป็นที่อยู่อาศัยของอาริยะบุคคล มนุษย์ ตลอดจนสัตว์หิมพานต์นานา เป็นที่อันอุดม ๓,๐๐๐ โยชน์ ได้พื้นแผ่นดินเป็นที่ตั้งของนรกขุมต่างๆ และระหว่างทวีปทั้งสี่เป็นที่ตั้งของทวีปทอง มีป่าจิว เป็นที่อยู่ของครุฑ เทวภูมิแดนสวรรค์อยู่โดยรอบเขาสุเมรุ บนเขาสุเมรุเป็นชั้นที่อยู่ของพระอินทร์ เหนือเขาสุเมรุขึ้นไปจนถึงชั้นพรหม ซึ่งมีรูปและไม่มีรูป โดยสรุปดังนี้เนื้อความในคัมภีร์ได้บรรยายรายละเอียดของแต่ละสิ่งย่อยออกไปอีกมากมายเกินพรรณนาได้ที่ถ้วน

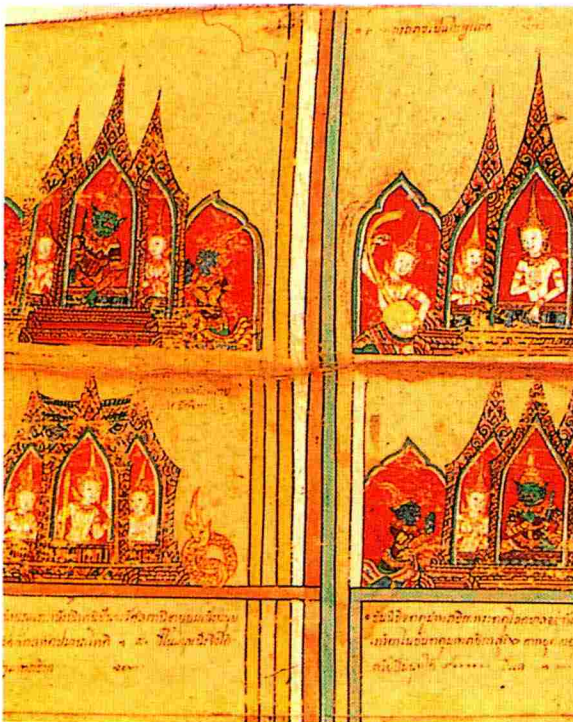
ด้วยกำหนดความเชื่อเรื่องไตรภูมิโลกทัศน์จากพระบาลีนี้เองเป็นแหล่งบันดาลใจใหญ่เป็นทิศแนวทางให้ช่างฝีมือไทยทุกถ้วนประเภท ช่างใช้จินตนาการสร้างงานศิลปสถาปัตยกรรม เพื่อเกิดพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ราช ประกอบการสร้างพระเมรุมาศ สืบต่อมาทุกยุคทุกสมัย

จากสมุดภาพไตรภูมิฉบับหลวง (ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติ) เป็นภาพแสดงเขาพระสุเมรุและ
 สัตตบริภัณฑ์ จักรวาล และพระวิมานของท้าวจตุมหาราชา

เขาพระสุเมรุและสัตตบริภัณฑ์

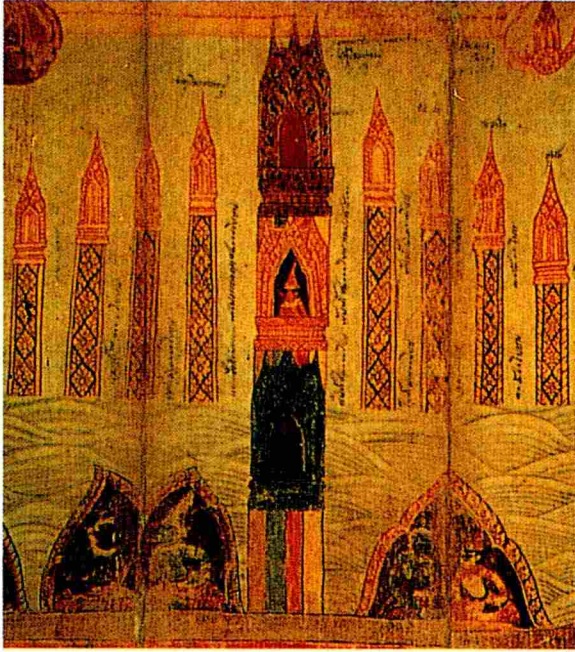

วิมานท้าวจตุมหาราชา

ทวีปทั้ง ๔ และสัตตบริภัณฑ์

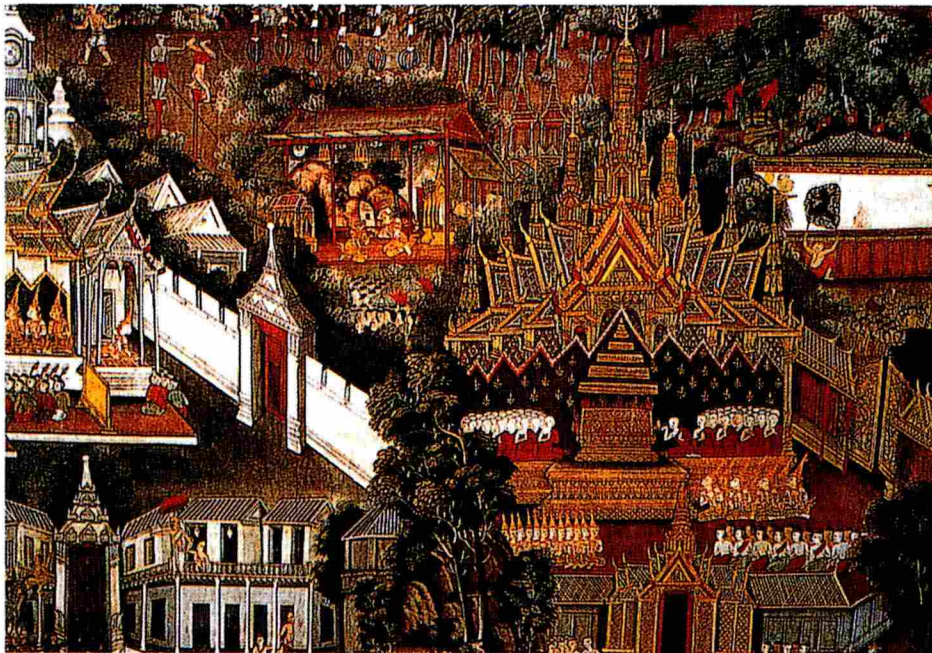

ทวีปทั้ง ๔ และมหาสมุทรทั้ง ๔ จากสมุดภาพไตรภูมิ

จักรวาล และเขาพระสุเมรุ ในคติไตรภูมิ ภาพจากสมุดข่อยสมัยอยุธยา (ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติ)

'พระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้า'
จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดอ่างแก้ว กรุงเทพมหานคร

ประวัติสร้างพระเมรุมาศในสมัยต่าง ๆ

ธรรมเนียมการปลงศพของไทยแต่โบราณ ได้แบบแผนธรรมเนียมมาจากอินเดีย ซึ่งแบ่งเป็น ๒ คติ คือ คติทางพุทธศาสนา เมื่อเผาศพแล้วได้นำอัฐิธาตุบรรจุไว้ในสถูป และคติทางศาสนาพราหมณ์จะนำศพบรรจุใน โภค เมื่อเผาแล้วนำอัฐิไปลอยทิ้งน้ำ^๒ เดิมพญามหากษัตริย์คงได้ใช้ธรรมเนียมการเผาศพแบบคติทางพุทธ- ศาสดาดังสามัญชนทั่วไป คือ บรรจุในพระลอง (หีบ) เผาและบรรจุอัฐิในสถูป การพระบรมศพอย่างสร้าง พระเมรุมาศ คือบรรจุพระบรมศพใส่โกศนำไปถวายพระเพลิงที่พระเมรุมาศ เรียกว่า ออกพระเมรุ นั้นเป็น แบบอย่างธรรมเนียมสืบมาเมื่อไทยได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบการปกครองตามลัทธิเทวราชจากขอม ซึ่งมีการสร้างเทวาลัยหรือปราสาทหินสูงใหญ่เพื่อการพระบรมศพ เป็นธรรมเนียมที่ตามมาทีหลัง และใช้เฉพาะกับ บุคคลชั้นสูงมิได้ใช้กับสามัญชนเพราะเป็นคติเนื่องมาจากระบบการปกครอง จึงใช้กับชนชั้นผู้ปกครองเท่านั้น ซึ่งหากสืบสวนดูจากวิธีการตามคติดังกล่าวนี้ ยังไม่พบมีในสมัยกรุงสุโขทัยและล้านนา จากระบบการปกครอง ของสุโขทัย ฐานะของกษัตริย์เป็นเจ้าของขุนปกครองไพร่ฟ้าอย่างพ่อปกครองลูก ยังมีได้มีการปกครองด้วย พระราชอำนาจสิทธิ์ขาดตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช การพระบรมศพพระมหากษัตริย์นครเชียงใหม่ก็พบ หลักฐานจากพระจิตกาธานเผาพระบรมศพที่เหลืออยู่ เป็นลักษณะรองรับพระลองทั้งสิ้น^๓ ดังนั้น ธรรมเนียม การสร้างพระเมรุควรจะได้เริ่มต้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งรับอิทธิพลจากขอมแล้ว จากหลักฐานพงศาวดาร ปรากฏชัดว่า เมื่อเริ่มต้นกรุงศรีอยุธยาครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ปฐมกษัตริย์ อาณาจักร ขอมได้ตกอยู่ใต้อำนาจอาณาจักรศรีอยุธยาอยู่ก่อนแล้ว การดำเนินการปกครองของกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาคงได้ ปรับมาข้างขอม เพื่อสามารถแผ่พระบรมเดชานุภาพปกครองขอมซึ่งเดิมเป็นอาณาจักรใหญ่มีอำนาจมากได้ การพระเมรุนั้นจึงคงเป็นเครื่องประกอบพระราชอำนาจและพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่นั้น

จากหลักฐานพงศาวดารสมัยอยุธยา ได้กล่าวถึงการถวายพระเพลิงพระบรมศพและการสร้างพระเมรุ โดยตลอด โดยมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับขึ้น

ในสมัยอยุธยายุคต้น

มิได้กล่าวถึงรายละเอียดการจัดพระราชพิธีและลักษณะของพระเมรุมาศ ถวายพระเพลิงแต่ประการใด คงกล่าวแต่ว่ามีการสร้างพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิงเท่านั้น หากแต่ความที่บันทึกไว้ในพงศาวดารยังคง สะท้อนถึงธรรมเนียมการบรมศพบางประการ เป็นมรดกสืบมาถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง กล่าวคือในระยะเริ่มต้น นั้น การจัดสร้างพระเมรุมาศยังไม่มีที่กำหนดเขตสร้างโดยเฉพาะ แต่เป็นโดยพระมหากษัตริย์ได้มีพระ- บรมราชโองการให้จัดการสร้างพระเมรุขึ้นที่หนึ่งทีใดตามความเหมาะสม และนำพระอัฐินั้นบรรจุในสถูปตาม ทำนองคติทางพุทธศาสนามาจนตลอดสมัยอยุธยา (สมัยอยุธยาตอนปลายมีหลักฐานว่าได้บรรจุพระอัฐิไว้ที่ ทำยจรนำพระมหาวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม) สิ่งแสดงว่ายังได้มีสถานที่ทำการถวายพระเพลิงแต่ พระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงอื่นเป็นการเฉพาะนั้น เห็นได้จากการที่พระบรมกษัตริย์ได้สถาปนาสถานที่ ถวายพระเพลิงบางแห่งเป็นพระอาราม คล้ายดังเป็นอนุสรณ์สถานแต่พระบรมศพนั้นๆ จึงไม่ควรว่าน่าจะมีการ ถวายพระเพลิงซ้ำในที่นั้นอีก เนื่องจากได้สถาปนาสิ่งปลูกสร้างเป็นการถาวรขึ้นแล้ว การพระบรมศพต่อๆ มา น่าจะหาสถานที่อื่นๆ เป็นสถานที่สร้างพระเมรุถวายพระเพลิง หรือโดยกลับกันกล่าวว่าได้ว่าธรรมเนียมเลือก ทำเลสร้างพระเมรุต่างๆ กัน จึงเมื่อมีการประกาศสถาปนาสถานที่ถวายพระเพลิงเป็นวัดจึงเกิดมีวัดขึ้นในที่ ต่างๆ ซึ่งการณดังกล่าวนี้คงหมดไปเมื่อมีการสร้างพระเมรุมาศเฉพาะที่ขึ้น

สถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นให้เป็นวัด เช่น ในสมัย

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ได้สถาปนาที่ถวายพระเพลิงเจ้าอ้ายพระยา เจ้าพี่พระยา พระเชษฐา ซึ่งทรงทำยุทธหัตถีชิงราชสมบัติกัน ต้องของ้าวสิ้นพระชนม์ทั้งสองพระองค์ เป็นพระมหาธาตุและ วิหารให้นามว่าวัดราชบูรณะ^๔ ล่วงถึงสมัยอยุธยาตอนกลางในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิได้สถาปนา สถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสุริโยทัย พระมเหสีซึ่งต้องพระแสงของ้าวพระเจ้าแปรสิ้นพระชนม์ ในสนามรบ เป็นเจดีย์วิหารให้นามว่าวัดศพสวรรค์ (วัดหลวงสบสวรรค์)^๕

สมัยอยุธยาตอนกลาง

การพระบรมศพได้มีการบันทึกไว้โดยละเอียดยิ่งขึ้น ลักษณะแห่งการปลุกสร้างพระเมรุมาศที่กล่าวถึงไว้ในสมัยนี้ตลอดจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย คงมีลักษณะเช่นเดียวกัน ดังในพงศาวดารตอนที่กล่าวถึงงาน พระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในช่วงปลายกรุงฯ นั้นได้อธิบายถึงรายละเอียดโดยพิสดารว่า ได้จัด ขึ้นตามโบราณราชประเพณีมีมาแต่ก่อน ดังนั้นโดยโครงสร้างพระเมรุมาศ ซึ่งจัดสร้างตามคติธรรมเนียมหน้าที่ ใช้สอยเดิมคงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในสมัยตอนปลายน่าจะเป็นระเบียบประเพณีการจัดการเกี่ยวแก่พระบรมศพ อื่นๆ โดยมีความซับซ้อนพิสดารขึ้น

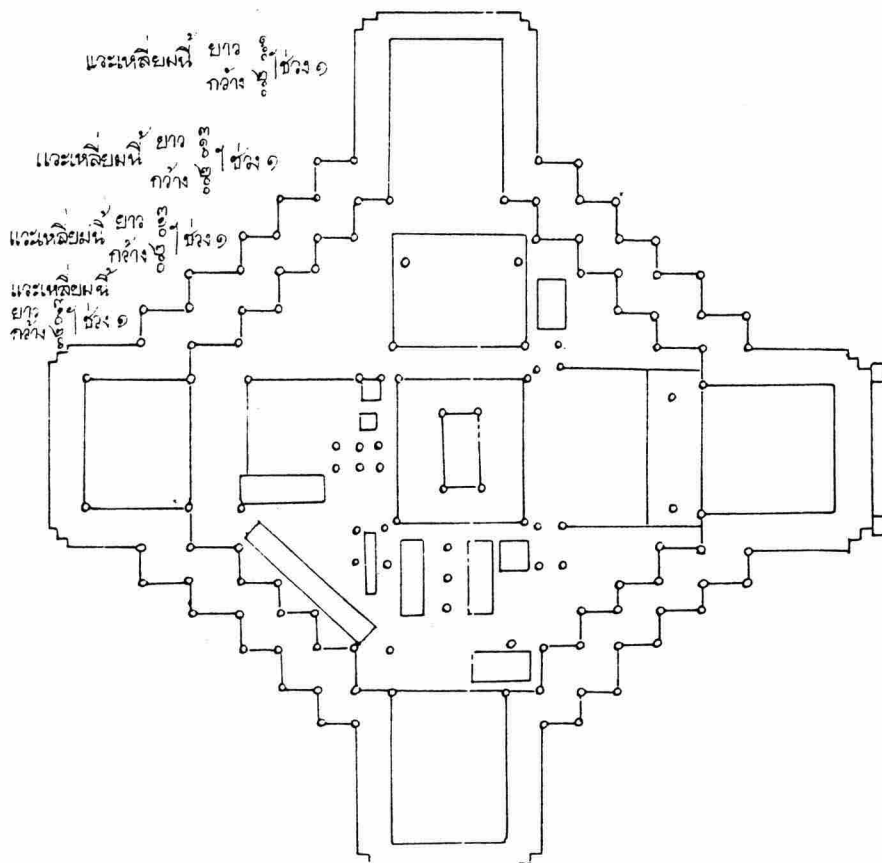
พระเมรุมาศในสมัยอยุธยานั้นได้สร้างขึ้นเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญ พระราชกุศลพร้อมสรรพ ขนาดของพระเมรุมาศจะเล็กใหญ่ขนาดไหนขึ้นอยู่กับระยะเวลาการออกพระเมรุ และการ สมโภชจะใช้ระยะเวลาเพียงใดขึ้นอยู่กับพระอิสริยยศกดิ์ พระราชอำนาจบารมี รวมถึงพระราชโองการของ พระมหากษัตริย์ ซึ่งได้จัดการพระเมรุถวายเป็นสถานประมาณ โดยทั่วไปแล้วพระเมรุมาศในสมัยนี้ มีขนาดถึง เรียกได้ว่าวามโหฬาร ขนาดพระเมรุอย่างใหญ่ซึ่งสร้างขึ้นถวายพระเพลิงพระบรมศพพระมหากษัตริย์ มีความสูง เกือบ ๒ เส้น หรือ ๘๐ เมตรขึ้นไปทั้งสิ้น ขนาดช่ออยู่ในราว ๑๕ เมตร ในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ ใ้ดกล่าวถึงขนาดพระเมรุมาศของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้สูงถึง ๓ เส้น คือ ๑๒๐ เมตร ช่อ ๘ วา คือ ๑๖ เมตร^๖ ที่นับว่าสูงที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ พระเมรุที่ย่อมลงมาเป็นพระเมรุมาศอย่างน้อย เป็น อย่างที่สร้างขึ้นถวายพระเพลิงพระบรมศพเจ้านายชั้นสูง เช่นพระเมรุมาศกรมหลวงโยธาเทพ ซึ่งสมเด็จพระ สรรพเพชญ์ที่ ๙ (ขุนหลวงท่ายสระ) ให้จัดการสร้างพระเมรุมาศถวายพระอัยกี องค์พระเมรุมาศ สูง ๒๐ วา ๒ ศอก คือ สูง ๔๑ เมตร ช่อยาว ๕ วา ๒ ศอก (๑๑ เมตร) และพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัย ในสมัยสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวบรมโกศ ก็เป็นขนาดช่อยาวเท่ากัน^๗ ที่เป็นพระบรมศพสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า ที่ทำ เป็นพระเมรุขนาดน้อยก็มีด้วยเป็นพระราชโองการจากเหตุผลทางการเมืองในช่วงชิงอำนาจกันในสมัยนั้น ดังใน รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้จัดการพระเมรุมาศสำหรับพระบรมศพพระเจ้าท้ายสระ พระเชษฐา เป็นอย่างขนาดน้อย ช่อ ๕ วา ๒ ศอก^๘ (๑๑ เมตร) เนื่องจากทรงพิโรธพระเจ้าท้ายสระที่ทรงมอบพระราช สมบัติแก่ราชโอรสมิได้มอบให้แก่พระองค์ เป็นต้น การสร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ไม่เป็นที่น่าแปลกอะไร เนื่องจากพระเมรุใหญ่ข้างนอกสร้างไว้เพื่อครอบพระเมรุทองซึ่งเป็นที่ตั้งพระโกศพระบรมศพเหนือพระแท่น เบญจาสถูปอีกชั้นหนึ่ง จึงมีความจำเป็นต้องส่งความสูงของพระเมรุมาศใหญ่ขึ้นไปด้วย ปริมาณของพระเมรุมาศ ก็มักจะกว้างขวางออกไปมาก เนื่องจากการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ มีพระสงฆ์ถึงหมื่นรูปเป็น อย่างใหญ่ ๖,๐๐๐ ถึง ๕,๐๐๐ รูป เป็นอย่างน้อย ระยะเวลาการสร้างใช้เวลาถึงประมาณ ๘-๑๑ เดือน จึงแล้วเสร็จ รอดถึงเมื่อแล้ง ฤกษ์ยามดีแล้วจึงแห่พระบรมศพออกสู่พระเมรุมาศ

ในสมัยอยุธยาตอนกลางนี้ ได้เริ่มมีการกำหนดตำแหน่งสถานที่ถวายพระเพลิงไว้ ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เป็นการถาวร ดังปรากฏในพงศาวดารว่าในปี พ.ศ. ๒๑๔๙ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรดฯ ให้พูนดินหน้าวิหารแกลบระหว่างวัดพระมงคลบพิตรกับวัดพระรามขึ้นไว้เป็นที่ถวายพระเพลิง^๙ แต่จะได้มีการกำหนดสถานที่แห่งอื่นอีกหรือไม่ได้ใช้สืบต่อกันมาเป็นเวลาเท่าใดไม่ได้กล่าวไว้ แต่เชื่อได้ว่าในสมัยอยุธยาตอนปลายคงจะได้เปลี่ยนสถานที่ไปถวายพระเพลิง ณ ท้องสนามหลวง ดังปรากฏในจดหมายเหตุพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทั้งหมด

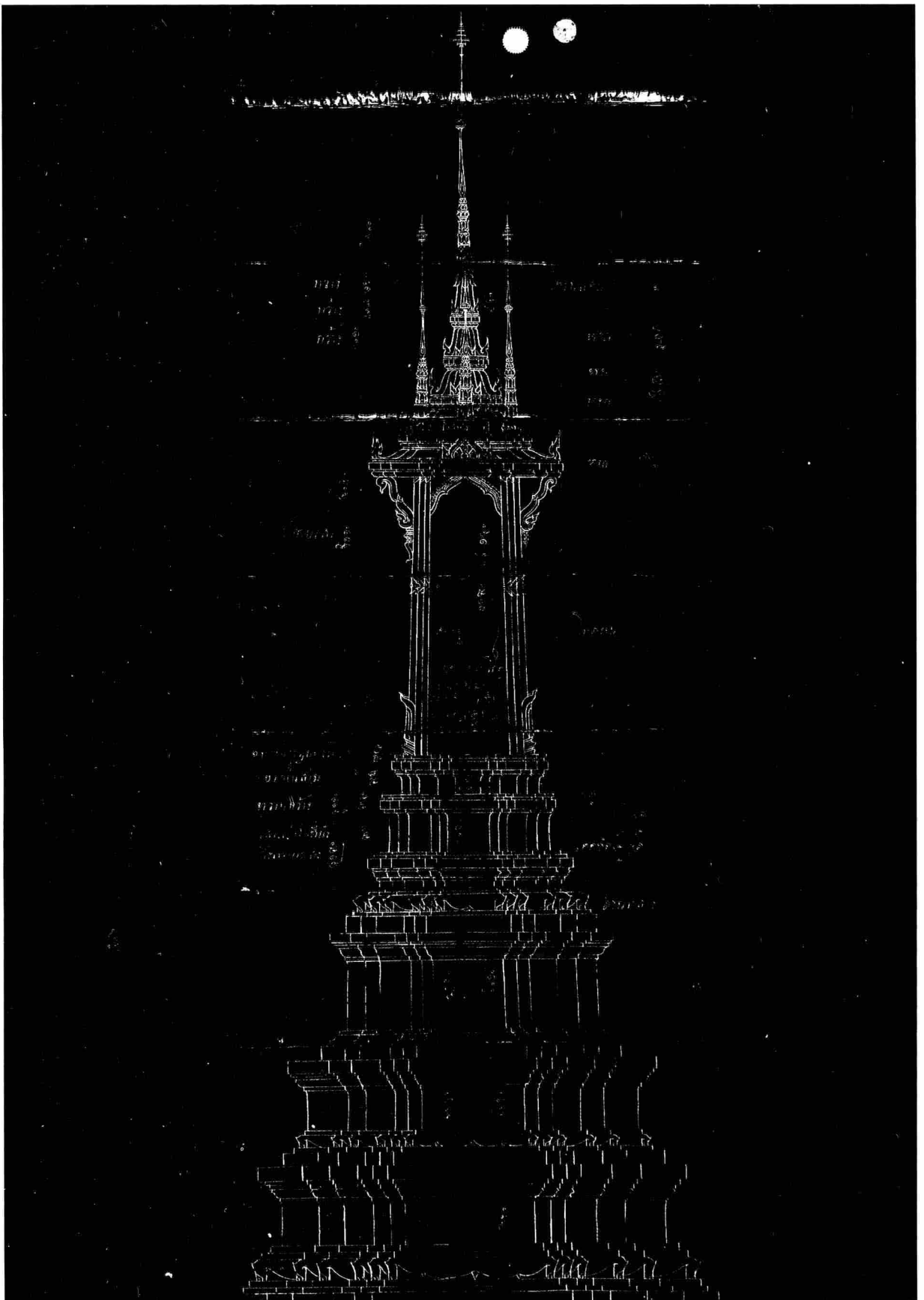
สมัยอยุธยาตอนปลาย

การพระศพคงได้จัดขึ้นเป็นพระราชพิธีสำคัญอย่างมโหฬาร ดังจะเห็นได้จากมีการบันทึกเป็นจดหมายเหตุไว้อย่างละเอียด ในเชิงเป็นตำราเพื่อการพิธีถวายพระเพลิงโดยเฉพาะ เช่น “กฎหมายสมเด็จพระบรมศพ” หรือ จดหมายเหตุการพระบรมศพเจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นที่มเหสีฝ่ายซ้ายของสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๒๗๘ และจดหมายเหตุพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่พรรณนาการพระราชพิธีไว้อย่างละเอียดในพงศาวดาร เป็นต้น

แผนผังพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวงโยธาเทพ เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๒๗๘ ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชา-
ธิราชที่ ๓ (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)

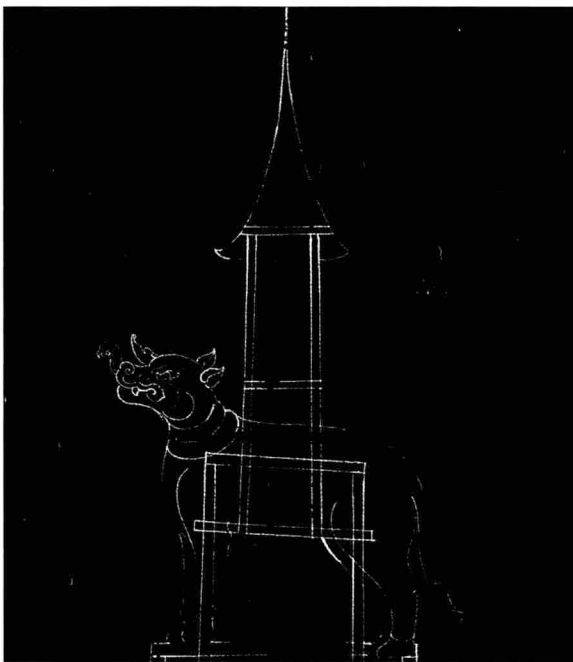
ภาพจากสมุดไทยดำ เรื่อง แบบพระเบญจจว่าด้วยพระเมรุ

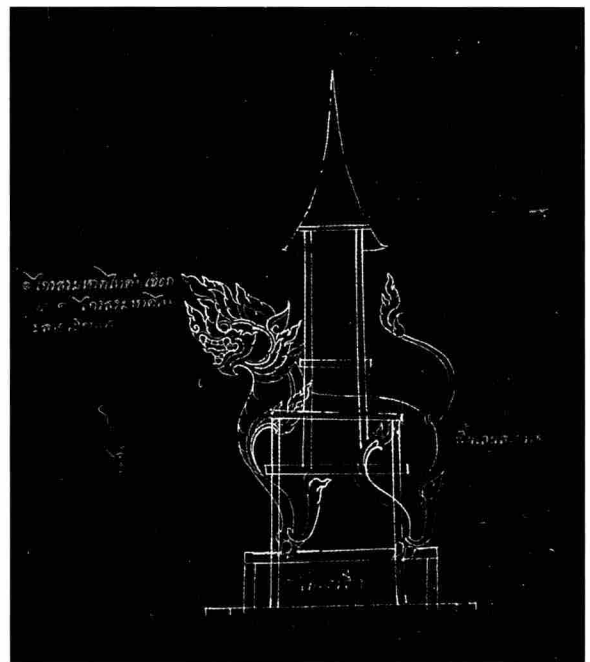
ในสมัยนี้การพระบรมศพคงจะจัดสร้างพระเมรุมาศขึ้นที่ลานหรือสนามกว้างกลางพระนคร (จึงเรียกสนามหลวง) ซึ่งไม่ห่างไปจากพระราชวังหลวงมากนัก (การพระบรมศพมีการจัดตั้งประดิษฐานพระบรมโกศเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลถวายรอกการออกพระเมรุ ณ พระที่นั่งสุริยามรินทร์มหาปราสาท หรือพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ ในพระบรมมหาราชวัง) เพื่อความสะดวกในการจัดการเคลื่อนกระบวนพยุหยาตราใหญ่ อัญเชิญพระบรมศพสู่พระเมรุมาศ

การสร้างพระเมรุมาศถวายพระเพลิงคงเป็นการสำคัญประการหนึ่งด้วย ดังปรากฏหน้าที่ราชการนายช่างอำนวยการสร้างพระเมรุมาศเป็นการเฉพาะ มีราชทินนามเป็น“ขุนสุเมรุทิพราช” ปรากฏในจดหมายเหตุการพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตอนที่บรรยายถึงพระเมรุมาศ ดังนี้

“...มีรับสั่งให้ตั้งพระเมรุทองที่**ท้องสนามหลวง** แล้วตั้งพระเมรุใหญ่สูง แล้วปิดทองประดับกระจกยกเป็นลวดลายต่างๆ แล้วมีเพดานรองสามชั้นเป็นหลั่นๆ ลงมาตามที จึงมีพระเมรุใหญ่สูงสุดของยอดพระสะเดานั้น ๔๕ วา (๙๐ เมตร) ฝานั้นแผงหุ้มผ้าปิดกระดาศูพื้นแดง เขียนเป็นชั้นนาค ชั้นครุฑ ชั้นนอสุร และชั้นเทวดา และชั้นอินทร์ชั้นพรหม ตามอย่างเขาพระสุเมรุ ฝาข้างในเขียนเป็นดอกสมุณฑาทองและมณฑาเงินแกมกัน และเครื่องพระเมรุนั้นมีบันและมุข ๑๑ ชั้น เครื่องบนจำหลักปิดทองประดับกระจก **ขุนสุเมรุทิพราช** เป็นนายช่างอำนวยการ พระเมรุใหญ่นั้นมีประตู ๔ ทิศ ตั้งรูปกนิหรรูปนอสุรทั้ง ๔ ประตู พระเมรุใหญ่นั้นปิดทองที่บจนเชิงเสา กลางพระเมรุทองก่อเป็นแท่นรับเชิงตะกอน อันเสาเชิงตะกอนนั้นก็ปิดทองประดับกระจกเป็นที่ตั้งพระบรมโกศ แล้วจึงมีเมรุทิศ ๔ เมรุแทรก ๔ เป็น ๘ ทิศ ปิดทองประดับกระจกเป็นลวดลายต่างๆ แล้วจึงมีรูปเทวดาและรูปวิทยาธร รูปคนธรรพ์ และครุฑ กนิหรร ทั้งรูปคชสีห์ ราชสีห์และเหมหงส์ และรูปนรสิงห์และสิงโต ทั้งรูปมังกร เหรานาคาและรูปทักกะทอ รูปช้างม้าและเสียงผา สารพัดรูปสัตว์ทั้งปวงต่างๆ นานาครบครัน ตั้งรอบพระเมรุเป็นชั้นกันตามที แล้วจึงกันราชวัติสามชั้นราชวัตินั้นก็ปิดทองปิดนากปิดเงิน แล้วตีเชือกเป็นทางเดินที่สำหรับจะเชิญพระบรมศพมา ริมทางนั้นจึงตั้งต้นไม้กระถางอันมีดอกต่างๆ แล้วประดับประดาด้วยฉัตรและธงงามไสว...”๑๐

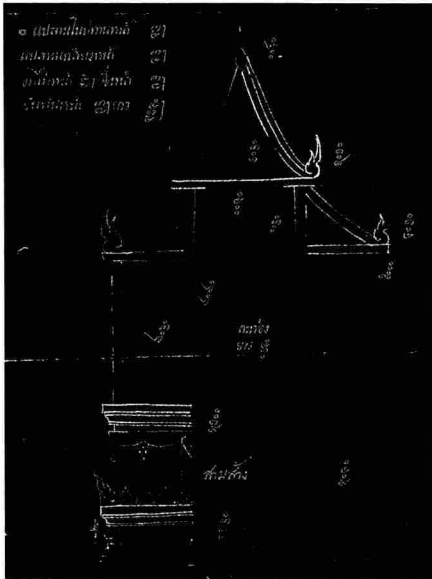
คชสีห์

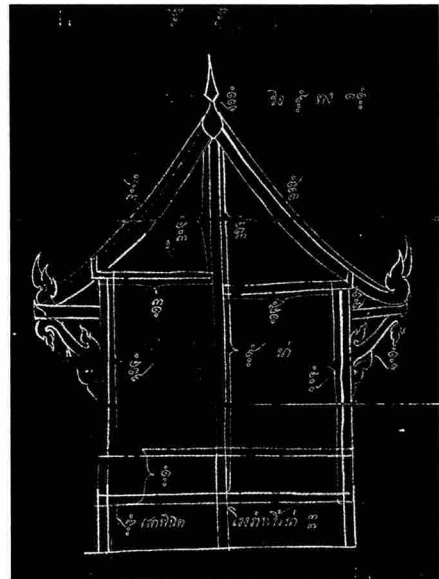
ไกรสรสีหะ

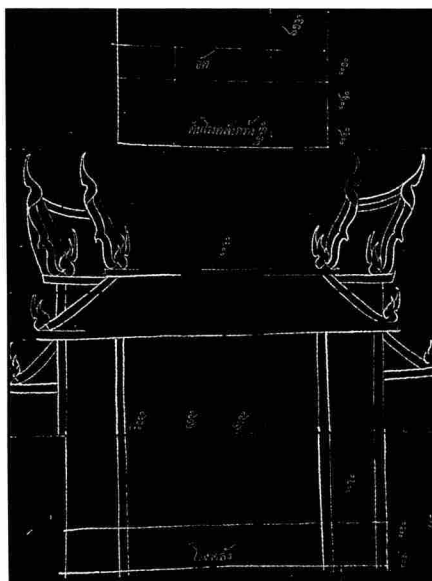
ภาพจากสมุดไทยดำรูปภาพสัตว์เครื่องแห่พระบรมศพครั้งกรุงศรีอยุธยา เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็น
 ภาพसान้าง โรงรำ โรงคลังและสัตว์หิมพานต์

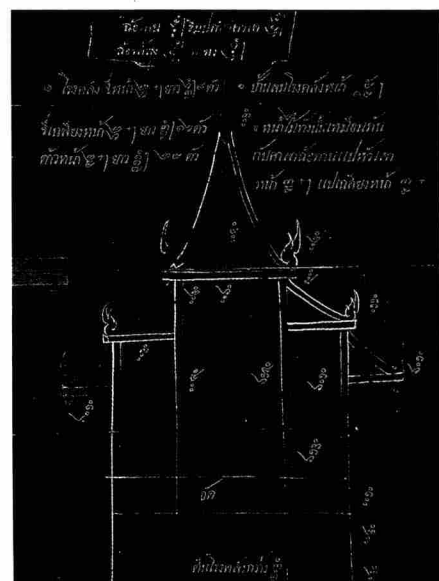
सान้าง

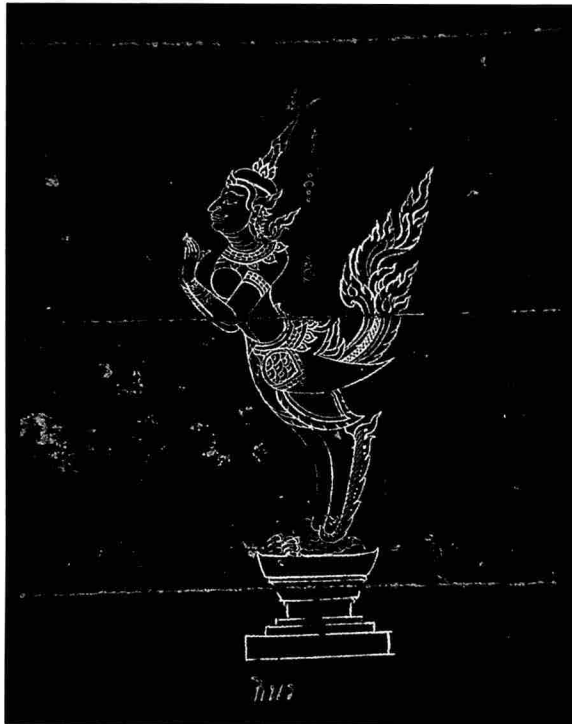

โรงรำ

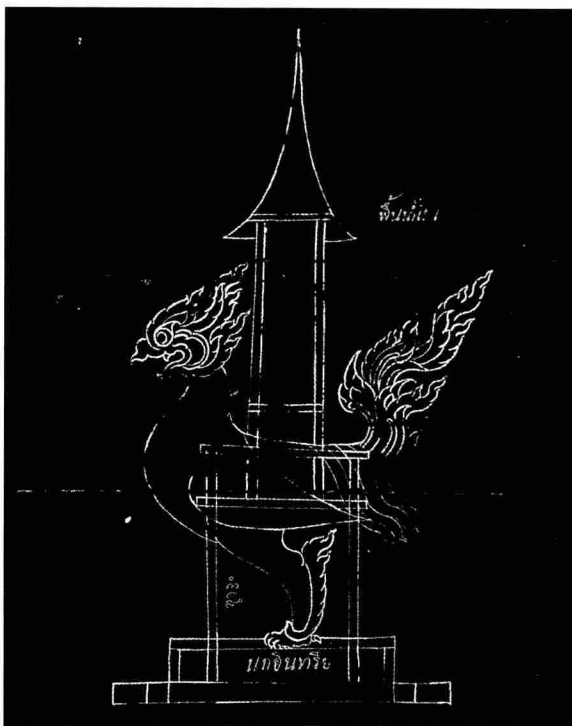

โรงคลัง

กัณฐ์

นาคินทร์

การพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพที่มีธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติอย่างซับซ้อน มีการสร้างพระเมรุมาศเป็นงานใหญ่ มีการสมโภชเฉลิมฉลองนานา ที่แสดงถึงอำนาจและความเจริญถึงขีดสุดของราชอาณาจักรอยุธยาตอนปลายนี้ ได้สืบทอดต่อเป็นแบบแผนให้การพระราชพิธีในสมัยรัตนโกสินทร์ อยู่ต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี

เป็นระยะเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามมิได้ว่างเว้นตลอดจนสิ้นยุคสมัย การพระราชพิธีจึงมิได้ทำตามประเพณีเต็มขนาด คงได้ทำพอสมควรแก่เหตุการณ์ในสมัยนี้เท่านั้น ดังได้โปรดฯ ให้ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ ๓ (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์) พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาองค์สุดท้าย โดยตั้งเครื่องทำพระเมรุหุ้มผ้าขาว^{๑๑} (อย่างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สร้างถวายพระศพพระสงฆ์ซึ่งทรงสมณะศักดิ์สูง) อัญเชิญพระโกศประดิษฐานในพระเมรุทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามสมควร แล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นการถวายกตัญญูต่อบรรพกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์

ได้มีการจัดสร้างพระเมรุมาศ และออกพระเมรุ ณ ท้องสนามหลวง บริเวณด้านหน้าพระบรมมหาราชวัง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงสถาปนาขึ้นบริเวณฝั่ง ตรงข้ามพระราชวังกรุงธนบุรีเดิม (ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา) การพระบรมศพและการสร้างพระเมรุในสมัยนี้ยังคงรักษาแบบแผนครั้งกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติม นอกธรรมเนียมบ้างแต่น้อยไม่เป็นการใหญ่ จนถึงครั้งการพระบรมศพสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการปรับเปลี่ยนลดทอนการพระราชพิธีลงให้สมสมัย

เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระราชดำริจะฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่เดิม จึงได้ทำนุบำรุงฟื้นฟูการพระราชพิธีต่างๆ หลายประการ ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพครั้งสำคัญๆ ในสมัยนี้ เช่น การถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระปฐมบรมมหาชนก การถวายพระเพลิงสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรี-สุदारักษ์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างพระเมรุมาศขึ้นตามแบบอย่างธรรมเนียมเดิม

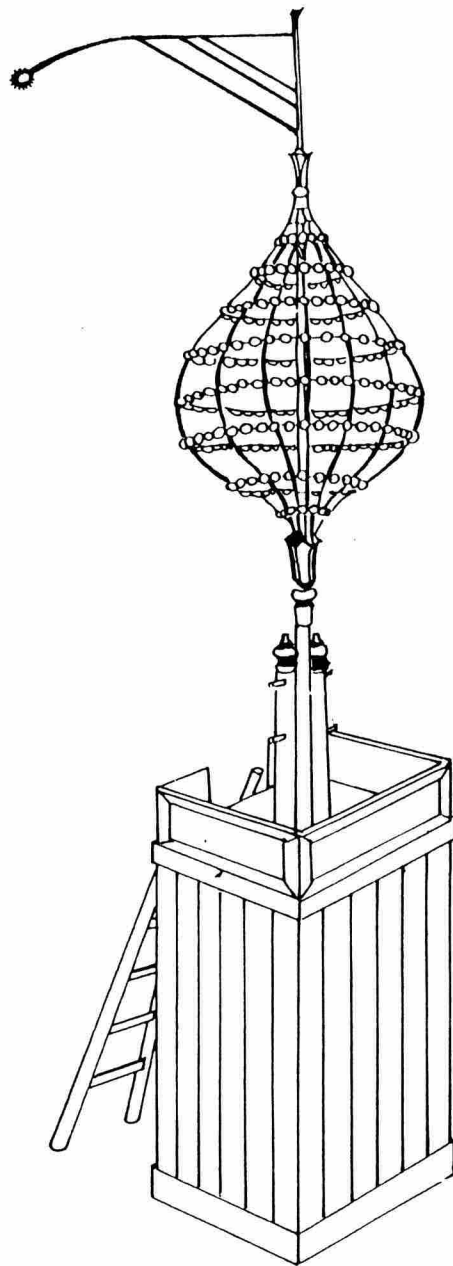
สืบมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดมีการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตามธรรมเนียมอย่างกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารบรรยายแบบแผนสิ่งปลูกในปริมณฑลเมรุมาศไว้ชัด น่าจะเป็นแบบอย่างของพระเมรุมาศในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ติดตั้งนี้

“...พระเมรุครั้งนี้ สร้างตามแบบพระเมรุพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งกรุงเก่า เป็นพระเมรุอย่างใหญ่เต็มตำรา ขนาดเสาใหญ่สูงเส้น (๔๐ เมตร) ช้อยาวเจ็ดวา (๑๔ เมตร) พระเมรุมาศสูงตลอดยอดนั้น สองเส้น (๘๐ เมตร) ภายในมีพระเมรุทองอีกชั้น ๑ สูงสิบวา (๒๐ เมตร) ตั้งพระเบญจาทองคำรับพระบรมโกศ มี พระเมรุทิศทั้งแปดทิศ มีสามสร้างตามระหว่างเมรุทิศ ชั้นในมีราชวัติรทึบ ปักฉัตรเงิน ฉัตรทอง ฉัตรนาก สลับกัน หลังสามสร้างชั้นนอกมีโรงรูปสัตว์รายรอบราชวัติอีกชั้น ๑ แล้วมีระทาดอกไม้ สูงสิบสองวา ๑๖ ระทาดอกเครื่องมหรสพสมโภช มีโรงรำระหว่างระทาด ๑๕ โรง และตั้งเสาหกสามต่อหน้าระทาด ลวด ๔ หก ๔ แพน ๔ มีโรงโขนโรงละคร โรงจิว สิ่งละ ๒ โรง โขนโรงใหญ่ ๑ โรง มีต้นกล้วยฤกษ์ ทั้ง ๘ ทิศ มีไม้ลอยลวดเลว ลวดลังกานอนร้านหอก ร้านดาบ คาบค้อน บ่วงพวง บ่วงเพลิง เล่นที่หน้าไม้สามต่ออีกหลายอย่าง โรงมหรสพครั้งนั้นปลูก ตั้งแต่บึงมณีปราการ ตลอดไปถึงสะพานวังหน้า และให้ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารคาวหวานพระราชทานเป็นทานแก่ไพร่บ้านพลเมืองที่จะมาในงานพระบรมศพทั่วไป.....”^{๑๒}

ต้นไม้สารพัดนึกในแดนสวรรค์ตามคติโบราณ โครงฟุ่มของต้นกัลปพฤกษ์แต่ละชั้นติดลูกมะกรูดเจาะใส่เงินปลิกไว้ข้างใน ตั้งอยู่โดยรอบพระเมรุมาศทั้ง ๘ ทิศ เพื่อทึ่งทานให้แก่ประชาชน ประเพณีทึ่งทานต้นกัลปพฤกษ์ในงานพระบรมศพมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และยกเลิกไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้เปลี่ยนเป็นการพระราชทานของแจกแทน

(ภาพจาก พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อักษร ก., ๒๕๓๒)

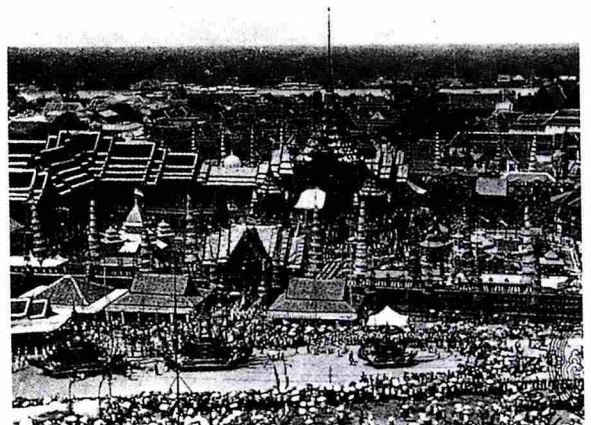
กัลปพฤกษ์

การพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพถึงสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังมีรายงานว่าได้จัดขึ้นตามอย่างโบราณราชประเพณีที่มีมาแต่เดิม พระเมรุมาศได้มีการตกแต่งเพิ่มเติมนอกธรรมเนียมเพื่อความงดงามอลังการยิ่งขึ้น ในพระเมรุมาศของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผนังพระเมรุมาศทำเจาะช่อง-แกลทำเป็นซุ้มยอดประกอบติดกับผนัง ทำซุ้มระเบียงประกวดประชันการจัดแต่งกัน ๔ มุข มีเครื่องประดับประดาเรือนไฟนี้ด้วยฝีมือการช่างต่าง ๆ^{๑๓} ในการพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีในสมัยเดียวกัน ก็ได้โปรดฯ ให้พระราชคณะตั้งโคมประกวดประชันกันเป็นอันมาก^{๑๔} การประดับประดาพระเมรุมาศ คงจะได้ยกย้ายตกแต่งด้วยงานช่างฝีมือต่างๆ แบบกันตามแต่จะเห็นงาม ดังในพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสฯ ได้ประดับตกแต่งด้วยตู้หุ่นแสดงภาพเล่าเรื่องอิเหนาตอนต่างๆ ครั้งพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้า-สุนันทากุมารีรัตน์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดับด้วยตู้หุ่นแสดงภาพเล่าเรื่อง รามเกียรติ์ ยังคงเก็บรักษาอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร บัดนี้ นอกจากการตกแต่งประดับประดาพระเมรุมาศเพิ่มเติมขึ้นแล้ว สมัยนี้ยังโปรดฯ ให้มีศาลาสำหรับพระยวนทำพิธีงเด็ก และโปรดฯ ให้เจ้าสัวภาชีผลิตเปลี่ยนกันเข้าไปค่านับพระบรมศพตามอย่างธรรมเนียมจีนด้วย การที่ได้เริ่มจัดทำพิธีงเด็ก คงเนื่องมาจากพระราชนิยมในสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งโปรดศิลปกรรมธรรมเนียมประเพณีจีนเป็นผลจากทรงมีพระราชไมตรีติดต่อกับค้าขายกับจีนอย่างใกล้ชิดในรัชสมัยของพระองค์ พิธีงเด็กยังทำในงานพระบรมศพหลวงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

พระเมรุพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนาจาร์จรัสศรี กับพระองค์เจ้าชายสมัญญวิโรคม พ.ศ. ๒๓๒๑ เป็นอาคารทรงปราสาทจตุรมุข

พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพหุรัตกับสมเด็จพระเจ้าชายศิริราช-กกุฏภักดิ์ พ.ศ. ๒๔๓๐ ทรงปราสาท เครื่องยอดมณฑปประดับมุกทึบ จึงมีลักษณะคล้ายกับเป็นพระเมรุ ๕ ยอด

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้จัดสร้างพระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามแบบพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ นับเป็นพระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้ายที่จัดสร้างขึ้นตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีเนื่องจากทรงดำริว่าการพระราชพิธีพระบรมศพอย่างโบราณสิ้นเปลืองแรงเปลืองพระราชทรัพย์ และทำความเดือดร้อนให้แก่อาณาประชาราษฎร์มากให้ยกเลิกเสียในการพระราชพิธีพระบรมศพของพระองค์ โดยให้จัดการพระเมรุถวายพระเพลิงแต่พอควร ตั้งได้พระราชทานกระแสดพระราชดำริไว้ในพระราชดำริไว้ในพระราชหัตถเลขาฯ ฉบับ ๑ ว่า “...แต่ก่อนมาถ้าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลง ก็ต้องปลูกพระเมรุใหญ่ซึ่งคนไม่เคยเห็นแล้วจะนึกเดาไม่ถูกว่าใหญ่โตเพียงใด เปลืองทั้งแรงคนและเปลืองทั้งพระราชทรัพย์ ถ้าจะทำในเวลานี้ก็ไม่สมกับความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ไม่เป็นเกียรติยศยืนยาวไปได้เท่าใด ไม่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง กลับเป็นความเดือดร้อน ถ้าเป็นการศพท่านผู้มีพระคุณหรือผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่อันควรจะได้เป็นเกียรติยศ ฉันก็ไม่อาจลดทอน ด้วยเกรงว่าคนจะเข้าใจว่าเพราะผู้ั้นประพฤติไม่ตัวอย่างหนึ่งอย่างใดจึงไม่ทำการศพให้สมเกียรติยศซึ่งควรจงได้ แต่เมื่อถึงตัวฉันเองแล้ว เห็นว่าไม่มีข้อขัดขวางอันใดเป็นข้อคำที่จะพูดได้โดยถนัด จึงขอให้เลิกงานพระเมรุใหญ่นั้นเสีย ปลูกแต่ที่เฟาสสมควรในท้องสนามหลวง แล้วแต่จะเห็นสมควรกันต่อไป...”

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๒

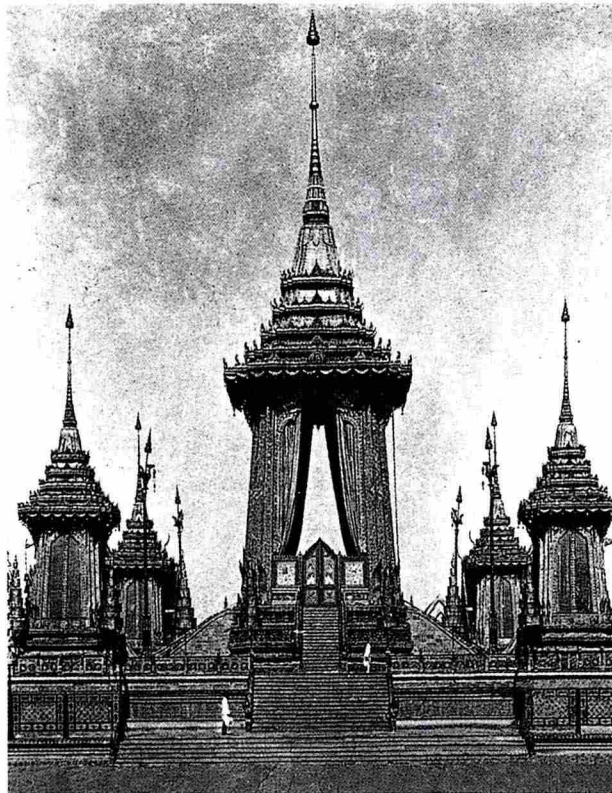
พระเมรุมาศทรงปราสาท เครื่องยอดมณฑป ส่วนปลียอดเป็นปราสาท สร้างตามราชประเพณีดั้งเดิม ครั้นยุบยาเป็นองค์สุดท้าย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวดำริเห็นเป็นการชอบในทางมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน จึงโปรดเกล้าฯ ตามพระราชประสงค์ที่พอพระราชหฤทัยของพระราชชนก ลดทอนการพระราชพิธีพระบรมศพลงหลายประการ โดยยึดหลักให้เหมาะแก่กาลสมัยและให้สมแก่พระเกียรติยศ สิ่งใดเป็นการสิ้นเปลืองและเป็นการมหรสพต่างๆ ไม่มีระथा โรงรำ โรงโขนละคร ตลอดจนโรงครัวโรงทาน กัลปพฤกษ์ และรูปสัตว์หิมพานต์ตั้งบุษบกไต่รังเค็ดในกระบวนแห่อันที่จะมาประดับพระเมรุมาศเสีย การสร้างพระเมรุมาศก็ให้กระทำพระเมรุบุษบกขนาดเล็ก มีพระที่นั่งทรงธรรมหลังหนึ่ง มีโรงที่พักและเครื่องสูง ราชวัตร ฉัตรประดับตามพระเกียรติยศ

การพระเมรุมาศอย่างน้อยนี้ไม่เคยปรากฏมาแต่ก่อน จึงได้มีประกาศเรื่องการพระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงให้ทราบถึงพระมหากษัตริย์ในแนวพระราชดำริโดยทั่วกัน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ดำเนินตามรอยพระราชดำริแห่งพระบรมราชชนกในทางที่จะลดการพระเมรุมาศในส่วนพระองค์ลง ดังได้มีพระบรมราชโองการ แสดงพระราชประสงค์ในการจัดการพระบรมศพของพระองค์ให้เป็นไปโดยเรียบง่าย ตัดทอนประเพณีที่ไม่มีประโยชน์ออกไป งานพระเมรุให้ทำโดยเร็วและรวบรัด ตัดทอนให้น้อยลง โดยให้ปลูกพระเมรุตรงถาวรวัตถุเป็นพลับพลาทรงธรรม เพื่อเป็นการประหยัดขึ้น

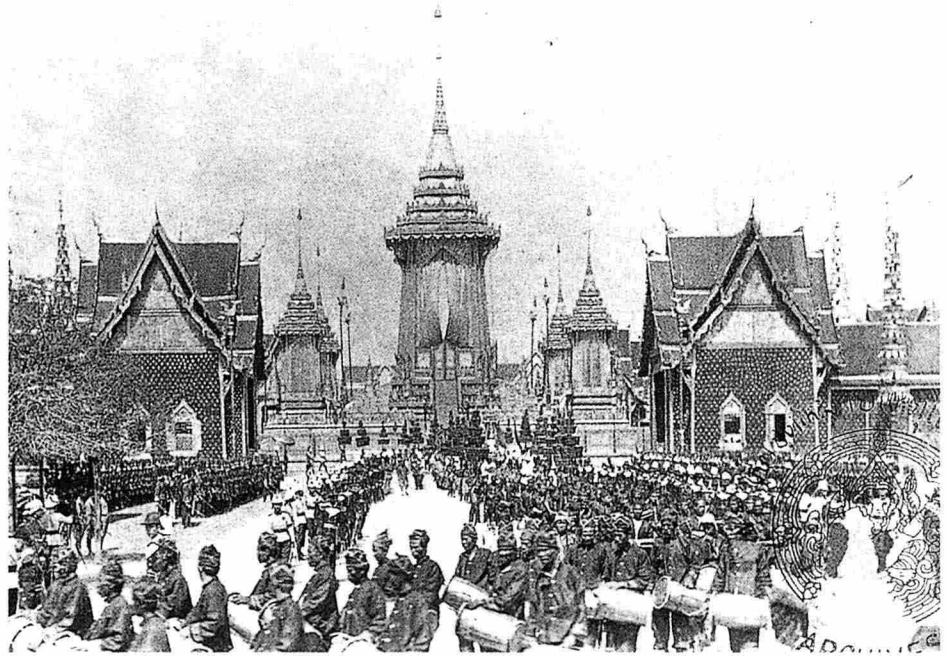
พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นพระเมรุมาศทรงบุษบกองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ อาคารพระเมรุสร้างบนพื้นราบ มีเมรุทิศ ๔ มุม ลักษณะพระเมรุทรงบุษบกนั้น ตามหลักฐานที่มีอยู่ อาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมการออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศสำหรับพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังเช่น พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕, พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ (พ.ศ. ๒๔๙๓)

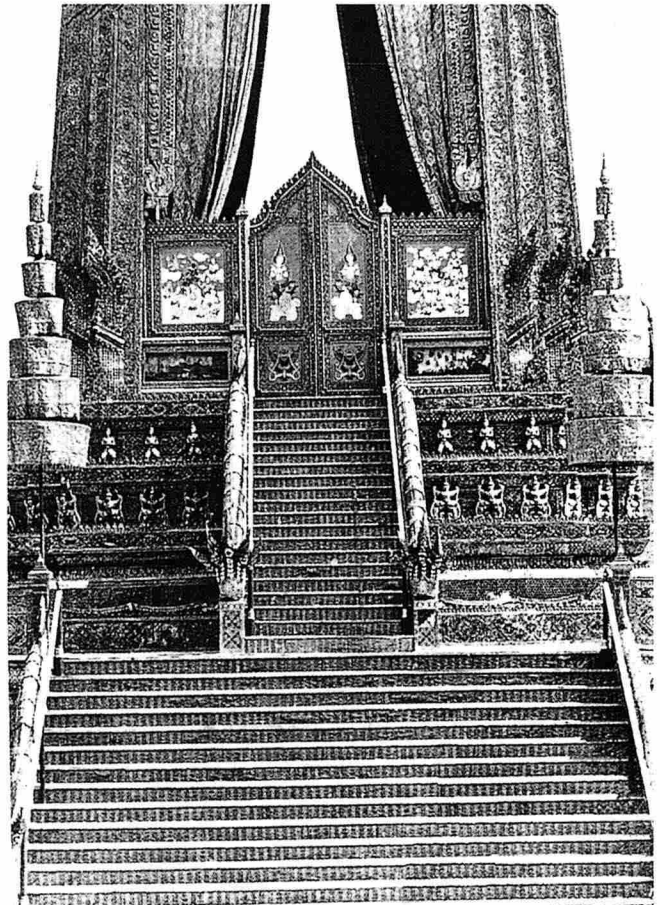

พระเมรุมาศสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓

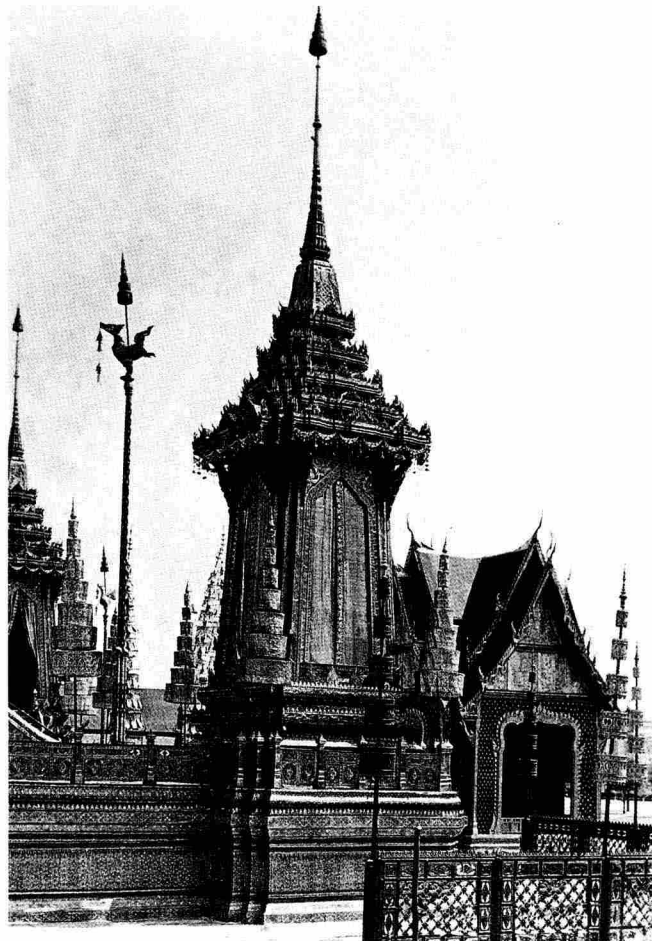
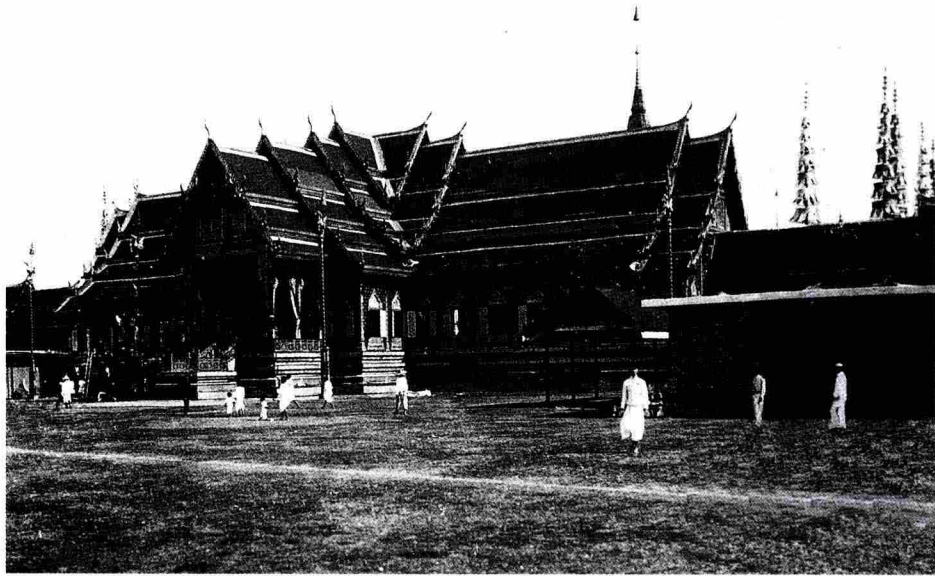
เป็นอาคารทรงบุษบก เป็นต้นแบบใหม่ครั้งแรกของพระเมรุมาศทรงบุษบกในสมัยรัตนโกสินทร์

ลวดลายประดับชั้นฐานพระเมรุมาศและฉากบังเพลิง

พระที่นั่งทรงธรรม และเมรุทิศ (ด้านหลังคือ หอเปลื้อง) ในพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระเมรุมาศทรงบุษบกขนาดเล็กน้อย โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นแบบพระเมรุที่ได้สัดส่วนงดงามอย่างยิ่ง องค์หนึ่ง พระเมรุมาศอย่างน้อยที่เริ่มสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นครั้งแรกนี้ได้ กลับกลายมาเป็นแบบแผนต้นฉบับแก่พระเมรุมาศและพระเมรุในชั้นหลังเป็นการสนองแนวพระราชดำริใน รัชกาลที่ ๖ สืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

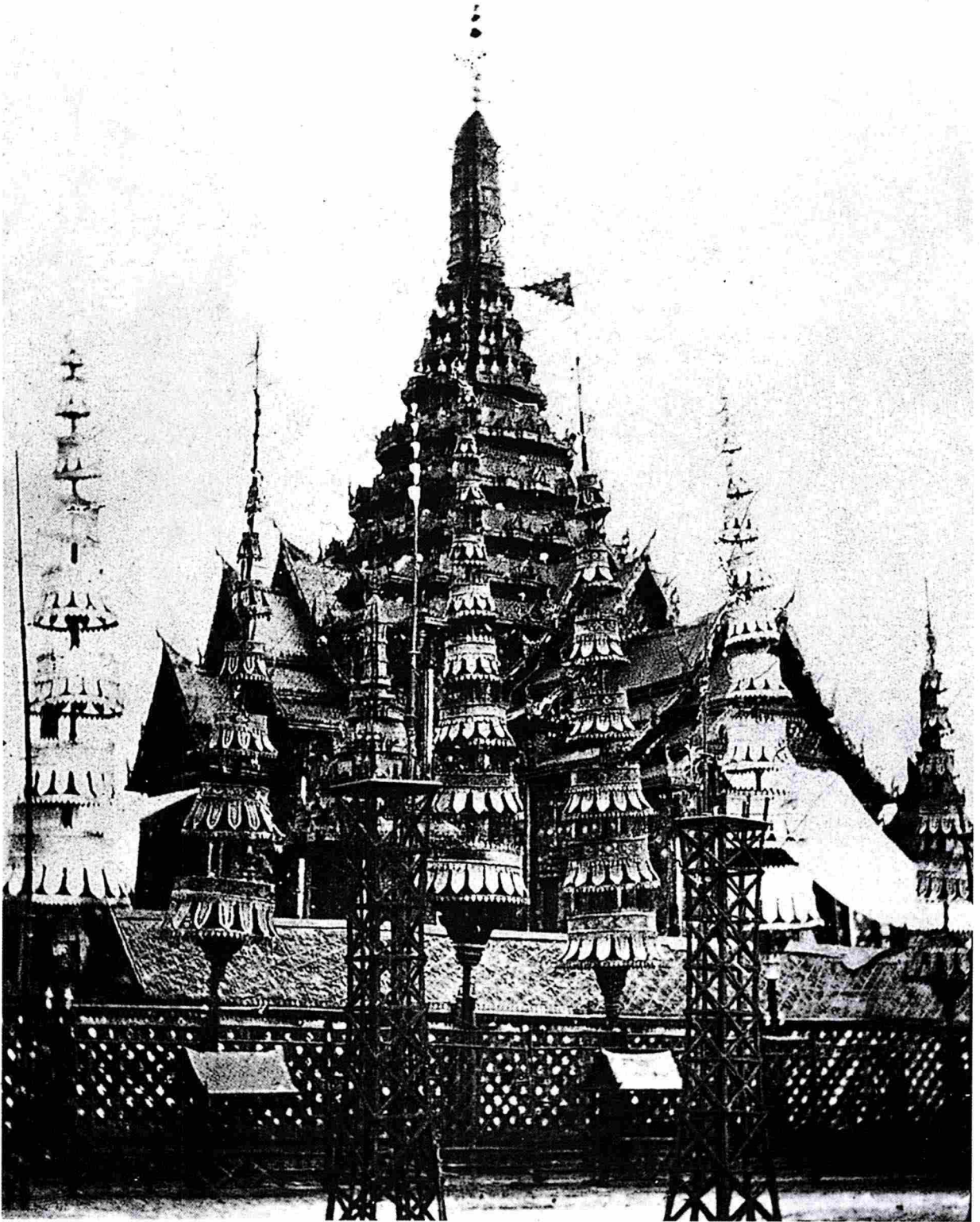
พระเมรุมาศ จากฝีมือพระหัตถ์การออกแบบของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งถือเป็น ต้นแบบใหม่ของพระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา ได้แก่ พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง พ.ศ. ๒๔๖๔ และพระเมรุมาศสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๖๘

ส่วนตัวอย่างของพระเมรุที่ทรงออกแบบ เช่น พระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พ.ศ. ๒๔๖๔), พระเมรุพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (พ.ศ. ๒๔๖๔), พระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี (พ.ศ. ๒๔๗๑), พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรม- พงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช (พ.ศ. ๒๔๗๒) และพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง- สงฆลานครินทร์ (พ.ศ. ๒๔๗๒) เป็นต้น

นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา การออกแบบก่อสร้างพระเมรุหรือเมรุเพื่อการถวายพระเพลิงนั้น ได้มีการ ออกแบบและจัดสร้างตามชั้นฐานันดรด้วย กล่าวคือ

ลำดับฐานันดร	สถานที่	ลักษณะพระเมรุ
พระมหากษัตริย์, พระมเหสี และพระยุพราช	พระเมรุกลางเมือง	พระเมรุมาศ
เจ้าฟ้า	พระเมรุกลางเมือง หรือ วัด	พระเมรุเครื่องยอด
เจ้านายเชื้อพระวงศ์	วัด	พระเมรุผ้าขาว
ขุนนาง	วัด	เมรุผ้าขาว
สมเด็จพระสังฆราช	พระเมรุกลางเมือง	พระเมรุผ้าขาว

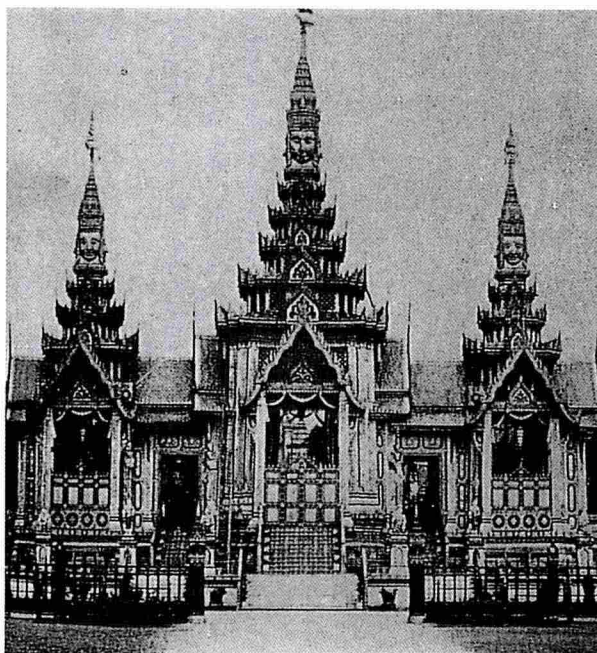

พระเมรุมาศ เนื่องในพระราชพิธีถวายพระเพลิง
พระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำเพยภมราภิรมย์
(สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี) พระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔
สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ เป็นปราสาททรงมณฑป ประดับส่วนปลียอดเป็นรูปปรางค์ มีอาคารช่างหรือสานสร้างรายรอบ กัน
อาณาเขตด้วยราชวัติโปร่ง ประดับฉัตรโลหะฉลุ ๗ ชั้น โดยรอบ

พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชชนนีพระ-
พันปีหลวง ในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗) เป็นแบบพระเมรุมาศแรกที่มีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรง
ออกแบบ

ผังรูปสี่เหลี่ยม อาคารทรงปราสาท ๓ ยอด ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันในแกนเหนือ-ใต้ ปราสาทองค์กลางทรงจตุรมุขย่อมุม
ไม้สิบสอง ยอดคล้ายมณฑปตกแต่งด้วยซุ้มบันแถลงซ้อนเป็นชั้นๆ ลดหลั่นกันขึ้นไป ชั้นหมหรือส่วนยอดตกแต่งเป็นรูป
พรหมพักตร์ ๔ ทิศเกล้ามวยผมสั้น และชลุตขึ้นไปเป็นส่วนของปลียอด ประดับฉัตร ๗ ชั้น ปราสาทย่อมุขนาบข้างทั้งสองเป็น
ตรีมุข ยอดซ้อนกัน ๒ ชั้น ตกแต่งด้วยพรหมพักตร์เช่นกัน แต่ติดประดับฉัตร ๕ ชั้น ปราสาททั้งสามหลังเชื่อมต่อกันด้วย
มุขกระสัน คล้ายกับเป็นหลังคาเดียวกัน เป็นการออกแบบล้อเครื่องยอดของปราสาทพม่าแบบเมืองมณฑลทะเลย์ ส่วนฐาน
พระเมรุมาศ บริเวณริมนอกของไพที ตกแต่งด้วยรูปเทวดานั่งคุกเข่าบนแท่นสูงถือคันดงประทีปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และเทวดา
ยืนแท่นถือฉัตรประดับอยู่ที่มุมบันไดทางขึ้นอาคารประธาน

พระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พ.ศ. ๒๔๖๔)

เป็นอาคารทรงมณฑปจตุรมุข ย่อมุมไม้สิบสอง ยอดเจดีย์ สอปขึ้นตอนบน ตกแต่งด้วยบัลลังก์ ปลียอดเรียวชลุ่ขึ้นไปปกด้วยฉัตร ๕ ชั้น หรือเบญจปฏลเศวตฉัตร มีศาลาเครื่องเป็ลื่องทางทิศใต้ บนฐานเดียวกันกับพระเมรุ

พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (พ.ศ. ๒๔๖๔)

ผังอาคารรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ตามแนวแกนเหนือและใต้ เพิ่มมุขเด็จ และมุขกระสันตามลำดับเครื่องยอดทรงมณฑป ผสมปรารงค์ ประดับฉัตร ๕ ชั้น หรือเบญจปฏลเศวตฉัตร ตามพระอิสริยยศ

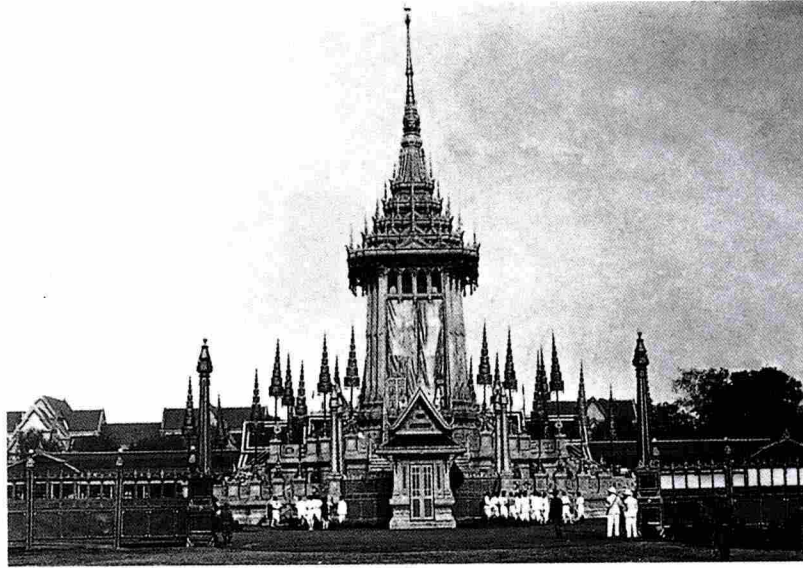

พระเมรุสมเด็จพระปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พ.ศ. ๒๔๗๒)
เป็นลักษณะของการออกแบบมณฑปตามแบบสมัยใหม่ กล่าวคือ รูปทรงของพระเมรุทรงมณฑปสี่เหลี่ยมย่อมุมมีมุขเด็จ ๔ ทิศ
เหนือหน้าบันมุขเด็จทำเป็นมุขประเจิด เครื่องยอดมีกรงโหยง ลักษณะคล้ายๆ กับทรงมงกุฏ มีการเจาะช่องระบายเป็นลาย
ราชวัติตกแต่งที่มุขด้วย ยอดสุดประดับด้วยฉัตร ๕ ชั้น

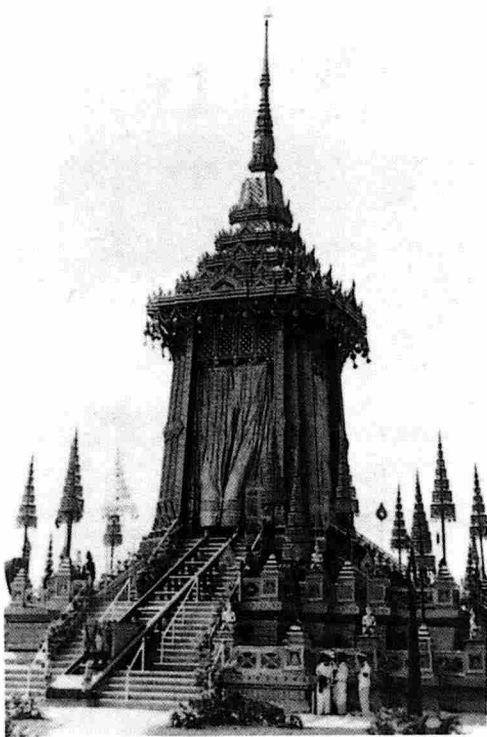
พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ (พ.ศ. ๒๔๗๒) ทรงปราสาท เครื่องยอดทรงมงกุฏ

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๖๘

เป็นอาคารทรงบุษบกเครื่องยอดมณฑป ส่วนยอดประดับด้วยพรมพักตร์ เหนือขึ้นไปออกแบบเป็น "วชิราวุธ" ประดับด้วยฉัตร ๙ ชั้นบนยอดสุด ผังพื้นอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง ฐาน ๒ ชั้น ที่โดดเด่น คือ การประดับตกแต่งที่ฐานบริเวณย่อมุม ด้วยฉัตรโลหะฉลุสายโปร่ง ๗ ชั้น และรูปปั้นเทวดานั่งคุกเข่าถือคันประทีปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้านข้างของพระเมรุมาศ ทางทิศตะวันออก มีอาคารเปลื้องเครื่อง หรือศาลาเปลื้องหลังเล็กๆ ตั้งอยู่ พระเมรุมาศองค์นี้ นับเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเรียบง่าย แต่มีความงดงาม และสง่าเป็นอย่างยิ่ง

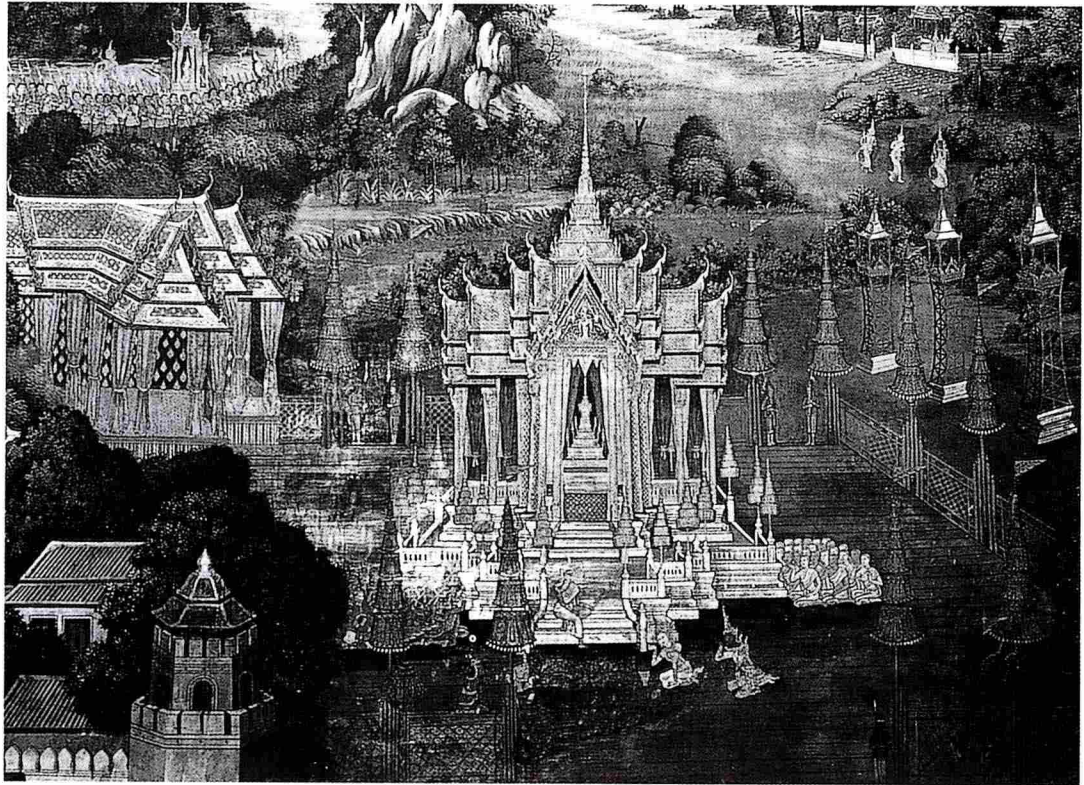
พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้ออกแบบ คือ พระพรหมวิจิตร (อุ๋ ลากานนท์) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓

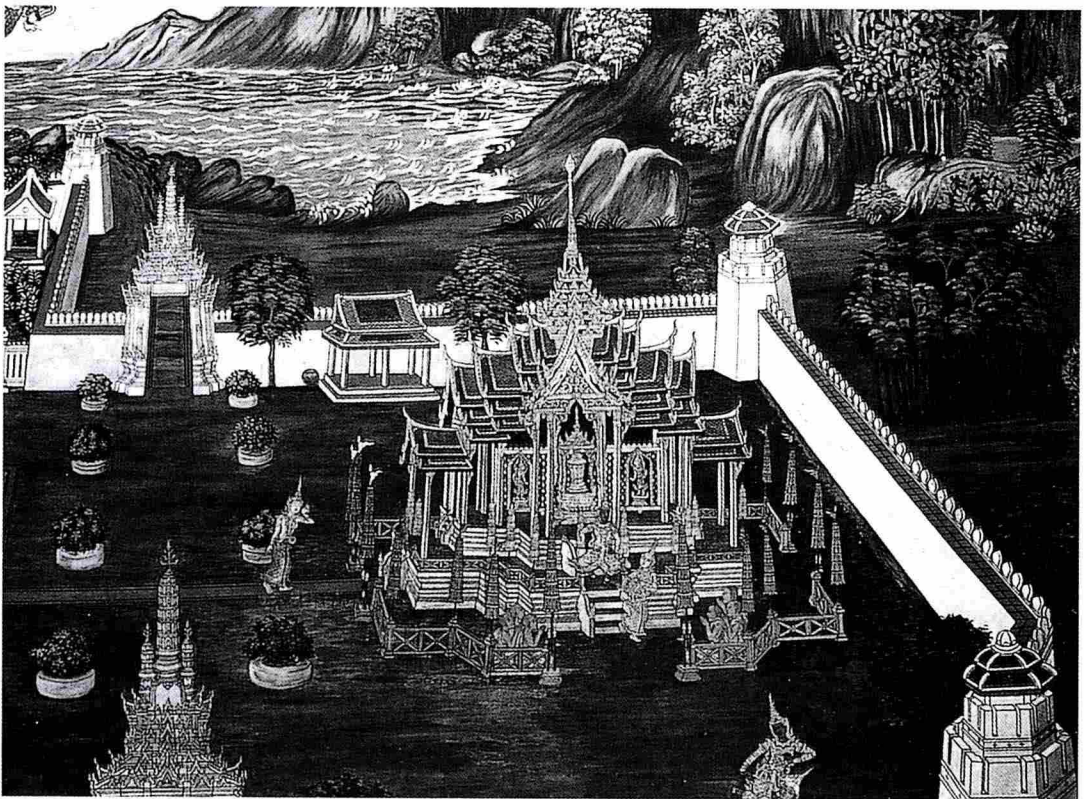
เป็นพระเมรุมาศทรงบุษบก ตามแบบอิทธิพลจากพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่างของพระเมรุแบบต่างๆ จากจิตรกรรมฝาผนังที่ระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
พระเมรุทรงปราสาทจตุรมุข

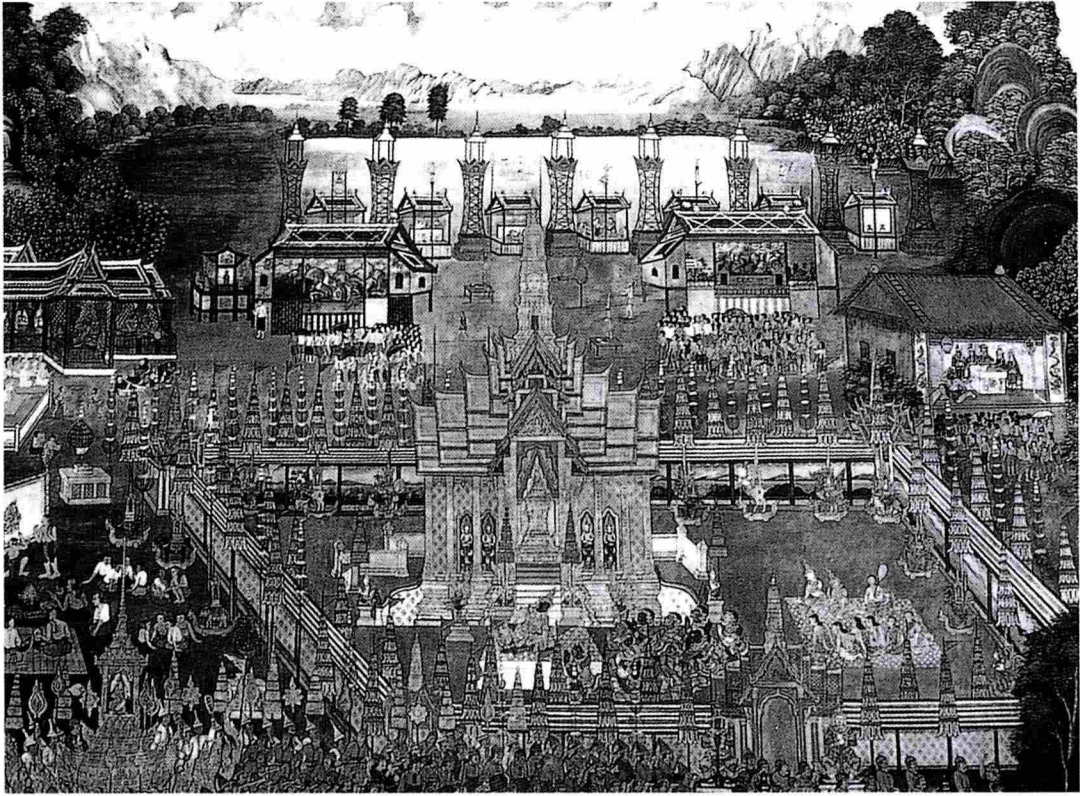
ห้องภาพที่ ๑๗ พระเมรุท้าวทศรถ พระชนกของพระราม

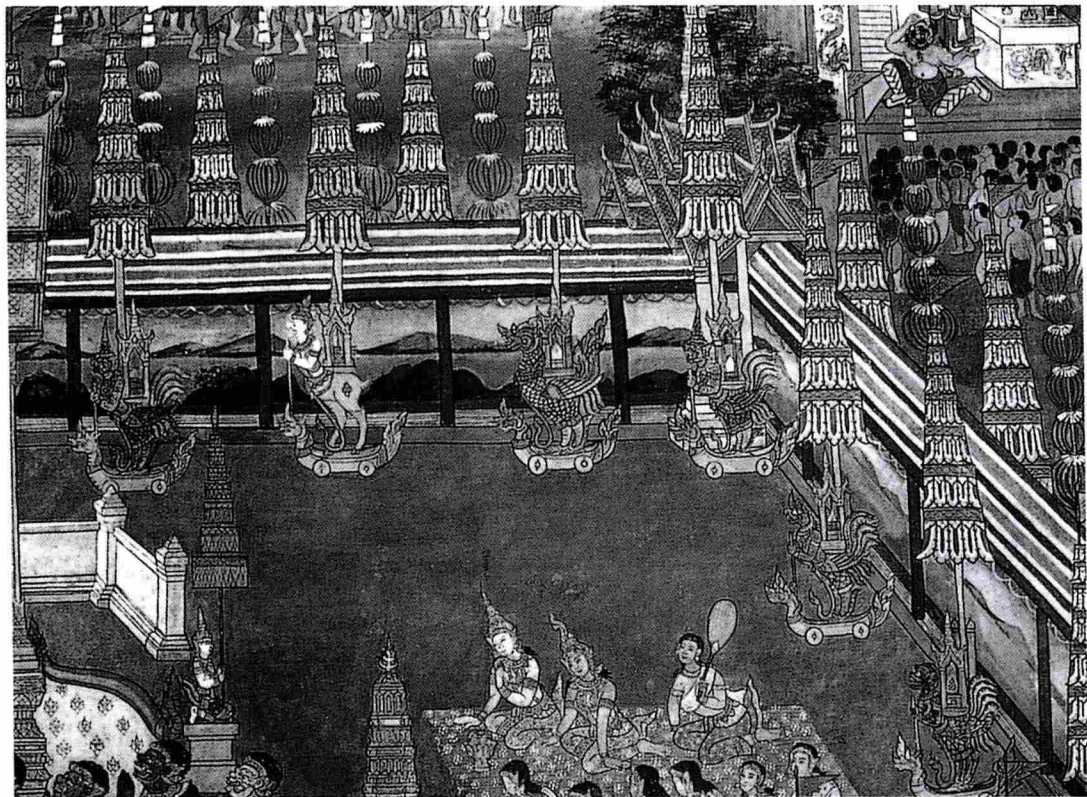
ห้องภาพที่ ๑๖๕ พระเมรุพระราม ตอกลงนางสีดา

พระเมรุทรงปราสาทจตุรमुख ยอดปรางค์ประดับพรหมพักตร์

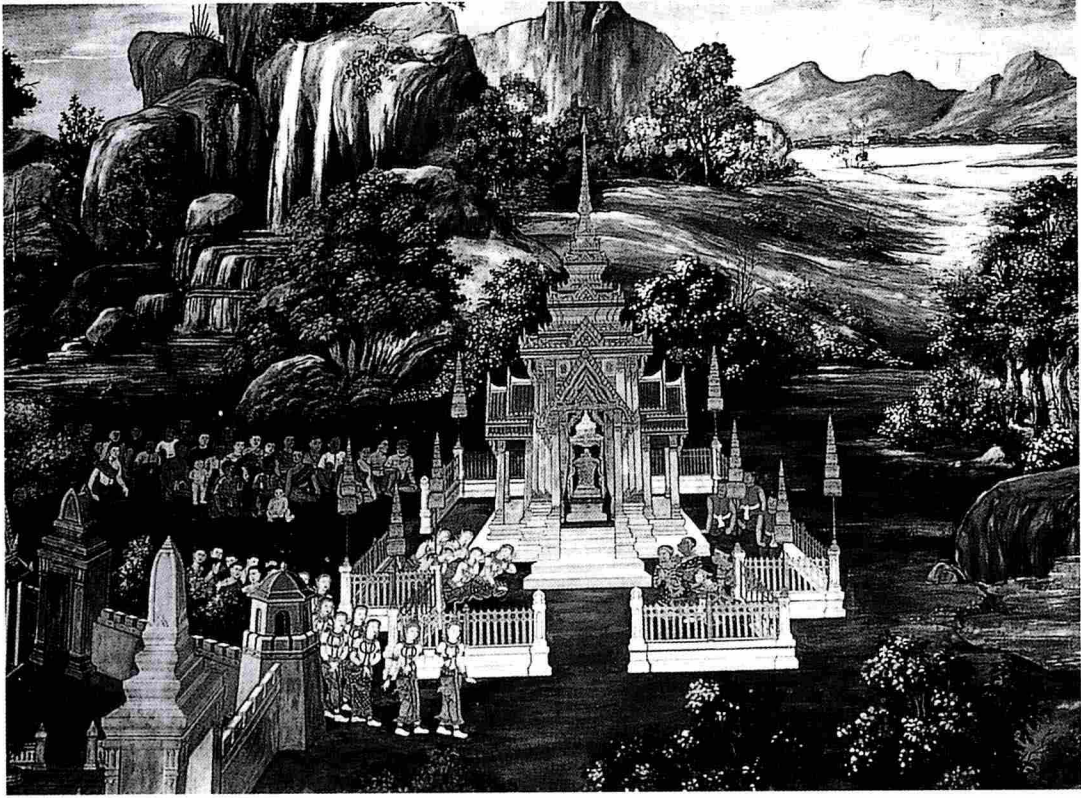

ห้องภาพที่ ๑๑๓ ตอนพิเภกถวายเพลิงทศกัณฐ์

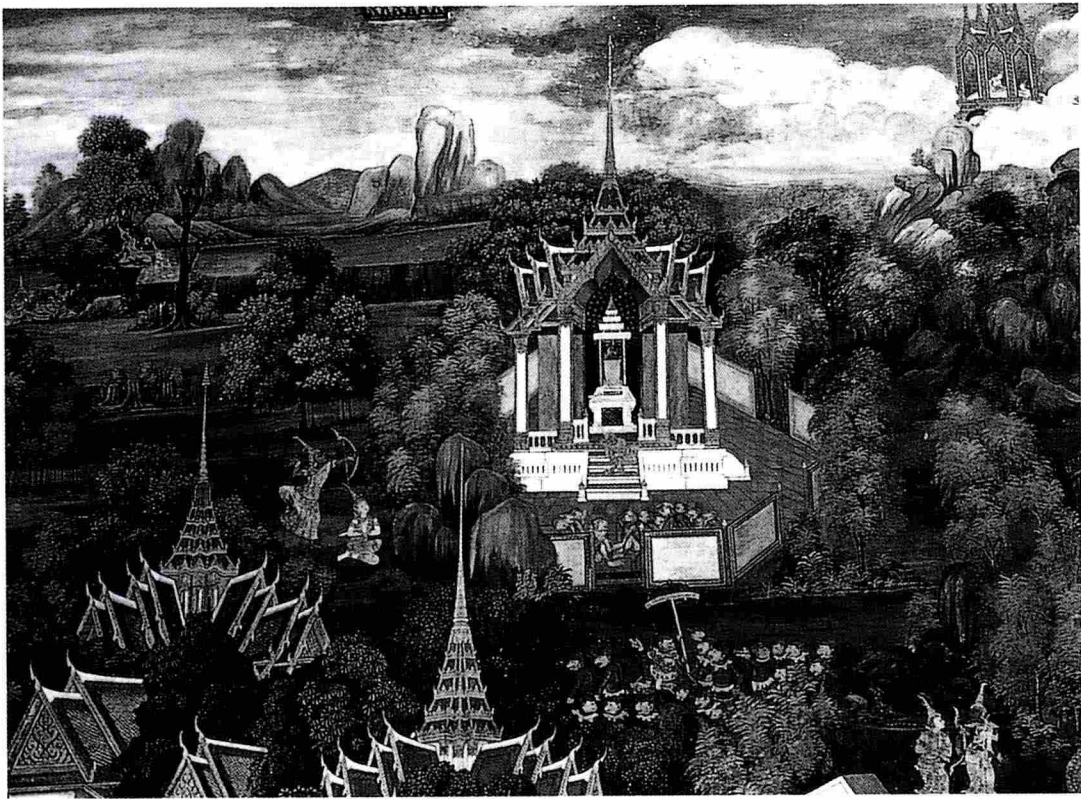

รายละเอียดการตกแต่งปริมณฑลของพระเมรุด้วยรั้วราชวัติ ฉัตร ธง และสัตว์หิมพานต์นานาชาติ

ห้องภาพที่ ๑๕๒ ตอนพระเมรุทำวจักรวรรดิ

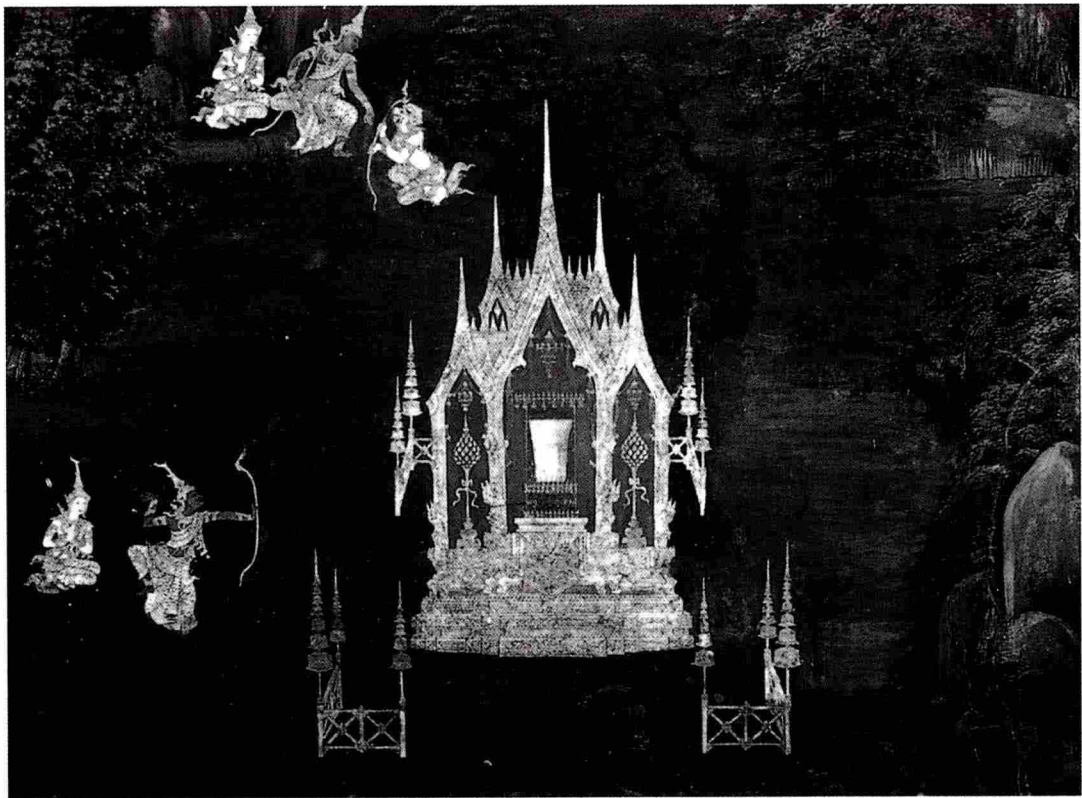

ห้องภาพที่ ๒๗ เมรุของพาลี ปราสาทยอด

ห้องภาพที่ ๑๔๕ ลักษณะเมรุของบรรลัษย์จักรี (ถูกพระพรตฆ่าตาย)

ห้องภาพที่ ๒๓ ลักษณะเมรุของสดาบุ (ตอนพระรามปลงศพนกสดาบุ)

เชิงอรรถ

๑. เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, สารานุกรมเด็ก เล่ม ๘, (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๒๑๕.
๒. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, ตำนานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรี, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมเอื้อง รัชกาลที่ ๕ รัตน วปร ๓, เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๗๐ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๗๐), หน้า ๓๗.
๓. คีฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. “สังคมไทย”, ลักษณะไทย (กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๕๗.
๔. นอ.สมภพ ภิรมย์ ร.น., พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๕๗.
๕. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗-๕๘.
๖. ศิลปากร, กรม, งานพระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๖.
๗. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.
๘. นอ.สมภพ ภิรมย์ ร.น., เรื่องเดิม, หน้า ๖๕.
๙. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.
๑๐. จากหนังสือ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับ หลวงประเสริฐอักษรนิติ์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๕), หน้า ๔๐๔-๔๐๕.
๑๑. นอ.สมภพ ภิรมย์ ร.น., เรื่องเดิม, หน้า ๗๕-๗๖.
๑๒. ศิลปากร, กรม, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๖.
๑๓. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.
๑๔. นอ.สมภพ ภิรมย์ ร.น., เรื่องเดิม, หน้า ๑๔๔.
๑๕. ศิลปากร, กรม, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘๐-๑๘๑.
๑๖. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑.

บทที่ ๒

สถาปัตยกรรมในพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*

งานออกพระเมรุ หรืองานพระบรมศพของบุคคลชั้นสูงในพระราชวงศ์ ซึ่งก็คืองานปลงศพของสามัญชนนั่นเอง งานนี้เป็นการแสดงออกถึงความมีกตัญญูทศพิธราชธรรมต่อผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้วและสนองพระเดชพระคุณให้เต็มความสามารถ การสร้างสถานที่เผาศพและจัดพิธีทางศาสนา เพื่ออุทิศกุศลแก่ผู้วายชนม์นั้นแตกต่างกันไปตามลักษณะและคติความเชื่อของแต่ละชาติ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาตินั้นๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของภูมิปัญญาและจิตใจ หรือความเป็นอารยชนของคนชาตินั้นๆ ด้วย

เนื่องจากประเพณีไทยเป็นประเพณีที่มีพื้นฐานในทางความคิดและถือปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงนิยมประกอบพิธีปลงศพของผู้วายชนม์ด้วยการเผาศพ และสถานที่ประกอบพิธีนั้นก็มักมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพของครอบครัว และตามเกียรติยศของผู้วายชนม์ แต่เดิมมา มีการเผาศพของสามัญชนเป็นไปอย่างเรียบง่าย คือจะจัดสถานที่เผาศพไว้เป็นที่นอกเมืองเรียกว่าป่าช้า นำศพวางบนกองฟืนแล้วเผา หรือก่อเป็นฐานสูงจากพื้นดินพอสมควรกันเป็นคอกสี่เหลี่ยมผืนผ้า เรียกว่า ฐานเผา เวลาเผาก็เอาศพวางแล้วเอากองฟืนวางเผา บางทีก็มีตารางเหล็กรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารองรับศพ เรียกว่าตารางเผาศพ ต่อมามีการพัฒนาขึ้นเป็นเชิงตะกอน ด้วยการเสริมฐานเผาตรงกลาง ให้เป็นแท่นและตั้งตารางเหล็กบนนั้น และคำว่าเชิงตะกอนนี้ได้ใช้เรียกที่เผาศพทั่วไป และในคำพังเพยมักใช้คำนี้ ในความหมายของความตายด้วย

สถานที่ปลงศพ ได้มีการประดับตกแต่งให้ดูสวยงามขึ้น และสามารถใช้สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมได้ทุกสถานภาพ ไม่ว่าจะเป็นฤดูร้อนที่แสงอาทิตย์แรงกล้า หรือกันฝนในฤดูฝนและกันลมที่กระโชกแรงในฤดูหนาว ด้วยการสร้างหลังคาขึ้นคลุม ถ้าเป็นหลังคาแบนเรียกว่า ปะรำเผาศพ ถ้าเป็นหลังคาลาดสูงคร่อมไว้เหมือนหลังคาบ้าน เรียกว่า โรงทิม ซึ่งปัจจุบันคำนี้เริ่มเลือนหายไปและมักจะเข้าใจไขว่ไขวไป โดยคิดว่าเป็นโรงที่เก็บศพเท่านั้น แต่ความจริงแล้วโรงทิมนั้นแต่เดิมจะเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่ไม่มีฝักัน ดูคล้ายศาลาการเปรียญภายในวัด โรงทิมจะมีที่ตั้งศพ ที่ทำบุญเลี้ยงพระที่มีพระสงฆ์ขึ้นสวดพระอภิธรรมรวมทั้งมีที่เผาศพด้วย บางแห่งจึงเรียกว่า ศาลาโรงทิม เช่น ศาลาโรงทิมที่วัดพระพิเรนทร์ซึ่งยังใช้ศึกษาได้ อย่างไรก็ดีปัจจุบันในกรุงเทพฯแทบ

* ภัฏฐภัทร จันทวิช ภัณฑารักษ์ ส่วนวิจัยและพัฒนางานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

จะไม่มีศาลาโรงทิมแล้ว เพราะมักจะใช้ศาลาการเปรียญ หรือศาลาที่ตั้งศพโดยเฉพาะเป็นที่ประกอบพิธีสวดศพ และเมื่อเวลาจะนำศพไปเผาก็เคลื่อนศพไปที่พระเมรุ ซึ่งก็คือ เชงตะกอนที่มีหลังคาซ้อนกันเป็นชั้นมียอดแหลม นั่นเอง และปัจจุบันเรียกที่เผาศพทั่วไปว่า **เมรุ** ด้วยเหตุนี้คำเรียกที่เผาศพว่าโรงทิมจึงหมดไป

สำหรับสถานที่ปลงศพของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ชั้นสูง จะมีการสร้างอาคารที่เป็นแบบ พิเศษ มีความงดงามวิจิตรบรรจงด้วยศิลปกรรมที่สูงค่าแห่งภูมิปัญญาช่างและศรัทธาที่ถวายแด่องค์ พระผู้อยู่ในพระบรมโกศ

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ราชอาณาจักรไทยเป็นดินแดนที่รับพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ซึ่งได้รับความเชื่อของอินเดียโบราณไว้เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคติความเชื่อในเรื่องจักรวาลและเทพเจ้าใน สรวงสวรรค์ ดังปรากฏในหนังสือเรื่องไตรภูมิภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งพระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัยทรงนิพนธ์ ไว้ เรื่องของจักรวาลก่อให้เกิดจินตนาการช่างอย่างมาก ทำให้มีผลงานที่สร้างสรรค์ออกมาในรูปของศิลปกรรม ต่างๆ มากมาย ทั้งจิตรกรรมและสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างงานรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ เกี่ยวเนื่องต่อองค์พระมหากษัตริย์ นั่นก็คือจากคติความเชื่อที่ว่า จักรวาลนั้นมีเขาพระสุเมรุเป็นประธาน เป็นที่ ตั้งแห่งเมืองไตรตรึงส์ ที่ประทับของพระอินทร์ทรงเป็นเทพเจ้าที่เก่าที่สุดในศาสนาพราหมณ์ก่อนการกำเนิด ของตรีมูรติในศาสนาฮินดู ซึ่งได้แก่พระวิษณุ (นารายณ์) พระศิวะ (อิศวร) และพราหมณ์ ดังนั้น จึงพบว่า พระพุทธศาสนาได้ยอมรับพระอินทร์เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์เป็นเทวดาในพระพุทธศาสนาเพียงองค์เดียว กับทั้งเชื่อว่าพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูงนั้นที่เทพเจ้าที่ได้อุบัติมาจากสวรรค์ เพื่อช่วยเหลือ มนุษยชาติให้พ้นจากความทุกข์ยากและภัยพิบัตินานา

จักรวาลซึ่งมีพระอินทร์เป็นเทพประธาน สถิตอยู่ที่พระวิมานบนเขาพระสุเมรุเหนือป่าหิมพานต์ เขา พระสุเมรุนี้ล้อมรอบด้วยทวีปใหญ่ๆ ๔ ทวีป คือ อุดตตรกูฏทวีปอยู่ทางทิศเหนือ ชมพูทวีปอยู่ทางทิศใต้ บุรพ- วิเทหทวีป อยู่ทางทิศตะวันออก และอมรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตก และยังมีทวีปเล็กๆ อีก ๔ ทวีป อยู่ระหว่างทวีปใหญ่ รวมทั้งสิ้น ๘ ทวีป นอกจากนี้รอบเขาพระสุเมรุยังล้อมรอบด้วยภูเขาย่อมๆ อีก ๗ ลูก ได้แก่ ยุคนธร อีสินธร กรวิก สุตสันต์ เนมินทร์ วินันตกะ และอัสสกัน ถัดจากภูเขาอัสสกันกับทวีปต่างๆ ๘ ทวีปนั้นล้อมรอบด้วยสี่ทันตรสมุท

จากลักษณะของจักรวาลนี้ ช่างได้นำมาสร้างผลงานศิลปสถาปัตยกรรมแขนงหนึ่งขึ้น เพื่อเป็นที่สงเสด็จ พระวิญญูญาณขององค์พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ชั้นสูง เพื่อให้เสด็จสู่สวรรค์อันเป็นที่พระองค์ได้จุติลงมา ในโลกมนุษย์นี้ นั่นคือการสร้างพระเมรุมาศ เพื่อเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพนั่นเอง ทั้งนี้ด้วยความเชื่อที่ ว่าองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ชั้นสูงทรงเป็นสมมุติเทพที่อุบัติลงมาจากสวรรค์เพื่อช่วยเหลือ มนุษยชาติในดินแดนประเทศของพระองค์ให้พ้นจากทุกขเวทนา ให้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนที่อุดม สมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ

จากการที่คนไทยมีคติความเชื่อที่ว่าองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอวตารแห่งองค์พระนารายณ์หรือองค์ อวตารแห่งพระราม ดังนั้น สัญลักษณ์แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงใช้ครุฑ เป็นสัญลักษณ์ และสัญ- ลักษณ์แห่งพระราชวงศ์ คือ จักรและตรี (จักรี) ซึ่งก็เป็นอาวุธแห่งองค์พระนารายณ์นั่นเอง ดังนั้นสิ่งต่างๆ ที่ เกี่ยวเนื่องในองค์พระมหากษัตริย์ จึงได้มีการจินตนาการจำลองสิ่งต่างๆ จากสวรรค์โดยเฉพาะเขาพระสุเมรุ แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมในโลกมนุษย์นี้ ตามความเชื่อที่ว่าองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ชั้นสูง อุบัติมาจาก สวรรค์ เมื่อสิ้นพระชนม์หรือสวรรคตแล้ว ก็ต้องเสด็จคืนสู่สวรรค์ ด้วยเหตุนี้จึงได้สร้างที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นรูปของเขาพระสุเมรุ ในจักรวาลและเรียกที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพนี้ว่า พระเมรุมาศ หรือพระสุเมรุมาศ

พระเมรุมาศมณฑล

ภายในมณฑลของพระเมรุมาศโดยทั่วไป จะประกอบด้วยอาคารที่สำคัญ คือ พระเมรุมาศ ซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางมณฑลดุจเขาพระสุเมรุที่ตั้งอยู่กลางจักรวาล แห่งภูมิทั้งสาม คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิตรงข้ามกับพระเมรุมาศ มีพระที่นั่งทรงธรรม ส่วนอาคารที่รายล้อมพระเมรุมาศ แต่โบราณมามีการสร้างอาคาร ที่เรียกว่า ทับเกษตรหรือคด กับ ส่าง หรือสำส่าง ที่มุมคดล้อมรอบองค์พระเมรุมาศ บางครั้งสร้างเมรุทิศขึ้นตรงกลางระหว่างคด ถัดจากแนวทับเกษตรออกไป จะปักราชวัติ ล้อมรอบเป็นชั้นๆ ดุจเขาสัตตบริภัณฑ์ ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุนั่นเอง และยังประดับฉัตร ชง เสาดอกไม้ พุ่มดอกไม้ไฟรอบๆ ด้วย

สำหรับทับเกษตรหรือคด หมายถึงอาคารที่สร้างขึ้นเป็นเขต อาจหมายถึงริมเขตบ้าน เขตพระระเบียงหรือ เขตที่พัก ทับเกษตรของพระเมรุมาศใช้เป็นที่นั่งของผู้มาร่วมงานพระบรมศพ และฟังพระสงฆ์ที่นั่งอยู่บนสำส่างสวดอภิธรรม สำส่างนั้นสันนิษฐานว่ามาจากคำในภาษาสันสกฤตว่า สัมศาน ซึ่งแปลว่า ที่ทำศพ หรือที่เผาศพ และตรงกับคำในภาษาบาลีว่า สุสาน

อย่างไรก็ดี พบว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาบางรัชกาล ภายในมณฑลของพระเมรุมาศ จะมีการสร้างเมรุรายรอบทั้งมีการปักฉัตรขนาด และฉัตรเบญจรงค์ด้วย ดังเช่น พระเมรุมาศมณฑล พระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือพระเมรุมาศมณฑลพระบรมศพพระเจ้าปราสาททอง มีการประดับเมรุทิศ เมรุราย ฉัตรทอง ฉัตรเงิน และฉัตรเบญจรงค์ ส่วนพระเมรุมาศมณฑลพระบรมศพสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประกอบด้วยพระเมรุทิศ พระเมรุแทรก และสามซ่าง (สำส่าง) ซึ่งเป็นการกล่าวถึงอาคารประเภทนี้เป็นครั้งแรก และน่าจะเป็นต้นแบบของระเบียบการสร้างพระเมรุมาศของพระบรมศพรัชกาลต่อๆ มา อย่างไรก็ดีสิ่งก่อสร้างและการตกแต่งต่างๆ ทราบได้จากพระราชพงศาวดารรัชกาลพระเจ้าอู่ทุมพร ทรงจัดงานพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระราชบิดา โดยโปรดฯให้ขุนสุเมรุทิศพรหม เป็นนายช่างอำนวยการก่อสร้างพระเมรุมาศ โดยรับสั่งให้สร้างพระเมรุใหญ่ปิดทองประดับกระจก เป็นลวดลายต่างๆ มีเพดานสามชั้นรองลดหลั่นลงมา พระเมรุใหญ่มีความสูงถึงยอด ๔๕ วา หรือ ๘๐ เมตร ฝาเป็นแผงหุ้มผ้าปิดกระจาดาษูปูพื้นแดง เขียนเป็นชั้นขนาด ชั้นครุฑ ชั้นอสุรี ชั้นเทวดา ชั้นพระอินทร์และชั้นพระพรหม ตามอย่างลักษณะของเขาสุเมรุ ฝาด้านในเขียนเป็นภาพดอกสุเมณฑาทองและดอกสุเมณฑาเงินสลับกัน หลังคาหรือเครื่องพระเมรุเป็นหลังคาชั้นบันดัดลง และมีมุขซ้อนกัน ๑๑ ชั้น เครื่องบนนี้เป็นไม้จำหลักปิดทองประดับกระจก พระเมรุมาศ หรือพระเมรุใหญ่มีประตูทั้งสี่ทิศ ประตูนี้ปิดทองที่บนจนถึงเชิงเสา และตั้งรูปกนิษฐและรูปอสุรีทั้ง ๔ ประตู ตรงกลางพระเมรุมาศด้านในก่อเป็นแท่นเชิงตะกอนซึ่งมีเสาปิดทองประดับกระจกเป็นที่ตั้งพระบรมโกศ รอบๆ พระเมรุมาศมีเมรุทิศ ๔ เมรุ เมรุแทรก ๔ เมรุ รวมเป็น ๘ เมรุ ทั้งเมรุทิศและเมรุแทรกปิดทองประดับกระจกเป็นลวดลายประดับต่างๆ แล้วตั้งรูปเทวา รูปวิทยารร รูปคนธรรพ์และรูปสัตว์หิมพานต์รอบพระเมรุเป็นชั้นลดหลั่นกัน สัตว์หิมพานต์ที่ตั้งรอบพระเมรุมาศนี้มี ครุฑ กนิษฐ คชสีห์ ราชสีห์ เหม หงส์ นรสิงห์ สิงโต มังกร เหา นาคา ทักกะทอ ช้าง ม้าและเสียงผา ถัดจากรูปสัตว์หิมพานต์ออกมากันด้วยราชวัติโดยรอบสามชั้น ราชวัติปิดทอง ปิดนาค และปิดเงิน แล้วตีเชือกเป็นทางเดินที่สำหรับเชิญพระบรมศพ ริมทางตั้งต้นไม้กระถาง มีดอกต่างๆ และประดับด้วยฉัตรและชง นับว่าเป็นบันทึกรเกี่ยวกับการก่อสร้างและตกแต่งพระเมรุมาศมณฑลที่ให้ความรู้ในเชิงศิลปสถาปัตยกรรมไทยที่สวยงาม และเต็มไปด้วยคติความเชื่อทางศาสนาอันเป็นนามธรรมนั้นสร้างสรรค์ออกมาเป็นรูปธรรมได้อย่างวิเศษยิ่ง

ลักษณะและขนาดของพระเมรุมาศ

แม้ว่าจะมีหลักฐานเกี่ยวกับงานพระบรมศพพญาจักรพรรดิราชที่เก่าที่สุด ปรากฏในหนังสือไตรภูมิภิกษา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งพญาสิทธิพระราชนิพนธ์ไว้ราว พ.ศ. ๑๘๘๘ แต่ก็มิได้มีการกล่าวถึงที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระเมรุมาศเลย จึงไม่ทราบลักษณะของพระเมรุมาศ แต่พบว่ามีกรกล่าวถึงที่พระราชทานเพลิงพระบรมศพ หรือพระเมรุมาศในสมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งแรก คือ พระเมรุมาศในงานพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถ พระราชอนุชาทรงจัดสร้างถวายว่าพระเมรุมาศที่โปรดฯให้สร้างนั้นสูง ๑ เส้น ๑๑ วา ๓๐ กืบ แต่มิได้กล่าวถึงลักษณะว่าเป็นทรงมณฑปยอดปราสาทหรือยอดปราสาทแต่อย่างใด ต่อจากนั้นมาเราทราบขนาดของพระเมรุมาศงานพระบรมศพของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ บ้าง ดังนี้

๑. พระเมรุมาศพระบรมศพสมเด็จพระเพทราชา พ.ศ. ๒๒๔๔ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าเสือหรือขุนหลวงสรศักดิ์โปรดฯให้สร้างเป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่ ขนาดช้อยาว ๗ วา ๒ ศอก กอปรด้วยเมรุทิศ เมรุแทรก และสามสร้าง สร้าง ๑๑ เดือน

๒. พระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าเสือหรือขุนหลวงสรศักดิ์ พ.ศ. ๒๒๔๙ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระโปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ขนาดช้อยาว ๗ วา ๒ ศอก สูง ๒ เส้น ๑๑ วา ๑ ศอก ๑ คืบ สร้าง ๑๑ เดือน

๓. พระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ พระชนินุชฐาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ โปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศขนาดช้อยาว ๕ วา ๒ ศอก สูง ๒๐ วา ๒ ศอก สร้าง ๖ เดือน

๔. พระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โปรดฯให้สร้างเป็นพระเมรุมาศขนาดเล็ก ช้อยาว ๕ วา ๒ ศอก สร้าง ๑๐ เดือน

๕. พระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุดาวดี กรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นพระมเหสีฝ่ายซ้ายสมเด็จพระเพทราชา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๘ แต่มิได้กล่าวถึงขนาดของพระเมรุ แต่บันทึกงานพระราชพิธีพระบรมศพอย่างละเอียดในกฎหมายสมเด็จพระบรมศพและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐานว่า น่าจะมีขนาดเดียวกับพระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ คือ ขนาดช้อยาว ๕ วา ๒ ศอก สูง ๒๐ วา ๒ ศอก

๖. พระเมรุมาศ สมเด็จพระบรมราชชนก พระราชบิดาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่ มีเมรุทิศโดยรอบทั้ง ๘ ทิศ พระเมรุมาศมียอดเป็นยอดปราสาทพรหมพักตร์ จัดเป็นกฎการจตุรมุข มีการตกแต่งต่างๆ ตามพระราชประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่มิได้บอกขนาดของพระเมรุมาศ

๗. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดฯให้สร้าง พ.ศ. ๒๓๕๔ ตามแบบพระเมรุมาศครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นพระเมรุอย่างใหญ่เต็มตามตำรา ขนาดเสาใหญ่สูง ๑ เส้น (๔๐ เมตร) ช้อยาว ๗ วา (๑๔ เมตร) พระเมรุมาศสูงตลอดยอด ๒ เส้น (๘๐ เมตร) มีพระเมรุทองสร้างซ้อนอยู่ภายในอีกชั้นหนึ่ง สูง ๑๐ วา (๒๐ เมตร) เป็นที่ตั้งพระเบญจาทองคำรับพระบรมโกศ

๘. พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯให้สร้างแล้วเสร็จ พ.ศ. ๒๓๖๘ เป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่ ยอดปราสาทตามพระราชประเพณีพระเมรุมาศพระมหากษัตริย์ครั้งรัชกาลที่ ๑

๙. พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระราชชนนีพันปีหลวง ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคตวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐ เป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่ เสา ๑ เส้น พระเบญจาทองคำเงิน

๑๐. พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคต พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศ พ.ศ. ๒๓๙๕ เป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่ สูงตลอดยอด ๒ เส้น (๔๐ วา หรือ ๘๐ เมตร) ยอดปราสาท ๕ ยอด ยอดกลางภายในมีพระเมรุทองสูง ๑๐ วา (๒๐ เมตร) ตั้งพระเบญจาทองรองรับพระบรมโกศ สร้าง ๘ เดือน

๑๑. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชอนุชาพร้อมมารดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ เสาสูง ๑ เส้น อย่างพระบรมศพพระมหากษัตริย์ สร้างเสร็จวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๙

๑๒. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคตวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศตามอย่างพระเมรุมาศในรัชกาลที่ ๓ เสร็จ พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่ สูงตลอดยอด ๒ เส้น (๘๐ วา) มียอดปราสาท ๕ ยอด ยอดกลางภายในสร้างพระเมรุทอง สูง ๑๐ วา (๒๐ เมตร) ตั้งพระเบญจาทองรองรับพระบรมโกศ เมรุทิศ เมรุแทรก มียอดเป็นยอดปราสาทเช่นกัน

๑๓. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช สวรรคตวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศทรงมณฑปยอดบุษบกขนาดเล็กล้อมรอบด้วยเมรุราย ๔ ทิศ ตามกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ไม่ทรงต้องการให้เปลืองแรงงานและพระราชทรัพย์ จึงทรงให้ยกเลิกงานพระเมรุใหญ่ แต่ให้ปลูกสร้างพระเมรุมาศแต่ที่พระราชทานเพลิงพอสมควรในท้องสนามหลวง

๑๔. พระเมรุมาศ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จสวรรคตวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างพระเมรุมาศโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบเป็นพระเมรุมาศทรงปราสาท ๓ ยอด ยอด-พรมพักตร์

๑๕. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จสวรรคต วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบเป็นพระเมรุมาศขนาดเล็ก ทรงมณฑปยอดบุษบกคล้ายพระเมรุมาศในรัชกาลที่ ๕ แต่ไม่มีเมรุราย

๑๖. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งรัฐบาลได้มอบหมายให้กรมศิลปากรออกแบบ และได้มีเหตุให้ต้องชะงักการดำเนินงานถึง ๓ ครั้ง ด้วยเหตุผลบางประการ ในที่สุดก็แล้วเสร็จวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ และถวายพระเพลิงพระบรมศพ วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๔๙๓ พระเมรุมาศเป็นเมรุขนาดเล็ก ทรงมณฑปยอดบุษบก ไม่มีเมรุราย

๑๗. พระเมรุ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สวรรคตวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้าง และเสร็จ พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยใช้แบบพระเมรุมาศสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุขกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งเป็นเรือนจตุรมุขยอดทรงมงกุฎ

๑๘. พระเมรุมาศ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๗ สวรรคตวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โปรดฯให้สร้างและประกอบพระราชพิธีวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘ พระเมรุมาศทรงปราสาทจตุรมุขยอดทรงมณฑปประกอบพรมพักตร์ประดับ

ตกแต่งด้วยลวดลายและเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ผั่งภายในใช้สีชมพูเป็นพื้น ตกแต่งประดับลายกระดาศย่น ผั่งภายนอกประดับลวดลายกระดาศย่นนลระบายสีแบบลงยาโดยทั่วไป พระเมรุมาศสูงจากพื้นดินถึงยอดฉัตร ๓๐ เมตร ฐานทักษิณกว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๓๒ เมตร มีบันได ๔ ทิศ บนแท่นเสาผนังลูกกรง ระเบียบทักษิณ ติดตั้งรูปเทวดานั่งคุกเข่าถือแว่นแก้ว พื้นฐานทักษิณโดยรอบองค์พระเมรุมาศ ตั้งฉัตรผ้าลายทอง โดยรอบ จากพื้นฐานชั้นทักษิณ มีบันไดทอดขึ้นสู่องค์พระเมรุมาศ ทั้ง ๔ ทิศ อีกชั้นหนึ่ง

องค์พระเมรุมาศ เป็นอาคารโถงตกแต่งลวดลายทั้งภายนอกและภายใน พร้อมด้วยม่านผ้าตาด และฉากบังเพลิงไม้แกะสลักลายปิดทองคำเปลวประดับภาพเขียนสีรูปเทวดาถือดอกไม้ กึ่งกลางพระเมรุมาศตั้งพระจิตกาธานเป็นแท่นไม้ แกะสลักลวดลายทาสีปิดทองคำเปลว หลังคายอดทรงบุษบก

ส่วนยอดพระเมรุมาศเป็นหลังคายอดทรงมณฑปประกอบพรมหัทธกร หน้าบันเล็กภายในมุขทิศระดับพระนามาภิไธยย่อ รพ. ยอดพระเมรุมาศ ประดิษฐานสัปตปฏิลเศวตฉัตร

พระเมรุมาศตั้งอยู่กึ่งกลางภายในมณฑล มีพื้นที่ ๘๐๐ ตารางเมตร ล้อมรอบด้วยรั้วราชวัติ ภายในพื้นที่ประกอบด้วยอาคารทับเกษตร หรือคด ๘ หลัง สร้างที่แนวรั้วราชวัติทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ ๔ หลัง ด้านตะวันออกของพระเมรุมาศตั้งหอเปลื้อง ด้านตะวันตกของพระเมรุมาศตั้งพระที่นั่งทรงธรรม ซึ่งกระหนาบ ด้วยทิมพัก ๒ หลัง ด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ รวมเนื้อที่ภายในมณฑลพระเมรุมาศประมาณ ๗ ไร่ ๒ งาน ด้านทิศเหนือภายนอกพระเมรุมาศมีพลับพลา ๑ หลัง

นายประเวศ ลิมปรังษี ผู้อำนวยการกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ออกแบบโดยดัดแปลงจากแบบพระเมรุมาศพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๖

จากลักษณะของพระเมรุมาศและพระเมรุ สมัยโบราณพบว่าจะนิยมสร้างเป็นพระเมรุมาศขนาดใหญ่สูง ๒ เส้น หรือ ๘๐ เมตร มีพระเมรุมาศพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ ที่สูงเกิน ๒ เส้น คือ สูง ๔๕ วา หรือ ๘๐ เมตร จากการทำพระเมรุมาศยอดปราสาทนั้นเป็นการเน้นให้เห็นถึงคติความเชื่อเขาพระสุเมรุได้อย่างเด่นชัด เพราะอาคารหรือกุฎาคารที่มีเรือนยอดเป็นทรงปราสาทนั้นได้พัฒนามาจากเทวาลัยทรงศิขรของอินเดีย อันเป็นอาคารศาสนสถานหนึ่งในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู การสร้างให้มียอดสูงก็เพื่อให้การทำพิธีกรรมนั้นใกล้ชิดกับเทพเจ้ายิ่งขึ้นหรือประหนึ่งเป็นการประกอบพระราชพิธีบนสวรรค์ที่เขาพระสุเมรุเลยทีเดียว และความเชื่อที่ว่ากุฎาคารหลังคายอดปราสาทเป็นที่สถิตย์ของเทพเจ้านั้น ยังปรากฏจนถึงปัจจุบันนี้ ดังดูได้จากปราสาทพระเทพบิดร ซึ่งเป็นอาคารทรงปราสาทยอดปราสาทที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระบูรพมหากษัตริย์ราช ๘ รัชกาล ซึ่งทุกพระองค์ก็เปรียบเสมือนเทพเจ้าแห่งสมมติเทวราชนั่นเอง

การสร้างพระเมรุมาศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มเปลี่ยนแปลงจากกุฎาคารยอดปราสาทเป็นทรงปราสาทยอดปราสาท หรือปราสาทยอดบุษบก หรือปราสาทยอดมงกุฎ ทั้งนี้สุดแต่ช่างจะคิดสร้างสรรค์งานขึ้น แต่ลวดองค์ประกอบที่ตกแต่งล้อมรอบมณฑปหรือปริมณฑลของพระเมรุมาศหรือพระเมรุ นั้น ก็ยังคงอยู่ คือการจำลองเขาพระสุเมรุไว้บนพื้นพิภพแห่งกามภูมิดังที่ปรากฏในปัจจุบัน แม้ว่าขนาดและสัดส่วนของพระเมรุมาศหรือพระเมรุในปัจจุบันจะมีขนาดเล็กลงมากกว่าเดิมด้วยพระราชดำริของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ตั้งแต่องค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงประหยัดทรัพย์ากรธรรมชาติ เช่น ไม้ รวมทั้งกำลังคนและงบประมาณการก่อสร้าง ให้ใช้เท่าที่จำเป็นและพอที่จะสืบทอดพระราชพิธีงานพระบรมศพตามอย่างโบราณราชประเพณี ที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์ผู้ทรงพระคุณอย่างยิ่งต่อประเทศชาติเป็นครั้งสุดท้ายในกามภูมินั่นเอง

สำหรับขนาดของพระเมรุมาศนั้น พระเมรุมาศของสมเด็จพระราชินีนั้นจะมีขนาดและรูปแบบลดลงจาก

พระเมรุมาศของพระบาทสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ มีการตกแต่งประดับประดาในเชิงพระราชนิเวศน์ด้วยสีลวดลายที่ค่อนข้างนุ่มนวล เรียกว่า พระเมรุสี ดั้งเห็นได้จากพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๒๘ และพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พ.ศ. ๒๕๓๙ นี้

พระเมรุมาศพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พระเมรุมาศพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้กำหนดให้สร้างขึ้นที่ท้องสนามหลวง หรือเดิมเรียกว่าทุ่งพระเมรุ ตามโบราณราชประเพณี เพื่อเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ นั้น เรืออากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น สถาปนิก ๙ หรือผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านบูรณะปฏิสังขรณ์ของกรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้คำปรึกษาในรายละเอียดของรูปแบบและการใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยต่างๆ

การปลูกสร้างพระเมรุมาศมิได้หมายถึงการสร้างกุฎาคาร เรือนยอดสำหรับเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพองค์เดียว แต่รวมถึงอาคารอื่นๆ ภายในบริเวณหรือปริมาตรที่กำหนดด้วยแนวราชวัติด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามโบราณราชประเพณีและการถวายพระเกียรติยศพระบรมศพอย่างสมพระเกียรติ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการถวายความจงรักภักดีและความกตัญญูต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือ “สมเด็จพระย่า” ของปวงชนชาวไทย สำหรับอาคารอื่นๆ นอกเหนือจากพระเมรุมาศแล้วประกอบด้วย พระที่นั่งทรงธรรม หอเปลื้อง ช่างหรือสำส่าง ทับเกษตร ทิม และรั้วราชวัติเป็นอาทิ ส่วนที่นอกปริมาตร มีพลับพลายกและเกย

๐ พระเมรุมาศ

พระเมรุมาศ พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งเป็นกุฎาคารเรือนยอดประธานมณฑลสร้างหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เป็นพระเมรุมาศทรงปราสาทจตุรมุขย่อมุมไม้สิบสองยอดเกี้ยวจากฐานถึงยอดฉัตรสูง ๓๗.๒๐ เมตร กว้าง ๒๖.๗๐ เมตร ยาว ๓๖.๓๐ เมตร สร้างด้วยไม้ โครงสร้างภายในเป็นหลักประดับด้วยกระดาศทองย่นตกแต่งด้วยลวดลายและเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ฐานพระเมรุ จัดทำเป็น ๒ ระดับ มีบันไดทอดถึงตลอดทั้ง ๔ ทิศ ระดับแรกเรียกว่า ฐานชालา เป็นฐานบัวมีย่อเกี้ยวประดับด้วยรูปเทวดา นั่งคุกเข่า ๒๐ องค์ พระหัตถ์ถือบังแทรกตรงกลางเป็นโคมไฟ ประดับตามหัวบันไดฐานชालาซึ่งมีบันได ๑๒ แห่งๆ ละ ๙ ขั้น ด้านในมีรูปเทวดาประทับยืนถือฉัตรเครื่องสูง ๑๒ องค์ รายรอบ ระดับที่สองหรือ ฐานบน เรียกว่า ฐานพระเมรุมาศ เป็นฐานสิงห์ มีบันไดทางขึ้นจากฐานชालา ขึ้นสู่ฐานพระเมรุทั้ง ๔ ทิศ ๘ แห่งๆ ละ ๑๔ ชั้น

องค์พระเมรุมาศเป็นกุฎาคารเรือนยอด ย่อมุมไม้สิบสองเปิดโล่งทั้ง ๔ ด้าน มีโถงกลางใหญ่ตั้งพระจิตกาธานขนาดใหญ่สำหรับประดิษฐานพระบรมโกศ เพื่อถวายพระเพลิง ทางด้านทิศเหนือของพระจิตกาธานมีรางยื่นออกไปนอกมุขเป็นสะพานเกริน เพื่อใช้เป็นที่เคลื่อนพระบรมโกศจากพระยานมาศสามลำคานขึ้นบนพระเมรุ

องค์พระเมรุมาศทั้งด้านในและด้านนอก ประดับตกแต่งด้วยกระดาศทองย่นเกือบทั้งหมด ใช้สีทองเป็นหลัก และประกอบด้วยสีอื่นๆ ที่เป็นสีอ่อนหวาน เหมาะกับพระอุปนิสัยและพระจริยวัตรที่นุ่มนวล สง่างามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ลวดลายที่ตกแต่งเป็นลายไทย เช่น บริเวณผนังภายในเป็นลายโคมดินผนังเป็นลายกรวยเชิง หัวผนังเป็นลายเฟื้อง เสาตกแต่งด้วยลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง หัวเสาดตกแต่งเป็นลายบัว เป็นต้น

หลังคามุขพระเมรุมาศ เป็นหลังคาทรงจตุรมุข ชั้น ๒ ชั้น ซ่อฟ้าใบระกาเป็นลายซ้อนไม้ ยอดพระเมรุมาศเป็นรูปเกี้ยว บนยอดสุดปักสัปดาห์เศวตฉัตร (ฉัตรสีขาว ๗ ชั้น) เป็นเครื่องราชูปโภคประดับ พระอิสริยยศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงยกยอดฉัตรพระเมรุมาศนี้ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ เวลา ๑๗.๔๙ น.

ส่วนมุขด้านเหนือและมุขด้านใต้ของพระเมรุมาศ จะมีความยาวกว่ามุขด้านทิศตะวันตกซึ่งอยู่ด้านหน้า และมุขด้านทิศตะวันออกซึ่งอยู่ด้านหลัง สำหรับหลังคามุขด้านทิศตะวันออกและตะวันตกเป็นหลังคา ๒ ชั้นเช่นเดียวกัน หน้าบันของมุขแต่ละมุขประดิษฐานพระนามาภิไธยย่อ “ส.ว.” ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งมีพระนามเดิมว่า สว่างวัลย์ ในรูปหยดน้ำล้อมรอบด้วยลายใบเทศบนพื้นสีแดง ซึ่งเป็นสีของวันพระราชสมภพ ใต้พระนามาภิไธยลงมาประดับด้วยลายเฟืองอุษะ ระหว่างเสาประดับด้วยพระวิสูตร (ม่าน) และตรงบันไดทั้ง ๔ ด้าน มีฉากบังเพลิงเขียนลายเทวดายืนแทน

๐ พระที่นั่งทรงธรรม

พระที่นั่งทรงธรรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระเมรุมาศใช้เป็นสถานที่สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับทรงธรรมและทรงประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลในการออกพระเมรุพระบรมศพ รวมทั้งมีที่สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน สมาชิกวุฒิสภา ตลอดจนคณะทูตานุทูต เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

พระที่นั่งทรงธรรมเป็นอาคารโถงจตุรมุข หลังคาชั้น ๒ ชั้น มุขด้านข้างยาวกว่ามุขหน้าและมุขหลัง มุขตะวันตกตั้งอาสนะพระสงฆ์ และธรรมมาสน์ เป็นที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล มุขตะวันออกเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งตรงกับมุขด้านหน้าของพระเมรุมาศ มุขเหนือและใต้เป็นที่สำหรับข้าราชการเข้าเฝ้า

๐ หอเปลื้อง

หอเปลื้องตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ตรงมุขด้านหลังของพระเมรุมาศ เป็นอาคารขนาดเล็ก ภายในเขตราชวัติ หันหน้าเข้าหาพระเมรุมาศ ลักษณะเป็นอาคารทรงไทย มีฝักันโดยรอบ หอเปลื้องเป็นสถานที่สำหรับเก็บพระโกศหลังจากได้เชิญพระบรมศพขึ้นประดิษฐานบนพระจิตกาธานแล้ว และใช้เป็นที่เก็บสัมภาระต่างๆ ในการพระราชพิธี เช่น ฟืน ดอกไม้จันทน์ ชันน้ำซึ่งจะต้องตั้งน้ำสำหรับเลี้ยงเพลิงเวลาเมื่อถวายพระเพลิง

๐ ช่างหรือสำล้าง

ช่างหรือสำล้าง เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสหลังคายอด สร้างขึ้นตามมุมทั้งสี่ของ พระเมรุมาศ ใช้เป็นที่สำหรับพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ตลอดจนงานพระเมรุมาศ ตั้งแต่พระโกศพระบรมศพประดิษฐานบนพระจิตกาธาน จนกว่าจะถวายพระเพลิงเสร็จ คือจะมีพระพิธีธรรม ๔ สำรับ นั่งอยู่ประจำช่างโดยจะผลัดกันสวดทีละช่างเวียนกันไป

๐ ทับเกษตร

ทับเกษตร คือ อาคารที่ปลูกยื่นออกจากช่างหรือสำล้างเป็นระเบียบออกมาทั้ง ๒ ด้าน โดยสร้างเป็นอาคารโถงทรงไทย ประดับตกแต่งลวดลายไทยแบบอิสระ มี ๘ หลัง ทับเกษตรนี้ใช้เป็นที่สำหรับข้าราชการที่มาในพระราชพิธี พักและฟังสวดพระอภิธรรม

๑ ศาลาอุทกขุณ

เป็นอาคารโถง ทรงโรง สร้างตรงปลายปีก พระที่นั่งทรงธรรม ทั้งด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ ใช้เป็นที่เฝ้าของข้าราชการ

๑ ทิม

มีจำนวน ๖ หลัง สร้างติดรั้วราชวัติทั้ง ๔ ทิศ ด้านเหนือได้ด้านละ ๑ หลัง ด้านตะวันตกและตะวันออกด้านละ ๒ หลัง ด้านหน้าเปิดโล่ง หลังคาเป็นลักษณะ หลังคาปะรำ (หลังคาแบน) บนหลังคาปักฉัตรบายศรี หลังละ ๖ ต้น ใช้สำหรับเจ้าพนักงาน พระสงฆ์ แพทย์หลวงพักและใช้เป็นที่ตั้งเครื่องประโคมพระบรมศพด้วย

๑ ราชวัติ

ราชวัติ เป็นแนวรั้วกันเป็นเขตปริมณฑลของพระเมรุมาศทั้ง ๔ ด้าน ส่วนล่างของรั้วทึบ ส่วนบนสร้างโปร่งประดับลายประจำยาม

อย่างไรก็ดีนอกเหนือจากการสร้างอาคารที่อยู่ภายในมณฑลพระราชพิธีที่พระเมรุมาศตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว มีอาคารนอกปริมณฑลอีก ๔ หลัง ที่สร้างขึ้นด้วย คือ พลับพลายก ๓ หลัง และเกย ๑ หลัง

๑ พลับพลายก

พลับพลายกที่สร้างมี ๓ หลัง ตั้งที่ท้องสนามหลวง นอกรั้วราชวัติ ด้านทิศเหนือ ๑ หลัง ที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ประสาธ ๑ หลัง และที่หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอีกหนึ่งหลัง ซึ่งทั้งสามหลังนี้มีลักษณะต่างกัน คือ หลังที่อยู่ท้องสนามหลวง ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยมีมุขด้านเหนือได้เป็นมุขใหญ่ มุขตะวันตกเป็นมุขเล็ก ใช้สำหรับเสด็จรับพระบรมศพลงจากราชรถ และหลังที่หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นั้นมีลักษณะเป็นอาคารโถงหลังคาจตุรมุข ใช้สำหรับเสด็จส่งพระบรมศพขึ้นราชรถ ส่วนที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ประสาธ เป็นหลังคาปะรำ สำหรับเจ้านายฝ่ายในประทับ ทอดพระเนตรกระบวน และถวายบังคมพระบรมศพ

๑ เกย

เกย ลักษณะเป็นยกพื้นสี่เหลี่ยมย่อไม้ ๘ ตั้งอยู่ด้านหน้าประตูกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังมีบันไดขึ้นลงสามข้าง ด้านตะวันตกเป็นที่เทียบพระยานมาศสามลำคาน สำหรับอัญเชิญพระโกศพระบรมศพขึ้นประดิษฐานด้านตะวันออก เป็นที่อัญเชิญพระบรมโกศจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทขึ้นเกย ด้านเหนือ-ใต้ สำหรับเจ้าพนักงาน

นอกจากนี้ยังมีซุ้มรับดอกไม้จันทร์สำหรับเป็นที่ให้ประชาชนได้นำดอกไม้จันทร์มาถวายเป็นราชสักการะ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อีก ๘ ซุ้ม ที่ด้านทิศเหนือภายในสนามหลวง ๔ ซุ้ม และนอกสนามหลวงด้านทิศตะวันออก ๔ ซุ้ม

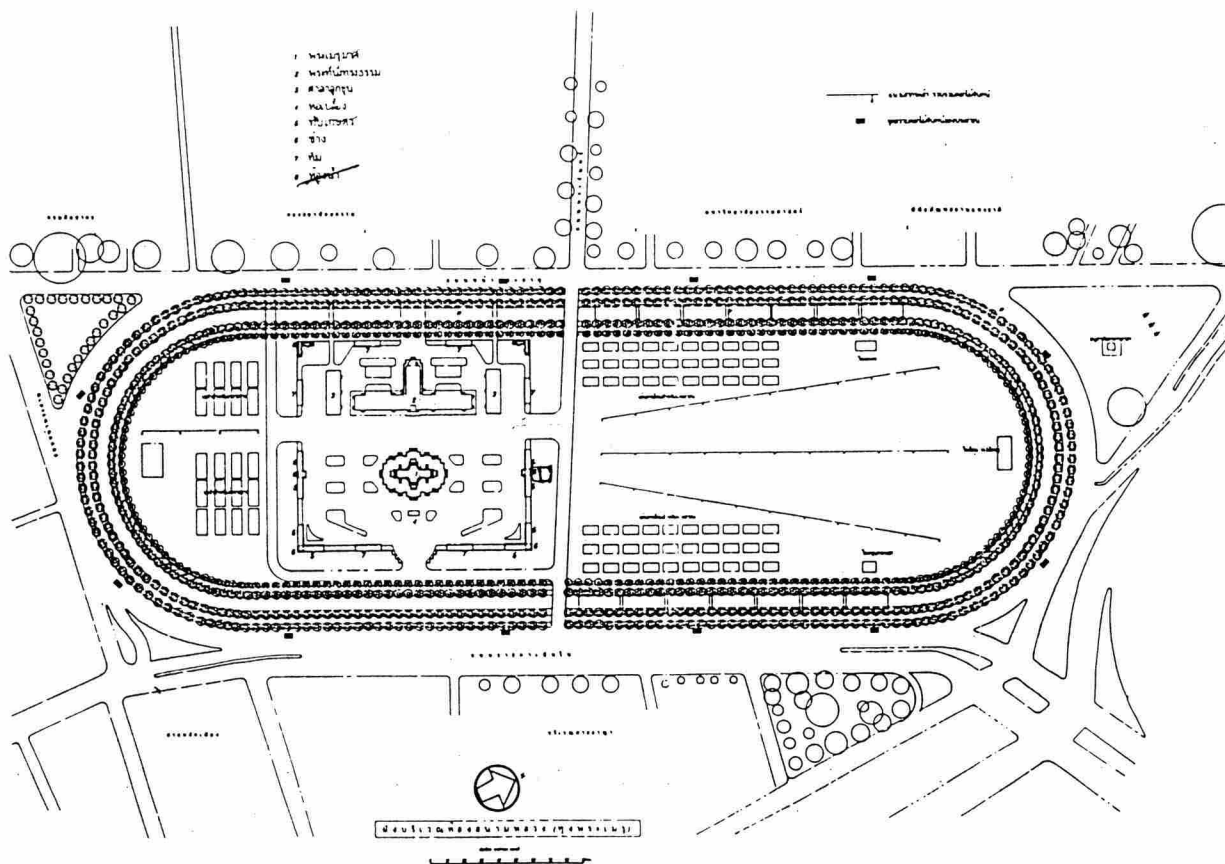
พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ท้องสนามหลวง

การปลุกสร้างพระเมรุ นั้น ถือเป็นงานสถาปัตยกรรมชั่วคราวหรือเฉพาะกิจที่ยิ่งใหญ่ ณ กลางใจเมือง เพื่อประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในราชประเพณีที่สำคัญยิ่ง เกิดจากการผสมผสานความเชื่อและความศรัทธาในคติพุทธศาสนา เข้ากับลัทธิเทวราช การเสด็จสวรรคต หรือ สรุคฺตหมายความว่า เสด็จสู่เทวาลัยสถาน ณ เขาพระสุเมรุ

ตามประเพณีโบราณนั้น มีการจัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ พระเมรุมาศที่สร้างขึ้น ณ กลางใจพระนคร ซึ่งเดิมเรียกว่า ท้องพระเมรุ ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นท้องสนามหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๔ และได้เรียกสถานที่จัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพว่า การถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง

ผังบริเวณพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ท้องสนามหลวง

ในคดีการสร้างพระเมรุมาศแต่เดิมนั้น ถือรวมถึงปริมณฑลโดยรอบซึ่งประกอบด้วยอาคารสำคัญๆ ดังนี้

ทับเกษตร	หมายถึง เขตอันเป็นที่พัก, ที่อยู่ริมเขตบ้าน เขตที่พระระเบียง, จึงสร้างเป็นระเบียงล้อมรอบพระเมรุมาศ
ช่างหรือสำส้าง	หมายถึง สิ่งก่อสร้างตรงคดของทับเกษตรทั้ง ๔ มุมของพระเมรุ หรือ ที่ยกพื้นสูงสำหรับพระสงฆ์นั่งสวดพระอภิธรรมอยู่ที่มุมทั้ง ๔ ของพระเมรุ
พระเมรุ	หมายถึง การปลูกสร้างอันสูงใหญ่ขึ้นท่ามกลาง ปลูกปราสาทน้อยขึ้นตามมุมทิศ มีโขนทวาร (ประตู หรือ โคปุระ) ชักระเบียงเชื่อมถึงกัน บักราชวัติล้อมเป็นชั้นๆ มีลักษณะดูพระสุเมรุตั้งอยู่ท่ามกลาง มีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อม
พระที่นั่งทรงธรรม	หมายถึง พระที่นั่งโถงชั่วคราว สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ เพื่อเสด็จฯไปในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ และจะเป็นที่บำเพ็ญพระราชกุศลก่อนการถวายพระเพลิง
เครื่องตกแต่งอื่นๆ	ราชวัติ ฉัตร ธง รูปสัตว์รายรอบอยู่ด้านหลังของส้าง เสาดอกไม้พุ่ม ดอกไม้ไฟ ฯลฯ

ส่วนบรมครูในการออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศและพระเมรุของกรุงรัตนโกสินทร์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกำหนดองค์ประกอบอันเป็นแบบแผนของพระเมรุมาศไว้ดังนี้

๑. พระเมรุหรือพระเมรุมาศ

: อาคารประธาน ภายในตั้งพระจิตกาธาน สำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระ-โกศพระศพ

๒. ศาลาเปลื้องเครื่อง

: สำหรับไว้พระโกศที่เปลื้องออกจากพระลองแล้ว โดยจะสร้างอยู่ด้านหลังของพระเมรุหรือพระเมรุมาศ อยู่ตรงกันข้ามพระที่นั่งทรงธรรม

๓. ทับเกษตรและส้าง

: คือ ระเบียงหรือศาลาที่แสดงปริมณฑลของพระเมรุมาศ มี คด คือ ส่วนที่หักเป็นมุมฉากจะเรียกว่า ส้าง สำหรับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

๔. พระที่นั่งทรงธรรม

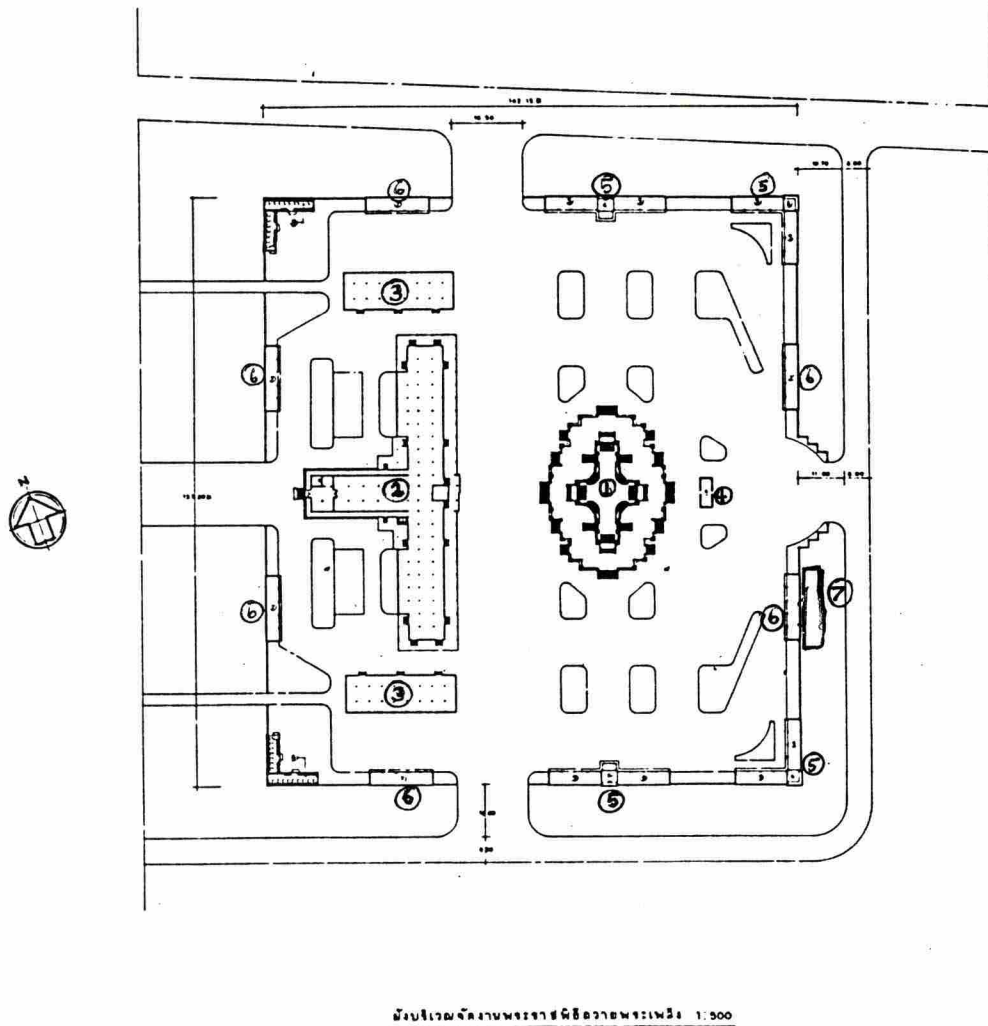
: เป็นพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับประกอบพิธีทางศาสนา ก่อนเสด็จพระราชดำเนินขึ้นถวายพระเพลิง และงานเก็บพระบรมอัฐิ เนื่องจากการถวายพระเพลิงจะเป็นเวลาเย็น พระที่นั่งนั้นจึงสร้างอยู่ในแกนเหนือใต้ และหันหน้าไปทางทิศตะวันออก

๕. พลับพลายก

: เป็นอาคารโถงที่ประทับสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรอรับส่งพระบรมศพ

สำหรับพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประกอบด้วยอาคารประกอบต่างๆ ในเขตรั้วราชวัติ ดังนี้ คือ พระเมรุมาศ (๑) พระที่นั่งทรงธรรม (๒) ศาลาลูกขุน (๓) หอเปลื้อง (๔) ทับเกษตรและช่าง (๕) และ ทิม (๖) นอกจากนี้ยังมีอาคารพลับพลายก (๗) นอกเขตรั้วราชวัติด้วย

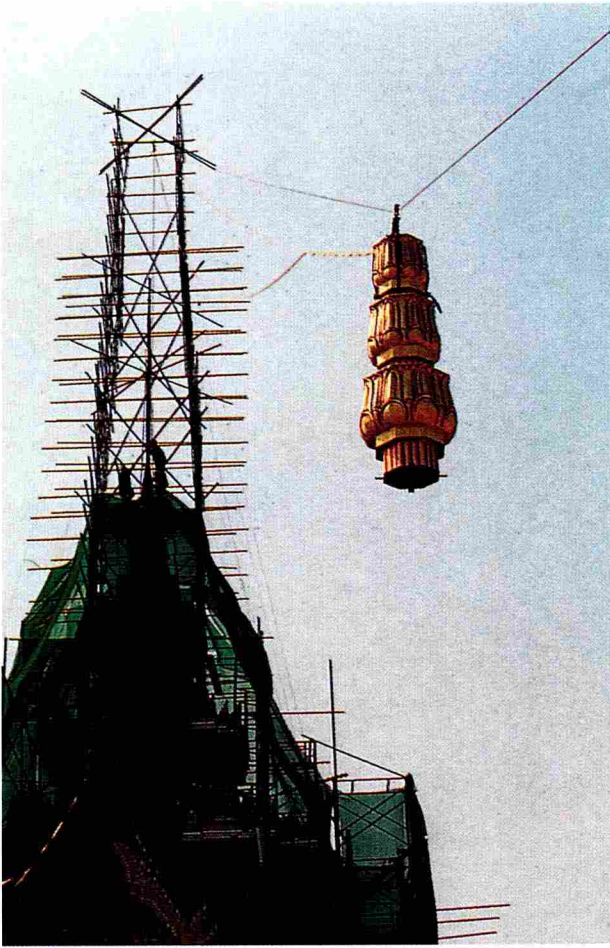
ผังบริเวณแสดงอาคารประกอบในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นอาคารทรงปราสาทจตุรมุข ย่อมุมไม้สิบสอง ยอดเกี้ยว ส่วนยอดประดับด้วยบัวกลุ่มซ้อนกัน ๓ ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นปลียอด ประดับด้วยฉัตรขาว ๗ ชั้น หรือ สัปตปฎลเศวตฉัตรตามพระอิสริยยศ ส่วนมุขด้านทิศเหนือและทิศใต้ยาวกว่าด้านตะวันออกและตะวันตก หลังคาจั่วซ้อนกัน ๒ ชั้นประดับตกแต่งด้วยเครื่องบนอย่างลวดลายสถาปัตยกรรมไทยชั้นสูง มีเสารับมุข ๔ ต้นและ ๘ ต้น ตามความยาวของมุขแต่ละด้าน ส่วนฐานบริเวณรอบนอกหักตามมุม และที่เชิงบันไดทางขึ้นสู่องค์พระเมรุ (ยกเว้นด้านทิศเหนือทำเป็นสะพานเกริน) ประดับด้วยเทวดานั่งคุกเข่าถือบังแทรกติดโคนประทีป ๒๐ องค์ และเทวดายืนแทนถือฉัตรเครื่องสูง ๑๒ องค์ตามลำดับ รายรอบพระเมรุ นอกจากนี้ หน้าบันมุขทั้ง ๔ ติดเครื่องหมายพระนามาภิไธยย่อ สว ส่วนผนังทั้งภายนอกและภายใน เสา ชื่อ คานและเพดาน ตกแต่งด้วยลายไทยได้อย่างวิจิตรงดงาม พระเมรุมาศมีความสูงทั้งสิ้น ๓๗.๒๐ เมตร ผู้ออกแบบคือ เรืออากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านบูรณะปฏิสังขรณ์ กรมศิลปากร

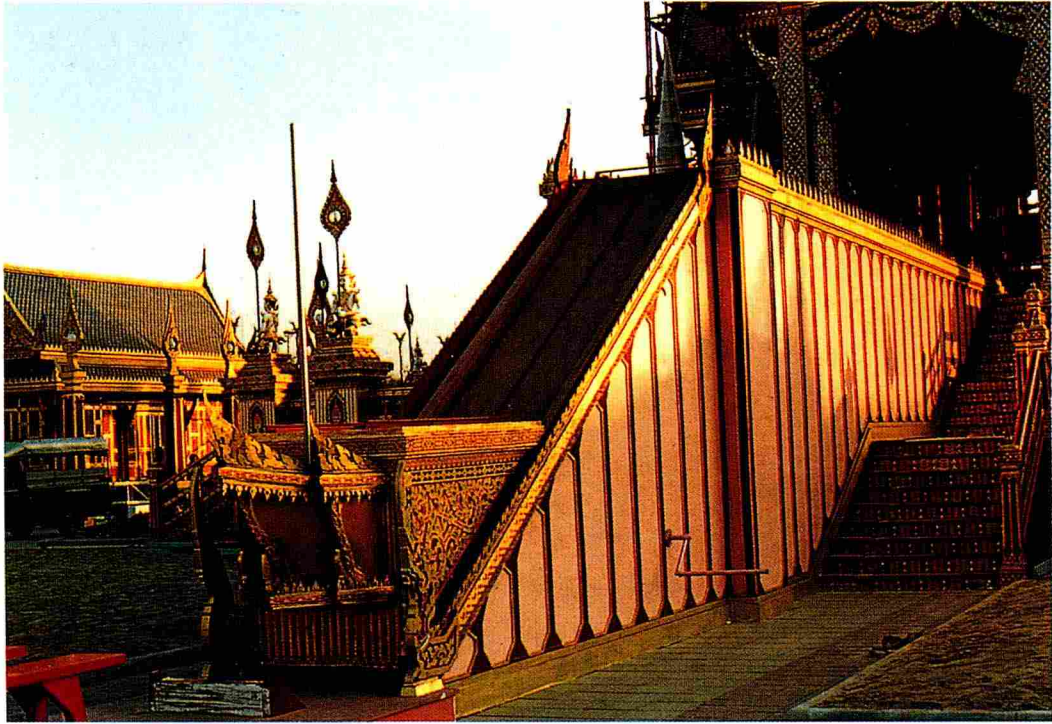
ลักษณะของบัวกลุ่ม ๓ ชั้น ประดับส่วนยอดของพระเมรุมาศ

การดำเนินการก่อสร้างพระเมรุมาศและอาคารประกอบต่างๆ จะเห็นว่าโครงสร้างภายในพระเมรุนั้นเป็น โครงเหล็ก

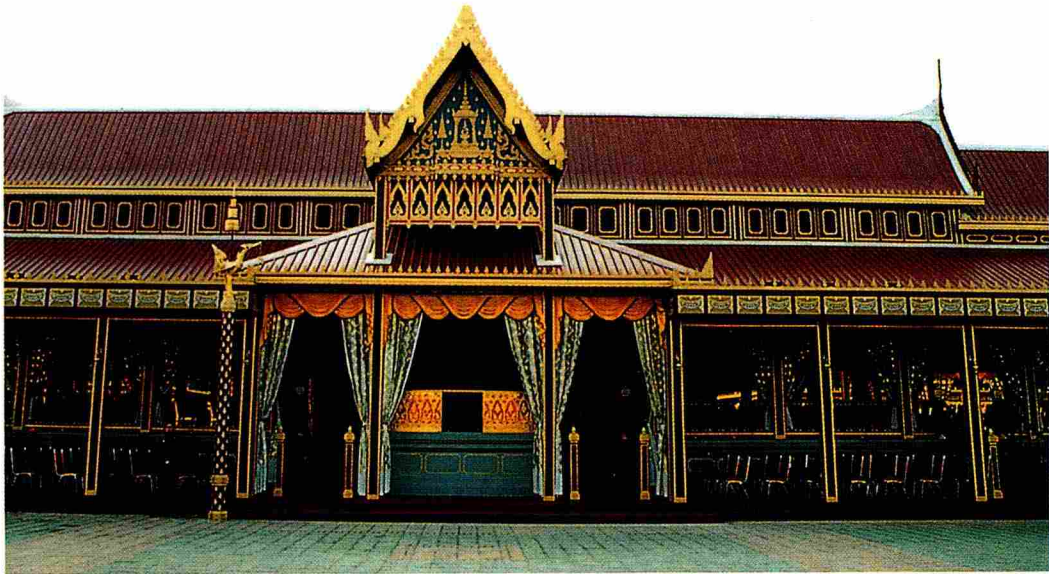

เกริน

คือ เครื่องเลื่อนพระบรมโกศพระบรมศพขึ้นหรือลงจากราชรถและพระเมรุมาศ ที่มุขด้านทิศเหนือของพระเมรุมาศทำเป็นเกรินบันไดนาคติดอยู่เป็นรางเลื่อน ๒ ข้าง ทำยเกรินทำพื้นลดระดับลงมาสำหรับเจ้าพนักงานภูษามาลานั่งประคองพระโกศ ส่วนท้ายคล้ายกับท้ายเรือสำเภา ในสมัยโบราณนั้นใช้วิธีการเคลื่อนพระโกศด้วยการต่อเป็นนั่งร้านยกสูง ใช้กำลังคนยกขึ้น-ลง จนกระทั่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ทรงคิดประดิษฐ์เกรินขึ้นใช้เป็นครั้งแรก ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔

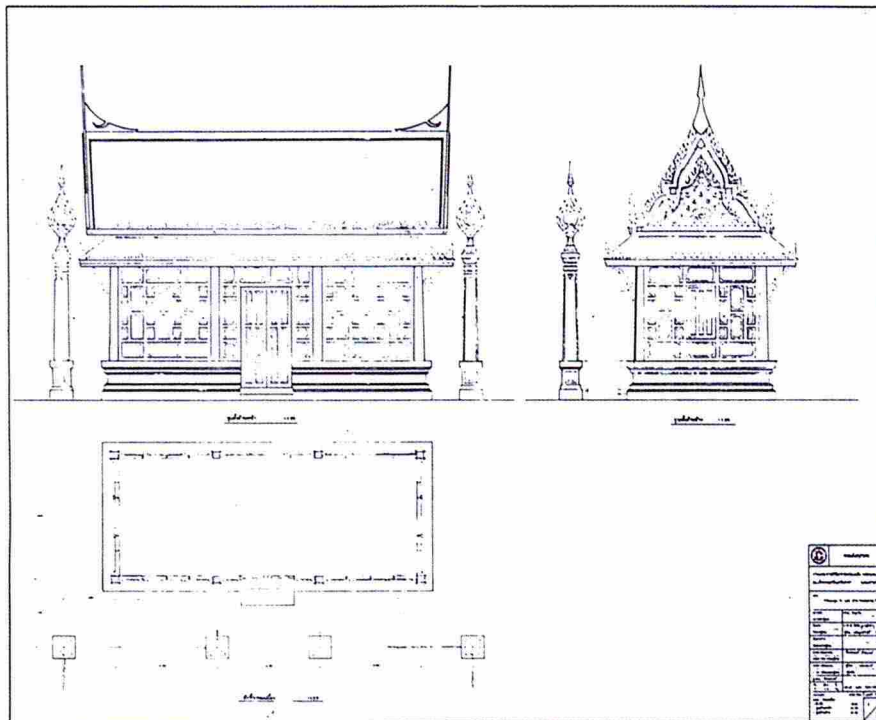
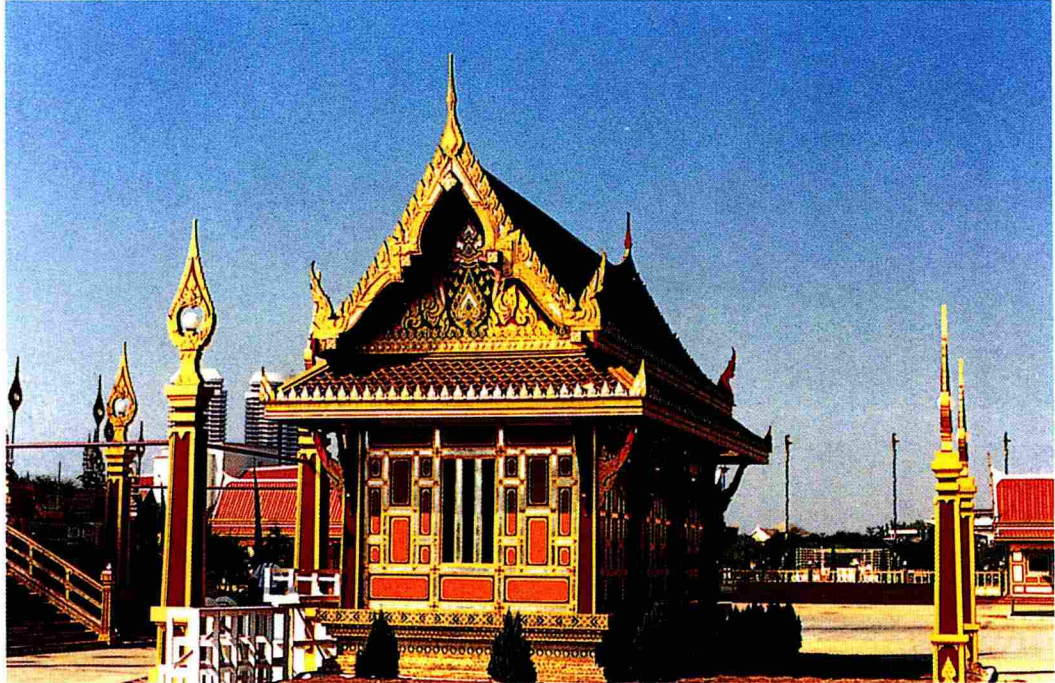
พระที่นั่งทรงธรรม

เป็นพระที่นั่งที่สร้างอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของพระเมรุมาศ สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลทางพุทธศาสนาถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระที่นั่งนี้ออกแบบเป็นสถาปัตยกรรมไทย โถงยาว โส่ง หลังคาจตุรมุข อาคารด้านในยกพื้นสูงประกอบด้วยแนวเสาเรียงขึ้นตั้งรับในส่วนของจั่ว และเสาเรียงเป็นแนวนานกันเพื่อตั้งรับในส่วนปีกนกที่ยื่นออกด้านข้าง มุขด้านทิศตะวันตกและตะวันออกหรือมุขหน้าและหลัง ทำเป็นมุขประเจ็ด

หอเปลื้อง หรือ ศาลาเปลื้อง

เป็นอาคารเล็กๆ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของพระเมรุ สำหรับเป็นที่พักพระลองทองใหญ่หลังจากที่เปลื้องออกจากพระโกศพระบรมศพแล้ว และสำหรับเก็บเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เป็นอาคารชั้นเดียวขนาด ๓ ห้อง หลังคาจั่วมตกแต่งผนังทั้ง ๔ ด้านทำเป็นปะกนลูกฟัก ด้านสกัดเจาะช่องหน้าต่างด้านละ ๑ บาน ด้านตะวันตกติดพระเมรุ เจาะประตู ๑ ช่อง

แผนผังและรูปของหอเปลื้อง

ช่างและทับเกษตร โดยรอบปริมาตรนั้นมีทั้งหมด ๔ ช่วง เป็นทับเกษตร ๘ หลังและช่าง ๔ หลัง
 ทับเกษตร เป็นศาลาสำหรับข้าราชการ
 ช่างหรือช่าง เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

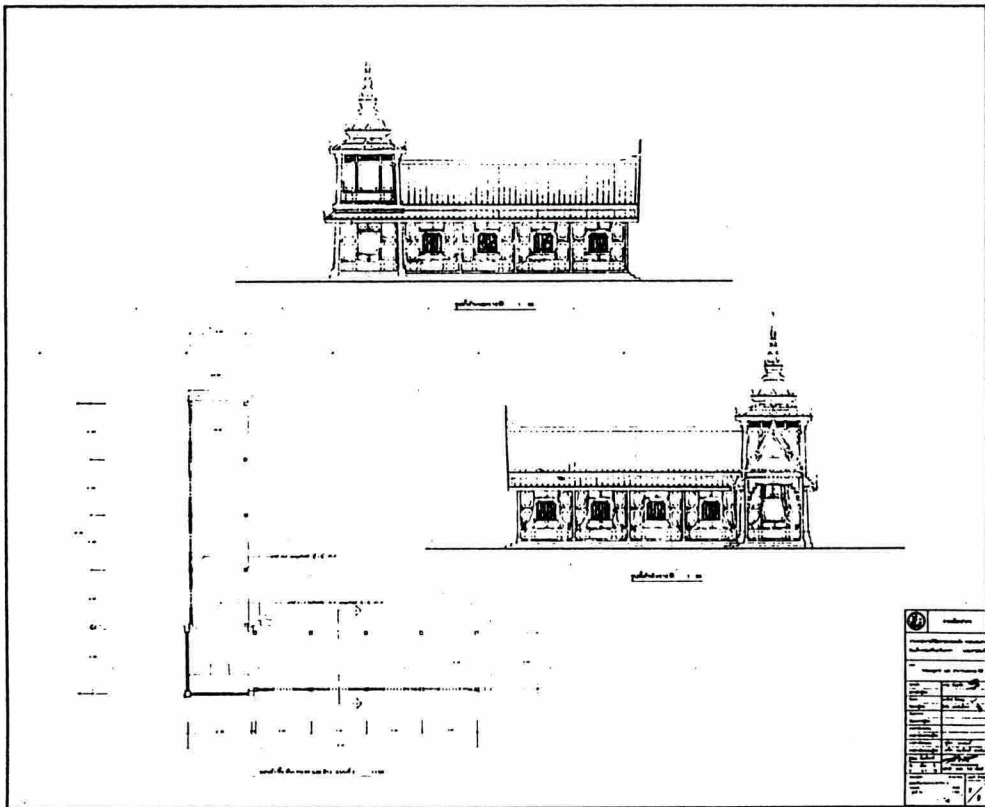
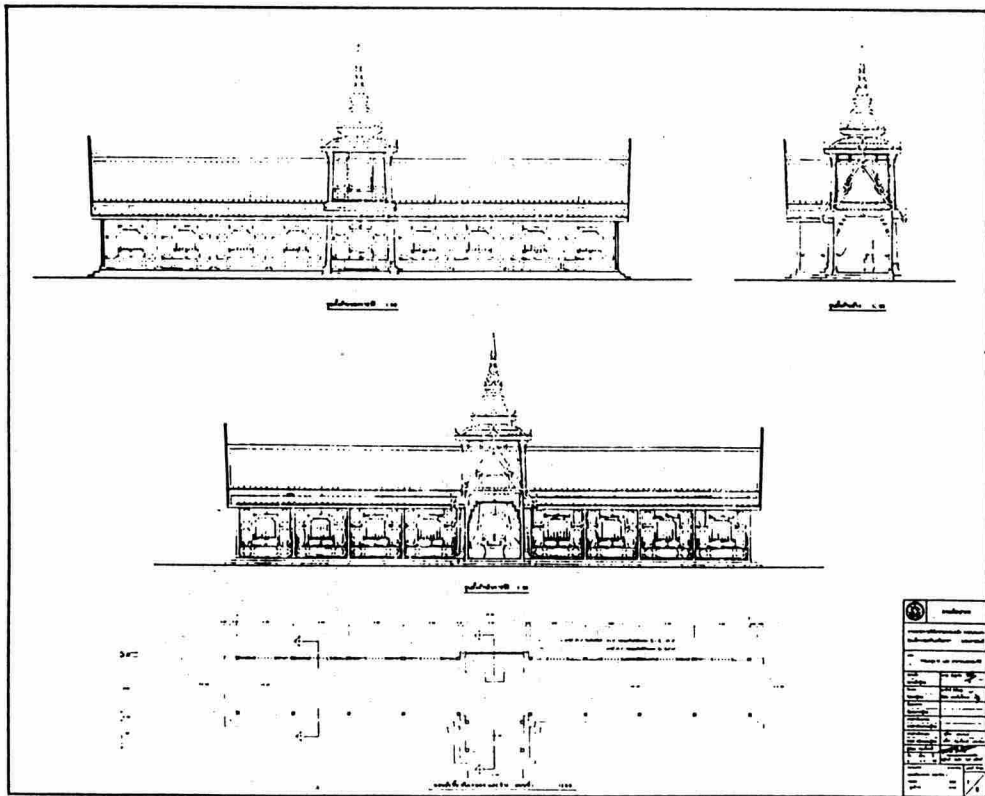
การออกแบบพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีนั้น สถาปนิกผู้ออกแบบกำหนดให้ทับเกษตร
 และช่างสร้างต่อเชื่อมเป็นอาคารเดียวกัน ช่างนั้น จะสังเกตได้จากส่วนยอดเป็นทรงมณฑป ประดับบัวกลุ่ม ๓
 ชั้นที่ปลียอดหรืออาคารส่วนที่อยู่ระหว่างกึ่งกลางของทับเกษตร ๒ หลังนั่นเอง

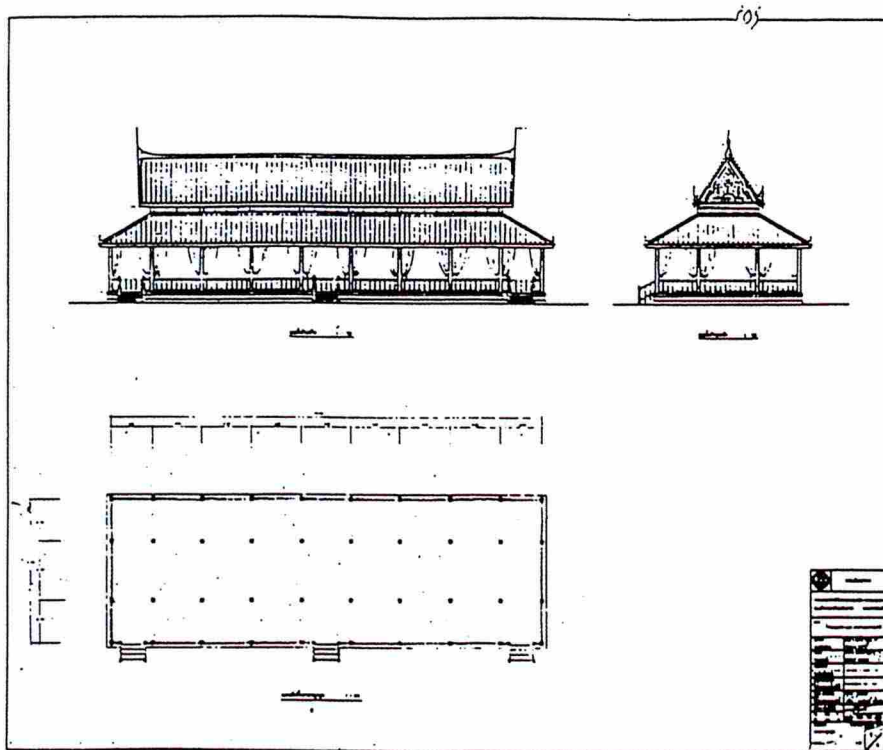
ส่วนที่หักเป็นมุมฉากของทับเกษตร
เรียกว่าคดหรือช่าง แต่เดิมนั้นจะ
ปลูกไว้ ๔ มุมของพระเมรุมาศ
แสดงของเขตของมณฑล สำหรับ
ที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

แผนผังและรูปด้านของช่างและทับเกษตร

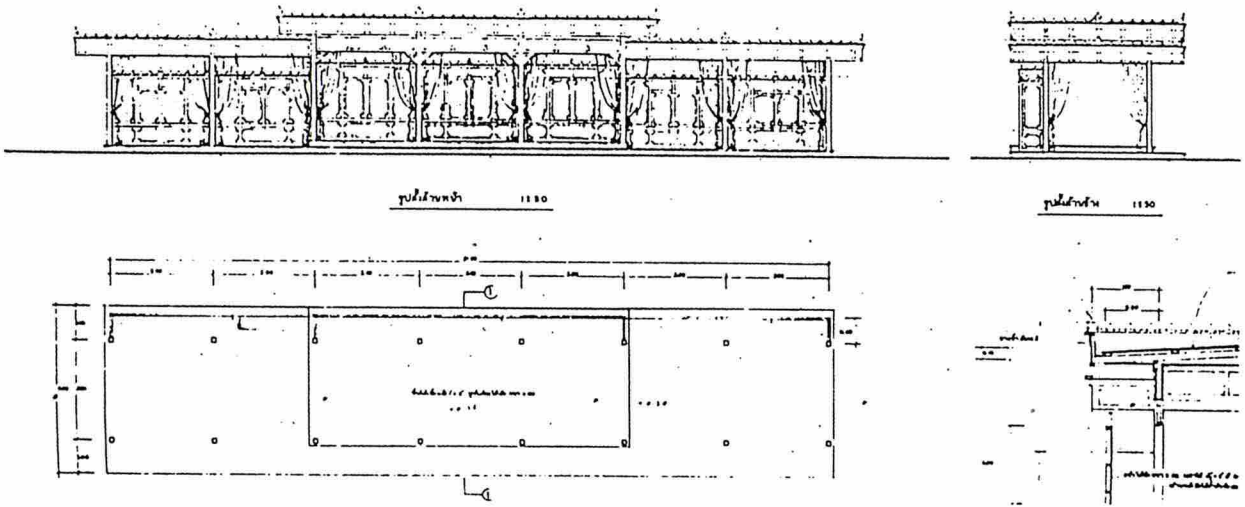

ศาลาลูกขุน หรือศาลาข้าราชการ จำนวน ๒ หลัง ขนาดสองข้างพระที่นั่งทรงธรรม

สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี ข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน สมาชิกวุฒิสภาและคณะทูตานุทูตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ลักษณะเป็นอาคารโล่ง ชั้นเดียว หลังคาทรงจั่วที่ปีกยื่นออกมาทั้งสี่ด้านที่ชายกระเบื้องโดยรอบประดับลายกระจัง

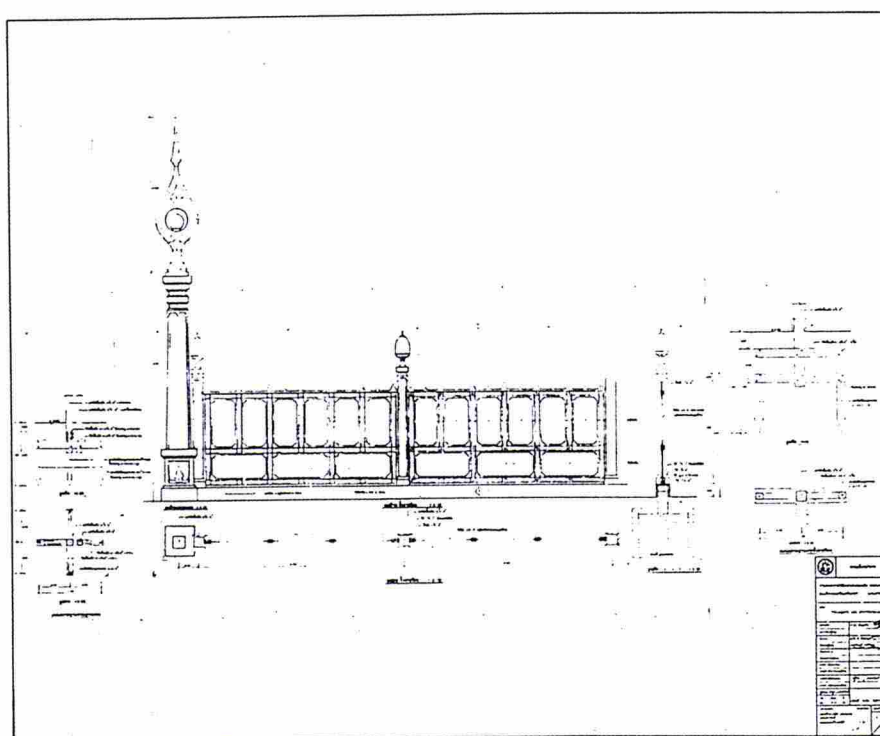

ทีม

ในปริมณฑลทั้งสิ้น ๖ หลัง บริเวณด้านหลังพระที่นั่งทรงธรรม ๒ หลัง ด้านข้างของศาลาลูกขุน
ข้างละ ๑ หลัง และด้านหลังหอเปลื้องอีก ๒ หลัง สร้างเป็นอาคารโล่งมีมณังด้านเดียว สำหรับเป็น
ที่ตั้งเครื่องประโคม และที่พักของเจ้าพนักงาน พระสงฆ์ แพทย์ สร้างติดแนวรั้วราชวัติ ตกแต่ง
ด้วยฉัตรบายศรีเป็นโลหะกลีบบัวรวมทั้งสิ้น ๓๖ คัน

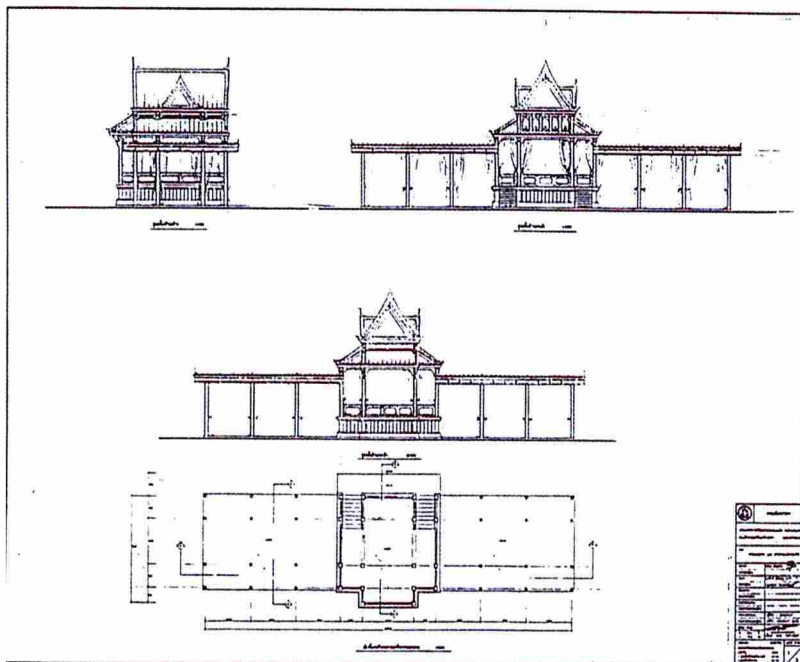

รั้วราชวัติ เป็นแนวรั้วแสดงอาณาเขตของเมรุมาศมณฑล ตกแต่งด้วยฉัตรและธง จึงบางที่เรียกรวมกันว่า ราชวัติฉัตรธง สำหรับราชวัติงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นั้นเป็นรั้ว ลูกกรงโปร่ง บางช่วงใช้อาคารทิมปักฉัตร และทับเกษตรและช่าง แสดงแนวเขตราชวัติด้วย นอกเขตราชวัติออกมาเล็กน้อยติดตั้งเสาหงส์ประดับตุงโดยรอบ

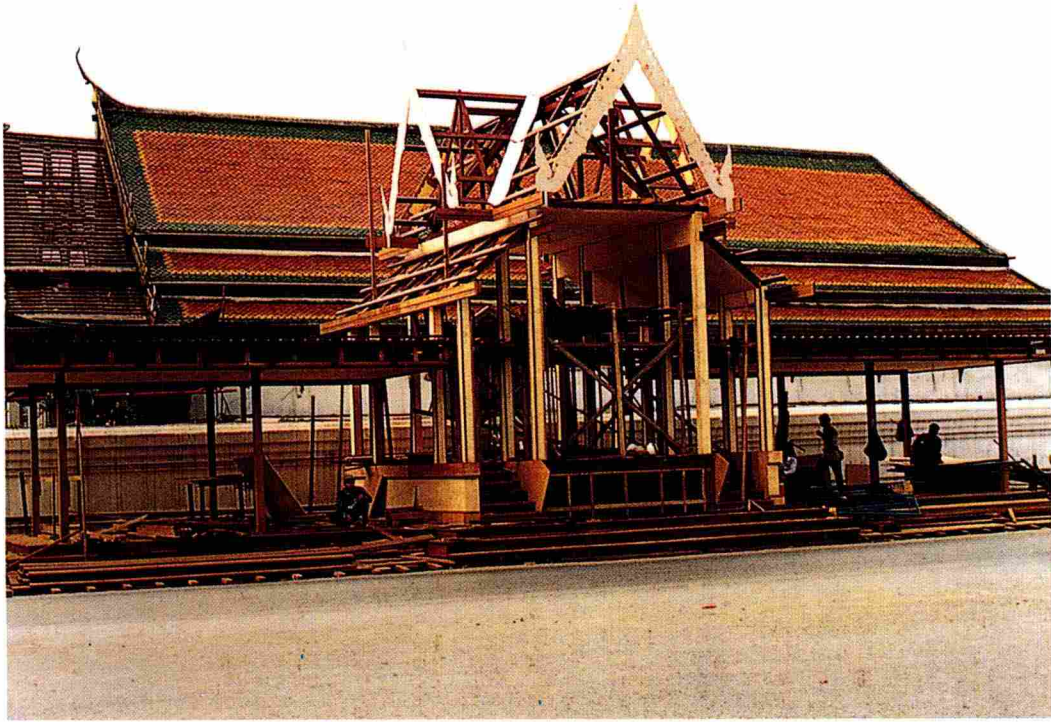
พลับพลายก

สร้างขึ้นทั้งหมด ๓ แห่ง คือ ด้านหน้าทางเข้าสู่ปริมณฑล ณ ท้องสนามหลวง ติดกับ
ทับเกษตรและช่าง แต่อยู่นอกรั้วราชวัติ บริเวณหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และ
พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ประสาธนอกพระบรมมหาราชวังอีกแห่งละ ๑ หลัง สำหรับเป็นที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับในขณะที่รอรับ-ส่งพระบรมศพที่จะยาดรา
กระบวนสู่พระเมรุมาศและเป็นที่พักพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน

พลับพลายกที่สนามหลวง

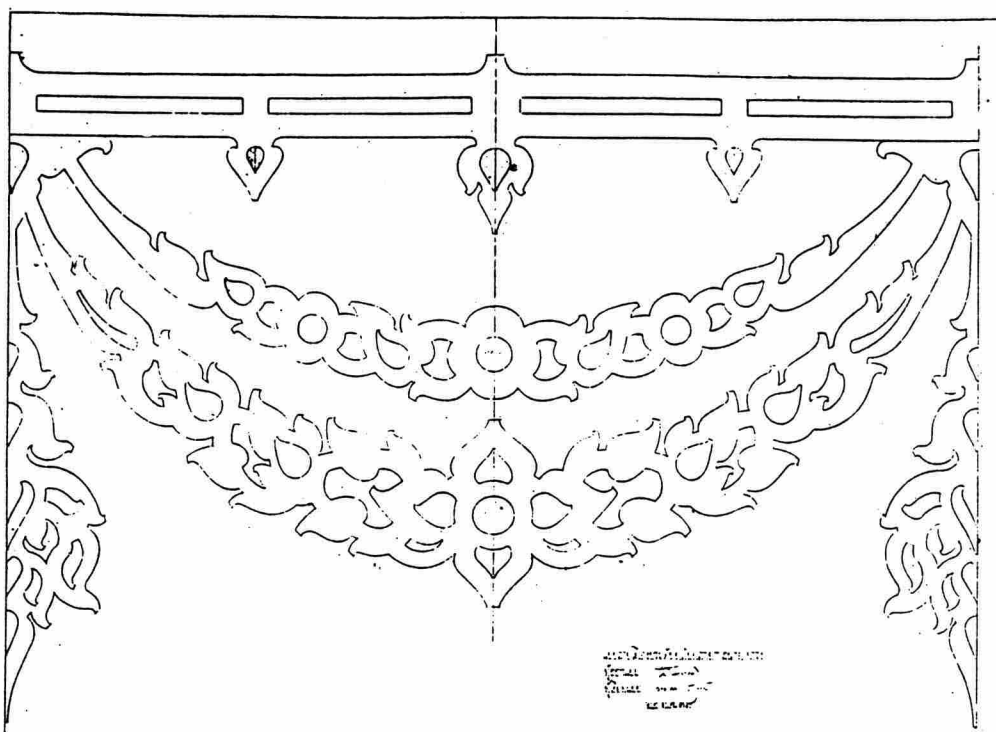
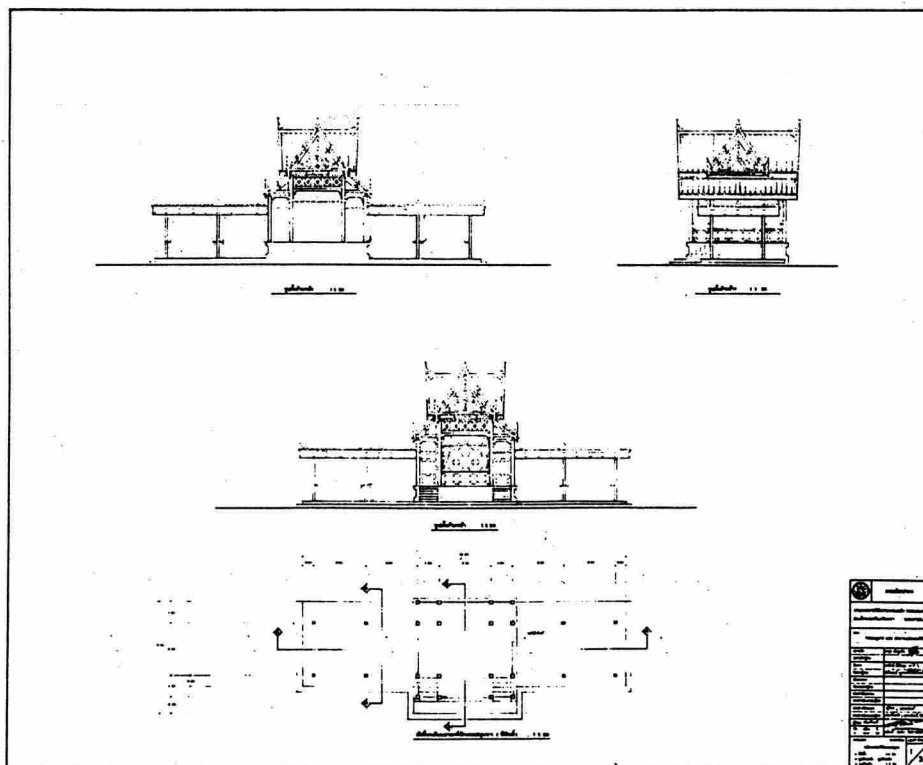

พลับพลายกที่หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

แผนผังและรูปด้านของพลับพลา ยก ณ ท้องสนามหลวง บริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ลายเฟื้องประดับพลับพลา ยก

บทที่ ๓

การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม และงานศิลปกรรม *

นอกเหนือจากการก่อสร้างอาคารประกอบต่างๆ ตามระเบียบแบบแผนและคติว่าด้วยพระเมรุมาศเพื่อประกอบพระราชพิธีถวายพระบรมศพ ฌ ท้องสนามหลวงแล้ว การประดับตกแต่งอาคารสำคัญๆ เช่น พระเมรุและสถานที่ในปริมณฑลให้มีความสวยงาม สง่าและยิ่งใหญ่ นั้น ถือได้ว่าเป็นกระบวนการออกแบบและจัดสร้างตามคติเช่นกัน ดังเช่น การตกแต่งบริเวณโดยรอบของปริมณฑลแทนความหมายถึงภูเขาทั้ง ๗ หรือสัตตบริภัณฑ์ ที่รายล้อมเขาพระสุเมรุนอกจากนี้ยังมีทิวทัศน์ ๔ อนุทวีปท่ามกลางทิวทัศน์ใหญ่ทั้ง ๔ นั้น ฌ เขาพระสุเมรุเป็นแดนของเทวโลก เป็นที่สถิตของพระอินทร์และเทพยดาต่างๆ เป็นแดนสวรรค์ ดังนั้น ส่วนฐานอาคารพระเมรุจึงประดับประดา ตกแต่งด้วยรูปเทวดาอยู่รายรอบตัวอาคารต่างๆ ตกแต่งด้วยลวดลายตามหลักของสถาปัตยกรรมไทย วิจิตรสมกับการจำลองพระราชวังเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน นอกจากเครื่องประดับและเครื่องประกอบทางสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องสูง และเครื่องประกอบพระอิสริยยศต่างๆ เช่น ฉัตร เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ สถานะและพระเกียรติยศของเจ้าของพระเมรุมาศนั้นๆ

การตกแต่งสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็เช่นเดียวกันที่ได้มีการสืบทอดคติ ประเพณีแบบแผน และฝีมือช่างไทยชั้นสูงมาแต่โบราณไว้อย่างครบถ้วน เครื่องประกอบและเครื่องประดับที่สำคัญๆ ได้แก่

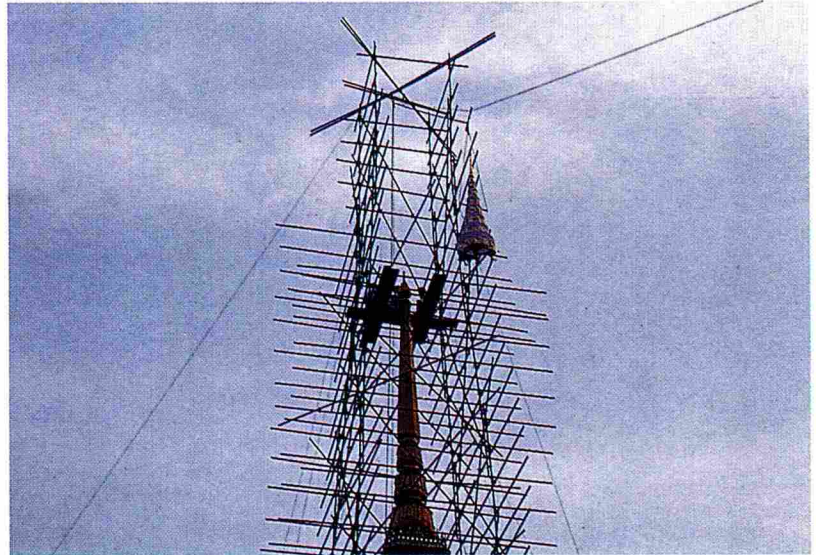
● ฉัตร

เป็นเครื่องสูงประกอบพระอิสริยยศ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอรรธาธิบายไว้ว่ามีที่มาจากไบบิว ซึ่งคนสมัยก่อนใช้บังคับศีรษะแทนร่มต่อมาได้มีการคิดทำร่มขึ้นใช้โดยเฉพาะบรรดาเจ้านาย จนกลายเป็นเครื่องประกอบฐานะไป และทำเป็นชั้นๆ เรียกว่าฉัตร จำนวนชั้นของฉัตรเป็นเลขคี่เสมอ คือ ๑, ๓, ๕, ๗ และ ๙

*จารุณี อินเจตนา ย ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ฉัตรที่ใช้ในพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครั้งนี้ มี ๓ ชนิด คือ
สัปตปฎลเศวตฉัตร หรือฉัตรขาว ๗ ชั้น ประดับเหนือส่วนของยอดพระเมรุมาศ ๑ องค์ นอกจากนี้ยังมี
อีก ๕ องค์ เป็นฉัตรคันทาลเนื่องในพระราชพิธีเชิญพระบรมศพ คือ ปักที่พระยานมาศสามลำคาน ปักที่เกริน
บันไดนาคขึ้น-ลง ณ หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและที่สนามหลวง และเหนือเกรินบันไดนาคขณะ
เคลื่อนขึ้นสู่พระเมรุมาศ อีกองค์หนึ่งเป็นฉัตรสมุพระบรมอัฐิ เมื่อถวายพระเพลิงแล้วเป็นฉัตรแขวนที่เพดานพระเมรุ

พิธียกสัปตปฎลเศวตฉัตรขึ้นประดิษฐานเหนือยอดพระเมรุมาศ

ฉัตรเครื่องสูง ๕ ชั้น

เป็นฉัตรทองแผ่ลวดประดับอยู่โดยรอบตามเชิงบันไดทางขึ้นสู่องค์พระเมรุ จำนวน ๑๒ คั่น ปักอยู่บนแท่นฐานซึ่งประกอบด้วยเทวดายืนทำท่าประคองถืออยู่

ฉัตรราชวัติหรือฉัตรระบายสี เป็นฉัตรโลหะฉลุสายโปร่ง ๗ ชั้น ประดับส่วนบนหลังคาของอาคารทิมพัก มีทั้งหมด ๓๖ คั่น

● เทวดาทรงเครื่อง

การประดับตกแต่งด้วยรูปเทวดาที่พระเมรุมาศนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่ครั้งอยุธยาตามหลักฐานจดหมายเหตุ การพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สำหรับพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นั้น เป็นเทวดาประดับส่วนฐานพระเมรุมาศโดยรอบ เป็นเทวดานั่งคุกเข่าบนแท่น ถือบังแทรกติดโคมประทีปจำนวน ๒๐ องค์ และเทวดายืนบนแท่นที่หนักเชิงบันไดถือนัฏระเครื่องสูง จำนวน ๑๒ องค์ การออกแบบและจัดสร้าง เทวดาประดับในพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี แตกต่างไปจากเทวดาประดับพระเมรุมาศ ครั้งก่อนๆ ดังเช่น เทวดาประดับพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ นั้น ทำตามแบบโบราณและหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์ตกแต่งเครื่องประดับ ซึ่งใช้เวลามาก แต่สำหรับในงานพระ-เมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทำเลียนแบบของเดิม แต่ใช้วัสดุและวิธีการแบบสมัยใหม่ โดย นำรูปเทวดานั่งของเดิมมาเป็นแบบ ปั้นพระพักตร์ใหม่ ตามลักษณะของศิลปะชนหน้าพระรามและพระลักษณ ใช้ซี่ผึ้งชั้นประดับเป็นลวดลายใหม่หมดและทำพิมพ์ตัดเป็นส่วนๆ หล่อด้วยเรซิน (Resin) แล้วนำมาต่อเป็นองค์ สมบูรณ์

เทวดานั่งคุกเข่าบนฐานทรงเครื่อง ในทำถือน

สันนิษฐานว่าเป็นเทวดานั่งถือตาลปัตรประดับบนฐานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หล่อด้วยดีบุกปิดทองประดับกระจกสี ฐานบัวหน้ากระดานสี่เหลี่ยมจำหลักลายโดยรอบ และมีห่วงติดที่ฐานด้านหน้าและหลังด้านละ ๒ ห่วง

ปัจจุบันจัดแสดงในโรงราชรถ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ขนาดสูง ๘๒ เซนติเมตร ส่วนฐานกว้าง ๔๔ เซนติเมตร

เทวดานั่งคุกเข่าถือตาลปัตรบังเพลิง ประดับฐานพระเมรุมาศ

วัสดุ ปูนปลาสเตอร์

ชาย ประดับพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

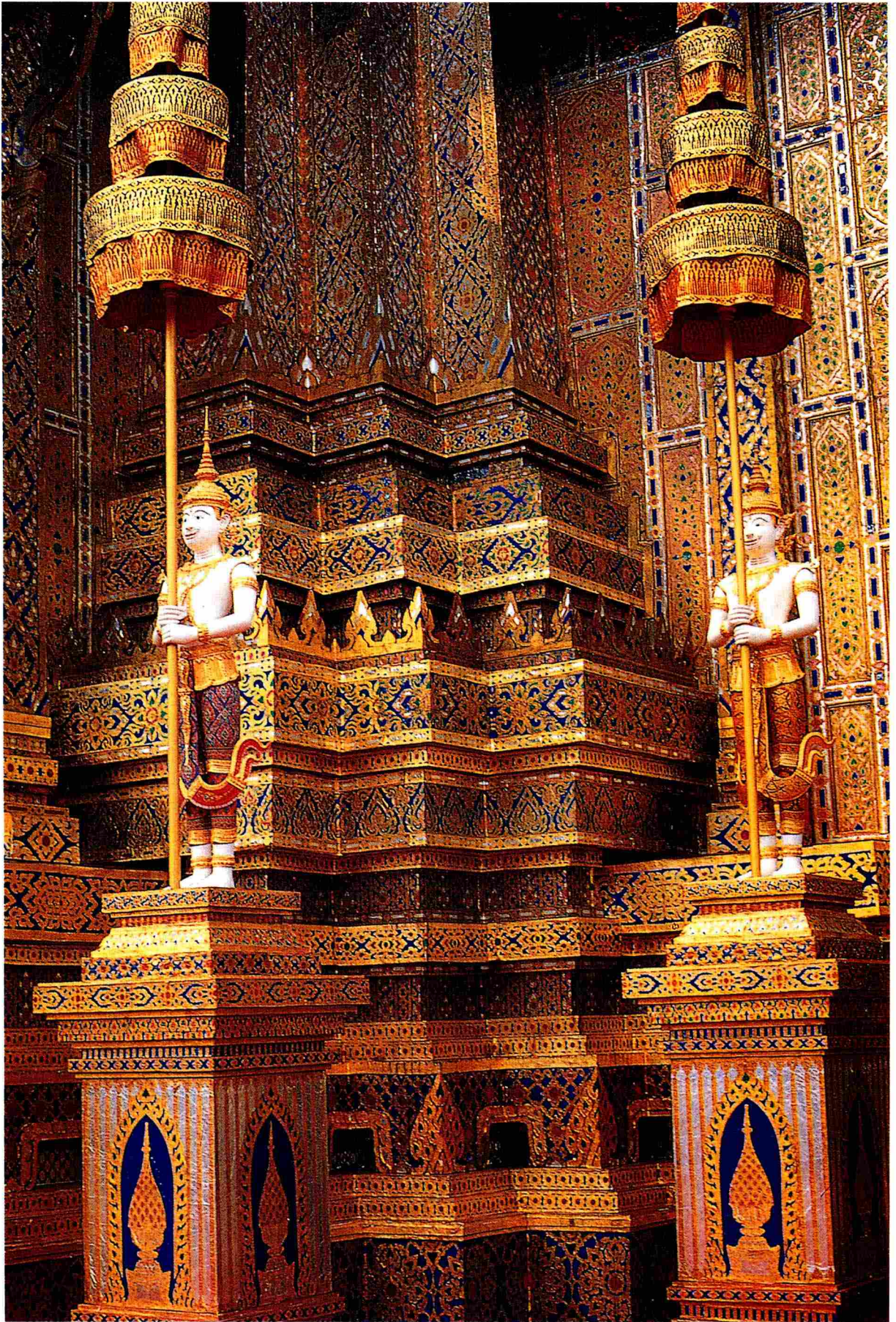
ขวา ประดับพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗

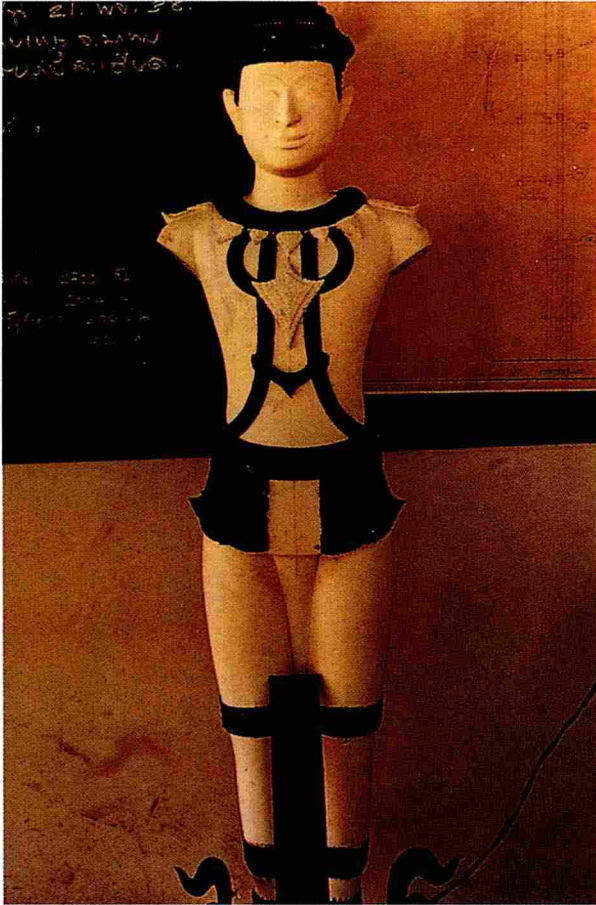

“เทวดาทรงเครื่องประดับพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”

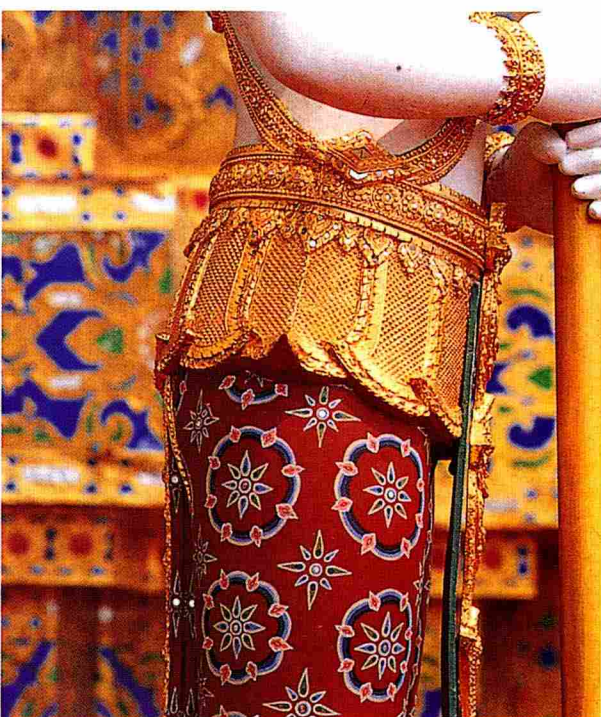

ส่วนเทวดายืนบนชั้นใหม่ตามแบบโบราณ ขนาดสูง ๑๕๕ เซนติเมตร แล้วทำพิมพ์หล่อปูนปลาสเตอร์
ประดับลวดลายเป็นทรงเครื่อง ด้วยมงกุฏ กรองศอ อินทรรนุ สังวาลย์ ทับทรวง พาหุรัด ตาบหลังทองกร
เชิงภูษา คาดปั้นเหน่ง รัตพัสเตอร์และทองข้อพระบาท แล้วจึงถอดพิมพ์หล่อเรซินออกมาเป็นองค์ที่สมบูรณ์
ไม่ต้องมาติดลวดลายประดับอีก และมีความคงทน สะดวกและแข็งแรงกว่าการหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์และ
ลวดลายประดับด้วยปูนปั้น ส่วนชายไหวชายแครง จอนหู กนกอินทรรนุนั้น ประดับลวดลายเป็นชั้นต่างหาก
หล่อด้วยเรซินปิดทองประดับแวว แล้วนำมาประกอบหลังจากที่เขียนหน้าและลายผ้าแล้ว

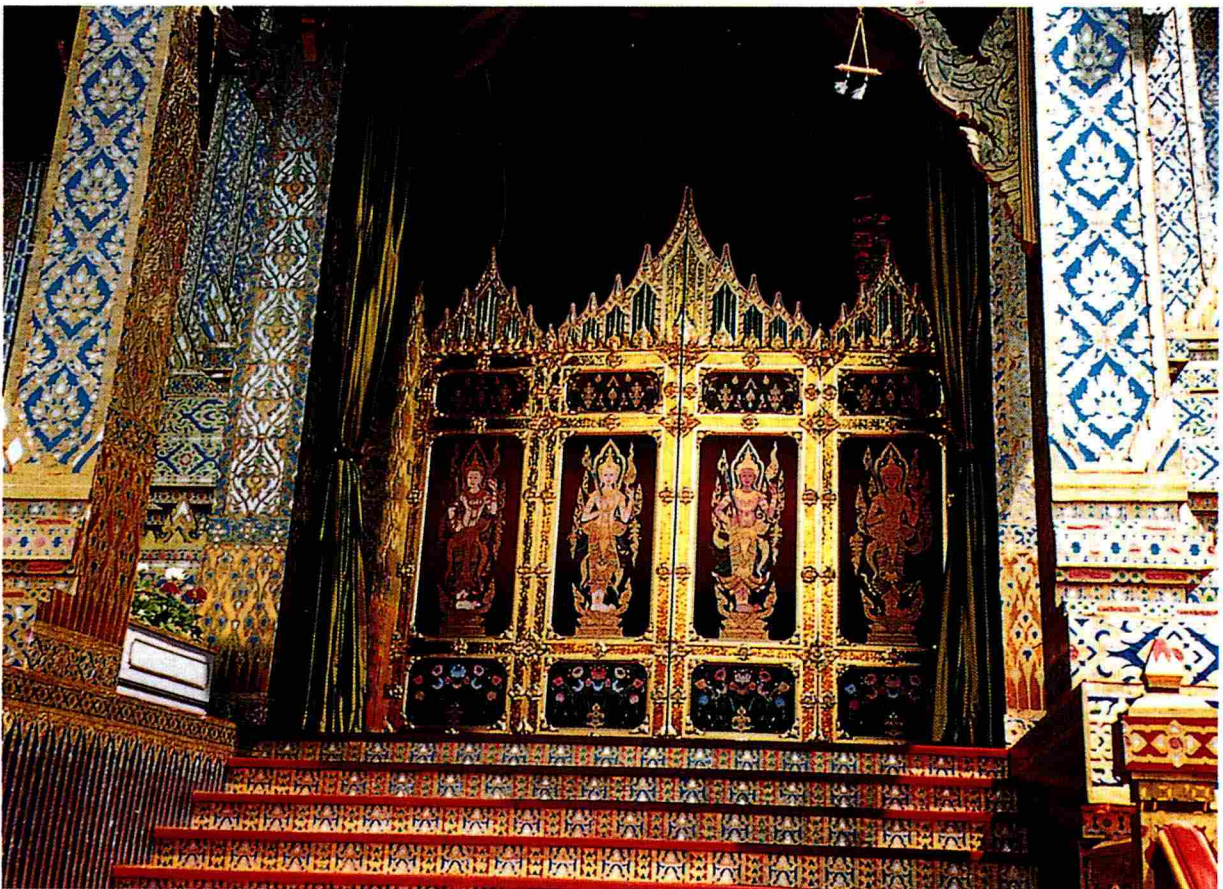

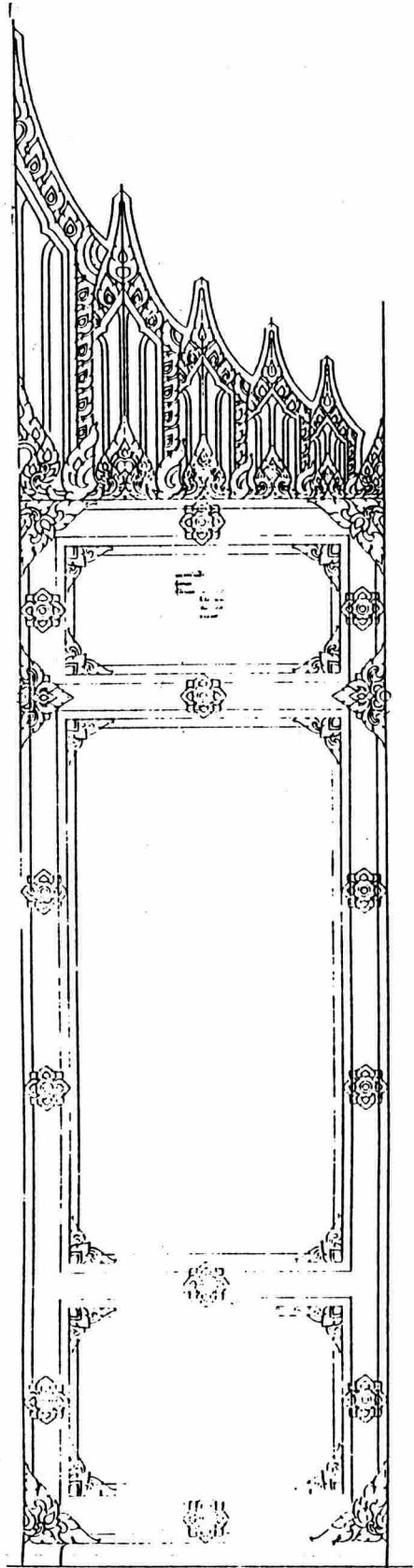
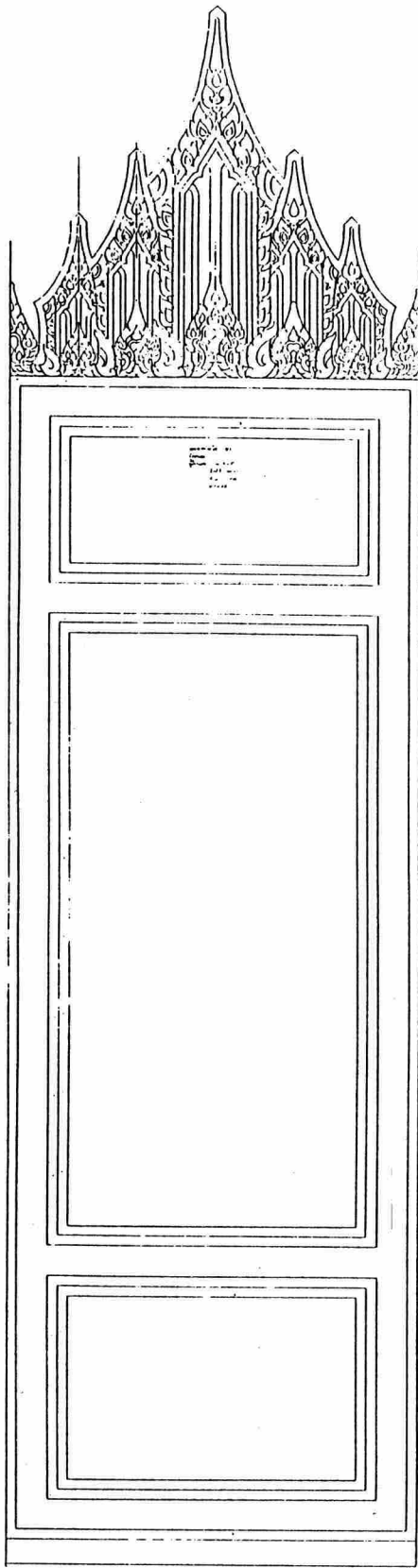
ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของเทวดานั้น คือ การเขียนลายภูเขา เป็นการเขียนลายตามแบบลายผ้าถุงโบราณซึ่งช่างของกรมศิลปากร ได้ศึกษาและดัดแปลงจากภาพจิตรกรรมฝาผนังและจากลายผ้าโบราณในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร แต่ละองค์นั้น มีลวดลายที่แตกต่างกัน ไม่ซ้ำกันเลย ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่ง ของช่างไทยที่ได้มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ

● ฉากบังเพลิง

ใช้ปิดกั้นทางขึ้นลงพระเมรุมาศทั้ง ๔ ด้าน การตกแต่งด้วยฉากบังเพลิงนั้นตามแบบแผนโบราณใช้สำหรับพระศพชั้นโกศเท่านั้น และสำหรับพระเมรุมาศมักจะเขียนฉากบังเพลิงเป็นรูปเทวดา ดังพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีลักษณะเป็นฉากพับได้ติดกับเสาพระเมรุทั้ง ๔ ด้าน ด้านหน้าฉากเขียนเป็นรูปเทวดาหน้าอัด (หน้าตรง) ยืนบนแท่น มือขวาถือพระขรรค์ ประดับลายชอกนกปิดทองคำเปลวรวมทั้งหมด ๑๖ องค์กร เป็นความหมายแทนถึงเทพแห่งสรวงสวรรค์ ส่วนภาพของฉากด้านหลังเขียนลวดลายพุ่มต้นไม้ทองลายดอกพุดตานบนพื้นแดงประกอบแยกชั้นส่วนจำนวนเท่ากัน การเขียนฉากบังเพลิงครั้งนี้ โดยคณาจารย์ด้านศิลปไทยจากวิทยาลัยช่างศิลป์ ของกรมศิลปากร ซึ่งได้คัดเลือกแบบร่างของอาจารย์บุญนายชาเฮียง เป็นแบบของเทวดา

ภาพเทวดายืนบนแท่นที่ฉากบังเพลิง มือขวาถือพระขรรค์ ประกอบลายช่อกนกปิดทองคำเปลว

ภาพดอกบัวลดลายประกอบชิ้นส่วนล่างของฉากบังเพลิง

อาจารย์ในวิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร ช่างเขียนภาพฉากบังเพลิง งานพระเมรุมาศ สมเด็จพระศรีนคริน
ทราบรมราชชนนี

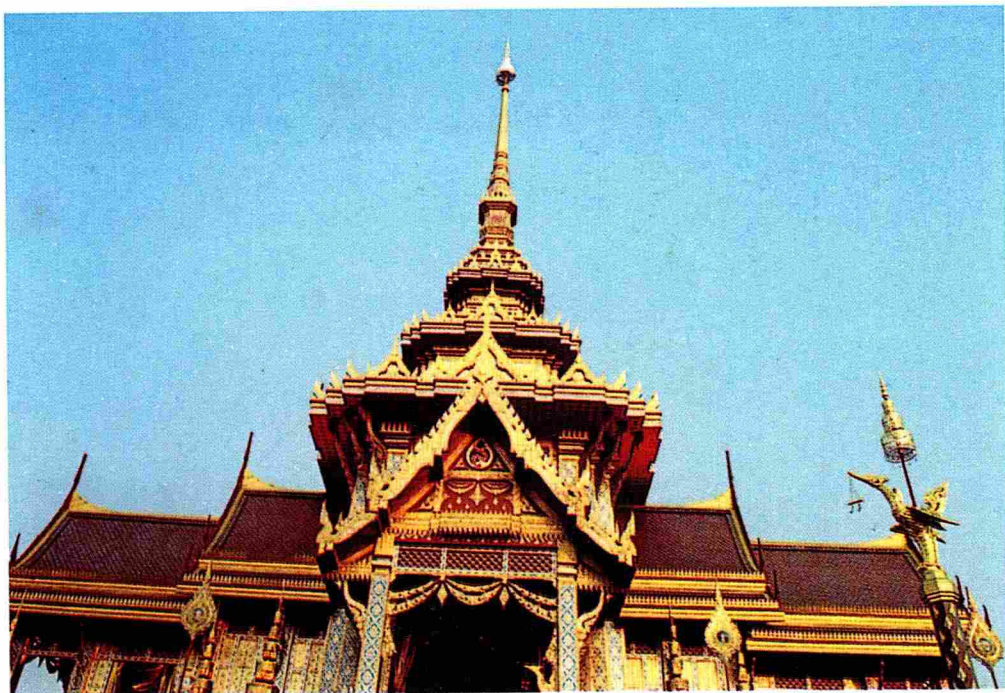

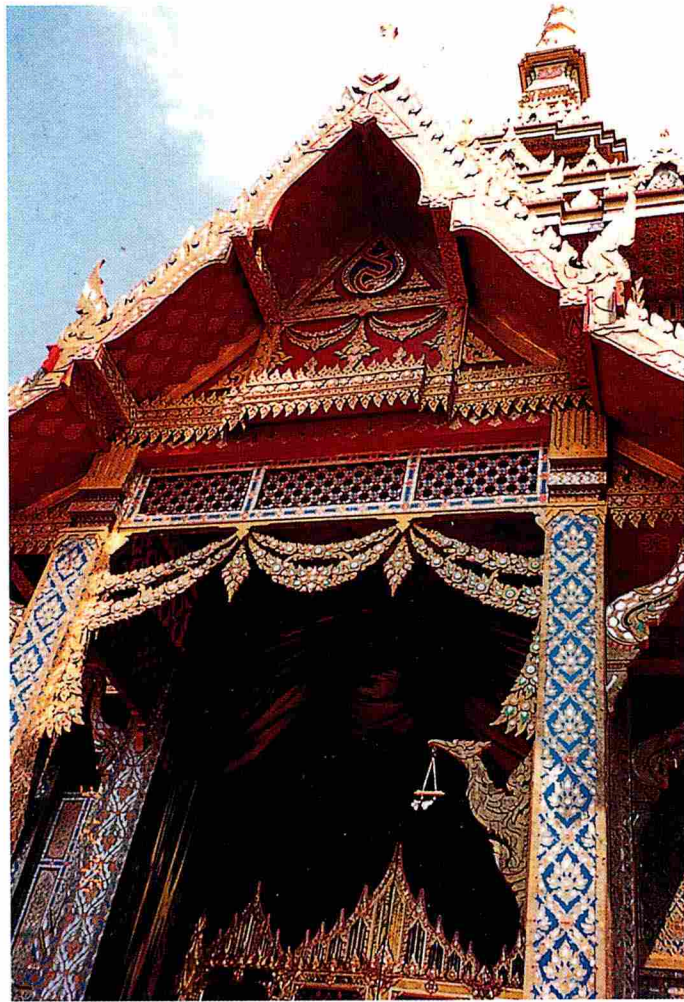
ภาพพุ่มต้นไม้ทอง ลายดอกพุดตาน ภาพเขียนด้านหลังของฉากบังเพลิง

เสาหงส์ ตั้งบริเวณทางขึ้นฐานไฟที่ด้านทิศตะวันตกของพระเมรุมาศ ๑ ดัน และที่หน้าพระที่นั่งทรงธรรม ๑ ดัน สำหรับเป็นแนวทอดพระภูษาโยงจากพระที่นั่งทรงธรรม ไปยังจิตกาธาน โดยพาดผ่าน คันทวยรูปหงส์ที่ติดอยู่ที่เสาคู่ซ้ายของมุขด้านตะวันตก ตัวหงส์เป็น เรซิน ปิดทองประดับกระจก บน หลังปีกฉัตรโลหะปรุ ๓ ชั้น

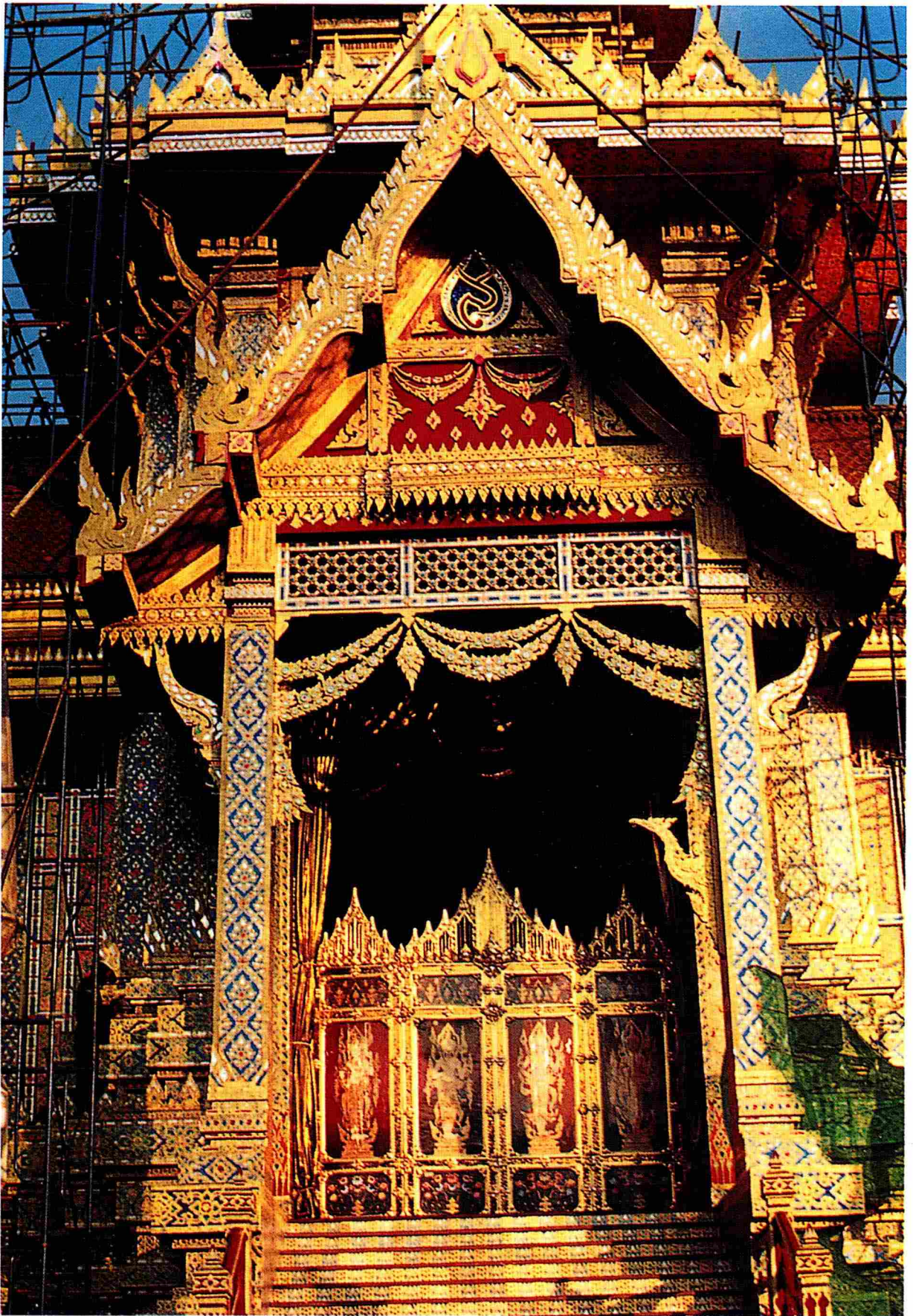
ทวยรูปหงส์ ที่เสาคู่ซ้ายรับมุขด้านตะวันตกของพระเมรุมาศและพระที่นั่งทรงธรรม สำหรับทอดพระภูษา-
โยงจากเสาทรงธรรมและพระที่นั่งทรงธรรม ตัวหงส์เป็นลายซ้อนไม้ ปิดกระดาษทองย่น

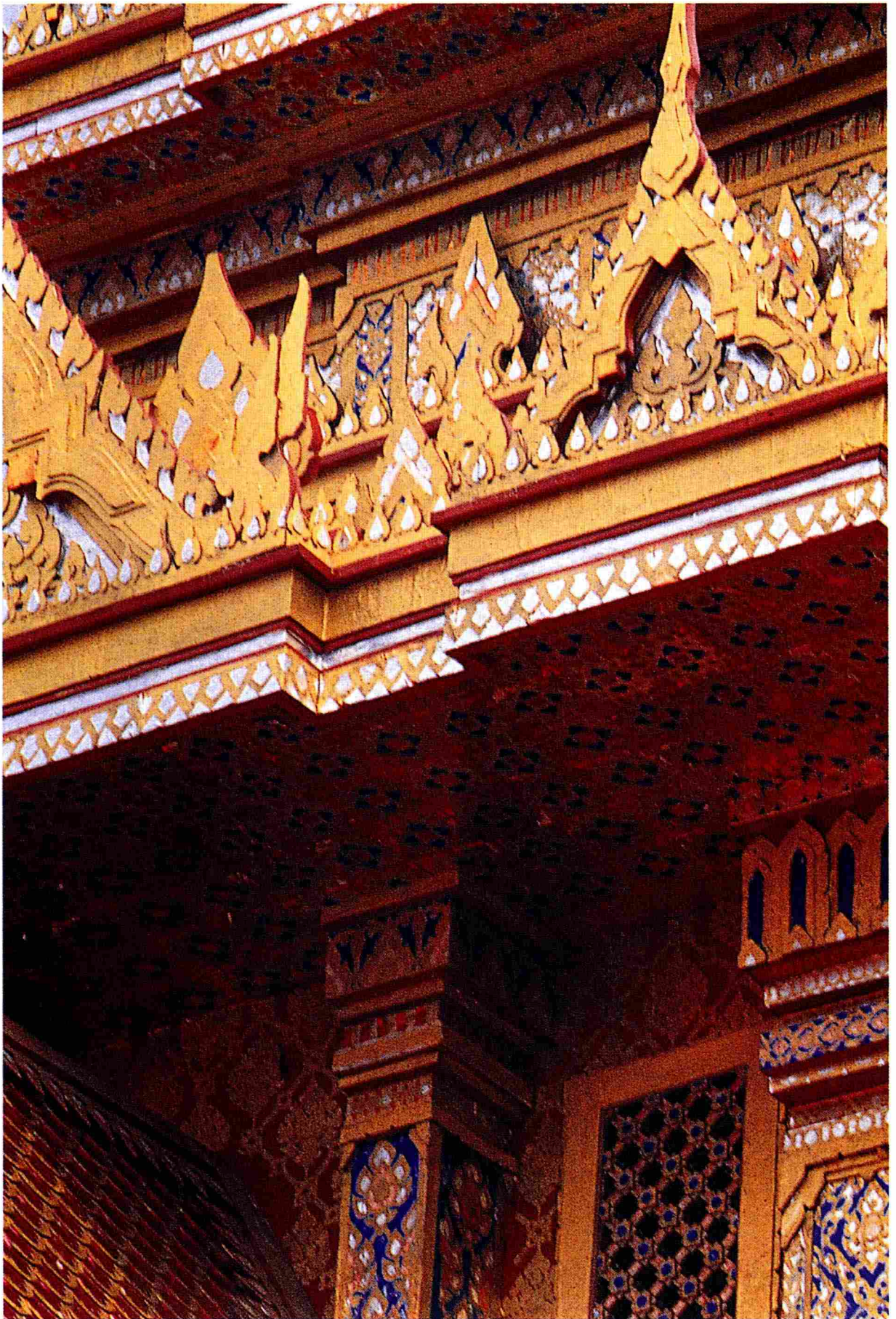
เสาหงส์ประดับสูง ติดตั้งตกแต่งบริเวณโดยรอบของแนวรั้วราชวัติ จำนวน ๔๔ ต้น เป็นการสร้างภาพความเคลื่อนไหวให้แก่บริเวณทลให้มีอยู่ตลอดเวลา

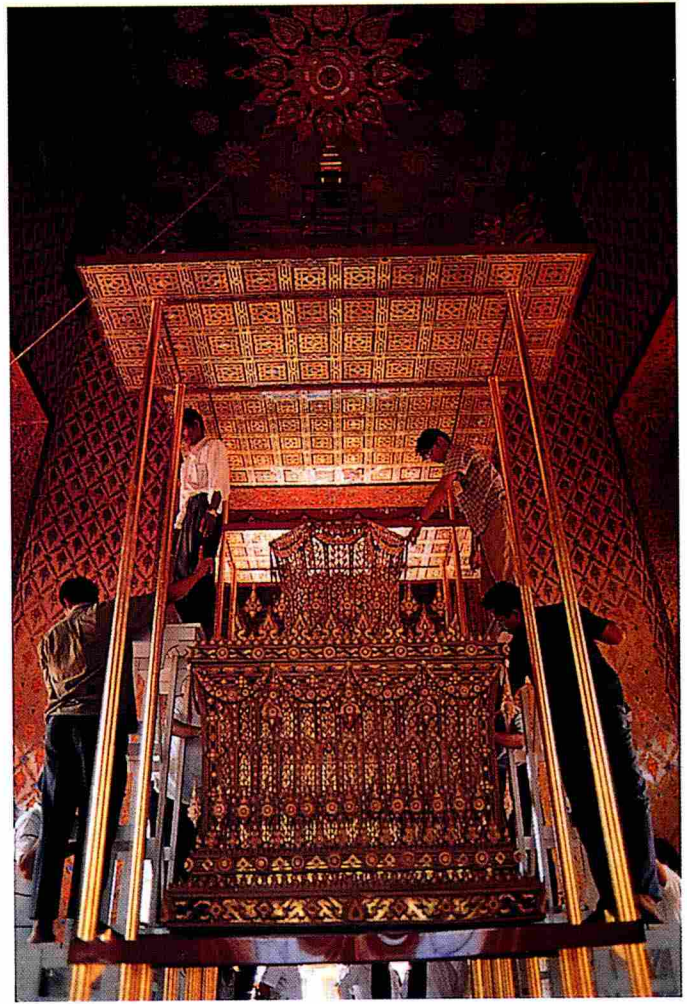

เครื่องประกอบและการตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ

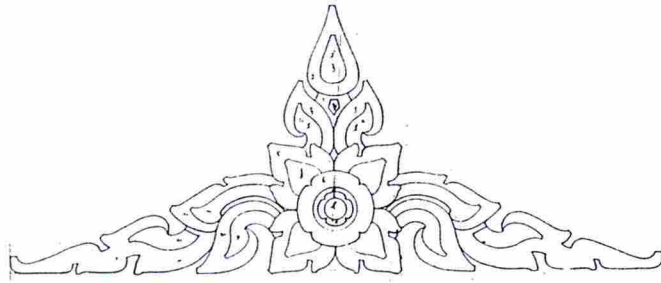
ลวดลายและการตกแต่งส่วนเพดานพระเมรุมาศ

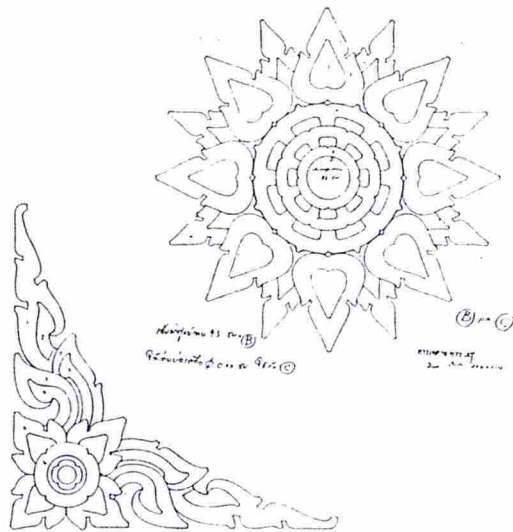
ลวดลายพระเมรุมาศ

ลายดาวเพดานที่มุม เป็นดาราarayหรือลายดาวล้อมเดือนกลางห้อง สลับลายค้ำคาวที่มุม

จตุรมุข ๕๐๖ (B) ๗๗ (C)

มูลนิธิฯ กรุงเทพฯ
วันที่ ๗/๑๑/๕๖

จตุรมุข ๕๐๖ (B) ๗๗ (C)

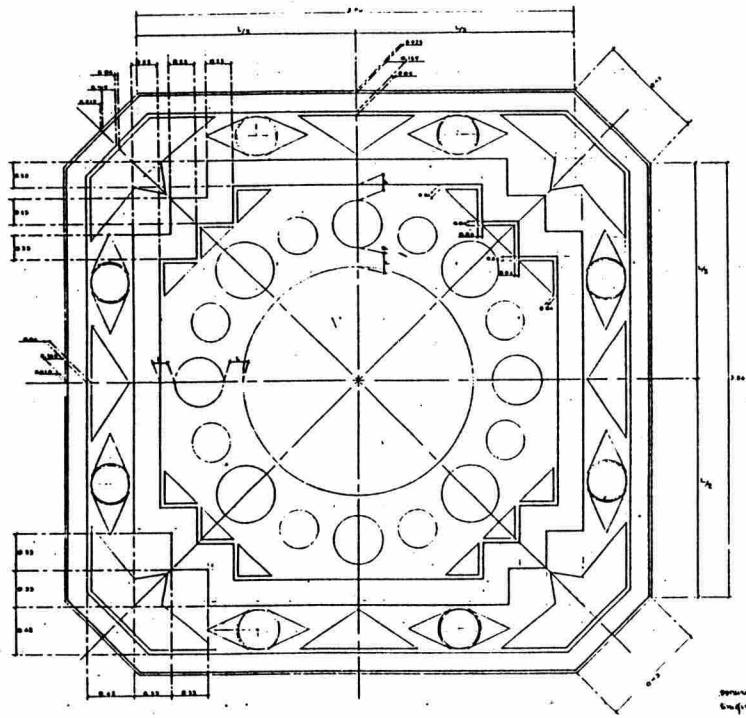
มูลนิธิฯ กรุงเทพฯ
วันที่ ๗/๑๑/๕๖

จตุรมุข ๕๐๖ (B) ๗๗ (C)

ลายดาวเพดานในพระเมรุมาศ ตรงกลางเป็นดาวดารา ประดับลายค้ำคาวที่มุม

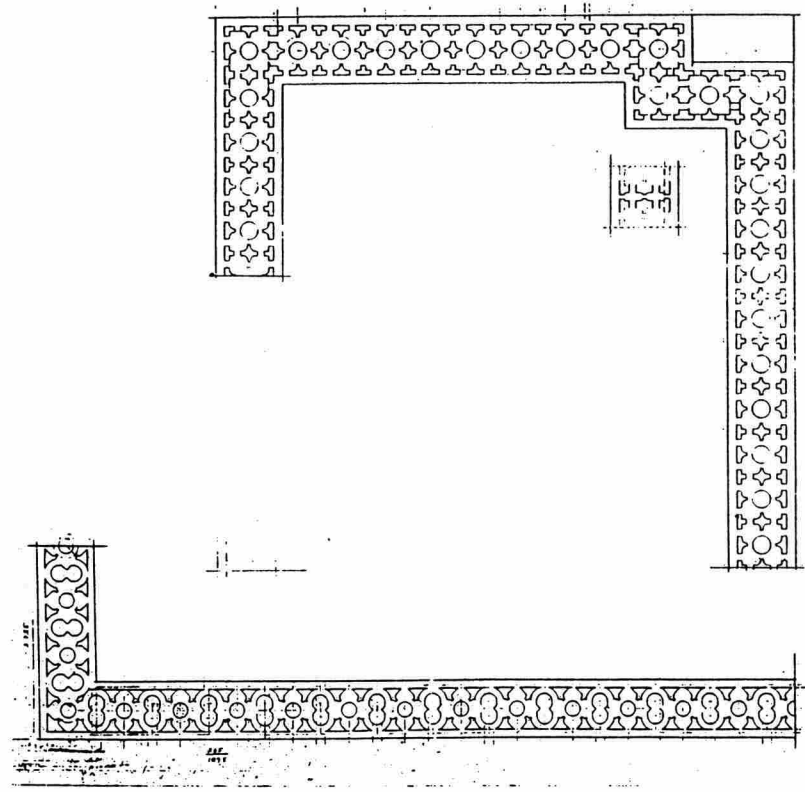

แปลนเพดานพระเมรุมาศ

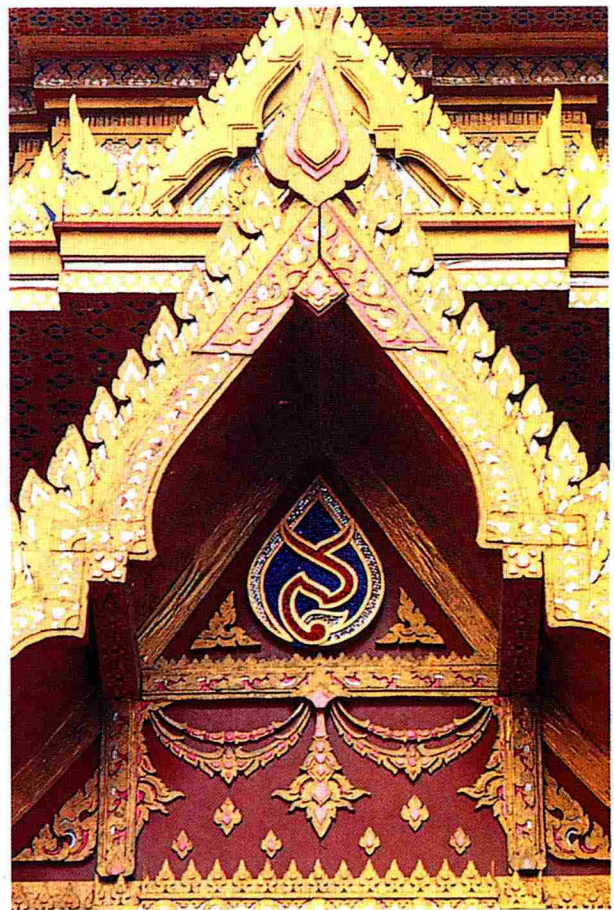
แปลนเพดานพระเมรุมาศ 1:10

ออกแบบโดย...
 วิศวกร...
 วิศวกร...
 วิศวกร...

ลายกรอบแว่นดาวเพดานด้านใน

พระนามาภิไธยย่อ สว ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นรูปดอกบัว มีอักษรไขว้ สว. ปิดทอง
ประดับกระจกสีดุนเป็นหนามขุ่น อักษร “ส” ปิดกระจกสีแดง อักษร “ว” ปิดกระจกขาวบนพื้นสีน้ำเงิน
พระนามาภิไธยนี้ ติดประดับที่หน้าบันของจั๊วจตุรมุขทั้ง ๔ ด้าน เหนือชอนไม้ลายเฟื่องอุบะ

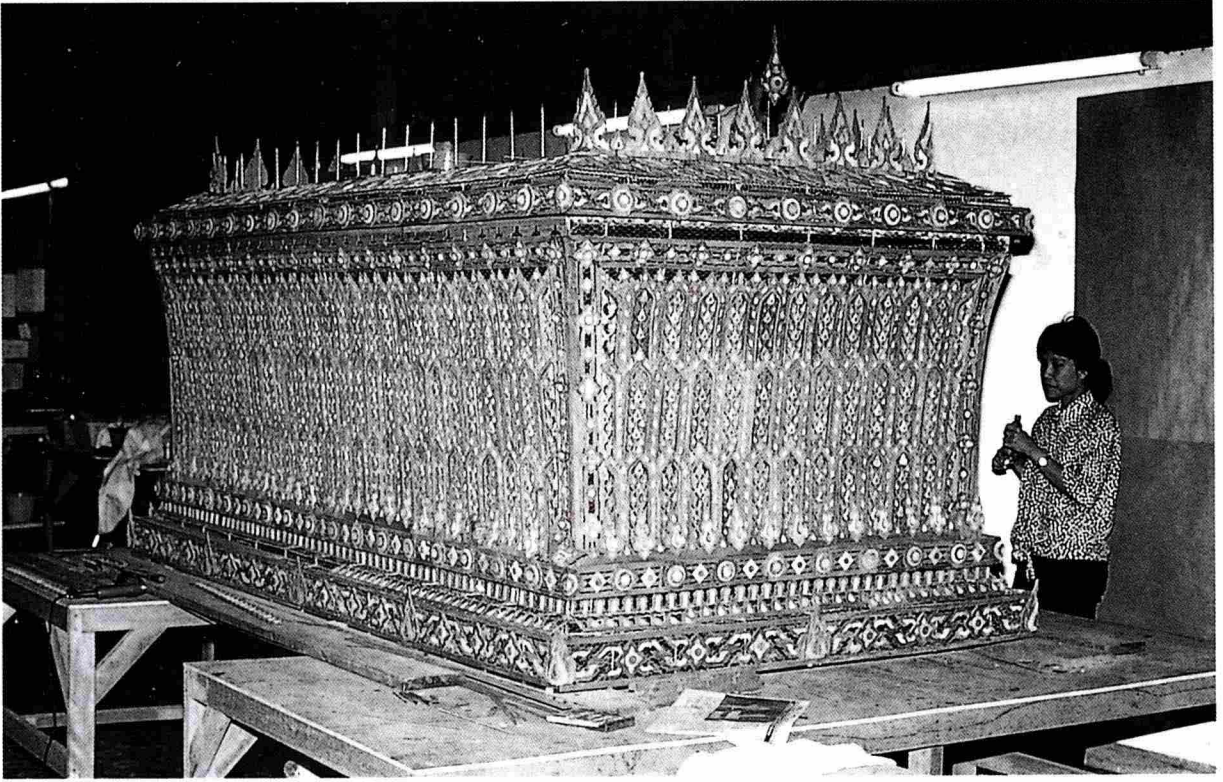

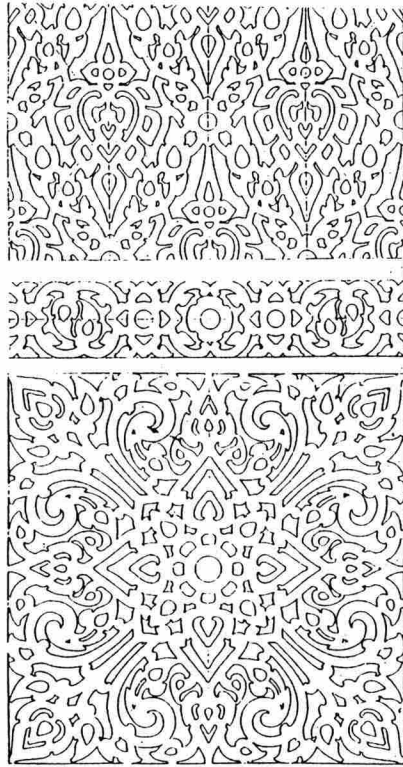
การออกแบบสร้างพระโกศจันทน์เพื่อประกอบพระโกศลงใน
(ออกแบบโดย เรืออากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ กรมศิลปากร)

การดำเนินงานเริ่มจากการขยายแบบ ประกอบเป็นโครงด้วยเหล็กเส้นและตระแกรงลวด ประกอบ ตกแต่งด้วยไม้จันทน์ฉลุลายซ้อนไม้จำนวนกว่า ๒๐,๐๐๐ ชิ้น เป็นลายในศิลปะสถาปัตยกรรมไทย อาทิ กระจัง ประจํายาม ลายบัวกลีบขนุน ดอกไม้ไหว ลายเฟือง ฯลฯ ซึ่งเป็นลายที่มีมาแต่โบราณ

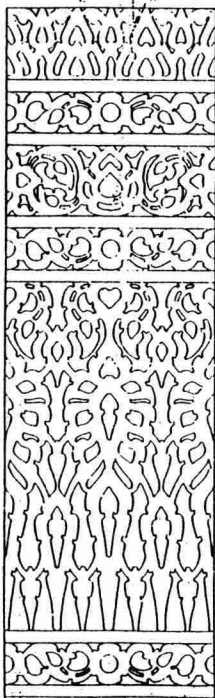

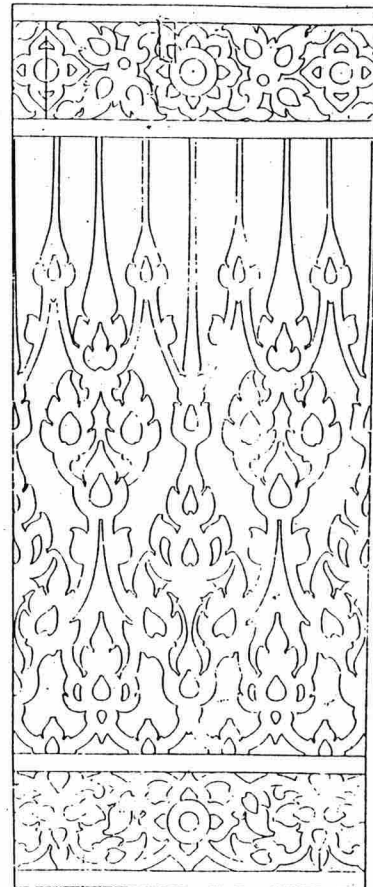
ตัวอย่างของลวดลายประดับสถาปัตยกรรมในพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ลายที่เสาประธานภายในพระเมรุมาศ

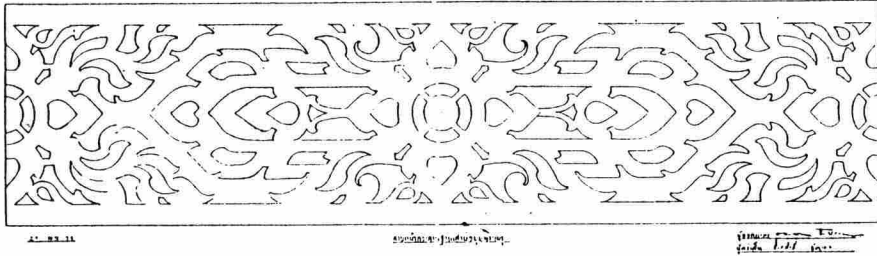

ลายบริเวณหัวซื่อพระเมรุมาศ

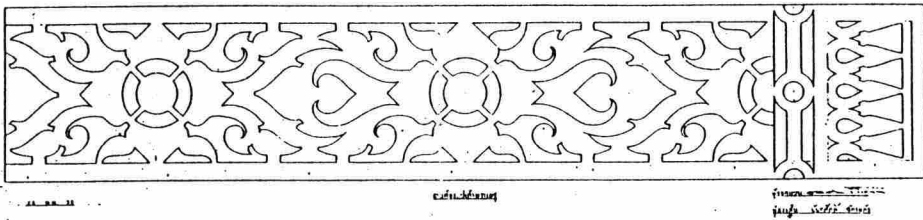

ลายกรวยเชิงที่ฐานเสา

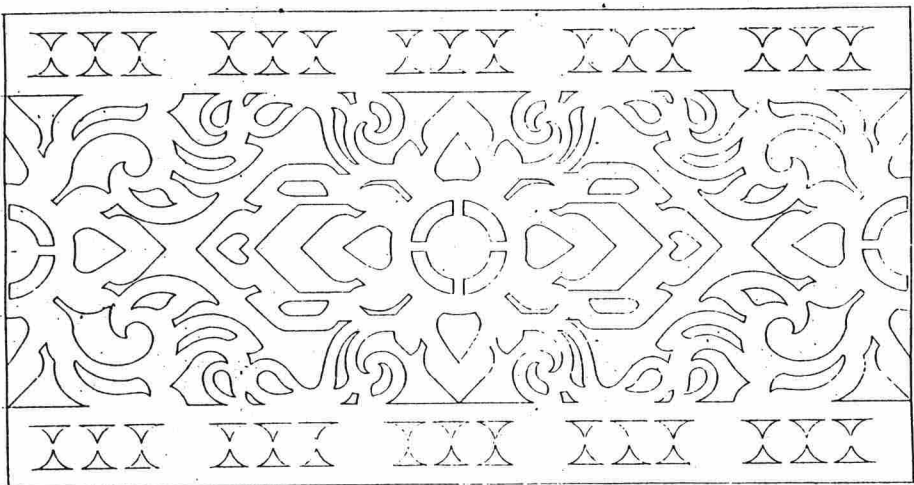

ลายหน้ากระดานของฐานย่อมุมอาคารพระเมรุ

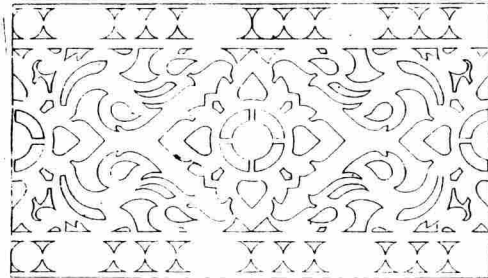
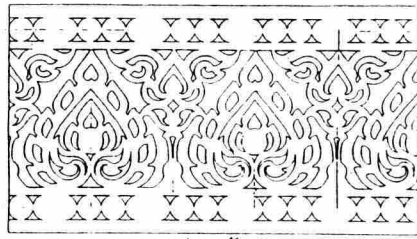

ลายท้องแปเท้าของพระเมรุมาศ

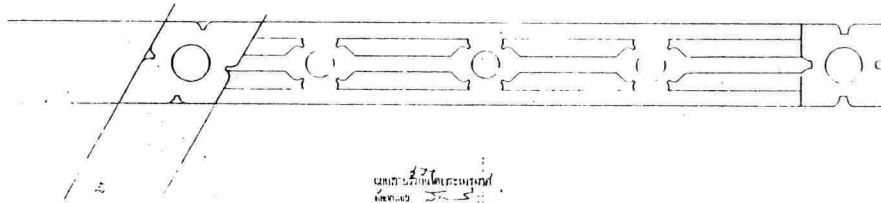

ลายหน้ากระดานส่วนฐานพระเมรุมาศชั้นที่ ๓ และชั้นที่ ๔

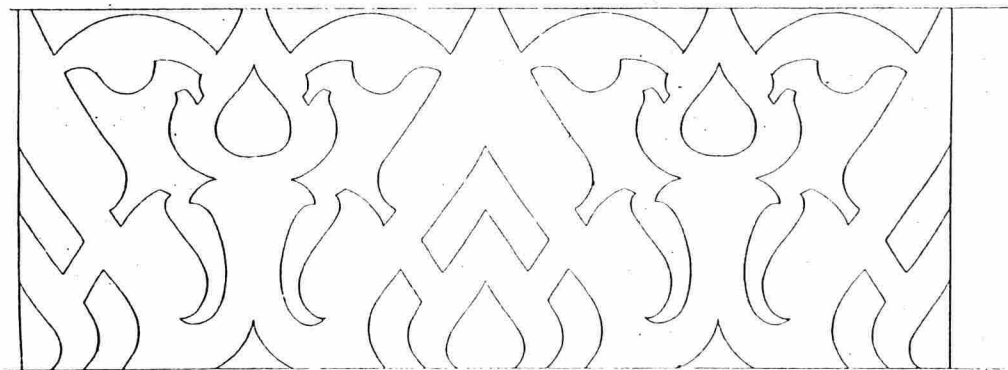

ลายบัวหางายส่วนฐานพระเมรุมาศชั้นที่ ๓

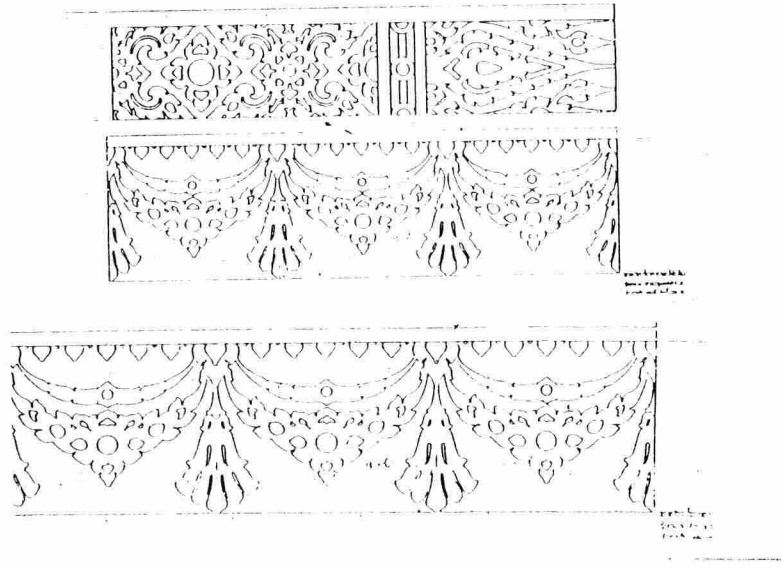

ลายบริเวณรั้วบันไดของพระเมรุมาศ

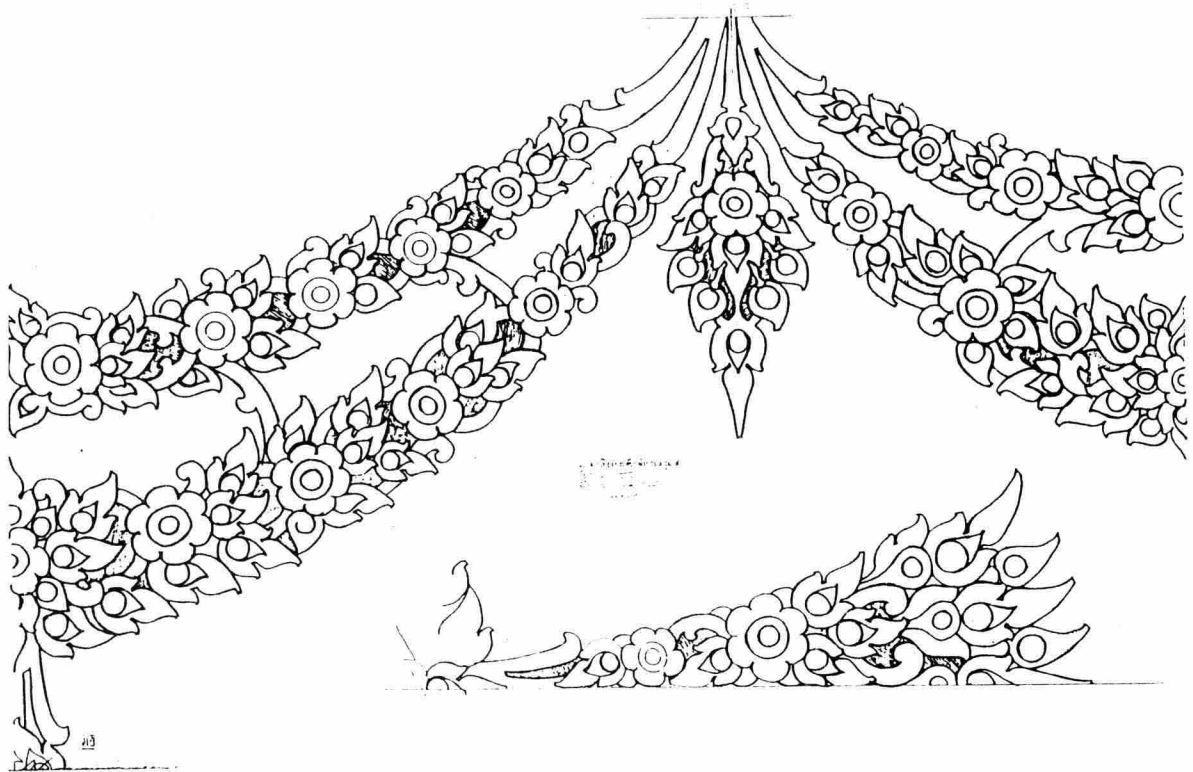

ลายบัวชั้นที่ ๑ ส่วนที่รับหน้ากระดานของชั้นที่ ๒

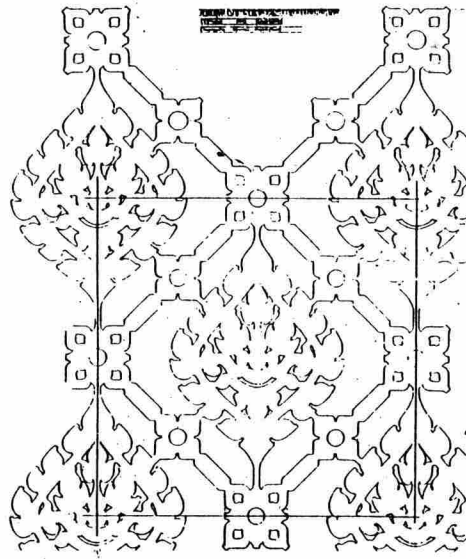

ลายเชิงแปและลายแปหัวเตา

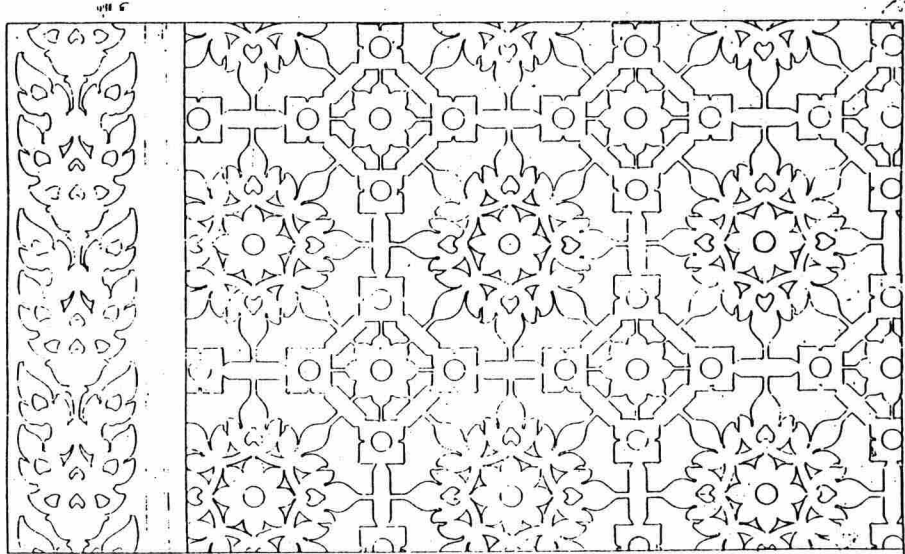

แบบลายเฟื้องประดับหน้าพระเมรุ

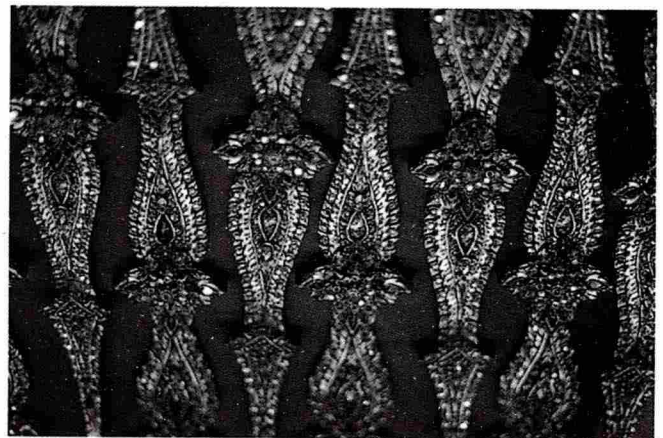
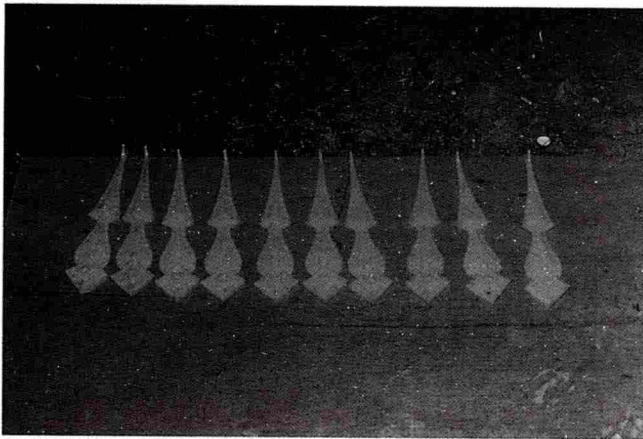
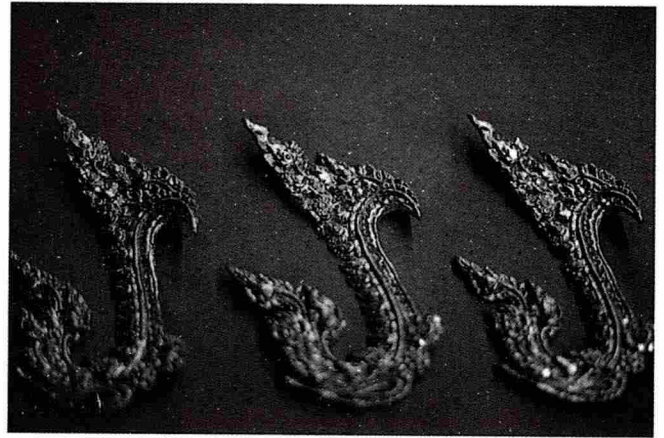

ลายผนังข้างลายราชวัติบนเครื่องยอดของพระเมรุมาศ

ลายผนังประดับเครื่องยอดพระเมรุมาศ

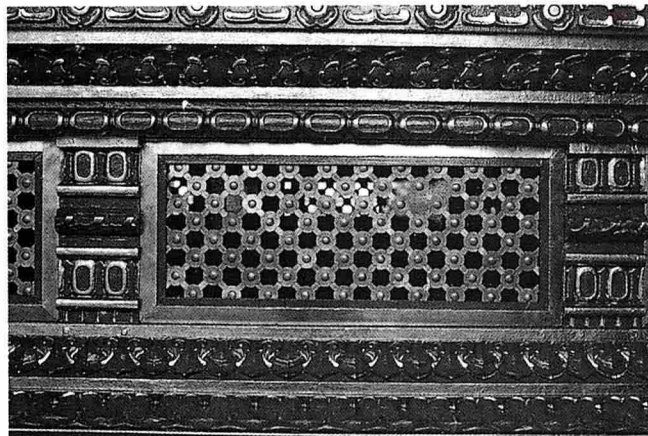
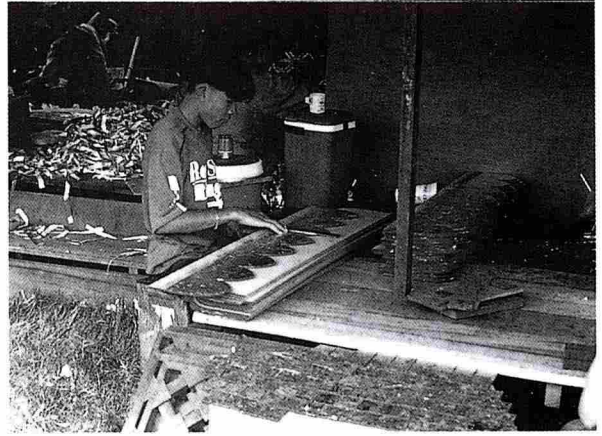
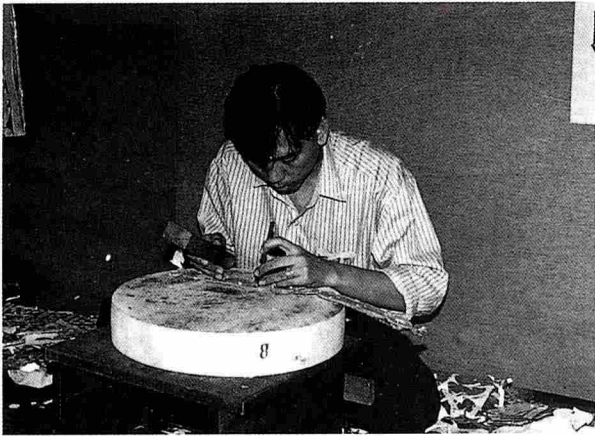

การปฏิบัติงานช่างฝีมือในลวดลายเครื่องประดับองค์เทวดา

การปฏิบัติงานของช่างในการตอกลายและตกแต่งลาย เพื่อประดับตกแต่งพระเมรุ

ลายประกอบรั้วราชวัติ และลูกทรงพระที่นั่งทรงธรรมเป็น เรขิน

บทที่

งานโครงสร้างทางวิศวกรรมของ พระเมรุมาศและอาคารประกอบ พระเมรุมาศ *

ในการก่อสร้างพระเมรุมาศเพื่อประกอบในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ท้องสนามหลวงนั้น งานส่วนวิศวกรรมโครงสร้างนับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งตามหลักและกระบวนการในการก่อสร้างสถาปัตยกรรม ซึ่งในการออกแบบและคำนวณในครั้งนี้ ได้มีการกำหนดลักษณะของ โครงสร้างและวัสดุที่ใช้ ตลอดจนมาตรฐานในการออกแบบอาคารทั้งหมดในแบบเดียวกัน ดังนี้

กำหนดลักษณะของโครงสร้างและวัสดุที่ใช้

๑. การก่อสร้างครั้งนี้เป็นอาคารที่ใช้โครงสร้างแบบชั่วคราวทั้งหมด
๒. อาคารที่ก่อสร้างเมื่อเลิกใช้งานแล้ว สามารถรื้อถอดไปประกอบติดตั้งใหม่ได้
๓. โครงสร้างและวัสดุที่ใช้มีความมั่นคงแข็งแรง ปลอดภัยเพียงพอในการใช้งาน
๔. โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง และเหล็กรูปพรรณประกอบกัน

กำหนดมาตรฐานในการออกแบบอาคารทั้งหมดในแบบเดียวกัน ดังนี้

CRITERIA : งานวิศวกรรมโยธา

๑. น้ำหนักบรรทุกจรบนหลังคา	๕๐ กก./ม ^๒
๒. น้ำหนักบรรทุกจรที่พื้นรับได้	๓๐๐ กก./ม ^๒
๓. WIND LOAD (แรงลม)	๑๒๐ กก./ม ^๒
๔. Fs	๑๒๐๐ กก./ม ^๒

* วิจัย เวทีรังสีการ วิศวกรรมโยธา สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร

๕. BEARING CAPACITY ของดิน 5000 กก./ม^2
๖. STRESS ไม้เนื้อแข็งปานกลาง 100 กก./ซม.^2
 ($80 \text{ กก./ซม.}^2 \times 1.25$ (เพิ่มกำลังได้ ๑๕ % กรณีเป็นงานชั่วคราว))
 = 100 กก./ซม.^2 ใช้เป็น 100 กก./ซม.^2)

รายละเอียดลักษณะโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในแต่ละอาคาร

๑. อาคารพระเมรุมาศ

๑.๑ งานฐานราก

งานฐานรากพระเมรุมาศ ออกแบบฐานรากเป็นฐานรากแผ่ชนิดไม่ต้องตอกเข็ม เพราะดินสามารถรับน้ำหนักบรรทุกปลอดภัยได้ $5,000 \text{ กก./ม}^2$ (5 ตัน/ม^2) ฐานรากได้ออกแบบใช้พื้นคอนกรีตสำเร็จอัดแรงแบบกลวง (HOLLOW CORE) เป็นตัวรับน้ำหนักบรรทุกแล้วถ่ายน้ำหนักลงดิน

๑.๒ งานเสาพระเมรุมาศ

เป็นเสาเหล็กประกอบเป็นเหล็กรูปพรรณหน้าตัดชนิดต่างๆ เชื่อมยึดติดเป็นโครงถักยึดโยงกันและทำเป็นย่อมุมตามแบบทางสถาปัตยกรรมกำหนด โคนเสารองรับด้วยเหล็กแผ่นเชื่อมยึดโครงเสากับเหล็กรองเสาบนฐานราก เสาพระเมรุมาศบางส่วนเป็นเสาไม้เนื้อแข็งวางบนฐานรากโดยถูกยึดตรึงไว้ด้วยไม้ยึดโคนเสาแล้วยึดด้วยนอต-สกรู

๑.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง ไม้เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด แล้วปูด้วยพื้นไม้เนื้อแข็งชนสนิทก่อนปูทับหน้าด้วยพื้นไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง

๑.๔ งานโครงสร้างบันได

โครงสร้างบันได เช่น คาน ตง แม่บันได ลูกตั้งลูกนอนบันได และเสาบันได เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด

๑.๕ งานโครงสร้างหลังคา

๑.๕.๑ โครงหลังคามุข

โครงหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก จันทันพรางเป็นไม้เนื้อแข็ง กลอนและแปเป็นไม้เนื้อแข็ง มุงหลังคาด้วยแผ่นไม้อัดจลุลายแบบกระเบื้องหางมนบุกระดาศี

๑.๕.๒ โครงหลังคาพระเมรุมาศ

การออกแบบต้องคำนึงถึงแรงลมเป็นหลัก โครงสร้างโดยรวมจัดเป็นรูปแบบของโครงถัก (TRUSS และ FRAME) ถายน้ำหนักเป็นชั้นๆ ตามรูปแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งในการออกแบบครั้งนี้รูปแบบสถาปัตยกรรมมีส่วนแคบมาก ทำให้รูปแบบของโครงสร้างเกือบจะเป็นโครงถักรูปของเสารับแรงลม ดังนั้น โครงสร้างจึงทำด้วยเหล็กเชื่อมเป็นโครงถักทั้งหมด

๒.อาคารพระที่นั่งทรงธรรมและศาลาลูกขุน

๒.๑ งานฐานราก

งานฐานรากพระที่นั่งทรงธรรมและศาลาลูกขุน ออกแบบเป็นฐานแผ่ ชนิดไม่ต้องตอกเข็ม จึงออกแบบเป็นพื้นคอนกรีตสำเร็จรูปชนิดพื้นคอนกรีตอัดแรงแบบกลวง (HOLLOW CORE) เป็นตัวรับน้ำหนักบรรทุกแล้วถ่ายน้ำหนักลงดิน

๒.๒ งานเสาพระที่นั่งทรงธรรม และศาลาลูกขุน

เสาทั้งหมดเป็นเสาไม้เนื้อแข็ง

๒.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง ค้ำยัน ไม้รัดดินเสา เป็นไม้เนื้อแข็ง ปูด้วยพื้นไม้เนื้อแข็ง ชนสนิท แล้วปูทับผิวหน้าพื้นด้วยไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง

๒.๔ งานโครงสร้างบันไดไม้

โครงสร้างบันได เช่น คาน ตง แม่บันได ลูกตั้งและลูกนอน เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด

๒.๕ งานโครงสร้างหลังคา

โครงสร้างหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก จันทันพรางเป็นเหล็ก แปเป็นไม้เนื้อแข็ง วางนอนมุงหลังคาด้วยแผ่นโลหะพับลอน

๓.อาคารพลับพลายกในบริเวณพิธี (ท้องสนามหลวง)

๓.๑ งานฐานราก

งานฐานรากพลับพลายกหลังนี้ ออกแบบเป็นฐานรากแผ่ชนิดไม่ต้องตอกเข็ม จึงออกแบบเป็นพื้นสำเร็จรูปชนิดพื้นคอนกรีตอัดแรงแบบกลวง (HOLLOW CORE) เป็นตัวรับน้ำหนักบรรทุกแล้วถ่ายน้ำหนักลงดิน

๓.๒ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง เป็นไม้เนื้อแข็ง ปูพื้นด้วยไม้เนื้อแข็งชนสนิท แล้วปูทับผิวหน้าด้วยไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง

๓.๔ งานโครงสร้างบันไดไม้

โครงสร้างบันไดเป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด

๓.๕ งานโครงหลังคา

โครงหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก จันทันพรางเป็นเหล็ก แปเป็นแปเหล็กวางนอนมุงหลังคาด้วยแผ่นโลหะพับลอน

๔.อาคารพลับพลายกหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์และหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๔.๑ งานฐานราก

เนื่องจากอาคารจะต้องก่อสร้างอยู่บนทางเท้าของกรุงเทพมหานคร จึงไม่สามารถทำฐานรากแบบอาคารประกอบพระเมรุมาศหลังอื่นๆ ได้ จึงได้ออกแบบเป็นไม้รองคานและไม้จัวเป็นฐานราก ซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งหมด และยังได้ตอกหมุดด้วยไม้เนื้อแข็งฝังลงในดินแข็งเป็นระยะๆ ช่วยยึดให้มั่นคงแข็งแรงเพิ่มขึ้นด้วย

๔.๒ งานเสาปลั๊บลายก

เสาทั้งหมดเป็นไม้เนื้อแข็ง

๔.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง ไม้ปิดตง ไม้รัดเสา เป็นไม้เนื้อแข็ง ปูด้วยพื้นไม้เนื้อแข็งชนสนิท แล้วปูทับด้วยไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง

๔.๔ งานโครงสร้างบันไดไม้

โครงสร้างบันไดไม้ เช่น แม่บันได ลูกตั้ง และลูกนอนเป็นไม้เนื้อแข็ง

๔.๕ งานโครงสร้างหลังคา

โครงสร้างหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก จันทันพรางเป็นเหล็ก แปเป็นแปเหล็กวางนอน มุงหลังคาด้วยแผ่นโลหะพับลอน

๕.อาคารทับเกษตรและช่าง

๕.๑ งานฐานราก

งานฐานรากทับเกษตรและช่าง ออกแบบเป็นฐานรากแผ่ชนิดไม่ต้องตอกเข็ม จึงออกแบบเป็นพื้นคอนกรีตสำเร็จรูปชนิดพื้นคอนกรีตอัดแรงแบบกลวง (HOLLOW CORE) เป็นตัวรับน้ำหนักบรรทุกแล้วถ่ายน้ำหนักลงดิน

๕.๒ งานเสาทับเกษตรและช่าง

เสาทั้งหมดเป็นไม้เนื้อแข็ง

๕.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง ไม้ปิดหัวลง เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ปูด้วยพื้นไม้เนื้อแข็งชนสนิท แล้วปูทับผิวหน้าด้วยไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง ก่อนปูด้วยกระเบื้องยางลายไม้

๕.๔ งานโครงสร้างหลังคา

โครงสร้างหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก จันทันพรางเป็นเหล็ก แปเป็นแปเหล็กวางตามนอน มุงหลังคาด้วยแผ่นโลหะพับลอน

๖.อาคารทีมและห้องสุขา

๖.๑ งานฐานราก

งานฐานรากทีมและห้องสุขาออกแบบเป็นฐานรากชนิดไม่ต้องตอกเข็ม จึงออกแบบเป็นพื้นคอนกรีตสำเร็จรูปชนิดพื้นคอนกรีตอัดแรงแบบกลวง (HOLLOW CORE) เป็นตัวรับน้ำหนักบรรทุกแล้วถ่ายลงดิน

๖.๒ งานเสาอาคารทีมและห้องสุขา

เสาทั้งหมดเป็นเสาไม้เนื้อแข็ง

๖.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง ไม้ปิดหัวตง เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ปูด้วยพื้นไม้เนื้อแข็งสนิท และปูทับผิวหน้าด้วยไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง ก่อนปูด้วยกระเบื้องยางลายไม้

๖.๔ งานโครงหลังคา

โครงหลังคาใช้จันทันและอะเสเหล็ก แปเป็นแปเหล็กวางตามนอน แล้วมุงด้วยแผ่นโลหะพับลอน

๗. รั้วราชวัติ - เสาหงส์ - เสาฉนวน

๗.๑ รั้วราชวัติ

- ฐานรากรั้ว เป็นเสาเหล็กที่กลมรอบกั้ววไนท์ พร้อมด้วยไม้เนื้อแข็งรัดโคนเสายึดแน่นด้วยนอต
- เสารั้ว เป็นไม้เนื้อแข็ง
- รั้ว เป็นไม้อัดฉลุลายประกอบลวดบัวตามแบบสถาปัตยกรรม

๗.๒ เสาหงส์

- ฐานราก เป็นเสาเหล็กที่กลมรอบกั้ววไนท์ แล้วเทคอนกรีตหุ้ม
- เสาหงส์ เป็นไม้เนื้อแข็ง

๗.๓ เสาฉนวน

- ฐานราก เป็นเสาเหล็กที่กลมรอบกั้ววไนท์
- เสาฉนวน เป็นไม้เนื้อแข็ง

๘. อาคารหอเปลื้อง

๘.๑ งานฐานราก

งานฐานรากหอเปลื้อง ออกแบบเป็นฐานรากแผ่ชนิดไม่ต้องตอกเข็ม จึงออกแบบเป็นพื้นสำเร็จรูปชนิดพื้นคอนกรีตอัดแรงแบบกลวง (HOLLOW CORE) เป็นตัวรับน้ำหนักบรรทุกแล้วถ่ายน้ำหนักลงดิน

๘.๒ งานโครงสร้างรับพื้น

เสาทั้งหมดเป็นเสาไม้เนื้อแข็ง

๘.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ปูพื้นด้วยไม้เนื้อแข็งชนสนิทแล้วปูทับผิวหน้าด้วยไม้อัดอีกชั้นหนึ่ง

๘.๔ งานโครงสร้างหลังคา

โครงหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก จันทันพรางเป็นเหล็ก แป้ไม้เนื้อแข็งวางตามแนวนอน หลังคามุงด้วยไม้อัดฉลุลายแบบกระเบื้องหางมน

๙. อาคารปะรำ

๙.๑ งานฐานราก

ฐานรากเป็นแผ่นเหล็กหนา ๙ มม.

๙.๒ งานเสาปะรำ

เสาเป็นเสาเหล็กตอกยึดด้วยลวดสลิงซิงกับพื้นดินกันล้ม

๙.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้นเป็นตงไม้เนื้อแข็ง ปูพื้นด้วยไม้เนื้อแข็งชนสนิท

๙.๔ งานโครงสร้างหลังคา

โครงหลังคาเป็นโครงเหล็กเชื่อมเป็นโครงถัก

๑๐. เกยลา

๑๐.๑ งานฐานราก

ฐานรากไม่มีเนื่องจากวางบนพื้น ค.ส.ล. เดิม

๑๐.๒ งานเสา

เสาและไม้รัดโคนเสาเป็นไม้เนื้อแข็ง

๑๐.๓ งานโครงสร้างรับพื้น

โครงสร้างรับพื้น เช่น คาน ตง เป็นไม้เนื้อแข็ง พื้นเป็นไม้เนื้อแข็งปูชนสนิท ปูทับผิวหน้าพื้นไม้ด้วยไม้อัด

๑๐.๔ งานโครงสร้างบันได

โครงสร้างบันได เช่น แม่บันได ลูกตั้งลูกนอนบันได เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด

งานไฟฟ้าดวงโคม

๑.อาคารพระเมรุมาศ

อาคารพระเมรุมาศตั้งอยู่ตรงกลาง ถูกล้อมไปด้วยอาคารประกอบพิธีอื่นๆ ดังนั้นแนวความคิดในการออกแบบไฟฟ้าส่องสว่างจะต้องทำให้ตัวอาคารโดดเด่นและมีโทนสีที่กลมกลืน ซึ่งจะมีลักษณะการออกแบบดังนี้

- ส่วนกลางของพระเมรุมาศอันเป็นที่ประดิษฐานจิตกาธาน จะประดับด้วยไฟที่ดาวเพดานเป็นหลอด HALOGEN ๑๐๐ W ส่วนที่ผนังจะติดไฟหลอดขนาดเล็กเพื่อให้ดูระยิบระยับ แต่ให้ความสว่างที่ดี เป็นหลอด HALOGEN ๑๒V ๕๐W (ข้อควรระวังสำหรับหลอดพวกนี้คือ ความร้อนซึ่งจะต้องออกแบบติดตั้งให้ดี มีฉนวนความร้อนที่จะแผ่กระจายไปถึงผนัง)
- ส่วนพื้นที่พระเมรุมาศชั้นกลาง จะมีรูปเทวดาถือฉัตร ที่ฉัตรก็จะประดับด้วยโคมไฟฟ้า และที่แท่นฐานเทวดาก็จะมีไฟ SPOTLIGHT สาดส่องผนังของพระเมรุมาศและแท่นฐานเทวดา
- ส่วนล่างสุดที่ฐานพระเมรุมาศจะประดับด้วย ไฟ FLUORESCENT สี WARM WHITE รอบฐาน (ยกเว้นบันได) ไฟในส่วนนี้จะทำให้ดูประหนึ่งว่าพระเมรุมาศลอยตัวอยู่
- ในส่วนยอดฉัตรของพระเมรุมาศจะมีไฟ SPOTLIGHT ส่องเพื่อบ่งชี้ ชั้น เชิง และเครื่องประดับ ลวดลายต่างๆ ของยอดฉัตร
- และที่จะลืมไม่ได้ก็คือโคมไฟฉาย FLOODLIGHT ที่จะฉายรอบด้านของอาคารพระเมรุมาศโดยใช้แสงสีทอง ซึ่งจะทำให้เครื่องทรงต่างๆ ขององค์พระเมรุมาศสุกปลั่ง ดูสวยงามยิ่งนัก
- พัดลมดูดอากาศเพื่อดูดอากาศขณะถวายพระเพลิง
- การติดตั้งโคมไฟ FLOODLIGHT จะต้องไม่ส่องไปในแนวตรงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับลักษณะของโคมต้องมี GLARE น้อยที่สุด

๒.อาคารพระที่นั่งทรงธรรม

- เป็นอาคารที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพักผ่อน และประกอบพิธีทางศาสนา อาคารหลังนี้จะประดับด้วยโคมไฟ FLUORESCENT (โทนสีของหลอดเป็นสี COOL

WHITE) ซึ่งจะให้แสงสีขาวอมเหลือง เป็นสีที่นุ่มนวลไม่บาดตา ติดตั้งไว้ที่ผนังหลบซ่อนอยู่เหนือคาน ดังนั้นแสงที่ลงมาบนพื้น จะเป็นลักษณะกึ่ง INDIRECT LIGHT

ส่วนที่ฝ้าเพดานจะประดับด้วยไฟที่ดาวเพดาน ซึ่งจะมีหลอดไฟดวงใหญ่ล้อมรอบด้วยหลอดไฟดวงเล็ก ทำให้เพดานดูระยิบระยับสวยงาม

- ในส่วนหนึ่งของอาคารพระที่นั่งทรงธรรม จะมีห้องประทับพักผ่อนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายในห้องจะประดับไฟ FLUORESCENT ซ่อนอยู่ในหลังข้างผนัง ในส่วนกลางห้องจะมีโคมไฟ ผนังภายในตกแต่งอย่างสวยงามโดยมณฑนากรของกรมศิลปากร ภายในห้องประทับและห้องสรง ติดตั้งระบบปรับอากาศ และพัดลมดูดอากาศเพื่อการถ่ายเทของอากาศ
- บริเวณที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับประกอบพระราชพิธีติดตั้งเครื่องปรับอากาศ
- ใต้อาคารพระที่นั่งทรงธรรม ติดตั้งบิ๊มน้ำ ๑ ชุด เพื่อจ่ายน้ำให้ห้องสรง และห้องน้ำพระสงฆ์

๓. อาคารศาลาอุทกขุณ และอาคารประกอบหลังอื่น ๆ

เป็นอาคารที่ขนาบอยู่ข้างอาคารพระที่นั่งทรงธรรม การออกแบบไฟฟ้าแสงสว่างอาคารนี้ใช้โคม FLUORESCENT หลอดสี COOL WHITE ติดตั้งที่ผนัง

นอกเหนือจากการออกแบบส่องสว่างให้อาคารและพื้นที่บริเวณแล้ว สิ่งที่ขาดเสียมิได้คืออุปกรณ์ไฟฟ้าที่จะอำนวยความสะดวกในการใช้อาคาร ตลอดถึงการควบคุมงานระบบ และความปลอดภัย ดังนั้น ในการออกแบบจะต้องพิจารณาให้มีสิ่งต่อไปนี้

๑. ทุกอาคารมีเต้ารับไว้ในตำแหน่งต่างๆ ของอาคารเพื่อต่อเข้ากับอุปกรณ์ไฟฟ้า เช่น พัดลม เครื่องไฟฉุกเฉินแบบเคลื่อนที่

๒. ระบบการควบคุมไฟฟ้า

การออกแบบระบบควบคุมไฟฟ้าจะต้องสามารถควบคุมได้จากแหล่งเดียว ซึ่งในการออกแบบครั้งนี้แหล่งควบคุมระบบไฟฟ้าทั้งหมดติดตั้งอยู่ที่บริเวณอาคารห้องน้ำ ที่ตำแหน่งนี้สามารถควบคุมไฟฟ้าที่จ่ายให้อาคารแต่ละหลังได้ (ที่อาคารแต่ละหลัง เช่น พระเมรุมาศ อาคารพระที่นั่งทรงธรรม ซ่าง ฯลฯ จะมีระบบควบคุมย่อยอยู่)

๓. สายไฟฟ้า

สายไฟฟ้าที่เป็นสาย WIRING ภายในอาคารใช้สาย PYC TYPE เดินซ่อนในฝ้าเพดาน ในเสาหรือใต้อาคาร ส่วนภายนอกอาคารหรือที่มีความชื้นใช้สาย NYY ๒-CORE และ ๔-CORE ผึงดินโดยตรงซึ่งสาย NYY ที่ใช้นี้รวมถึงสายส่งจากแหล่งควบคุมใหญ่มายังแหล่งย่อยด้วย

๔. ความปลอดภัย อุปกรณ์ที่นำมาใช้ถึงแม้ว่าจะเป็นงานชั่วคราว แต่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยอย่างสูง

๕. ความเชื่อถือได้ในงานระบบ

การออกแบบระบบควบคุมนั้น เนื่องจากบริเวณท้องสนามหลวงเป็นเขต NETWORK การไฟฟ้าจึงจ่ายกระแสไฟฟ้าให้จาก ๒ แหล่ง ดังนั้น ตู้เมนไฟฟ้าจึงมี MAIN CIRCUIT BREAKER ๒ ชุด สำหรับรับกระแสไฟตรงจากการไฟฟ้าและอีก ๒ ชุด สำหรับต่อเข้ากับ GENERATOR ของการไฟฟ้าในกรณีไฟดับ ระบบทั้งหมดของงานพระราชพิธีนี้จะถูกต่อเข้ากับ GENERATOR ของการไฟฟ้าในทันที (GENERATOR ของการไฟฟ้าเดินเครื่อง ๑๐๐% ตลอดเวลาขณะมีงานพระราชพิธี)

กรมศิลปากรได้มีคำสั่งที่ ศ.ก. ๗๒๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๘ และตามคำสั่งแก้ไขเพิ่มเติมที่ ศ.ก. ๗๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๓๑ ม.ค. ๒๕๓๙ แต่งตั้งคณะกรรมการทำงานต่างๆ เพื่อดำเนินการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี เพื่อทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คณะทำงานฝ่ายวิศวกรรมเป็นคณะทำงานหนึ่งตามคำสั่งนี้ ประกอบด้วย

คณะทำงานฝ่ายวิศวกรรม ประกอบด้วย

๑. นายอารักษ์ สันหิตกุล
ผู้อำนวยการสถาบันศิลปกรรม	ประธานคณะทำงาน
๒. นายสุทิน เจริญสวัสดิ์
ผู้อำนวยการส่วนวิศวกรรม	รองประธานคณะทำงาน
๓. นายสุวัฒน์ ค่ายแสง
วิศวกรโยธา ๗	รองประธานคณะทำงาน
๔. นายศิริพงษ์ บุรณอารีย์พงษ์
วิศวกรโยธา ๖	คณะทำงาน
๕. นายพูลลาภ อินทรนัญ
วิศวกรโยธา ๖	คณะทำงาน
๖. นายจุมภฏ ตรัสศิริ
เจ้าหน้าที่บริหารงานฯ ๗	คณะทำงาน
๗. นายทวี สมโลก
วิศวกรไฟฟ้า ๖	คณะทำงาน
๘. นายเอกวัฒน์ วงศ์พินทุ
วิศวกรโยธา ๕	คณะทำงาน
๙. นายปรีชา วุฒิสสมบัติ
วิศวกรไฟฟ้า ๕	คณะทำงาน
๑๐. นายวิชัย เวทรังสิการ
วิศวกรโยธา ๕	คณะทำงาน
๑๑. นางแสงแข ทองยังยืน
นักวิชาการศึกษา ๓	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒. นายนิยม ผลคง	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ออกแบบและคำนวณโครงสร้างพระเมรุมาศ อาคารประกอบพระเมรุมาศ ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี
๒. ปฏิบัติราชการอื่นที่ได้รับมอบหมาย
๓. ประสานงานกับคณะทำงานฝ่ายต่างๆ รายงานผลการปฏิบัติงานให้คณะกรรมการทราบการรับผิดชอบดำเนินการออกแบบคำนวณโครงสร้างของอาคารต่างๆ

<p>๑. อาคารพระเมรุมาศ
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	<p>๑. นายอารักษ์ สังหิตกุล
๒. นายสุทิน เจริญสวัสดิ์</p>
<p>๒. พระที่นั่งทรงธรรม และศาลาอุทฺทุน
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	<p>๑. นายอารักษ์ สังหิตกุล
๒. นายสุวัฒน์ ค่ายแสง</p>
<p>๓. ปลับพลายกในบริเวณพิธี
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายพูลลาภ อินทรนัญ
<p>๔. ปลับพลายกหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายศิริพงษ์ บุรณารีย์พงษ์
<p>๕. ทับเกษตรและช่าง
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายวิชัย เวทรังสิการ
<p>๖. ทิม
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายจุมภฏ ตรัสศิริ
<p>๗. รั้วราชวัติ
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายเอกวัฒน์ วงศ์พินทุ
<p>๘. หอเปลื้อง
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายสุทิน เจริญสวัสดิ์
<p>๙. ประตู
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายอารักษ์ สังหิตกุล
<p>๑๐. เกยลา
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	นายสุทิน เจริญสวัสดิ์
<p>๑๑. งานไฟฟ้าดวงโคมทุกอาคาร
ผู้รับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้าง</p>	<p>๑. นายทวี สมโลก
๒. นายปรีชา วุฒิสมบัติ</p>

ฐานรากสำเร็จรูปพระเมรุมาศ

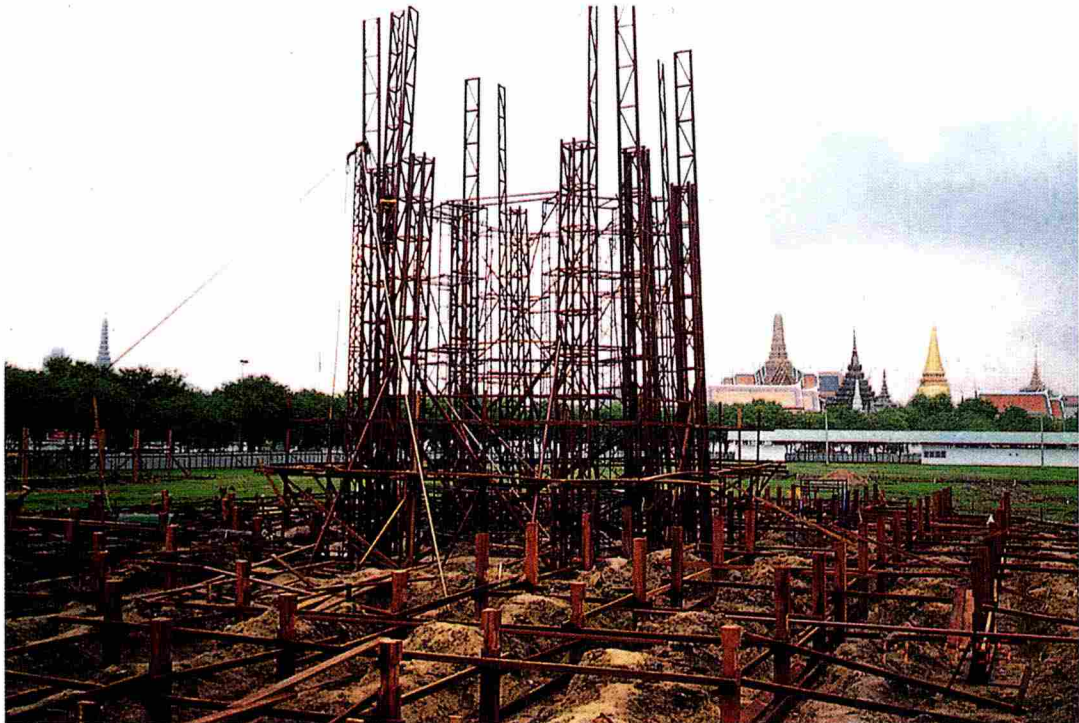

เหล็กฐานเสารับพระเมรุมาศ

งานติดตั้งเสาเหล็กพระเมรุมาศ

งานติดตั้งเสาเหล็กและเสาไม้พระเมรุมาศ

ฐานรากรับบันไดพระเมรุมาศ

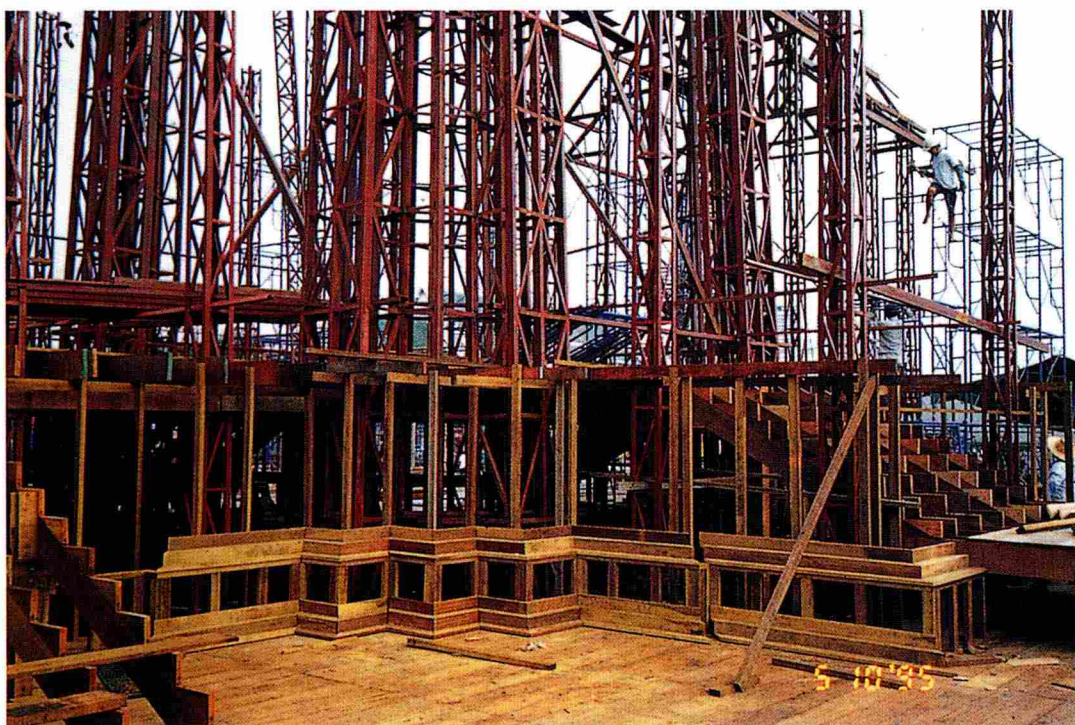

แม่บันไดและพุกไม้บันได พระเมรุมาศ

งานวางคานตงไม้ลานโดยรอบพระเมรุมาศ

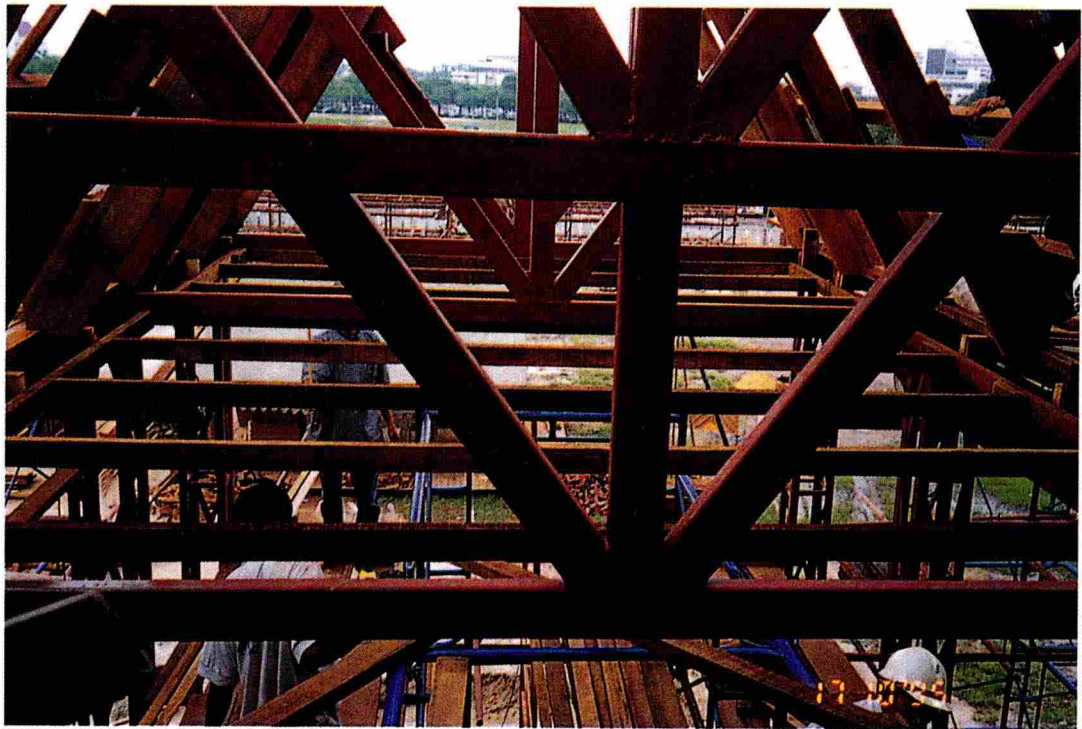

โครงไม้ประกอบฐานรับพระเมรุมาศ

โครงหลังคาปีกนกพระเมรุมาศ

โครงเหล็กหลังคามุม พระเมรุมาศ

โครงเหล็กยอดมณฑป พระเมรุมาศ

เหล็กประกอบโครงหลังคามุขและเสาศา พระเมรุมาศ

รูปแสดงโครงสร้างหลังคาบริเวณมุขที่ประทับด้านทิศตะวันออกพระที่นั่งทรงธรรม

รูปแสดงหลังคาบริเวณมุขที่ประทับด้านทิศตะวันออกพระที่นั่งทรงธรรม

รูปแสดงการปูพื้นอาคารพระที่นั่งทรงธรรม

รูปแสดงการวางตงและคานไม้อาคารพระที่นั่งทรงธรรม

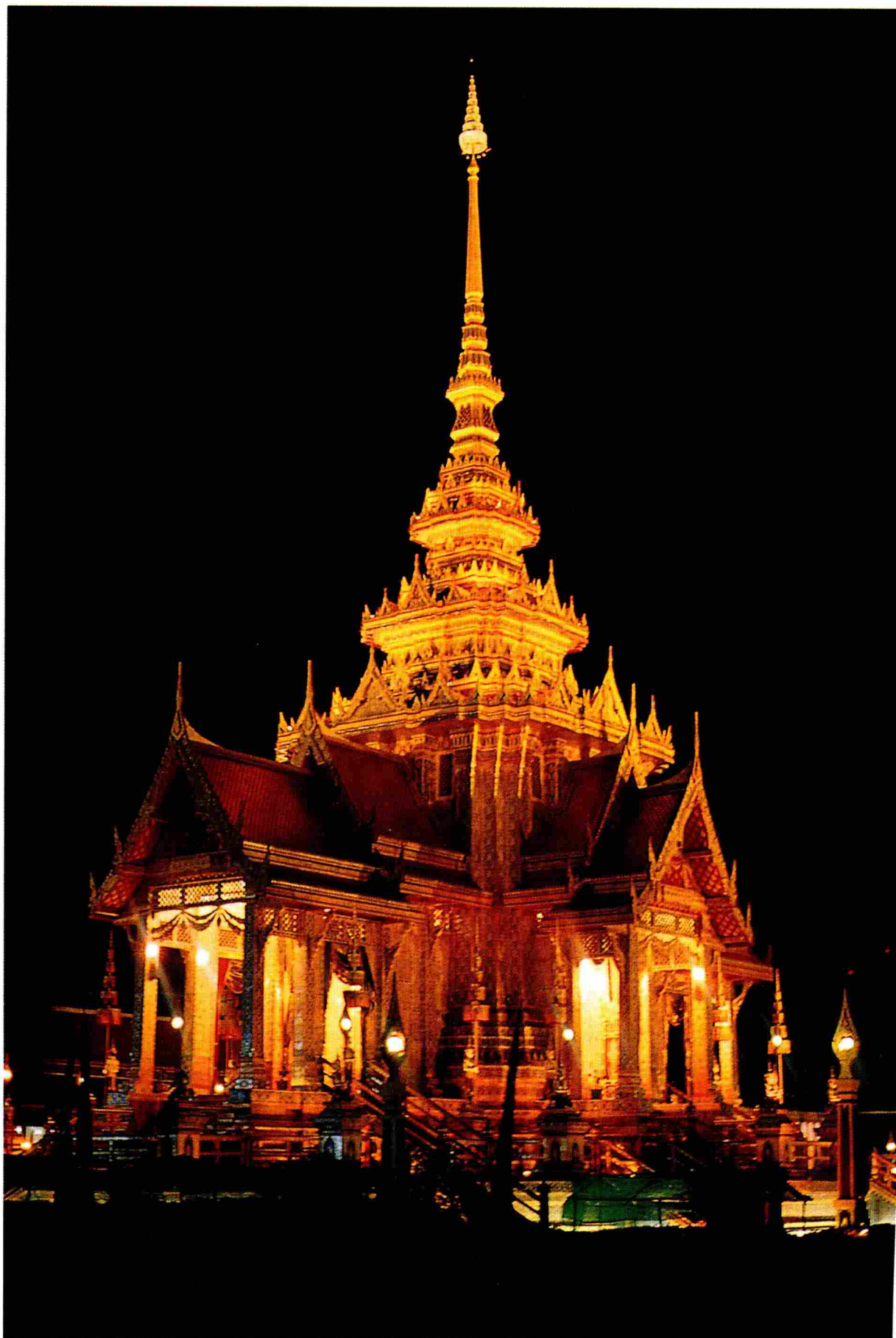

โครงสร้างทับเกษตรและช่าง

โครงสร้างศาลาลูกขุน และพระที่นั่งทรงธรรม

อภิธานศัพท์ที่เกี่ยวข้อง*

- กระบวน** - ตามเป็นหมวดหมู่อย่างเดียวกัน เช่น ลายกระบวนจีน ซึ่งหมายถึงลวดลายที่มีเส้น ชูดลึกลงไปในเนื้อวัตถุทุกประเภท เช่น ไม้หรือหินแสดงรูปวัตถุที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น
- กระบวนแห่** - กระบวนที่ตกแต่งด้วยความงดงามประกอบเกียรติยศ อาทิเช่นงานพระราชพิธีในกระบวนพระอิสริยยศประกอบตามโบราณราชประเพณีด้วย
- กระเบื้องหลังคา** - หมายถึงกระเบื้องมุงหลังคา มีหลายประเภท เช่น กระเบื้องเกล็ดเต่า กระเบื้องครอบปลายเชิงงอน กระเบื้องครอบแป กระเบื้องครอบอกไก่ กระเบื้องครอบหัวอกไก่ กระเบื้องเชิงชาย กระเบื้องดินขอ กระเบื้องมอญ กระเบื้องราง กระเบื้องหางมน ฯลฯ
- กระสวน** - แบบสำหรับสร้างหรือทำวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ เช่น เรือนกระสวนหรือเสื่อกระสวน อาจทำเป็นแบบเขียน หรือหุ่นจำลองเพื่อเป็นแบบตามวิธีโบราณ
- กฤษฎาธาร** - พระที่นั่งสร้างขึ้นเฉพาะราย เพื่อแสดงพระกฤษฎาภิหารแห่งพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นพระเมรุมาศหรือประดิษฐานพระบรมศพ ดังได้กล่าวถึงในการสร้างพระเมรุมาศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
- กวาง** - เพื่องมุนทอรอบให้ผ่อนแรงในการฉุดหรือยกหรือเคลื่อนของที่มีน้ำหนักมากยกจากพื้นให้สูงขึ้น เช่น กวางเกรินบันไดนาคอัญเชิญพระบรมศพ เป็นต้น
- เกริน**
๑. แท่นต่อสองข้างบุษบก ปลายสุดของแต่ละด้านยกลอยประดับกนกใช้สำหรับตั้งฉัตร หรือเป็นที่นั่ง
 ๒. แท่นต่อท้ายราชรถ ปลายยกลอยกนก ใช้สำหรับเป็นที่นั่งของผู้แต่งตัวเป็นเทวดาประจำราชรถ
 ๓. แท่นเลื่อนยกโกศบนรางบันไดนาค สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔
- โกศ** - ที่บรรจุศพเจ้านายแบบหนึ่ง รูปทรงกระบอก ปากกว้าง ฐานสอบแคบมีฝาครอบทำด้วยโลหะเฉพาะองค์ที่ใช้ทรงพระบรมศพ ทำด้วยเงินกาไหล่ทอง ส่วนที่ทรงพระศพหรือศพอื่นๆ ทำด้วยทองแดงหรือเหล็กกลึงรักปิดทอง การตั้งพระศพบำเพ็ญพระราชกุศล จะต้องหุ้มนอก หรือพระลอง หรือลองหุ้ม ตามลำดับพระเกียรติยศอีกชั้นหนึ่ง
- โกศจันทร์** - พระลองทำด้วยไม้จันทน์สลักลาย มีรูปและทรงคล้ายกับพระลองที่ใช้หุ้มนอกโกศบรรจุพระบรมศพพระลองไม้จันทน์นี้ อาจเรียกว่าโกศจันทร์ ก็ได้เมื่อจะถวายพระเพลิงพระบรมศพ เจ้าพนักงานจะเปลื้องพระลองทองออกประกอบพระโกศจันทน์แต่งหุ้มโกศพระบรมศพไว้แทน โกศจันทน์นี้ จะเผาไปพร้อมกับพระบรมศพด้วย

* รวบรวมโดยกำจรเทพ กระต่ายทอง ภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

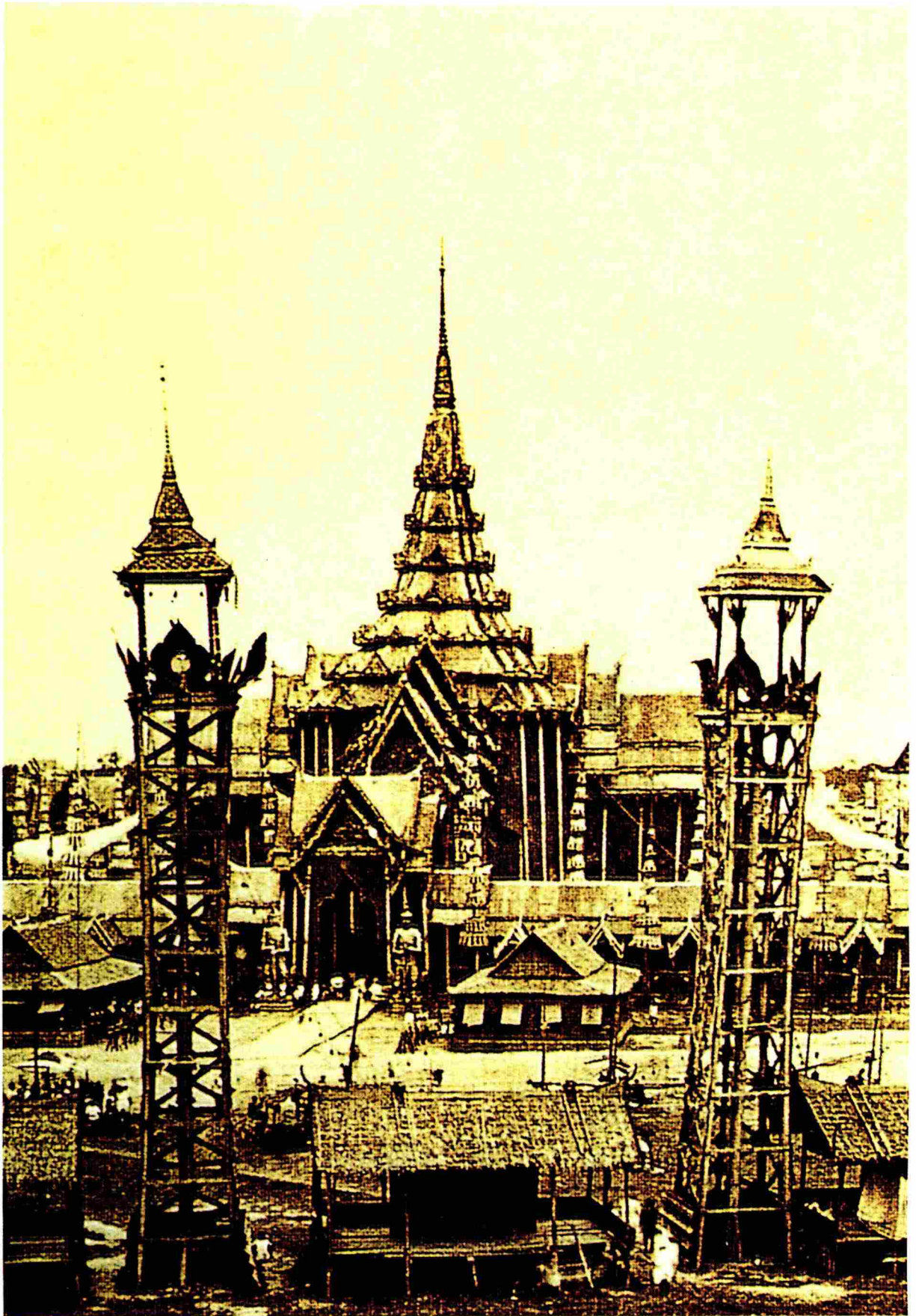

<p>ชาทราย กุด</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ท่อนไม้ค้ำยันสิ่งใด ๆ ก็ตาม ที่ตั้งไว้ไม่ให้ล้ม ซึ่งไม่ข้างหนึ่งจะฝังหรือยื่นอยู่กับพื้น - สิ่งปลูกสร้างรูปโรงหรือศาลา แวดล้อมสิ่งสำคัญที่เป็นประธาน ได้แก่ สถูป เมรุ โบสถ์ หรือวิหาร กุดนี้จะสร้างทั้งสองแบบคือแบบสี่เหลี่ยมหรือรูปกลม เช่น พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร และพระอุโบสถวัดราชบพิธ ส่วนองค์ประกอบอื่นทางสถาปัตยกรรมอาจนำมาสร้างผนวกเข้ากับกุด เพื่อส่งเสริมให้สิ่งที่ปลูกสร้างที่เป็นประธานมีความสวยงาม เช่น วิหารทิศ ประตูทิศ ช่างหรือล้าง เป็นต้น
<p>เครื่องบน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เครื่องไม้ หรือตัวไม้ต่างๆ ขึ้น ที่ประกอบขึ้นเป็นโครงหลังคา หรือส่วนของหลังคาทั้งหมด มักจะใช้ไม้เนื้อแข็งหรือที่เรียกว่าไม้จริง เครื่องประดับ
<p>จตุรมุข</p>	<ul style="list-style-type: none"> - หน้าจั่วอาคารที่แยกออกเป็นสี่ทิศ มีผังอาคารเป็นรูปกากะบาด หลังคาชนิดนี้ มักนิยมมาทำประกอบกับอาคารที่มณฑป พลับพลาพระที่นั่ง หรือพระเมรุมาศ
<p>จันทน์ จิตกาธาน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ไม้เนื้อหอม สำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพ มีกลิ่นหอมเมื่อเผาไฟ - แทนที่เผาศพ หรือที่เรียกทั่วไปว่า เชิงตะกอน ใช้เป็นที่สำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพบนพระเมรุมาศ
<p>ฉากบังเพลิง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ประติมากรรมทางขึ้น-ลงพระเมรุมาศ ฉากบังเพลิงใช้ปิด เมื่อเวลาถวายพระเพลิง ฉากบังเพลิงสำหรับพระเมรุมาศมักจะเขียนรูปเทวดา
<p>ดอกไม้จันทน์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เยื่อไม้จันทน์ลอกเป็นแถบบาง นำมาประดิษฐ์เป็นรูปดอกไม้ขนาดเล็ก ใช้ในการเผาศพในธรรมเนียมที่เรียกว่า เผาหลอก เพื่อให้โอกาสแก่แขกที่ได้รับเชิญมาในงานได้เคารพศพ เป็นครั้งสุดท้ายก่อนเผาจริง
<p>ดอกไม้ร่วง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - รูปลายดอกอิสระ ใช้วางหรือเขียน เว้นช่วงไฟในจังหวะห่าง นิยมเขียนลายผนังอาคาร เป็นรูปดอกไม้โดยเขียนให้ดอกอยู่ล่าง ต้นอยู่บน ความหมายเป็นดอกไม้ที่เทวดาโปรยลงมาจากสวรรค์
<p>ดาวเพดาน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ประกอบเชิงศิลป์ที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับฝ้า เพดานของอาคารในพุทธศาสนาหรือพระที่นั่ง มีลักษณะต่างๆ กัน คือ ดาวจวงกล ดาวรังแตน ดาวดอกจอก ดาวราย และดาวกลีบบัว
<p>ตาลิบัตรบังเพลิง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ตาลิบัตร มีลักษณะเช่นเดียวกับพัดยศของพระสงฆ์ ใช้ประดับพระเมรุมาศ นิยมทำเป็นรูปตุ๊กตาเทวดานั่งคุกเข่าหรือยืน ถือตาลิบัตรบังเพลิงรายรอบบริเวณฐานพระเมรุ
<p>ทับเกษตร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เรือนระเบียงคด
<p>แทงหยวก</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การทำหยวกให้มีลวดลายประดับ ใช้ในการตกแต่งในงานศพ ระดับจิตกาธาน
<p>บุษบก</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เรือนยอดหลังคาทรงมณฑป มี ๔ เสา ตัวเรือนโปร่งฐานที่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ย่อมุมไม้ ๑๒ ทำขึ้นเพื่อประดิษฐานสิ่งที่ควรสักการะ เช่น บุษบกประดิษฐานพระแก้วมรกต บุษบกนี้ประยุกต์เป็นแบบพระเมรุมาศพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ และ ๘
<p>เบญจา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แทนรองรับพระบรมโกศ พระบรมศพ
<p>พระลอง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - พระโกศประกอบชั้นนอกโกศโลหะที่บรรจุพระบรมศพ ซึ่งจะตกแต่งประดับตามพระอิสริยยศ

<p>พืชมงคล, พืชมงคลนา- เพ็ญ กุชชียาง</p>	<p>- ท่อนไม้จันทน์ ทำเป็นท่อนพินใช้ในการถวายพระเพลิงพระบรมศพ</p> <p>- เครื่องประดับเช่น พวงดอกไม้ที่ห้อยกิ่งจันทน์เป็นช่วงๆ คันด้วยอุบะ</p> <p>- ผ้าแถบที่โยงจากพระบรมศพ คลี่ทอดไปยังพระสงฆ์ เพื่อการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย</p>
<p>เมรุมาศ</p>	<p>- เมรุถวายพระเพลิงพระบรมศพพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินีและเจ้านายชั้นสูง สร้างขึ้นเป็นการเฉพาะ ณ ท้องสนามหลวง ตามคติความเชื่อในสมัยโบราณ เปรียบเสมือนถวายพระเพลิง ณ เขาพระสุเมรุที่กล่าวไว้ในไตรภูมิ ศูนยกลางภาพที่ ๓ แวดล้อมด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์</p>
<p>เมรุทิศ ระทา</p>	<p>- สิ่งก่อสร้างที่มุมทั้งสี่ของพระเมรุมาศ โดยย่อขนาดพระเมรุมาศลงไว้</p> <p>- เรือนดอกไม้ ทำโครงไม้รูปสี่เหลี่ยม ยกตั้งประดับด้วยดอกไม้ไฟไขจุด สมโภชพระบรมศพในเวลากลางวัน</p>
<p>ราชวัติ</p>	<p>- รั้วพิธีมณฑล ทำด้วยไม้ล้อมเขตทำพิธี ตอนกลางวันเป็นทางเข้าออกทั้งสี่ด้าน ความสูงรั้วมักสูงเท่าระดับสายตา แผงรั้วทำด้วยไม้ซี่โปร่งขัดเป็นตะแกรงรูปสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย บางทีก็เรียกว่ารั้วตาข่าย รั้วจะประดับด้วยผ้าหรือกระดาษสี ที่มุมปักฉัตรขาว ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น ตามพระราชอิสริยยศ</p> <p>รั้วราชวัติใช้ล้อมบริเวณที่ทำพิธีตามแบบทำเนียบพราหมณ์ เช่นพิธีวางศิลาฤกษ์ ก็ได้</p>
<p>ลงใน สำลาง</p>	<p>- พระโกศโลหะ ใช้ในเวลาถวายพระเพลิง</p> <p>- ศาลาล้อมรอบพระเมรุหรือพระเมรุมาศทั้ง ๔ ทิศ เรียกว่า คดสำลาง สำลางบ้าง สำหรับเป็นที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม</p>
<p>มณฑป</p>	<p>- อาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสประกอบเครื่องยอดรูปปราสาท มีรูปคล้ายบุษบกขยายส่วนใหญ่ให้มีการใช้สอยภายในได้ เช่น พระมณฑปพระไตรปิฎกในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร</p>
<p>ยอดมณฑป</p>	<p>- ส่วนตอนบนของสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความมุ่งหมายเพื่อ</p> <p>ก. แสดงส่วนสิ้นสุดของความสูง</p> <p>ข. แสดงความสำคัญของสิ่งที่อยู่เบื้องล่าง</p> <p>ค. ทำหน้าที่ป้องกันภัยธรรมชาติให้กับส่วนล่าง</p>
<p>ฉัตร</p>	<p>- รั้วชั้นชั้น ใช้เป็นเครื่องประกาศเกียรติยศ ของพระมหากษัตริย์พระราชวงศ์ชั้นสูงหรือผู้ที่มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานโดยเฉพาะ</p>
<p>เศวตฉัตร</p>	<p>- ฉัตรขาว สำหรับถวายในการพระบรมศพเพื่อเป็นเครื่องแสดงพระราชอิสริยยศตามราชประเพณี มี ๓ ประการ คือ</p> <p>๑. ฉัตรสวมยอดพระเมรุมาศ มีฉัตรตรงลงมาจากศูนยกลางดั่งคันทร่วมเวลาเชิญขึ้นปักยอดพระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือพระบรมวงศ์ผู้แทนพระองค์ จะทรงทำพิธีชักสายสูตรยกฉัตรขึ้นสู่ยอดพระเมรุมาศ ทำนองเดียวกับการยกช่อฟ้า</p> <p>๒. ฉัตรแขวนเพดานพระมหาปราสาทเหนือที่ประดิษฐานพระบรมศพและแขวน</p>

ระทาดอกไม้ และโรงร่าระหว่างระทา ในงานพระศพลสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ภาพจากหอตำรงราชานุภาพ)

เพดานพระเมรุมาศเหนือพระจิตกาธาน ตั้งแต่เวลาถวายสุมพระบรมอัฐิ ไปสิ้นสุดการเก็บพระบรมอัฐิ

๓. ฉัตรปักพระยานมาศ ปักเกรินตอนเชิงญพระบรมศพขึ้น-ลงพระมหาพิชัยราชรถ และเชิงญพระบรมศพเลื่อนขึ้นสู่พระเมรุมาศ กับฉัตรคันดาล (คันฉัตรหักฉากเพื่อให้ฉัตรไปคลุมพระโกศ)

สัปตปฏลเศวตฉัตร

- ฉัตรขาว ๗ ชั้น สำหรับพระอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ที่มีได้ทรงรับพระบรม-
ราชาภิเษก สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชชนนี และสมเด็จพระยุพราช

ลูกแก้ว

- ลูกกลมหรือรูปเป็นต่อมคล้ายหยดน้ำอยู่ยอดสุดของเจดีย์ทั้งทรงระฆังกลมหรือ
ทรงระฆังสี่เหลี่ยมย่อมุม

ปลียอด

- กรวยขนาดเล็กอยู่ต่อขึ้นไปจากบัวกลุ่มหรือปล้องไฉน (คือฉัตรหรือร่มที่เป็นชั้น
ซ้อนกัน) เป็นกรวยยอดสุดของเจดีย์ ทรงกรวยของปลีที่เจดีย์บางองค์ดูคล้าย
ปลีกล้วยความยาวของปลีทำให้เกิดการประดับขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือใช้ลูกกลม
เรียกว่า ลูกแก้ว คั่นกลางความสูงของปลีเพื่อไม่ให้ช่วงสูงนั้นยาวยืดจนเกินงาม
เมื่อปลีถูกแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนล่างยังเรียกปลีดั้งเดิม ส่วนบนกลายเป็นยอดสุด
ของเจดีย์ จึงได้ชื่อว่าปลียอด

บัวกลุ่ม

- องค์ประกอบเชิงศิลปะที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้คั่นจังหวะขององค์ประกอบอย่างหนึ่ง
กับองค์ประกอบอื่น หรือใช้เป็นเครื่องรองรับสิ่งที่ควรสักการะ เช่น พระพุทธรูป
พระเจดีย์ และชุ้มเสมา เป็นต้น ใช้เป็นบัวเสาหรือใช้เป็นบัวรองปลีเครื่องยอด
บัวกลุ่มมีรูปเป็นดอกบัวบานมีกลีบซ้อนถี่

ปั้นลม

- ตัวไม้ส่วนของหลังคาใช้วางตามตั้งปิดสุดขอบกระเบื้องหลังคาตรงส่วนที่เป็นขอบ
ยื่นพ้นแผงหน้าจั่ว ออกมาทางด้านสกัดของเรือน ปั้นลมนี้ในที่บางแห่งเรียกว่า
ปานลม

ทวย

- ตัวไม้ค้ำยันตามแนวเฉียงระหว่างเสากับปลายเต้าด้านสุดชายคาของอาคารเพื่อ
ใช้ยันกันให้ไม้ปลายเต้าอ่อนตัวลงมา ใช้สำหรับอาคารขนาดใหญ่ ตัวไม้ค้ำยัน
หรือเรียกว่า ทวย หรือ คันทวย มักทำเป็นไม้แกะสลักเป็นรูปต่างๆ อย่างงดงาม
เช่น นาค ครุฑ ฯลฯ

บัวหัวเสา

- หัวเสาอาคารที่ประดิษฐ์เป็นรูปกลีบบัวล้อมรอบ ไม่ว่าจะกลีบบัวนั้นจะเป็นบัวชนิด
ใด ก็รวมเรียกกันโดยทั่วไปว่าบัวหัวเสาทั้งสิ้น

หน้าบัน

- ผืนหรือฝาอุดที่ปิดโครงจั่วทางด้านสกัดของหลังคา ผืนหรือฝาอุดนี้มักนิยม
ประดับด้วยรูปเรื่อง หรือ ลวดลาย เพื่อความสวยงามของอาคาร

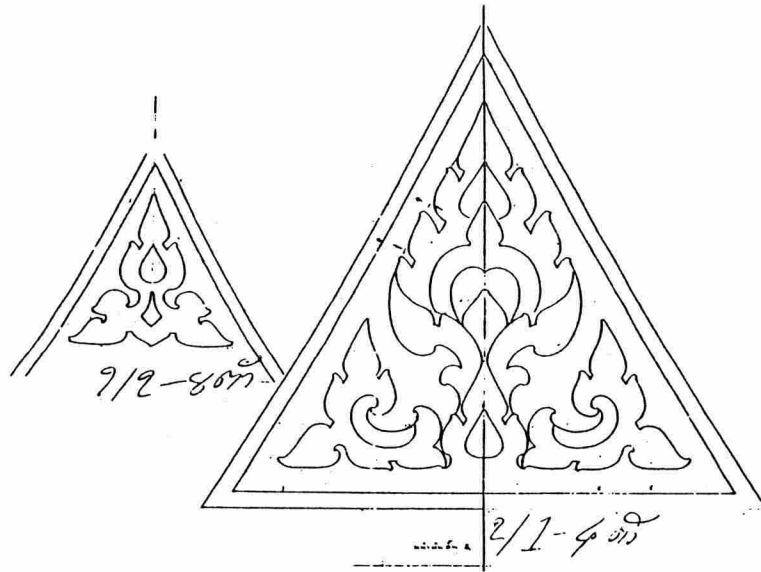
สาหร่าย

- ไม้สลักเครือเถาดอกไม้ เป็นส่วนที่ห้อยย้อยลงแบบข้างเสาต่อจากสายที่เรียกว่า
รวงผึ้งที่ติดอยู่ใต้ท้องคานของมุขอาคาร ช่วงไม้ที่เป็นสาหร่ายนี้จะยาวประมาณ
ครึ่งความสูงและตอนปลายล่างสุดมักนิยมทำเป็นรูปเทพพนม หงส์ หรือหางหงส์

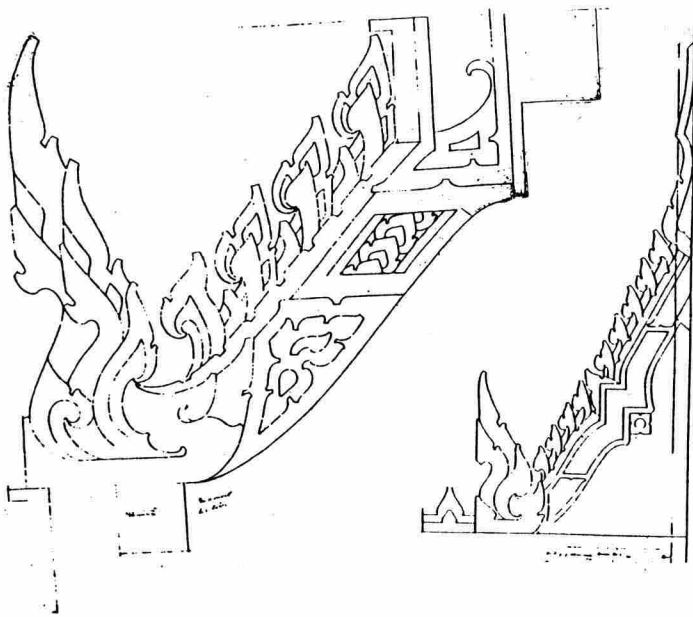
เทพพนม

- ลายเขียนรูปแกะ รูปหล่อ รูปปั้น ฯลฯ ที่ประดิษฐ์ขึ้นในเชิงศิลปะเป็นรูปเทพดา
พนมมือ ใช้เป็นเครื่องประดับประกอบวัตถุอื่นในกรณีที่ใช้เป็นเครื่องเฉลิมพระ
พุทธรูปและมีพระบารมีของสมเด็จพระมหากษัตริย์ราช เช่น รูปเทพพนม

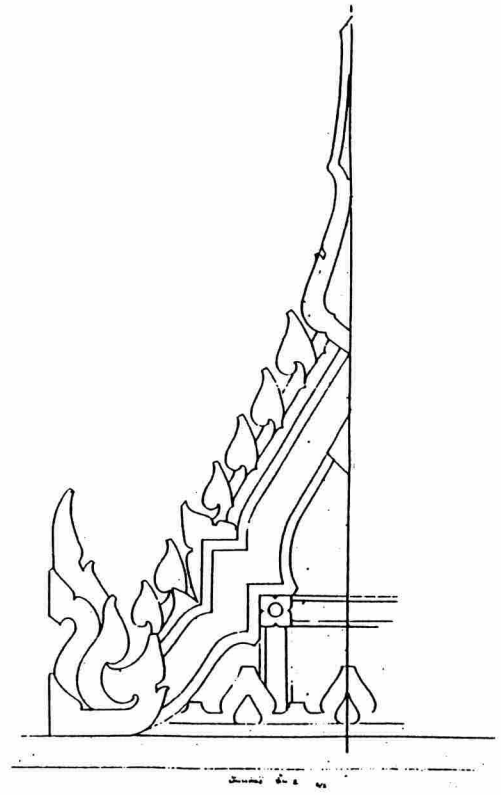

ลวดลายที่หน้าบ้านชั้นที่ ๒ ขององค์พระเมรุ

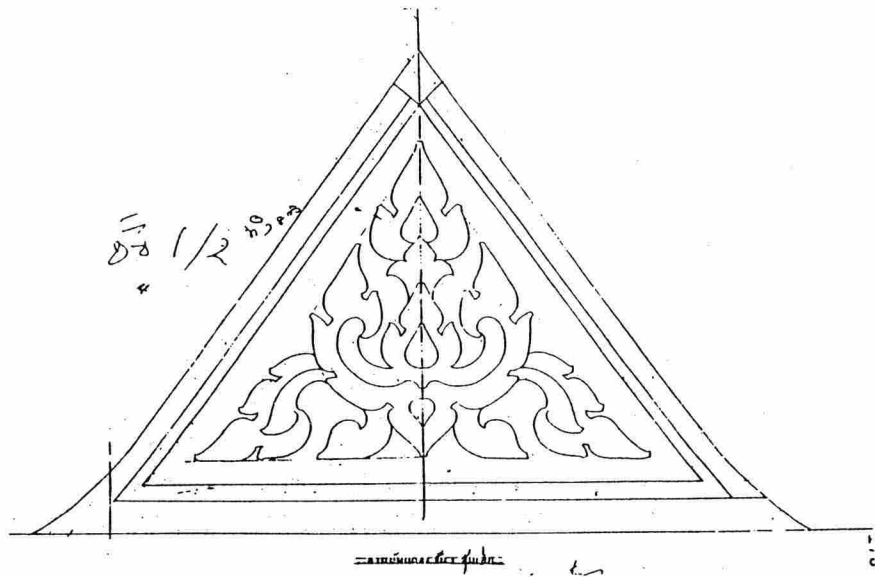

ใบระกาทางหงส์

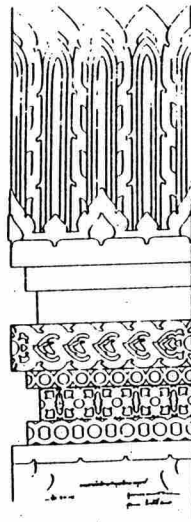

บันแถลงชั้นที่ ๒

ลายบันแถลงชั้นที่ ๑ ชุ่มเล็ก

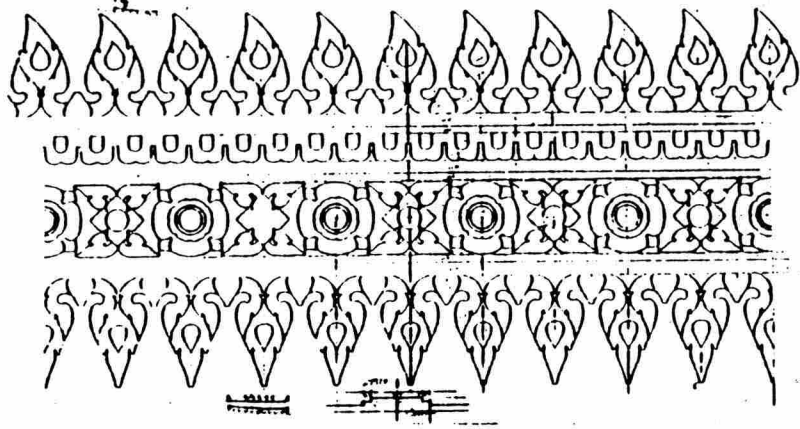

ลายบัวหัวเสาที่ मुखหน้าขององค์พระเมรุ

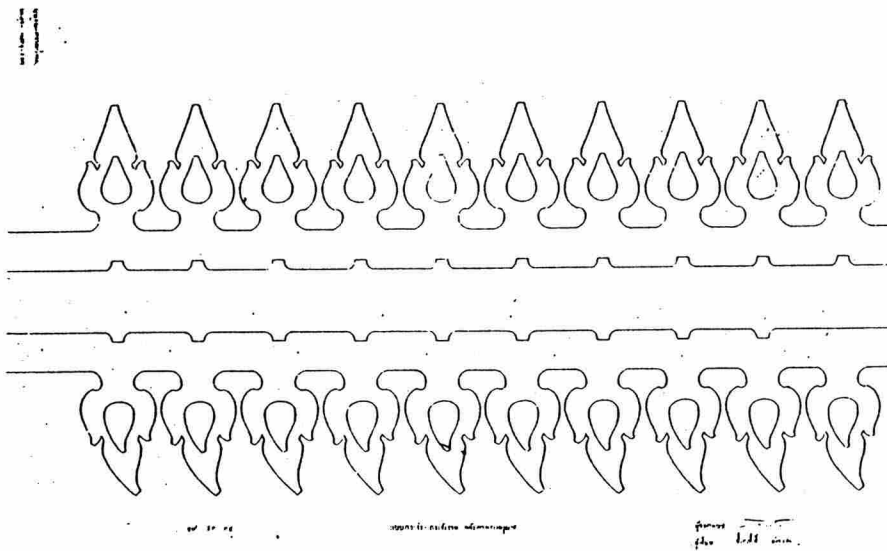

	<p>ระดับผนังโบสถ์วิหาร ระดับปลายสาหร่ายด้านหน้าอาคารหรือระดับพระราชยาน ราชบัลลังก์ ส่วนใหญ่นิยมทำเป็นรูปนั่งและยืน</p>
เสาหงส์	<ul style="list-style-type: none"> - เสาสูงมียอดเป็นตัวหงส์เกาะปลายเสา ปักถวายเป็นพุทธบูชาในบริเวณพุทธาวาส มีที่มาจากคตินิยมของพม่าที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย ธรรมเนียมนิยมทางภาคเหนือมักใช้แขวงตุงห้อยหรือธงห้อย ที่ปลายจะงอยปากหงส์ในงานนักขัตฤกษ์และงานบุญทั่วไป
หัวเม็ดยอดปลี	<ul style="list-style-type: none"> - ดุมหัวเสาไม้ชนิดที่เป็นเสาหลักหรือเสาหนักที่มีปลายเสาลอย ไม่เป็นชนิดเสายันรับสิ่งอื่น หัวเสามีลักษณะช่วงล่างเช่นเดียวกับตัวหมากрукไทย ที่เรียกว่า เรือ มีส่วนยอดต่อเป็นปัลลิวาเช่นเดียวกับลักษณะปัลลิวอดเจดีย์ หัวเม็ดยอดปลีชนิดนี้เป็นดุมยอดเสาที่คิดขึ้นใช้ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา
หางหงส์	<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนปลายของเครื่องล่ายองของหลังคาตัวหางหงส์จะตั้งอยู่บนสะพานหนู ระหว่างแปหัวเสากับไม้เชิงกลอนมีรูปคล้ายหัวนาคเรียงซ้อนกันตามระนาบแบน หรือมีรูปคล้ายตัวเงาของกนกสามตัว
หิมพานต์	<ul style="list-style-type: none"> - ป่าชายเขตชมพูทวีป เป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิด พร้อมทั้งเป็นสถานที่ที่เทวดา ฤๅษี นักสิทธิ์ พอใจจะมาอาศัยพักผ่อน
สัตว์หิมพานต์	<ul style="list-style-type: none"> - สัตว์นานาชนิด ที่อาศัยอยู่ในป่าเขตชมพูทวีป ซึ่งมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสัตว์ธรรมดาทั่วไป เช่น สาง สีห์ กิรี กิณร นรสิงห์ การเวก การวิก กภาพสีห์ ฯลฯ เป็นต้น
ฐานทักษิณ	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นส่วนที่รองรับองค์เจดีย์ หรืออาคารที่มีความสำคัญ เป็นทางเดินรอบองค์เจดีย์เพื่อประโยชน์ในการใช้เดินเวียนรอบกระทำการบูชาต่อองค์พระเจดีย์ ฐานทักษิณนี้มีที่มาจากคำว่าประทักษิณ
ฐานไพที	<ul style="list-style-type: none"> - ฐานที่มีขนาดใหญ่รองรับอาคารหลายหลังหรือสิ่งอื่นรวมอยู่ด้วย เช่น ฐานไพทีในวัดพระแก้ว เป็นต้น ฐานไพทีนี้ต่างกับฐานทักษิณตรงที่ฐานทักษิณทำขึ้นโดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างขึ้นเป็นประธานเท่านั้น
บังสุรย์	<ul style="list-style-type: none"> - เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์มีรูปลักษณะเช่นเดียวกับพัดแต่มีขนาดใหญ่กว่า มีคันจับสำหรับเจ้าพนักงานเชิญในขบวนเสด็จ ใช้สำหรับกันแสงที่มาจากด้านข้างมิให้กระทบองค์ จะใช้คู่กับพระกลด โดยอยู่คนละด้านกัน
บังแทรก	<ul style="list-style-type: none"> - เครื่องสูงอย่างหนึ่ง สำหรับใช้ในริ้วขบวนพิธีแห่ มีลักษณะคล้ายบังสุรย์ แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก
เสาประโคน	<ul style="list-style-type: none"> - เสากำหนดเขตแดน มีการแกะสลักลวดลายประดับ หรือ เป็นเสาประดับโคมไฟเพื่อให้ความสว่างในบริเวณที่กำหนดเป็นเขตแดน
ลวดลายประดับพระเมรุมาศ	<ul style="list-style-type: none"> - พระเมรุมาศและอาคารที่ปลูกขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรมไทย แม้จะมีรูปทรงงดงาม ก็ยังคงต้องประดับตกแต่งด้วยลวดลายประกอบสีสันตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ตั้งแต่ฐานถึงยอดภายนอก และภายในเพื่อความงดงาม ตระการตายิ่งขึ้น ซึ่งมีลวดลาย ประกอบต่างๆ ดังนี้ คือ ลายบัวคว่ำลายประจายามกำมปู ลายบัวหงาย

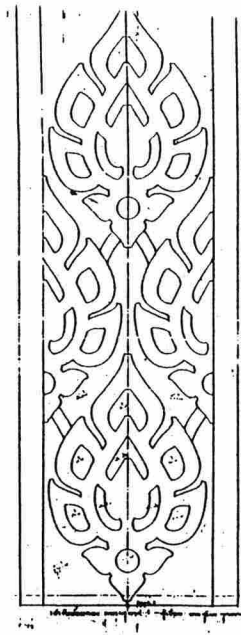

ลายกระจังส่วนฐานพระเมรุมาศ

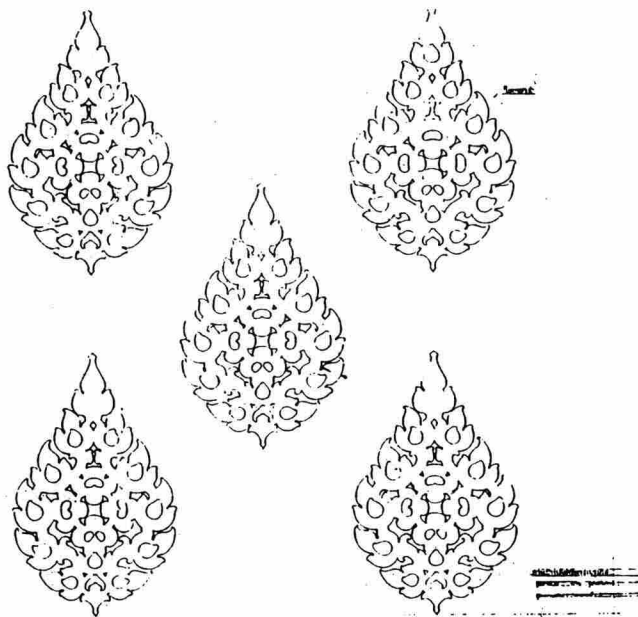

กระจังและกระจังรวนหลังคาพระเมรุมาศ

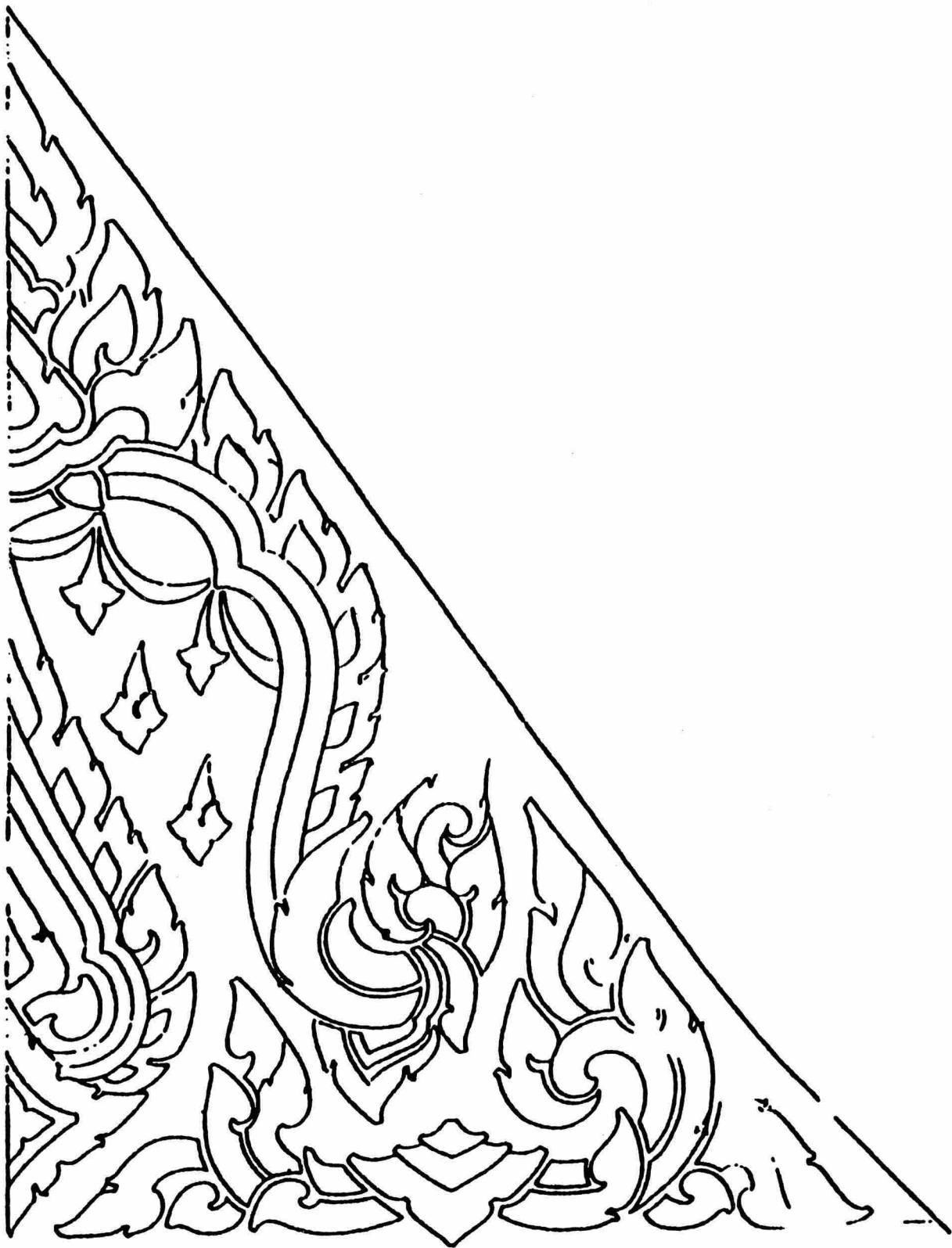

ลวดลายที่เสารับบันแถลงของพระเมรุมาศ

ลายผ้าหลังคาพระเมรุมาศ

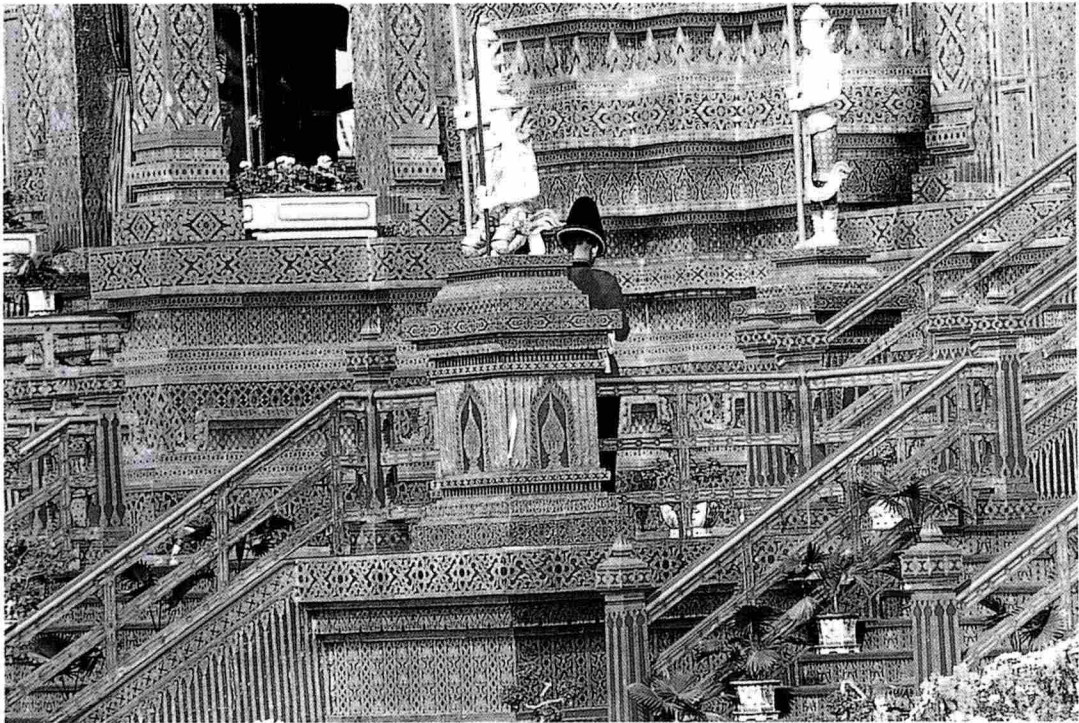

หน้าบันที่หอเปลื้อง

ลายประจำยามลูกฟักก้ามปู ลายประจำยามลูกโซ่ ลายประจำยามครึ่งซีก
ลายดอกแปดกลีบลูกโซ่ ลายกาบเท้าสิงห์โบเทศ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายก้าน
ต่อดอก ลายลูกข้าวต้ม ลายกระจัง ลายเฟืองอุบะ ลายกรวยเชิง ลายก้านขด
ลายค้างคาว ลายดาว ลายบัว ลายบัวคอเสื้อ เป็นต้น

บทส่งท้าย

พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นสถาปัตยกรรมไทยชั้นสูงที่ช่างไทยในปัจจุบันได้สร้างสรรค์ ออกแบบก่อสร้างได้อย่างยิ่งใหญ่ งดงามตระการตาและสูงส่งสมพระเกียรติและพระอิสริยยศของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นความสามารถเป็นเลิศที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการสืบทอดแนวคิดและมีฝีมือในการออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศที่มีมาแต่โบราณ เป็นคติประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยมาช้านาน ซึ่งได้ยึดมั่นในศาสนา และแรงศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นบ่อเกิดของสถาปัตยกรรมและการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมแขนงต่างๆ ดังหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการอนุรักษ์สืบสานต่อมาเป็นอย่างดีเป็นระยะเวลายาวนาน แม้แต่ในสภาพของการผันแปรในสังคมยุคปัจจุบันก็ตาม

บรรณานุกรม

- คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษร
อักษรนิติ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๔
- คึกฤทธิ์ ปราโมช. ม.ร.ว. ดกเขมร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๔.
- _____ . สังคมไทย. ลักษณะไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๕.
- โชติ กัลยาณมิตร, รวบรวม. พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
จัดพิมพ์ ในวาระวันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๔ รอบ ของพระบาทสมเด็จพระ-
ปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๑๘.
- ชูชาติ เรืองศักดิ์ และคณะ. อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรในสมัยอยุธยาที่ปรากฏหลักฐานภายในกำแพงเมือง พระนคร
ศรีอยุธยา. เอกสารประกอบการสัมมนาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะ-
โบราณคดี, ๒๕๓๑.
- ณัฐภัทร จันทวิช. “คติการสร้างศิขร”, ใน *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย*. กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. *ตำนานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาสกับตำนาน
มโหรี*. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมเอื้อน รัชกาลที่ ๕, รัตน วปร ๓, ปีเถาะ
พ.ศ. ๒๔๗๐, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, ๒๔๗๐.
- ทิพากรวงศ์. เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑-๔. กรุงเทพฯ, ๒๕๐๓.
- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาและดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอกรมพระยา. *สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๕*. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓.
- _____ . *สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๖*. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- _____ . *สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๘*. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔.
- _____ . *สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๑๗*. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕.
- ยิ้ม ปันธยางกูร. “จดหมายเหตุงานพระบรมศพ”, ใน *วารสารศิลปากร*. รัชกาลที่ ๓-ปีที่ ๘, ๒๔๙๓-๒๔๙๗
น.อ. สมภพ ภิรมย์ ร.น. พระเมรุมาศ, ๒๕๒๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ศัพท์ศิลปกรรม*. กรุงเทพฯ : บริษัทบพิธการพิมพ์จำกัด, ๒๕๓๒.
- ศิลปากร, กรม. *กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, งานพระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
การพิมพ์, ๒๕๒๘.
- _____ . *กองหอสมุดแห่งชาติ, จักรวาฬที่ป็นี*. กรุงเทพฯ : ห.จ.ก. เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสศึกษาการพิมพ์,
๒๕๐๓.
- _____ . *ไตรภูมิฉบับภาษาเขมร*. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.
- ศิลปากร, กรม. *๘๕ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร*. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันสถาปนากรมศิลปากร ปีที่
๘๕ พุทธศักราช ๒๕๓๙.
- ศิลปากร, กรม. *สถาปัตยกรรมสี่พระหัตถ์สมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์*. กรุงเทพฯ : บริษัท
พี.เอ.สีฟวิง จำกัด, ๒๕๓๘.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และ พระเมรุมาศ. คณะกรรมการอำนวยการจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดพิมพ์. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๙.

ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ เล่ม ๒. ห้างจัดการไอดีเอสแควร์, ๒๕๓๕.

ศิลปากร, กรม. งานพระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

สมภพ ภิรมย์. นอ. ร.น. พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

แก้คำผิดในฉบับพิมพ์ครั้งแรก

หน้า ๒๗	บรรทัดที่ ๑๔	เทคโนโลยี แก้เป็น เทคโนโลยี
หน้า ๒๘	บรรทัดที่ ๕	พระเมรุมาศสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แก้เป็น พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
หน้า ๗๖	บรรทัดที่ ๔	พระชนม์ แก้เป็น พระชนม์
หน้า ๗๙	บรรทัดที่ ๓	พระที่นั่งสุริยามรินทร์มหาปราสาท แก้เป็น พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์
หน้า ๘๐	บรรทัดที่ ๒ และคำบรรยาย	สามสิ่ง แก้เป็น สามสิ่ง หรือ สิ่ง
หน้า ๘๒	บรรทัดที่ ๑๗	พระบรมศพสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แก้เป็น พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
	บรรทัดที่ ๑๙	แผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แก้เป็น แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
	บรรทัดที่ ๒๔	แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แก้เป็น แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
	บรรทัดที่ ๒๖	สิ่งปลูกในปริมณฑล แก้เป็น สิ่งปลูกสร้างในปริมณฑล
หน้า ๘๔	บรรทัดที่ ๑	สมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แก้เป็น สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
หน้า ๘๕	บรรทัดที่ ๒	พระบรมศพพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แก้เป็น พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
	บรรทัดที่ ๖	กระแสดพระราชมารไวโนพระราชมารไวโนพระราชมารไวโน แก้เป็น กระแสดพระราชมารไวโนพระราชมารไวโน
หน้า ๘๗	บรรทัดที่ ๑	พระเมรุมาศสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แก้เป็น พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
หน้า ๙๐	บรรทัดที่ ๔	สามสิ่ง แก้เป็น สามสิ่ง
หน้า ๙๒	บรรทัดที่ ๓	ศาลาเครื่องเปลื้อง แก้เป็น ศาลาเปลื้องเครื่อง
หน้า ๑๐๖	บรรทัดที่ ๓๐	พระเมรุ แก้เป็น พระเมรุมาศ
หน้า ๑๐๘	บรรทัดที่ ๑๕	ทูตานุทูต แก้เป็น ทูตานุทูต
หน้า ๑๑๒	บรรทัดที่ ๒๑	คต แก้เป็น คต
หน้า ๑๑๔	บรรทัดที่ ๘	พระนามาภิไธยย่อ แก้เป็น อักษรพระนามาภิไธยย่อ
หน้า ๑๒๒	บรรทัดที่ ๕	สร้างต่อเชื่อม แก้เป็น สร้างต่อเชื่อม
หน้า ๑๒๕	บรรทัดที่ ๓	ทูตานุทูต แก้เป็น ทูตานุทูต
หน้า ๑๒๗	บรรทัดที่ ๓	ลูกกรงโปร่ง แก้เป็น ลูกกรงโปร่ง
หน้า ๑๓๔	บรรทัดที่ ๑๐	พระลักษณ แก้เป็น พระลักษมณ์
หน้า ๑๓๕	บรรทัดที่ ๕	พิพิธภัณฑ์สถาน แก้เป็น พิพิธภัณฑ์สถาน
หน้า ๑๖๓	เชิงบรรทัดหน้า	เวทวังสิการ แก้เป็น เวทวังสิการ
หน้า ๑๖๙	บรรทัดที่ ๒๒	ข้าง แก้เป็น ข้าง
หน้า ๑๘๒	กระเบื้องหลังคา	ครอบชอกโก แก้เป็น ครอบชอกไก่อ
	กฤษฎาภิหาร	กฤษฎาภิหาร แก้เป็น กฤดาภิหาร หรือ กฤษฎาภิหาร
	เกริน (๒.)	ปลายยกลอยกนก แก้เป็น ปลายยกลอยประดับกนก
	โกศจันทร์	โกศจันทร์ แก้เป็น โกศจันทน์
หน้า ๑๘๓	จตุรมุข	กากะบาด แก้เป็น กากบาท
หน้า ๑๘๔	ลำสร้าง	คตสร้าง แก้เป็น คตสร้าง
หน้า ๑๘๖	สำห่วย	เทพพนม แก้เป็น เทพนม
	เทพพนม	เทพพนม แก้เป็น เทพนม

๕
เอื้อเพื่อข้อมูลและภาพประกอบ

กระทรวงการต่างประเทศ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายวิระ โจน์พจนรัตน์ อดีตปลัดกระทรวงวัฒนธรรม

ครอบครัวเงินชูกลิ่น

มาลาบูชาคุณ

ชีวิตและผลงานทางวิชาการของศิลปินแห่งชาติ

พลอากาศตรี อารุธ เงินชูกลิ่น ม.ป.ช., ม.ว.ม., ต.จ.ว.

กรมศิลปากร จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอาทิตย์ ที่ ๑๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖

ISBN 978-616-283-054-9

พิมพ์ครั้งแรก ๕,๐๐๐ เล่ม มีนาคม ๒๕๕๖

ที่ปรึกษา

นายสหัสวัฒน์ แน่นหนา

อธิบดีกรมศิลปากร

นายเอนก สีหามาตย์

รองอธิบดีกรมศิลปากร

นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสียม

รองอธิบดีกรมศิลปากร

นายจรูญ นวากร

รองอธิบดีกรมศิลปากร

ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง

ผู้อำนวยการสำนักสถาปัตยกรรม

ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

คณะกรรมการ

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

นางสาววาศี บุชรัตนพันธุ์

นางสาวนัยนา แยมสาขา

นางสาวรวาณี เนียมสอน

นางสาวชญาอนุตม์ จินตารักษ์

นายก่อเกียรติ ทองผุด

นายวุฒินันท์ จินศิริวานิชย์

นางสาวชาวิณี อรรถจินดา

นายอาทิตย์ ลิ่มม้น

นายณรงค์ฤทธิ์ ทองแสง

นายณฤพร เสวานิตย์

นายธนวัฒน์ สอดททรัพย์

นายพงศ์พิพัฒน์ ศรีวรลักษณ์

นายสัญญาชัย ลุงรุ่ง

แหล่งข้อมูลและภาพประกอบ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ

สำนักสถาปัตยกรรม

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง

รูปเล่ม

นายสุขสวัสดิ์ ตั้งวิรุฬห์

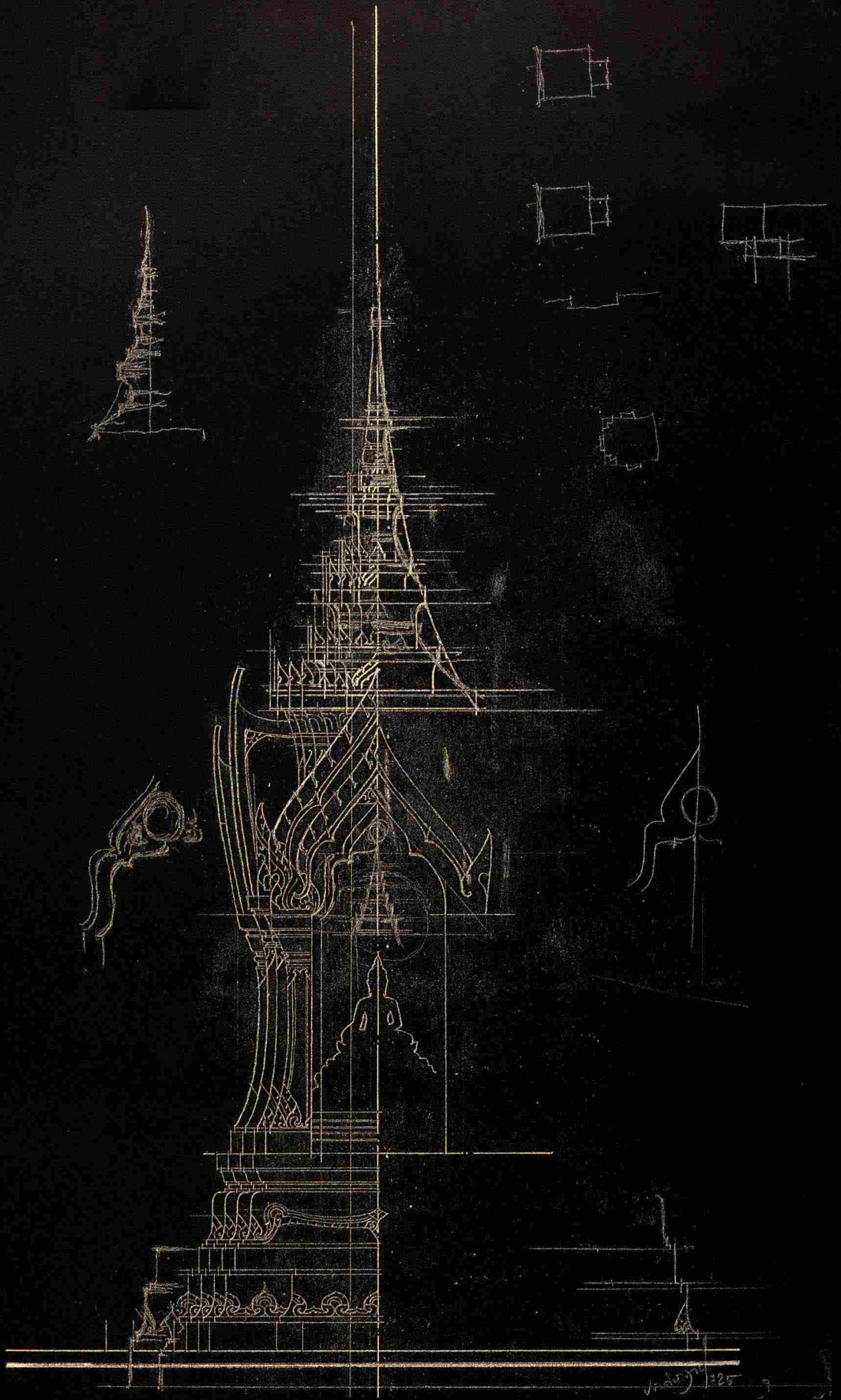
จัดพิมพ์

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๓๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงคลองจั่น เขตคลองจั่น กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

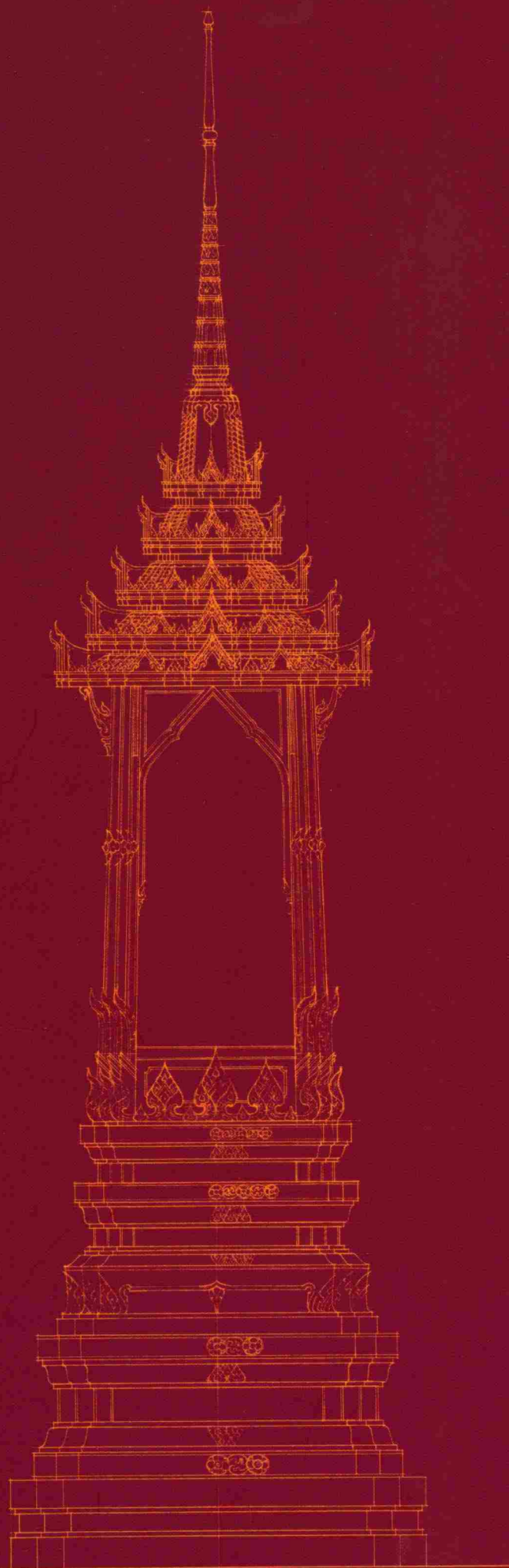
โทรศัพท์ที่ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๔๘๒-๑๐๑๐ โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕

E-mail : aprint@amarin.co.th Homepage : <http://www.amarin.com>

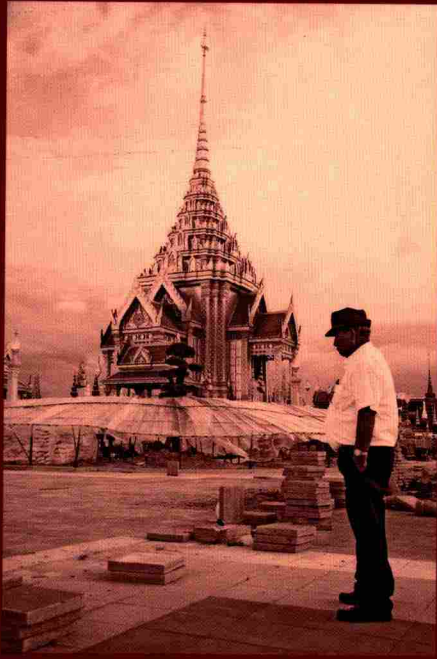

แบบร่าง หอพระประจำสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
ตรวจแก้ลายเส้นโดยพลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น

หน้าวาง

W. O. O. S.!

“...งานสถาปัตยกรรมไทยไม่ใช่เขียนแบบได้
แล้วจบ ต้องฝึกฝน ต้องมีความรู้อื่นๆ
ประกอบด้วย เช่น งานเขียนลายไทย รวมทั้ง
ความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีที่เรียกกัน
ว่า ฐานานุสัทธิในสถาปัตยกรรมไทย
มีขนบธรรมเนียมอยู่อย่างนี้ใช้ที่นี้ได้ ใช้ที่นั้น
ไม่ได้ แต่ไม่มีการบันทึกไว้ไม่มีการสอนกัน
จะรู้ได้ก็แต่คนที่เคยพบเห็นมาก่อน ซึ่งก็ตาย
กันไปหมด สิ่งเหล่านี้ คนกรมศิลปากรควร
ต้องรู้และเป็นผู้สืบทอด...”

ปกหน้า :

ลายเส้นแบบบุษบกประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

บนยอดโลหะปราสาท วัดราชนันทารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

โดย พลอากาศตรี อารุธ เงินชุกลิ้น

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961202700

บ 1289 ฉ.1

อส
อ668ม
2556

มาลาบุษาคณ : ชีวีตและ
ผลงานทางวิชาการของ
ศิลปินแห่งชาติ พลอากาศตรี
อารุธ เงินชุกลิ้น ม.ป.ช.,
ม.ว.ม., ต.จ.ว..